

x. A
S.O.B.
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1940:20
JUSTITIEDEPARTEMENTET



STRAFFRÄTTSKOMMITTÉNS BETÄNKANDE

MED FÖRSLAG TILL

LAGSTIFTNING OM
FÖRMÖGENHETS-
BROTT

S T O C K H O L M

1 9 4 0

Statens offentliga utredningar 1940

Kronologisk förteckning

1. Betänkande och förslag angående reglering av församlingsindelningen i Stockholm och revision av den för huvudstaden gällande lagen om församlingsstyrelse. Av T. Wohlin. Hæggström. iv, 167 s. E.
2. Betänkande angående omorganisation av arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse m. m. Beckman. 77 s. Fö.
3. Betänkande med förslag till åtgärder för befordrande av produktionen å enskilda skogar i vissa delar av Norrland. Marcus. 260 s. Jo.
4. Betänkande med förslag till lag om krigeskadeersättning. Norstedt. 84 s. H.
5. Promemoria med förslag till vissa åtgärder mot missbruk av tryckfriheten. Norstedt. 32 s. Ju.
6. Betänkande angående uppgörelse mellan Kungl. Maj:t och kronan samt Stockholms stad rörande vissa markfrågor m. m. i Stockholm. Beckman. 154 s. 8 pl. K.
7. Betänkande med förslag till lag med vissa bestämmelser om livförsäkring vid krig m. m. Norstedt. 83 s. H.
8. Betänkande med förslag till lag om ändrad lydelse av 8 kap. strafflagen m. m. jämte därmed sammanhängande författningar. Norstedt. 130 s. Ju.
9. Betänkande med förslag till kungörelse angående kontroll å handeln med ost samt viss lagstiftning angående korvvaror. Hæggström. 72 s. S.
10. Svensk namnbok 1940. V. Petterson. 166 s. Ju.
11. Betänkande med förslag rörande offentliga rätts-hjälpsanstalter. Hæggström. 125 s. Ju.
12. Betänkande med utredning och förslag angående inrättande av fritidsreservat för städernas och de tätbebyggda samhällenas befolkning. Beckman. 289 s. S.
13. Statistisk utredning angående förvaltningskostnader m. m. i konkurser. Norstedt. 26 s. Ju.
14. Betänkande och förslag angående förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. Del 1. Beckman. 247 s. K.
15. Betänkande med förslag rörande skärgårdarnas behov av förbättrade kommunikationer. Del 2. Beckman. 134 s. K.
16. Efterfrågan på jordbruksprodukter och dess känslighet för pris- och inkomstförändringar. Av H. Wold. Marcus. 144 s. Jo.
17. Betänkande med förslag till ändrad lagstiftning angående s. k. rattfylleri. Norstedt. 93 s. K.
18. Betänkande med förslag angående krigsförsäkring av viss lösegendom. Norstedt. 60 s. H.
19. Förslag till ändrad lagstiftning om straff för försök till brott. Lund, Ohlsson. Ju.
20. Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om förmögenhetsbrott. Norstedt. 251 s. Ju.

Ann. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = eklestiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1940: 20
JUSTITIEDEPARTEMENTET



STRAFFRÄTTSKOMMITTÉNS BETÄNKANDE

MED FÖRSLAG TILL

LAGSTIFTNING OM
FÖRMÖGENHETS-
BROTT

STOCKHOLM 1940
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
394597

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
54 EAST LAUREL STREET, CHICAGO, ILL. 60607

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILL. 60607

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

CHICAGO, ILL. 60607

CHICAGO, ILL. 60607

CHICAGO, ILL. 60607

CHICAGO, ILL. 60607

CHICAGO, ILL. 60607

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. justitiedepartementet.

Den 18 juni 1937 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för justitiedepartementet att tillkalla högst fyra sakkunniga jämte sekreterare att inom departementet verkställa utredning rörande en reformering av lagstiftningen om förmögenhetsbrotten, att uppdraga åt en av de sakkunniga att vara de sakkunnigas ordförande ävensom att utse högst sju personer att på kallelse av de sakkunnigas ordförande delta i överläggningar med de sakkunniga.

Med stöd av nämnda bemyndigande har Herr Statsrådet den 31 augusti 1937 dels såsom sakkunniga för ifrågakvarande utredning tillkallat presidenten Birger Ekeberg, tillika ordförande, professorn Folke Wetter och hovrättsassessorn, numera revisionssekreteraren och byråchefen för lagärenden Ivar Strahl, dels utsett följande sju personer att på kallelse av de sakkunnigas ordförande delta i överläggningar med de sakkunniga, nämligen advokaten Harald Bauer, professorn Ragnar Bergendal, revisorn Herman Egnell, rådmannen Halvar Lech, ledamoten av riksdagens andra kammare riksgäldsfullmäktigen Axel Albert Lindqvist, ordföranden i lagberedningen f. d. justitierådet Einar Stenbeck och advokaten friherre Georg Stjernstedt, dels ock förordnat hovrättsassessorn, numera hovrättsrådet Nils Beckman att vara sekreterare åt de sakkunniga. Den 26 januari 1938 har såsom ytterligare sakkunnig tillkallats hovrättsrådet Erik Bergendal.

Utredningsmännen, som antagit benämningen straffrättskommittén, hava i viss utsträckning bedrivit sitt arbete gemensamt med den norska straffelovkomiteen av 1934, som jämväl varit sysselsatt med en revision av bestämmelserna om förmögenhetsbrott. Sammanträden mellan kommittéerna hava ägt rum i Oslo den 6—den 9 maj 1938, i Stockholm den 17—den 21 januari 1939 och i Oslo den 1—den 3 april 1940. Den norska kommittén har vid behandling av förmögenhetsbrotten bestått av riksadvokaten Haakon Sund, ordförande, høyesterettsdommer Erik Solem, sorenskriver Ole F. Harbek och politimester Kristian Welhaven jämte statsadvokat Erling Brinchmann som sekreterare, vilka samtliga deltagit i sammanträdena med straffrättskommittén. Samarbetet har icke åsyftat att få till stånd likalydande parallelltexter, men enighet om själva principerna för ny lagstiftning om förmögenhetsbrott har i stor utsträckning uppnåtts.

Kommittén har under sitt arbete samrätt dels såvitt angår sådana förmögenhetsbrott som sammanhånga med aktiebolagslagstiftningen, med lagberedningen, dels såvitt angår åtals- och rättegångsfrågor med processlagberedningen, dels ock såvitt angår frågor tillhörande straffrättens allmänna del med strafflagberedningen. I språkliga frågor har kommittén rådfrågat professorn Erik Wellander.

Plenarsammanträden med de till deltagande i kommitténs överläggningar utsedda hava hållits den 8 november 1937, den 9 och den 10 mars, den 25 och den 26 april, den 8, den 9 och den 10 juni samt den 9 och den 10 november 1938, den 8 och den 12 juni 1939, den 15, den 22 och den 29 februari samt den 26 och den 27 juni 1940, varjämte en eller flera av de utsedda varit tillkallade vid åtskilliga andra av kommitténs sammanträden. Professorn Bergendal har även i övrigt i viss utsträckning deltagit i kommitténs arbete. De utsedda hava i allt väsentligt anslutit sig till det av kommittén utarbetade förslaget till lagstiftning om förmögenhetsbrott.

Kommittén får härmed vördsamt överlämna nämnda lagförslag jämte motiv.

Vid utarbetandet av detta förslag har hänsyn tagits till följande till kommittén överlämnade framställningar:

- 1) riksdagens skrivelse den 8 maj 1937 nr 278 rörande — såvitt nu är i fråga — en effektivare lagstiftning mot ocker;
- 2) fiskerinämndens för Vänerne skrivelse den 6 oktober 1932 angående strängare straffbestämmelser för olovligt fiske;
- 3) lantbruksstyrelsens skrivelse den 18 februari 1939 angående ändring av åtalsreglerna vid olovligt fiske m. m.;
- 4) överståthållarämbetets skrivelse den 18 oktober 1939 angående straffskärpning för brott, som begås under mörkläggning av samhällen i samband med luftskyddstillstånd.

Beträffande kommittén den 6 oktober 1938 meddelat uppdrag angående sådan ändring av strafflagen för krigsmakten, som må finnas påkallad av förslaget till revision av allmänna strafflagen, skall kommittén under den närmaste tiden avlämna särskilt betänkande.

Stockholm den 29 juni 1940.

BIRGER EKEBERG.

FOLKE WETTER.

ERIK BERGENDAL.

IVAR STRAHL.

Nils Beckman.

LAGFÖRSLAG

Förslag till lag om ändring i vissa delar av strafflagen.

Häri genom förordnas, dels att 3 kap. 9—11 §§, 10 kap. 20 §, 19 kap. 4 och 8 §§, 24 kap. samt 25 kap. 11 och 12 §§ strafflagen skola upphöra att gälla, dels att 2 kap. 8 §, 4 kap. 14 §, 5 kap. 16 §, 8 kap. 28 §, 10 kap. 21 §, 11 kap. 13 §, 12 kap. 1, 4, 5, 6 och 10 §§, 15 kap. 15 a §, 17 kap., 19 kap. 5, 9 och 20 §§ samt 20—23 kap. strafflagen¹ skola erhålla den ändrade lydelse nedan angives, dels ock att i strafflagen skola införas följande paragrafer, nämligen 10 kap. 18 a och 24 §§, 11 kap. 12 a och 13 a §§, 12 kap. 5 a, 5 b, 10 a och 10 b §§, 14 kap. 20 a § samt 15 kap. 8 a §, av nedan angivna lydelse:

2 KAP.

8 §.

Böter ådömas i dagsböter. Antalet dagsböter bestämmes efter brottets beskaffenhet och vare minst en, högst etthundratjugu, där ej annat följer av vad i 4 kap. 2 § sägs. Dagsboten fastställs i penningar till belopp från och med en till och med trehundra riksdaler riksmünt, efter ty prövas skäligt med hänsyn till den sakfällades inkomst, förmögenhet, försörjningsskyldighet och ekonomiska förhållanden i övrigt. Är brottet ringa, må dagsbotens belopp där efter jämkas. Minsta bötesstraff vare fem riksdaler.

Där enligt lagen böter äro för särskilt fall bestämda till visst högsta belopp, ådömes dock straffet omedelbart i penningar, ej under fem riksdaler.

Böter tillfalla kronan.

4 KAP.

14 §.

Begär ndgon, efter det han blivit dömd för brott som i 20, 21, 22 eller 23 kap. sägs, sådant i dessa kap. avsett brott, för vilket särskilt stadgande finnes om förhöjt straff för det fall att brottet är grovt, skall straffet för åter-

¹ Senaste lydelse, se beträffande 2 kap. 8 § 1938: 251, beträffande 4 kap. 14 § 1906: 51 s. 1 beträffande 5 kap. 16 § 1926: 70, beträffande 8 kap. 28 § 1940: 356, beträffande 10 kap. 21 § 1938: 185, beträffande 12 kap. 1 och 4 §§ 1937: 242, beträffande 12 kap. 5 och 10 §§ 1890: 33 s. 1, beträffande 15 kap. 15 a § 1937: 242, beträffande 17 kap. 1937: 242, beträffande 19 kap. 5 och 9 §§ 1890: 33 s. 1, beträffande 19 kap. 20 § 1902: 71 s. 8, beträffande 20 kap. 1890: 33 s. 1, 1918: 268, 1936: 244, 1937: 242 och 1938: 251, beträffande 21 kap. 1890: 33 s. 1, 1921: 288, 1934: 304 och 1936: 244, beträffande 23 kap. 1890: 33 s. 1, 1915: 432, 1917: 382, 1920: 417, 1924: 330, 1926: 146, 1930: 96, 1931: 327, 1934: 163, 1936: 244 och 1937: 242 samt beträffande 23 kap. 1921: 229, 1936: 244 och 1937: 242.

fallet bestämmas enligt det stadgandet, där ej med hänsyn till brottens beskaffenhet, den tid som mellan dem förflutit eller eljest särskilda skäl där emot äro. Är återfallet snatteri, bodräkt, bedrägligt förfarande eller undandräkt, skall, där ej särskilda skäl äro mot förhöjt straff för återfall, dömas till fängelse eller straffarbete i högst två år.

Förhöjt straff för återfall må ej ådömas, där det nya brottet förövats innan verkställighet av straff för det förra brottet börjat.

Utländsk straffdom och straffverkställighet må tillmätas samma verkan som svensk.

5 KAP.

16 §.

De i 14 och 15 §§ bestämda tider skola räknas i allmänhet från den dag brottet begicks, men för brott, som i 15 kap. 17, 18 eller 21 § eller i 17 kap. 2 § sägs och ej åtalas må, innan till återgång av giftermål dömt är, från den dag domen därom vann laga kraft och för brott, som i 23 kap. 5 § avses, från den tidpunkt då beslut om egendomsavtråde meddelades eller åtal eljest tidigast kunde ske.

Åtal anses vara börjat, då kallelse till svaromål är den, som tilltalas skall, i laga ordning kungjord eller han för brottet häktad blivit.

8 KAP.

28 §.

Var som vet sådant brott, varom i någon av 1, 2, 6—14 eller 17—20 § sägs, å färde vara och det ej i tid upptäcker, dömes till fängelse eller till straffarbete i högst fyra år; om å brottet efter lag kan följa böter, må ock för underlåtenhet att det upptäcka till böter dömas. Har han ej de skäl, varmed han tilltror sig kunna den brottslige till gärningen binda; uppenbare då, utan att nämna personen, de omständigheter som honom kunniga äro, eller straffes som nyss är sagt.

Make, trolivad, syskon, skyldeman i rätt upp- eller nedstigande led, den som med den brottslige i första svågerlag lika nära förenad är, adoptivföräldrar eller adoptivbarn, fosterföräldrar eller fosterbarn må ej till straff fällas efter denna §, där brottets upptäckande icke utan angivelse till åtal kunnat ske.

10 KAP.

18 a §.

(Jfr SL 3:9—11.)

Den som, sedan brott timat, döljer den brottslige, främjar hans flykt, undanröjer bevis om gärningen eller på annat dylikt sätt motverkar den brottsliges befordran till ansvar, straffes med fängelse i högst sex månader eller böter; sker det för egen vinning, må till straffarbete i högst två år dömas.

Insåg han icke men hade skälig anledning antaga att den andre var brottslig, vare straffet böter.

Make, trolövad, syskon, skyldeman i rätt upp- eller nedstigande led, den som med den brottslige i första svägerlag lika nära förenad är, *adoptivföräldrar eller adoptivbarn, fosterföräldrar eller fosterbarn må ej till straff fällas efter andra stycket; ej heller efter första stycket för den brottsliges döljande eller för främjande av hans flykt.*

21 §.

Bryter man offentlig myndighets insegel, varmed saker eller skrifter tillslutna äro, eller rubbar man lös egendom, som är tagen i beslag, satt i kvarstad eller utmätt; *straffes med böter eller fängelse i högst sex månader.*

24 §.

(Jfr SL 22: 6.)

Den som obehörigen utövar vad till allmän befattning hörer, dömes till fängelse eller böter. Äro omständigheterna synnerligen försvårande, må till straffarbete i högst fyra år dömas.

Där någon i annat fall än i första stycket sägs obehörigen giver sig ut för att innehava allmän befattning, dömes till böter eller fängelse. Vad nu är sagt gälla ock, där någon obehörigen bär uniform eller tjänstetecken för att giva sig sken av att tillhöra krigsmakten eller annan kår i det allmännas tjänst.

11 KAP.

12 a §.

(Jfr SL 24: 11.)

Tager någon olovlig väg eller gångstig över annans tomt, åker, äng eller plantering, *böte högst femtio riksdaler.*

13 §.

Brott, som i 10, 11, 12 eller 12 a § sagt är, må ej åtalas av allmän åklagare, där det ej av målsägande till sådant åtal angives.

13 a §.

(Jfr SL 22: 10 och 21.)

Den som, sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra, olovligen bryter eller öppnar annans förseglade brev eller handling eller annat, som honom enskilt angår och med försegling eller på annat sätt tillslutet är; dömes till *fängelse* eller straffarbete i högst två år. Sker det eljest med vilja utan ont uppsåt, vare straffet böter.

Tager någon olovligen från posten ut annans brev och det uppsåtligen förstör eller undanhåller; *straffes ock såsom i första stycket sägs.*

Brott, som i denna § avses, må ej åtalas av annan än den, som brevet avsänt eller till vilken det skrivet är, eller av den, som äger, i vård haver eller emottaga skulle det, som eljest brutet eller öppnat blivit.

12 KAP.

1 §.

Den som, sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra, genom tillägg, utplåning eller annorledes förfalskar eller ock förstör, gör obrukbar eller undandöljer domstols eller annan offentlig myndighets dombok eller huvudprotokoll, kronans räkenskapsböcker eller andra sådana handlingar eller skrifter, som till allmän nytta och efterrättelse äro; dömes till straffarbete från och med två till och med åtta år. Äro omständigheterna synnerligen mildrande; må tiden för straffarbetet till sex månader nedsättas.

4 §.

Den som falskeligen i annan persons namn skriver köpebrev, testamente, kontrakt, skuldebrev, växel, invisning, kredit- eller kvittobrev, handelsbok eller annan enskild handling, som till bevis om rättighet eller befrielse från förbindelse tjänar, eller äkta sådan handling genom tillägg, utplåning eller annorledes förfalskar; eller å falsk skrift tillsätter eller förskaffar sig underskrift, varmed sken av äkta handling däråt beredes; varde, där han den handling, sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra, begagnar, dömd till straffarbete i högst fyra år eller, där omständigheterna äro synnerligen mildrande, till fängelse i högst sex månader.

5 §.

Har man, på sätt i 4 § sägs, skrivit eller förfalskat och begagnat annan enskild handling än de där nämnda, såsom arbetsbetyg, intyg om fattigdom, sjukdom eller annat dylikt; dömes till straffarbete eller fängelse i högst sex månader. Var handlingen skriven i diktad persons namn, må till böter dömas.

5 a §.

(Jfr SL 22: 2 p. 5.)

Den som, sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra, förstör, gör obrukbar eller undandöljer äkta handling som i 2, 3, 4 eller 5 § sägs, straffes högst med straffarbete i två år.

5 b §.

(Jfr SL 22: 17.)

Där någon utfärdar enskild handling för skens skull eller i sådan handling lämnar oriktig uppgift och sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra begagnar eller till sådant begagnande utlämnar handlingen, varde dömd till fängelse eller böter.

6 §.

Brukar någon, i avsikt som förut sagd är, allmän eller enskild handling, den han vet falsk vara; straffes så, som hade han förfalskningen själv gjort.

Där någon, i sådan avsikt, begagnar handling som han vet vara utfärdad för skens skull eller innehålla oriktig uppgift, vare lag som i 5 b § sägs.

10 §.

Begår någon i fråga om handling, som utfärdas av offentlig myndighet i främmande stat, brott som i 1, 2, 3, 5 a eller 6 § omförmäles, dömes till straffarbete i högst fyra år eller fängelse i högst sex månader. Var handlingen av mindre vikt och begagnades den i avsikt som i 3 § sägs, må till böter dömas.

Sådan stats allmänna stämplor och märken vare, om förfalskning eller missbruk därav sker, lika med svenska ansedda, där Konungen förordnat, att de samma skydd njuta skola.

10 a §.

(Jfr SL 22: 18.)

Brukar man pass, arbetsbetyg eller dylikt bevis som för annan utfärdat är, dömes till fängelse eller böter. Samma lag vare, där någon utlämnar sådant bevis att brukas av annan än den för vilken beviset är utfärdat.

10 b §.

(Jfr SL 22: 13.)

Förnekar någon, sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra, äktheten av handling, som i 1, 2, 3, 4, 5 eller 10 § omtalas, straffes med böter eller fängelse.

14 KAP.

20 a §.

(Jfr SL 22: 3 och 4.)

Säljer man eller utlämnar eljest till annans begagnande veterligen förfalskade livsmedel, och är vid den förfalskning ämne nyttjat, som för människors liv eller hälsa farligt är; dömes till straffarbete från och med två till och med sex år. Får någon av de livsmedel svår kroppsskada; då skall till straffarbete från och med sex till och med tio år dömas. Ljuter någon därav döden; varde den brottslige dömd till straffarbete på livstid eller i tio år. Bjuder man till annan ut sådana veterligen förfalskade livsmedel, som ovan sagda äro; varde, där de ej emottagas, ändå dömd till straffarbete i högst två år. Be-trädes handlande eller annan, vars yrke är att sälja eller bereda livsmedel, med brott, som i denna § sägs; miste han ock den näringsrätt.

Säljer man eller utlämnar eljest till annans begagnande, eller bjuder man till annan ut veterligen förfalskade läkemedel, de där för människors liv eller hälsa farliga äro; vare lag som för varje fall i första stycket sägs.

15 KAP.

8 a §.

(Jfr SL 10: 20.)

Gör man gärning som i 6 eller 8 § avses för att själv taga sig rätt eller eljest utan argt uppsåt, straffes högst med straffarbete i två år.

15 a §.

Har någon förmått kvinna till otukt genom annat våld eller hot om brottslig gärning än i 12 § avses, eller medelst hot att åtala eller angiva någon för brott eller att om någon lämna menligt meddelande; dömes till straffarbete i högst fyra år eller fängelse. Äro omständigheterna synnerligen försvårande; må tiden för straffarbetet till sex år höjas.

Stannade gärningen vid försök; straffes högst med straffarbete i två år eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, med straffarbete i högst fyra år.

17 KAP.

Om brott emot familj.

1 §.

(Jfr SL 17: 4—6.)

Gift man eller kvinna som ingår nytt äktenskap, straffes för tvegifte med straffarbete i högst fyra år eller fängelse. Till samma straff dömes ogift, som ingår äktenskap med den som är gift.

2 §.

(Jfr SL 22: 8 och 21.)

Gifter sig någon med den, som till följd av sinnessjukdom, tillfällig sinnesförvirring eller annan sådan orsak ej äger rättslig handlingsförmåga, eller ingår någon äktenskap, som på yrkande av andra maken kan för villfarelse eller svek dömas att återgå; dömes till straffarbete i högst fyra år eller fängelse.

Brott, som nu sagts, må ej åtalas, där ej för brottet blivit dömt till återgång av äktenskapet.

3 §.

(Jfr SL 22: 8 och 21.)

Bedrager man genom äktenskapslöfte, som ej fullbordas, kvinna till lägersmål, straffes med fängelse eller böter.

Brottet må ej åtalas av annan än målsägande.

4 §.

(Jfr SL 22:7.)

Bereder sig någon genom antagande av falskt namn eller stånd arv eller annan familjerättighet, dömes till straffarbete i högst sex år eller fängelse.

5 §.

(Jfr SL 22:9.)

Understicker eller förbyter någon barn, dömes till straffarbete i högst sex år.

19 KAP.

5 §.

Har någon gjort försök till brott, som förut sagt är, och blev endast genom omständigheter, som voro av gärningsmannens vilja oberoende, brottets fullbordan förhindrad; vare straffet för det fall, som i 1 § sägs, straffarbete från och med ett till och med sex år; för det fall, som i 2 § omförmäles, straffarbete från och med två till och med åtta år; och för *det* fall, som i 3 § nämnes, straffarbete i högst två år eller fängelse i högst sex månader, men, där brottet, om det fullbordat blivit, skolat straffas efter 1 eller 2 §, straffarbete, efter ty för försök till brott, varom i dessa §§ sägs, här ovan bestämt blivit.

Efter ty nu sagt är skall ock dömas, där eld är åsatt, men varder släckt, innan den sig utbrett och skada gjort; dock må, om gärningsmannen, av egen drift, själv eller genom tillkallad hjälp, släckningen åstadkommit, straffet, efter omständigheterna, nedsättas under vad eljest å gärningen följa bort.

9 §.

Har någon gjort försök till brott, som i 7 § sägs, och blev endast genom omständigheter, som voro av gärningsmannens vilja oberoende, brottets fullbordan förhindrad; dömes till straffarbete från och med ett till och med sex år.

20 §.

Var, som, i andra fall än nu sagda äro, uppsåtligen förstörer eller skadar annans egendom, fast eller lös, evad den till enskilt eller allmänt bruk eller gagn eller till prydnad ämnad är; straffes med böter eller fängelse i högst sex månader. Har av gärningen kommit synnerlig fara för någons liv eller hälsa, eller grov skada å egendom, eller är gärningen eljest med synnerligen försvärande omständigheter förenad; då må till straffarbete i högst två år dömas.

Brott, som i denna § sagt är, må ej, där det endast förnärmar enskild persons rätt, åtalas av annan än målsägande.

20 KAP.

(Detta kap. har helt ny lydelse; jfr SL 20, 21 och 24 samt 10: 20.)

Om stöld och rån; så ock om egenmäktigt förfarande.

1 §.

Var som olovligen tager annans sak med uppsåt att tillägna sig den, dömes, där tillgreppet innebär skada, för stöld till straffarbete i högst två år eller fängelse.

2 §.

Är stöld med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter vid brottet att anse som ringa, skall för snatteri dömas till fängelse eller böter.

3 §.

Stjäl någon lösöre vari han äger del eller ock lösöre eller penningar från dödsbo vari han är delägare, dömes för boдрäkt till fängelse eller böter. Samma lag vare, där makar, syskon, föräldrar och barn, adoptivföräldrar och adoptivbarn eller fosterföräldrar och fosterbarn från varandra medan de sammanbo stjäla lösöre eller penningar. Medverka flera till stöld och gäller vad nu är sagt någon av dem, dömes jämväl envar av de övriga för boдрäkt, dock ej den som handlat med uppsåt att tillägna sig det tillgripna.

4 §.

Är brott som förut i detta kap. är sagt med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som grovt, skall för grov stöld dömas till straffarbete i högst sex år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas om det förövas medelst inbrott eller avser sak som någon bär på sig eller gärningsmannen är försedd med vapen, sprängämne eller annat dylikt hjälpmedel eller om gärningen eljest är av särskilt farlig art, avser betydande värde eller innebär synnerligen kännbar skada.

5 §.

Var som stjäl medelst våld å person eller medelst hot som innebär trängande fara eller, sedan han begått stöld och anträffats å bar gärning, sätter sig med sådant våld eller hot till motvärn mot den som vill återtaga det tillgripna, dömes för rån till straffarbete från och med ett till och med åtta år. Samma lag vare om den som med sådant våld eller hot tvingar någon till handling eller underlåtenhet som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den tvungne eller någon i vars ställe denne är.

Varder vid rån någon så våldförd att han därav får döden eller svår kroppsskada, skall gärningsmannen dömas till straffarbete på livstid eller från och med sex till och med tio år.

Lika med våld å person skall anses åtgärd, varigenom någon försättes i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

6 §.

Var som, för att själv taga sig rätt eller eljest utan att fall är för handen som förut i detta kap. är sagt, olovligen tillgriper sak, dömes för egenmäktigt förfarande till böter eller fängelse. Samma lag vare, där någon utan tillgrepp, genom att anbringa eller bryta lås eller annorledes, olovligen rubbar besittningsförhållande till sak eller ock genom motvärn eller på annat dylikt sätt hindrar annan i utövning av rätt att kvarhålla eller återtaga sak. Avleder någon olovligen elektrisk eller annan för bruk bunden kraft, straffes ock för egenmäktigt förfarande efter vad nu är sagt.

Är egenmäktigt förfarande att anse som grovt, skall till straffarbete i högst två år eller fängelse dömas. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas om det förövas med våld eller hot eller, där gärningen avser maskindrivet fortskaffningsmedel, om detta brukas vårdslöst eller icke återställes.

7 §.

Vad förut i detta kap. är stadgat angående tillgrepp skall gälla jämväl där någon från fastighet olovligen avskiljer och tager något som hör till denna. Avhyser någon annan från fastighet eller rubbar eljest besittningsförhållande till fastigheten, såsom genom att anbringa eller bryta stängsel eller genom att bygga, gräva, plöja, låta kreatur beta, upptaga väg eller göra annan åverkan, vare lag som i 6 § sägs.

8 §.

Gör någon försök till brott som i 1, 2, 4 eller 5 § sägs eller till egenmäktigt brukande av maskindrivet fortskaffningsmedel, dömes till straff som sättes i ägre än vad å den fullbordade gärningen följa bort.

9 §.

Var som för användning vid stöld förfärdigar, anskaffar eller eljest tager befatning med dyrk, falsk nyckel, sprängämne eller annat hjälpmedel, straffes för förberedelse till stöld högst med straffarbete i två år. Hjälpmedlet må förklaras till kronan förverkat, evad till ansvar dömes eller ej.

Den som av egen drift förstört hjälpmedlet eller eljest gjort det obrukbart, vare från straff fri.

10 §.

Har brott som i detta kap. omförmåles förövat mot make, trolodad eller syskon till gärningsmannen eller annan till brottet medverkande eller mot skyldeman i rätt upp- eller nedstigande led eller mot den som i första svågerlag lika nära är eller mot adoptivföräldrar eller adoptivbarn, fosterföräldrar eller fosterbarn, må, där ej fråga är om grov stöld eller rån, allmän åklagare

väcka åtal allenast om brottet av målsägande till åtal angives eller ock landsfogden eller, i Stockholm, förste stadsfiskalen finner åtal vara ur allmän synpunkt påkallat. Såsom medverkan anses vid tillämpning av detta stadgande jämväl brott som i 21 kap. 6 § sägs.

21 KAP.

(Detta kap. har helt ny lydelse; jfr SL 21 och 22.)

Om bedrägeri och dylik oredlighet; så ock om utpressning och ocker.

1 §.

Var som medelst vilseledande bestämmer någon till handling eller underlåtenhet som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den vilseledde eller någon i vars ställe denne är, dömes för bedrägeri till straffarbete i högst två år eller fängelse.

2 §.

Är bedrägeri med hänsyn till skadans omfattning och övriga omständigheter vid brottet att anse som ringa, skall för bedrägligt förfarande dömas till böter eller fängelse.

Begagnar sig någon av husrum, förtäring, transport, tillträde till föreställning eller annat dylikt som tillhandahålles under förutsättning av konstant betalning och gör ej rätt för sig, straffes, evad han vilseleder någon eller ej, för bedrägligt förfarande eller, om brottet ej är att anse som ringa, för bedrägeri. Samma lag vare, där någon som har att betjäna allmänheten efter viss taxa tager betalning utöver taxan utan att påvisa avvikelser.

3 §.

Är brott som förut i detta kap. är sagt med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som grovt, skall för grovt bedrägeri dömas till straffarbete i högst sex år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningsmannen missbrukar allmänt förtroende eller begagnar falsk handling eller vilseledande bokföring eller om gärningen eljest är av särskilt farlig art, avser betydande värde eller innebär synnerligen kännbar skada.

4 §.

Var som medelst hot om brottslig gärning tvingar någon till handling eller underlåtenhet som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den tvungne eller någon i vars ställe denne är, dömes, där ej brottet är att anse såsom rån, för utpressning till straffarbete i högst sex år eller fängelse. Övar någon sådant tvång medelst hot att åtala eller angiva annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande, vare lag samma, där tvånget är otillbörligt.

5 §.

Den som vid avtal eller annan rättshandling begagnar sig av någons trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroende ställning i förhållande till honom till att bereda sig förmån som står i uppenbart missförhållande till vederlaget eller för vilken vederlag icke skall utgå, straffes för ocker högst med straffarbete i två år eller, där brottet är grovt, fyra år.

6 §.

Den som köper sak, som är frånhänd någon genom brott, eller tillgodo-gör sig saken eller eljest därmed tager befattning ägnad att försvåra sakens återställande, straffes för häleri högst med straffarbete i två år eller, där brottet är grovt, fyra år. Samma lag vare om den som eljest bereder sig otillbörlig vinning av någons brottsliga förvärv, så ock om den som genom krav, överlåtelse eller på annat dylikt sätt hävdar genom brott tillkommen fordran till större del än efter lag skall utgå.

Om gärningsmannen icke insåg men hade skälig anledning antaga att brott förelåg, dömes, där gärningen skedde i utövning av yrke eller näring, till böter eller fängelse.

7 §.

Var som i annat fall än förut i detta kap. är sagt medelst vilseledande bestämmer någon till handling eller underlåtenhet och därigenom skadar den vilseledde eller någon i vars ställe denne är, dömes för oredligt förfarande till böter eller fängelse eller, om brottet är grovt, till straffarbete i högst två år. Ändå att skada ej uppkommer, vare lag samma, där vilseledandet sker i utövning av yrke eller näring och avser beskaffenhet, myckenhet eller ursprung av vad mot vederlag tillhandahålles.

8 §.

Gör någon försök till brott som i 1, 2, 3 eller 4 § sägs, dömes till straff som sättes lägre än vad å den fullbordade gärningen följa bort.

För försök till bedrägeri straffes den som för att bedraga försäkringsgivarer eller eljest med bedrägligt uppsåt skadar eller söker skada sig eller annan till person eller egendom.

9 §.

Den som offentliggör eller eljest bland allmänheten sprider oriktig eller vilseledande uppgift för att påverka priset på vara, värdepapper eller annan egendom, dömes för svindleri till fängelse eller straffarbete i högst fyra år eller, där brottet är ringa, till böter.

Där någon, som medverkar vid bildande av aktiebolag eller annat företag eller på grund av sin ställning bör äga särskild kännedom om ett företag, offentliggör eller eljest bland allmänheten eller företagets intressenter sprider oriktig eller vilseledande uppgift ägnad att påverka bedömandet av företaget i ekonomiskt hänseende och därigenom medföra skada, dömes så-

som i första stycket sägs. Sker det av grov vårdslöshet, straffes med fängelse eller böter.

10 §.

Mottager någon, för användning såsom påtryckningsmedel vid krav, handling som är falsk, upprättad för skens skull eller eljest oriktig eller ock check utan täckning, straffes för ockerpantning högst med straffarbete i två år.

11 §.

Vad i 20 kap. 10 § sägs om inskränkning i allmän åklagares åtalsrätt skall äga motsvarande tillämpning beträffande annat i detta kap. omförmäلت brott än grovt bedrägeri.

Oredligt förfarande må ej åtalas av allmän åklagare, med mindre landsfogden eller, i Stockholm, förste stadsfiskalen finner åtal vara ur allmän synpunkt påkallat.

22 KAP.

(Detta kap. har helt ny lydelse; jfr SL 22 och 24.)

Om förskingring och annan trolöshet.

1 §.

Där någon, som på grund av avtal, allmän eller enskild tjänst eller dylik ställning fått egendom i besittning för annan med skyldighet att utgiva egendomen eller redovisa för denna, genom att tillägna sig egendomen eller annorledes åsidosätter vad han har att iakttaga för att kunna fullgöra sin skyldighet, dömes, om gärningen innebär vinning för honom och skada för den berättigade, för förskingring till fängelse eller straffarbete i högst två år.

2 §.

Är förskingring med hänsyn till det förskingrades värde och övriga omständigheter vid brottet att anse som ringa, skall för undandräkt dömas till böter eller fängelse.

3 §.

Är förskingring med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som grov, skall för grov förskingring dömas till straffarbete i högst sex år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningsmannen missbrukar ansvarsfull tjänsteställning eller begagnar falsk handling eller vilseledande bokföring eller om gärningen eljest är av särskilt farlig art, avser betydande värde eller innebär synnerligen kännbar skada.

4 §.

Där någon i annat fall än förut i detta kap. är sagt med egendom, som han har i besittning men vartill ägande- eller säkerhetsrätt är förbehållen eller tillförsäkrad eller eljest tillkommer annan, vidtager åtgärd varigenom egendomen frånhändes den andre eller denne annorledes berövas sin rätt, dömes för olovligt förfogande till böter eller fängelse eller, där brottet är

grovt, till straffarbete i högst två år. Samma lag vare, där någon i annat fall än förut i denna lag är sagt genom att taga sak i besittning från händer annan saken eller säkerhetsrätt till denna.

5 §.

Där någon, som på grund av förtroendeställning, evad det är i allmän eller enskild tjänst, såsom syssloman eller eljest, fått att för annan sköta ekonomisk angelägenhet eller öva tillsyn å skötseln därav, missbrukar behörighet att företräda huvudmannen eller eljest sin förtroendeställning och därigenom skadar huvudmannen, straffes, där gärningen icke innefattar förskingring, för trolöshet mot huvudman högst med straffarbete i två år. Är brottet med hänsyn till att gärningsmannen begagnat falsk handling eller vilseledande bokföring eller tillfogat huvudmannen betydande eller synnerligen kännbar skada eller eljest att anse såsom grovt, vare straffet straffarbete i högst sex år.

Missbrukar någon, som fått att sköta rättslig angelägenhet för annan, till förfång för huvudmannen sin förtroendeställning, dömes efter ty i första stycket är sagt, ändå att angelägenheten ej är av ekonomisk art.

6 §.

Den som i annat fall än förut i detta kap. är sagt genom missbruk av behörighet att i annans ställe företaga rättshandling skadar denne eller med missbruk av behörighet att göra gällande skuldebrev eller dylik handling kräver vad annan tillkommer, dömes för behörighetsmissbruk till böter eller fängelse eller, där brottet är grovt, till straffarbete i högst två år. Samma lag vare, där någon fordrar betalning jämlikt handling som ej blivit utgiven eller för gäld som redan är gulden eller ock kräver att utfå gods som han redan bekommit eller mot krav åberopar kvitto som icke utgivits.

7 §.

Brukar någon olovligen annans sak som han har i besittning och vållar därigenom skada eller olägenhet, dömes för olovligt brukande till böter. Samma lag vare, där innehavare av fastighet, till skada eller olägenhet för ägare eller brukare som icke innehar fastigheten, olovligen bygger, gräver, plöjer, låter kreatur beta, upptager väg eller på annat dylikt sätt brukar fastigheten.

8 §.

Fullgör man ej vad i lag är föreskrivet om skyldighet att tillkännagiva hittegoods, annans sak som man av misstag eller tillfällighet fått i besittning eller fynd vartill ägare ej finnes, dömes för fyndförseelse till böter. Tillägnar man sig godset, gäller, där det tillhör annan, vad i 4 § sägs.

9 §.

Gör någon försök till brott, som i 1, 3 eller 5 § sägs, dömes till straff som sättes lägre än vad å den fullbordade gärningen följa bort.

10 §.

Vad i 20 kap. 10 § sägs om inskränkning i allmän åklagares åtalsrätt skall äga motsvarande tillämpning beträffande annat i detta kap. omförmålt brott än grov förskingring.

Olovligt förfogande eller brukande må ej åtalas av allmän åklagare, med mindre landsfogden eller, i Stockholm, förste stadsfiskalen finner åtal vara ur allmän synpunkt påkallat.

23 KAP.

(Detta kap. har helt ny lydelse; jfr SL 23 och 22: 2 p. 3.)

Om gäldenärsbrott.

1 §.

Gäldenär, som förstör eller genom gåva eller åtgärd som till sin följd därmed lika är avhänder sig egendom av betydighet och därigenom försätter sig på obestånd eller förvärrar sitt obestånd, dömes för oredlighet mot borgenärer till straffarbete i högst två år eller fängelse.

Gäldenär, som vid konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs eller i förteckning till utmätningssed förtiger tillgång, uppgiver obefintlig skuld eller lämnar annan sådan oriktig uppgift, varde, om ej uppgiften rättas innan den beedigas eller eljest lägges till grund för förfarandet, dömd såsom i första stycket sägs. Samma lag vare, där gäldenär i samband med annan exekutiv förrättning åberopar oriktig handling eller skenavtal och därigenom hindrar att erforderlig egendom genom förrättningen tages i anspråk för att bereda borgenär betalning eller säkerhet.

Gäldenär som, då konkurs är förestående, ur riket bortför tillgång av betydighet med uppsåt att hålla den undan konkursen, så ock gäldenär, som i konkurs undandrager eller undanhåller konkursförvaltningen tillgång, dömes likaledes för oredlighet mot borgenärer efter ty nu är sagt.

2 §.

Är oredlighet mot borgenärer med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som grov, skall för grov oredlighet mot borgenärer dömas till straffarbete i högst sex år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas om gäldenären beedigat oriktig uppgift eller begagnat falsk handling eller vilseledande bokföring eller om brottet är av betydande omfattning.

3 §.

Gäldenär, som för ett slösaktigt levnadssätt eller fortsätter rörelse under förbrukande av avsevärda medel utan motsvarande nytta för rörelsen eller inlåter sig på äventyrligt företag eller lättsinnig ansvarsförbindelse eller vidtager annan sådan åtgärd och därigenom uppsåtligen eller av vårdslöshet framkallar eller förvärrar obestånd, dömes för vårdslöshet mot borgenärer till fängelse eller, om brottet är grovt, till straffarbete i högst två år.

Gäldenär, som vid konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs eller i förteckning till utmätningssed av grov vårdslöshet förtiger tillgång, uppgiver obefintlig skuld eller lämnar annan sådan oriktig uppgift, varde, om ej uppgiften rättas innan den beedigas eller eljest lägges till grund för förfarandet, dömd efter ty i första stycket sägs.

4 §.

Gäldenär som, då konkurs är förestående, betalar eller ställer säkerhet för borgenärs fordran och därigenom avsevärt förringar övriga borgenärs rätt, dömes för mannamån mot borgenärer till fängelse eller, om brottet är grovt, till straffarbete i högst två år. Samma lag vare, där bokföringsskyldig gäldenär, ehuru han enligt god köpmanssed uppenbarligen bort inställa sina betalningar, förfar som nu sagts.

Gäldenär, som för att främja ackord hemligen lämnar eller utlovar betalning eller annan förmån, dömes ock för mannamån mot borgenärer efter ty nu är sagt.

5 §.

Åsidosätter gäldenär uppsåtligen eller av vårdslöshet honom åliggande bokföringsskyldighet på sådant sätt att ställningen och rörelsens gång ej kunna i huvudsak bedömas med ledning av bokföringen, straffes för bokföringsbrott med fängelse. Har han uppsåtligen lämnat vilseledande uppgift i väsentligt avseende eller är brottet eljest att anse som grovt, skall till straffarbete i högst två år dömas.

Bokföringsbrott må icke åtalas, där ej gäldenären inom fem år från det brottet förövdades kommit i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar.

6 §.

Gör någon försök till brott som i 1 § tredje stycket sägs, dömes till straff som sättes lägre än vad å den fullbordade gärningen följa bort.

7 §.

Begår den som är i gäldenärs ställe gärning som i detta kap. sägs, skall han straffas som vore han själv gäldenär.

Borgenär som i fall varom i 4 § förmåles tager eller låter åt sig utlova betalning, säkerhet eller annan förmån må straffas för medverkan till brottet endast om han brukar otillbörligt hot eller otillbörligt löfte om förmån eller handlar i hemligt samförstånd med gäldenären.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 194 ; och skall med avseende därå iakttagas:

1. Genom denna lag upphäves lagen den 14 juni 1901 angående ocker.
2. Där i lag eller särskild författning förekommer hänvisning till lagrum, som ersatts genom bestämmelse i denna lag, skall denna i stället tillämpas.

Övergångsbestämmelser.

3. I stället för vad i 22 kap. 14 § sista stycket strafflagen stadgats skall gälla:

Förleder *någon* i sviklig avsikt annan till oskäligen rättegång, straffes med böter.

4. I stället för vad 24 kap. strafflagen innehållit med avseende å olovligt fiskande stadgas som följer:

Den, som olovligen fiskar i annans fiskevatten eller sätter ut fast fiske-redskap i vatten, där fiskerätt tillkommer varje svensk undersåte, eller genom grävning eller annorledes drager till sig annans fiske eller genom stängsel eller fiskeredskap avhåller fisk från annans fiskevatten, dömes till böter eller, *där omständigheterna äro synnerligen försvårade, till fängelse i högst sex månader*. Missbrukar delägare sin rätt i samfällt fiske; vare straffet böter.

Brottet må ej, där det endast förnärmar enskild persons rätt, åtalas av allmän åklagare med mindre det av målsägande angives till sådant åtal.

Sätter *den brottslige sig* till motvärn emot den, som *fiskevattnet* äger, innehar eller vårdar, eller emot dess folk, då någon av dem vill honom från gärningen hindra, eller av honom taga åter vad han åtkommit, eller ock frantaga honom det, som till vedermäle av gärningen kvarhållas må; *vare lag som i 20 kap. 6 § strafflagen sägs.*

5. Genom denna lag göres ej ändring i vad hittills gällt dels om jordägares rätt i skog eller mark till växande gräs och torv samt, å där växande träd, till ris, gren, näver, bark, löv, bast, ollon, nötter och kåda, så ock till vindfälle och annat sådant, dels ock därom att vad någon olovligen sätt eller planterat å annans jord tillfaller jordens laglige innehavare.

6. I stället för vad 16 § 6 punkten förordningen den 16 februari 1864 om nya strafflagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall innehåller om rätt att återtaga stulet gods å färsk gärning skall gälla, att varje besittningsförhållande som någon utan rätt rubbat må å färsk gärning återställas av den vars besittning rubbats eller som är i hans ställe.

Förslag till lag angående ändring i lagen den 17 oktober 1900 (nr 82 s. 1) om straffregister.

Härigenom förordnas, att 1 § lagen den 17 oktober 1900 om straffregister¹ skall erhålla följande ändrade lydelse:

Hos fångvårdsstyrelsen skall finnas straffregister, innehållande uppgifter som i denna lag stadgas, angående dem som genom utslag av domstol eller myndighet i riket

1. blivit dömda till dödsstraff, straffarbete eller fängelse eller *jämlikt 20, 21, 22 eller 23 kap. strafflagen* till böter eller med tillämpning av 5 kap.

¹ Senaste lydelse se 1937:467.

2 § strafflagen till böter för brott, varå enligt lag kan följa straffarbete, eller med tillämpning av 6 § samma kapitel till böter, eller

2. erhållit villkorlig straffdom, eller
3. blivit dömda till ungdomsfängelse eller tvångsuppfostran, eller
4. blivit dömda till förvaring eller internering i säkerhetsanstalt, eller
5. förklarats vara övertygade om någon med straff belagd gärning, men i anseende till sinnessjukdom ej kunna till ansvar fällas, eller
6. blivit dömda till tvångsarbete.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 194 .

Förslag till lag om ändring i lagen den 3 juni 1938 (nr 274) om rätt till jakt.

Härigenom förordnas, att 29 § 2 mom. och 31 § 2 mom. lagen den 3 juni 1938 om rätt till jakt skola erhålla följande ändrade lydelse:

29 §.

2 mom. Utövar delägare i allmänning eller annan samfällighet, varom sägs i 4 §, å området jakt, som strider mot vad enligt första stycket av nämnda paragraf är tillåtet eller mot beslut som avses i andra stycket första punkten av samma paragraf, *straffes med dagsböter.*

Överträder ägare av mark, som ingår i jaktvårdsområde varom förmåles i 10 §, eller å sådant område eljest jaktberättigad person de angående jaktövningen å området gällande reglerna, straffes med dagsböter.

31 §.

2 mom. Sätter i fall varom sägs i 1 mom. den brottslige sig till motvärn mot jakträttsinnehavaren, den som äger, innehar eller vårdar marken eller deras folk eller mot i andra stycket av samma moment omförmäld befattningshavare, då någon av dem vill hindra honom från gärningen eller av honom taga vad han åtkommit eller ock fråntaga honom det som må kvarhållas till vedermåle och pant, *vare lag som i 20 kap. 6 § strafflagen sägs.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 194 .

Förslag till lag om ändrad lydelse av 59 § lagen den 2 juni 1933 (nr 269) om ägofred.

Härigenom förordnas, att 59 § lagen den 2 juni 1933 om ägofred skall erhålla följande ändrade lydelse:

Bryter någon uppsåtligen mot bestämmelsen i 10 § tredje stycket eller mot betesförbud, varom i 11 § förmåles, straffes med dagsböter.

Följdförfattningar.

Lag samma vare, där någon i strid med bestämmelsen i 13 § fjärde stycket uppsåtligen nyttjar till bete i regleringsområde ingående mark, som tillhör honom eller varå han äger särskild betesrätt, utan att erforderlig hägnad hålles omkring marken.

Begår någon förseelse, som i första eller andra stycket sägs, av oaktsamhet eller vållar någon genom försummelse i den vård om egna eller andras kreatur honom åligger eller på annat sätt, att kreatur olovligen inkommer på annans ägor, vare straffet böter från och med fem till och med femtio kronor.

Innefattar förseelse, som i denna paragraf avses, förbrytelse mot allmänna strafflagen, skall gärningen bedömas enligt vad i 4 kap. strafflagen är för likartat fall stadgat.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 194 .

Förslag till förordning om ändrad lydelse av 8 § 3 mom. förordningen den 29 november 1867 (nr 71) angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande.

Härigenom förordnas, att 8 § 3 mom. förordningen den 29 november 1867 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande skall erhålla följande ändrade lydelse:

Den som undandöljer, nedsmälter, förskingrar, bortskänker eller förtyttrar sådant fynd, som i 1 mom. omtalas, innan det varit Kungl. Maj:t och kronan hembjudet, miste utan lösen vad han av fyndet äger kvar och straffes för fyndförseelse såsom i allmänna strafflagen stadgas.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 194 .

Förslag till lag om ändrad lydelse av 15 § lagen den 13 juni 1921 (nr 299) om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfällda ägor och rättigheter.

Härigenom förordnas, att 15 § lagen den 13 juni 1921 om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfällda ägor och rättigheter skall erhålla följande ändrade lydelse:

Företager, sedan angående ägas användning bestämmelse enligt denna lag träffats, delägare i strid därmed avverkning eller tager grus, torv, ler, sand eller dylikt eller överträder han eljest genom brukande av ägan vad sålunda blivit bestämt,

eller nyttjar delägare, utan att därtill hava erhållit medgivande, äga, som är ställd under förvaltning av god man,

eller bryter delägare mot förbud, som meddelats jämlikt 9 § andra stycket,

gälla vad i 20 kap. 1—7 §§ strafflagen stadgas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 194 .

Förslag till lag om ändring i lagen den 16 maj 1919 (nr 242) med vissa bestämmelser om rätt att förfoga över annan tillhöriga fondpapper.

Härigenom förordnas, att 5 § lagen den 16 maj 1919 med vissa bestämmelser om rätt att förfoga över annan tillhöriga fondpapper skall upphöra att gälla samt att 4 § samma lag skall erhålla följande ändrade lydelse:

Förfogar den, vilken såsom pant eller till förvaring eller till försäljning i kommission emottagit eller i kommission inköpt fondpapper, utan laga rätt för annans räkning än ägarens däröver, *dömes, där ej gärningen är belagd med strängare straff, för olovligt förfogande såsom i 22 kap. 4 § strafflagen sägs.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 194 .

Förslag till lag om ändring i lagen den 20 juni 1924 (nr 298) om viss panträtt i spannmål.

Härigenom förordnas, att 18 § lagen den 20 juni 1924 om viss panträtt i spannmål¹ skall erhålla följande ändrade lydelse:

Den som, efter det besiktning enligt 5 § hållits och fordran på grund av skuldebrevet uppkommit, med vetskap härom uppsåtligen förstör eller i strid mot det i 12 § stadgade förbudet bortför eller utlämnar pantförskrivnen spannmål, straffes *som i 22 kap. 4 § strafflagen sägs.* Lag samma vare, där någon i uppsåt att skada upplåter panträtt i spannmål, vari honom vederligen panträtt redan åt annan upplåtits.

Om innehavaren av spannmål, som pantförskrivits i otröskat skick, efter verkställd tröskning upplägger spannmålen å fastigheten utan att iakttaga vad honom enligt 12 § andra stycket åligger eller lämnar medvetet oriktig uppgift i sådant meddelande till registerföraren eller panthavaren, som där sägs, *straffes med dagsböter.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 194 .

Förslag till lag om ändrad lydelse av 213, 214 och 215 §§ konkurslagen den 13 maj 1921.

Härigenom förordnas, att 213, 214 och 215 §§ konkurslagen skola erhålla följande ändrade lydelse:

¹ Senaste lydelse se 1926: 76.

213 §.

Har borgenär för sin röst vid borgenärssammanträde betingat sig särskilda fördelar av gäldenären eller av annan på gäldenärens *vagnar*, straffes med *dagsböter* eller fängelse i högst ett år.

214 §.

Var som å borgenärssammanträde i fråga, som rör boets förvaltning, utövar rösträtt för fordran med vetskap om att den, sådan den uppgivits, är oriktig, straffes med *dagsböter* eller fängelse i högst ett år.

215 §.

Böter och viten, som ådömas enligt denna lag, tillfalla *kronan*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 194 .

Förslag till lag om ändrad lydelse av 50 § lagen den 13 maj 1921 om ackordsförhandling utan konkurs.

Härigenom förordnas, att 50 § lagen den 13 maj 1921 om ackordsförhandling utan konkurs skall erhålla följande ändrade lydelse:

Har borgenär för sin röst vid borgenärssammanträde betingat sig särskilda fördelar av gäldenären eller av annan på gäldenärens *vagnar*, straffes med *dagsböter* eller fängelse i högst ett år.

Böter, som ådömas enligt denna paragraf, tillfalla *kronan*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 194 .

Förslag till lag om ändrad lydelse av 74 § checklagen den 13 maj 1932 (nr 131).

Härigenom förordnas, att 74 § checklagen skall erhålla följande ändrade lydelse:

Har någon med uppsåt till annans förfång antingen utställt check utan tackning eller ock, före utgången av den tid, inom vilken av honom utställd check skall uppvisas till betalning, utan skälig anledning återkallat checken eller förfogat över tackningen, straffes med *dagsböter* eller fängelse i högst ett år, där ej brottet är straffbart enligt 21 kap. strafflagen.

Har någon av vårdslöshet förfarit på sätt i första stycket sägs, straffes med *dagsböter*. Äro omständigheterna synnerligen försvårande, må till fängelse i högst sex månader dömas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 194 .

ALLMÄN MOTIVERING

I. Kommitténs arbetsuppgifter.

Reglerna om förmögenhetsbrott hava i 1864 års strafflag upptagits i huvudsakligen oförändrad form från förordningen den 4 maj 1855 om ansvar för stöld och snatteri samt rån, förordningen den 7 september 1858 om förfalskning, så ock om bedrägeri och annan oredlighet, samt 8 kap. konkurslagen den 18 september 1862. Bestämmelserna hava sedan dess undergått åtskilliga ändringar, men i sina huvuddrag stannar dock lagstiftningen fortfarande från 1800-talets mitt. Med hänsyn till den genomgripande omdaning samhällets ekonomiska struktur undergått ligger det i sakens natur, att mångt och mycket måste vara föråldrat.

Behovet av ny lagstiftning på detta område har också sedan länge varit föremål för uppmärksamhet. Tidigare var avsikten att lösa denna och andra straffrättsliga frågor i ett sammanhang, och omfattande förarbeten till en allmän strafflagsreform hava utförts. Sålunda utgav professorn JOHAN C. W. THYRÉN på offentligt uppdrag åren 1910—1914 ett arbete om principerna för en strafflagsreform och år 1916 ett förberedande utkast till strafflagens allmänna del. På grundval härav utarbetade en den 10 mars 1916 tillsatt strafflagskommission förslag till strafflag, allmänna delen (SOU 1923: 9), vilket avgavs den 20 februari 1923. Thyren utgav även elva avsnitt av förberedande utkast till strafflagens speciella del, nämligen

- I. Brott emot kroppslig okränkbarhet (1917).
- II. Ärekränkingsbrottet (1919).
- III. Förmögenhetsbrotten. Första delen (1920).
- IV. Förmögenhetsbrotten. Andra delen (1922).
- V. Allmänfarliga brott (SOU 1923: 59).
- VI. Förfalskningsbrotten (SOU 1925: 22).
- VII. Ämbetsbrotten (SOU 1928: 7).
- VIII. Falsk förklaring; falsk angivelse m. m. (SOU 1929: 26).
- IX. Brott emot myndighet m. m. (SOU 1930: 24).
- X. Förräderibrott m. m. (SOU 1931: 33).
- XI. Brott mot politiska rättigheter; brott mot allmän ordning och frid (SOU 1933: 6).

Vid sitt frånfälle den 4 maj 1933 hade Thyren utarbetat lagtext jämte komparativa översikter i de ämnen, vilka delarna XII och XIII skolat omfatta, nämligen brott mot enskild frid, frihetsbrott samt brott mot familj eller

sedlighet. Dessutom fanns en i registerform utarbetad jämförande sammanställning av innehållet i de flesta europeiska och ett större antal utomeuropeiska strafflagar samt några strafflagsförslag. Dessa Thyréns efterlämnade anteckningar hava numera genom justitiedepartementets försorg utgivits (SOU 1937: 37). Enligt Thyréns plan skulle hans utkast till strafflagens speciella del omfatta ytterligare en del, XIV om konkursbrotten, men till denna del efterlämnade han icke några anteckningar.

Efter Thyréns död har arbetet på reformering av strafflagen mestadels skett på de partiella strafflagsreformernas väg.¹ Beträffande arbetet på den fullständiga reformen uttalas i en år 1934 inom justitiedepartementet upprättad P. M. (återgiven i SvJT 1934 s. 187), att arbetet kunde uppdelas i — visserligen icke alltför många — partier, därvid man efter hand skulle skrida till framläggande av lagförslag, som borde vart för sig träda i tillämpning och vilka först vid arbetets avslutning skulle sammanföras till ett även i formellt hänseende enhetligt lagverk. Då arbete efter denna metod i första hand kunde inriktas på sådana områden, där ett mera trängande reformbehov föreläge, och ett sådant område enligt en utbredd uppfattning vore förmögenhetsbrottens, framhålles i promemorian som önskvärt att arbetet för en fullständig strafflagsreform i första hand inriktades på förmögenhetsbrotten.

Nyssnämnda P. M. remitterades år 1934 jämte Thyréns lagutkast III och IV till vissa myndigheter och sammanslutningar. I anledning därav avgåvos utlåtanden av överståthållarämbetet, svenska kriminalistföreningen, föreningen Sveriges stadsfiskaler och föreningen Sveriges landsfiskaler. Överståthållarämbetet fogade vid sitt utlåtande en av tredje polisintendenten upprättad P. M., vilken polismästaren i Stockholm ingivit till ämbetet och åberopat som eget yttrande. Kriminalistföreningen, vars yttrande återgivits i SvJT 1934 s. 418, åberopade beträffande tanken att göra förmögenhetsbrottens område i dess helhet till föremål för en partiell strafflagsreform en av professorn WETTER på uppdrag av föreningens styrelse och under samråd med denna utarbetad P. M. angående en reform av strafflagstiftningen rörande förmögenhetsbrotten (återgiven i SvJT 1934 s. 376). I samtliga de avgivna yttrandena tillstyrkes i princip genomförande av en partiell reform av lagbestämmelserna angående förmögenhetsbrotten. Därutöver framföres kritik av de särskilda bestämmelserna i Thyréns utkast, varjämte överståthållarämbetet och kriminalistföreningen diskutera vissa allmänna frågor. I Wetters P. M. angivas utförliga riktlinjer för en ny lagstiftning.

I det yttrande till statsrådsprotokollet den 18 juni 1937, som innehåller direktiv för kommitténs arbete, har chefen för justitiedepartementet, statsrådet WESTMAN, anfört i huvudsak följande:

»Genom de utredningar å straffrättens område som under senare tid verkställts eller påbörjats, särskilt i avseende på straffsystemets utformning, har en överblick

¹ En översikt över reformarbetet på straffrättens område 1932—1938 finnes fogad såsom bilaga till första lagutskottets utlåtande 1938 nr 45. Numera har ny lag om villkorlig dom utfärdats, varjämte kommittébetänkanden avgivits angående villkorlig frigivning (SOU 1938: 25), arbetsfostran (SOU 1939: 25) och försök till brott (SOU 1940: 19).

vunnits över det sätt varpå arbetet på en mera omfattande strafflagsreform lämpligen bör fullföljas och i vilka delar en fortsatt omarbetning främst är påkallad. Att man nu skulle uppskjuta vidare lagstiftning inom straffrättens område i avvaktan på ett förslag, som till sin omfattning skulle motsvara hela den nuvarande strafflagen och som i ett sammanhang skulle bliva föremål för statsmakternas prövning, torde av flera skäl icke böra ifrågakomma. I stället torde man böra successivt genomföra den avsedda strafflagsreformen, varvid arbetet naturligen främst bör inriktas på sådana områden, där ett mera trängande reformbehov föreligger.

Ett sådant område är enligt en allmänt omfattad mening förmögenhetsbrotten. Det torde icke vara nödvändigt att i detta sammanhang närmare ingå på de brister som vidlåda den svenska strafflagstiftningen i förevarande del. Här må allenast erinras om några av de bestämmelser avseende skilda grupper av förmögenhetsbrott, där behovet av en reformering främst gör sig gällande. Det må sålunda nämnas att straff för tjuvnad inträder endast då det tillgripna föremålet har s. k. marknadsvärde. Ett tillgrepp av aktie, växel, check, sparbanksbok och liknande fordringsbevis blir därför i vissa fall icke straffbart såsom tjuvnad. Det praktiskt betydelsefulla problemet hur det fall straffrättsligt skall bedömas, då en syssloman obehörigen förfogar över penningar, vilka i och med mottagandet övergått i sysslomannens ägo, är föremål för mycket delade meningar. Vidare må framhållas att enligt den svenska strafflagen — i motsats mot t. ex. den danska — s. k. allmänfarligt bedrägeri t. ex. i form av oriktiga uppgifter angående bolags, föreningars eller dylika företags ekonomiska ställning icke är straffbart redan i och med att de oriktiga uppgifterna lämnas. Krav på en omarbetning av straffbestämmelserna för ocker har ofta framförts, senast genom en riksdagsskrivelse innevarande år. Någon straffbestämmelse för sådana vinningsbrott som förövas medelst missbruk, utanför sysslomannaskap, av behörighet att rättsligt förfoga över annans förmögenhet finnes ej. Ett område inom förmögenhetsbrotten som är i stort behov av reformering är vidare konkursbrotten. Mot de nuvarande straffbestämmelserna har anmärkts bland annat att brottsbeskrivningarna på flera ställen förete påtagliga luckor samt att gränserna mellan de särskilda handlingstyper, vilka ingå under bedrägeri, oredlighet och vårdslöshet mot borgenärer, i flera avseenden äro ovissa eller flytande. Vidare må framhållas att olika meningar gjort sig gällande i avseende på frågan vilket uppsåt som skall ha förelegat hos gärningsmannen för att straff skall inträda för konkursbedrägeri. Slutligen är att märka att man från flera håll ifrågasatt, om den nuvarande systematiseringen av konkursbrotten är tillfredsställande, och om det icke vore lämpligare att särskilja de materiella konkursbrotten från de rent formella bokföringsbrotten. I sammanhang härmed har det gamla önskemålet framförts att en allmän straffbestämmelse i fråga om intellektuell handlingsförfalskning införes.

Enligt min mening bör, såsom redan antydde i årets statsverksproposition, en utredning nu komma till stånd beträffande ändrad lagstiftning om förmögenhetsbrotten. Härför talar även den omständigheten att lagberedningen, som för närvarande verkställer utredning av frågan om en reform av aktiebolagslagstiftningen, därvid har att taga ställning till vissa spörsmål, vilka nära sammanhånga med utformningen av strafflagsbestämmelser avseende vissa förmögenhetsbrott.»

Kommitténs arbetsuppgifter hava sålunda omfattat ej blott de av Thyren i hans utkast III och IV behandlade förmögenhetsbrotten — förskingring, hittegodsdelikt, tjuvnad, rån, utpressning, åverkan och bodräkt samt bedrägeri, ocker, trolöshet, ägares kränkning av pant- och retentionsrätt, olovligt försäljande av annans sak, dubbelkrav m. m. — utan även av Thyren icke behandlade brott, framförallt konkursbrotten. Det område kommittén behandlat motsvarar i huvudsak 20—24 kap. i gällande strafflag.

Kommitténs förslag innefattar en fullständig nyreglering av de brott, som för närvarande behandlas i SL 20 kap., Om stöld och snatteri, samt SL 21 kap., Om rån och utpressning.

Även brotten i SL 22 kap., Om bedrägeri och annan oredlighet, äro i huvudsak nyreglerade genom kommitténs förslag. I detta kapitel upptagas emellertid nu vissa brott, som väl i likhet med bedrägeri röra en förvanskning av sanningen men annars ej höra hemma i detta sammanhang.¹ Sålunda behandlas förfalskningsbrott i 2 § p. 4 och 5, 16—18 §§ samt 13 §, i vad lagrummet avser nekande till hand och förskrivning; 3 och 4 §§ behandla för människors liv eller hälsa farliga brott, 6 § ett brott mot offentlig myndighet, 7—9 §§ vissa brott i familjeförhållanden och 10 § brott mot brevhemlighet. Utan att närmare ingå på prövning av dessa bestämmelsers innehåll har kommittén flyttat dem till de platser i strafflagen, dit de ansetts närmast höra.² Kommittén har emellertid ansett sig oförhindrad att vidtaga en del jämkningar i såväl brottsbeskrivningar som straffsatser. Stadgandet om rättegångsfullmäktigs trolöshet i 22: 14 har, ehuru det kan sägas icke avse något förmögenhetsbrott, fått en motsvarighet i den paragraf som handlar om förmögenhetsbrottet trolöshet mot huvudman. Bestämmelsen i sista stycket av 22: 14 om förledande till oskäligen rättegång har däremot upptagits bland övergångsbestämmelserna.

De i SL 23 kap., Om bedräglig, oredlig eller vårdslös gäldenär, avsedda brotten behandlas i kommitténs förslag men ur delvis andra synpunkter än i gällande rätt.

De brott, som nu upptagas i SL 24 kap., Om åverkan; så ock om olovligt jagande eller fiskande, hava icke ansetts böra bibehålla sin nuvarande särställning utan hava av kommittén inordnats under vidsträcktare brottsbegrepp bland förmögenhetsbrotten. Stadgandet i SL 24: 11 om olovligt tagande av väg har dock delvis överförts till SL 11 kap. som ett fridsbrott, och då bestämmelserna om olovlig jakt nyligen från SL 24 kap. överflyttats till jaktlagen, har kommittén lämnat dessa bestämmelser väsentligen orubbade och placerat stadgandena om olovligt fiske bland övergångsbestämmelserna i avvaktan på en slutlig reglering vid en kommande revision av fiskelagstiftningen.

Vidare hava straffbestämmelser mot ocker upptagits i strafflagen bland förmögenhetsbrotten i stället för att såsom för närvarande meddelas i särskild lag.

Från andra delar av strafflagen än 20—24 kap. hava till behandling bland förmögenhetsbrotten överförts dels reglerna om reell faution i 3: 9—11 och dels det väsentliga av stadgandet om egenmäktigt förfarande i 10: 20. Slutligen berör förslaget i viss mån även SL 25 kap. Ämbetsmannaförskingring skall nämligen enligt förslaget bestraffas som vanlig förskingring, vilken därjämte liksom andra förmögenhetsbrott i ämbetet innefattar ett allmänt ämbetsbrott enligt sistnämnda kapitel.

¹ Jfr Thyren IV s. 131—140.

² Placeringen framgår av den som bilaga vid betänkandet fogade översikten över gällande rätts motsvarigheter hos Thyren och i kommitténs förslag.

Bland brottsavsnitt, som mer eller mindre nära sammanhånga med förmögenhetsbrotten men som kommittén icke upptagit till allmän revision, må nämnas SL 12 kap., Om förfalskningsbrott, och 19 kap., Om eldskada av uppsåt eller vållande; så ock om annan skadegörelse å egendom. Med 12 kap. har kommittén tagit befattning huvudsakligen i den mån det erfordrats för att däri inordna de förfalskningsbrott som nu äro upptagna i SL 22 kap. Vad SL 19 kap. angår, har kommittén lämnat det orubbat utom såtillvida att dels skadegörelse i bedräglig avsikt (4 och 8 §§) behandlats i samband med bedrägeri, dels ock olovligt bortledande av elektricitet (20 §) behandlats som egenmäktigt förfarande.

Särskild uppmärksamhet i detta sammanhang förtjänar lagstiftningen om illojal konkurrens. De däri upptagna brotten bestickning och användande eller yppande av yrkeshemligheter kunna väl tänkas inordnade bland förmögenhetsbrotten såsom trolöshetsbrott, och övriga straffbelagda illojala förfaranden förete påtagliga beröringspunkter med de bedrägerilikhande oredlighetsbrotten. Emellertid är den nuvarande lagstiftningen om illojal konkurrens nyligen tillkommen, och de dithörande frågorna äro knappast mogna att upptagas till revision i detta sammanhang. Kommittén har därför avstått från att inarbeta denna lagstiftning i strafflagen men vill förorda, att en sådan lösning överväges, när bestämmelserna om illojal konkurrens anses böra reformeras. Såsom en form av illojal konkurrens har också betecknats det i SL 16: 8 upptagna förtalsbrottet, i vad det avser yrke, näring eller fortkomst. Thyren har ansett denna fråga rätteligen böra regleras ur synpunkten av förmögenhetsbrott.¹ Detta synes emellertid ej lämpligen kunna ske förrän vid en allmän reformering av bestämmelserna om illojal konkurrens.

I utländsk strafflagstiftning upptagas ofta som ett avsnitt av förmögenhetsbrotten brott mot immaterialrätter, dit man då kan räkna — utom förut berörda fall av illojal konkurrens — brott med avseende å yrkeshemlighet samt intrång i patenträtt ävensom i rätt till litterära och musikaliska verk, verk av bildande konst, fotografisk bild, varumärke och mönster. Att sammanföra och ordna alla de uppräknade brotten, vilka nu återfinnas på skilda ställen inom specialstraffrätten, torde falla utanför kommitténs arbetsuppgifter.

Kommittén har icke heller till behandling upptagit sådana utrikes stundom till förmögenhetsbrotten räknade förfaranden som otillbörligt ingrepp i auktion eller otillåtet anordnande av äventyrliga spel.

Beträffande sådana förmögenhetsbrott som sammanhånga med aktiebolagslagstiftningen, framför allt s. k. allmänfarligt bedrägeri — i förslaget benämnt svindleri — och bokföringsbrott, har kommitténs arbetsuppgift bestämts efter samråd med lagberedningen.

Kommittén har samarbetat med den norska straffelovkomiteen av 1934, vars utredning bland annat omfattat förmögenhetsbrotten. Då kommittén haft att fullständigt omvandla en föråldrad strafflag medan den norska utredningen gått ut på avhjälpande av vissa brister i en relativt ny lag, har

¹ Se Thyren II s. 121; jfr patentlagstiftningskommitténs betänkande IV 1915 15 § samt s. 261—281 ävensom k. prop. 1931: 175 s. 10.

samarbetet icke kunnat inriktas på uppgiften att åstadkomma en genomgående rättslikhet de båda länderna emellan. Samarbetet har emellertid givit värdefullt utbyte, i det att dels lagstiftningarna närmats till varandra på flera punkter, dels ock kommittén fått tillfälle att upptaga och begagna sig av åtskilliga uppslag från norsk sida.

II. Frågor tillhörande straffrättens allmänna del.

Kommitténs uppgift att som led i en successiv omarbetning av strafflagens hela område utarbета ny lagstiftning om förmögenhetsbrott är av sådan räckvidd, att kommittén i viss utsträckning nödgas beröra spörsmål tillhörande straffrättens allmänna del. I sitt yttrande över 1934 års departementspromemoria framhåller överståthållarämbetet, att svårigheter kunna tänkas möta genom att reformen icke begynner med straffrättens allmänna del, eftersom dithörande regler måste undergå betydande ändringar och dessa icke kunna undgå att återspeglas i speciella delens bestämmelser. På grund härav uppkommer, såsom överståthållarämbetet påpekat, det spörsmålet, vilken hänsyn vid omarbetningen av speciella delen bör tagas till planerade ändringar i allmänna delens innehåll.

Ur denna synpunkt är framför allt straffsystemet av intresse. Den enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 6 oktober 1938 tillsatta strafflagberedningen har fått till uppgift att verkställa en översyn och kodifiering av samtliga till straff- och skyddsåtgärdssystemet hörande lagbestämmelser, ägnade att intagas i en ny strafflag eller straffbalk. Kommittén har därför till strafflagberedningen framställt frågan, huruvida de särskilda straffsatserna i kommitténs förslag i något avseende borde utformas med tanke på att förbereda en reform av straffsystemet. Resultatet har emellertid blivit, att kommittén ansetts böra bygga på nuvarande straffsystem. Vid en ombildning av straffsystemet få alltså straffsatserna ändras till överensstämmelse därmed.

Beträffande bötesstraffet medför kommitténs förslag såtillvida en förändring som de normerade böterna, d. v. s. böter vilkas belopp bestämmes efter särskild beräkningsgrund, skola försvinna ur strafflagen. Kommittén har nämligen icke upptagit normerade böter i straffskalorna för de båda brott för vilka sådana nu stadgas, nämligen bodräkt och brott beträffande hittegods. Den allmänna bestämmelsen om normerade böter i SL 2: 8 har därför kunnat bortfalla. Kommittén har icke upptagit en från norsk sida framförd tanke att medgiva ådömande av böter och frihetsstraff gemensamt för ett och samma brott i vissa fall, framför allt vid ocker, tjuvgömmeri och liknande brott. Såvitt härmed åsyftas att göra straffet så verksamt som möjligt, något som särskilt kan tänkas eftersträvat i form av kombination mellan villkorligt frihetsstraff och böter, synes frågan icke kunna lösas för sig utan blott i samband med en allmän reform av straffsystemet. I den

mån åter meningen är att konfiskera eller förebygga vinning av brott synes den rätta formen vara en särskild konfiskationspåföljd. Frågan härom torde kunna upptagas av strafflagberedningen i samband med den beredningen ålagda uppgiften att uppdraga gränserna för användningen av bötesstraffet.

Förutom i den nyssnämnda formen, indragning av brottslig vinning, kan konfiskationspåföljd vid förmögenhetsbrotten ifrågakomma framför allt i form av förverkande av brottsverktyg. Frågan om sådant förverkande har kommittén allenast såtillvida ansett sig kunna lösa i förevarande sammanhang, att kommittén i paragrafen om olovlig befattning med stöldverktyg infört en bestämmelse om att verktyget må förklaras förverkat. Allmänna regler om förverkande äro visserligen av behovet påkallade men höra icke hemma bland bestämmelserna om de särskilda förmögenhetsbrotten utan i strafflagens allmänna del.

Den norska straffelovkomiteen har vidare framfört tanken att i vidgad omfattning införa mistning av näringsrätt som påföljd av förmögenhetsbrott. Denna tanke bör enligt kommitténs mening icke prövas i förevarande utan i ett allännare sammanhang, varvid även är att beakta det i strafflagberedningens direktiv uttalade önskemålet att underlätta brottslingars återinförande i samhällslivet.

I fråga om straffens användning möter först spörsmålet, huruvida befogenhet bör tillerkännas domstol att efter vissa regler fria från straff eller utmäta straff under de för brottet stadgade straffminimum. Denna fråga, vilken Thyrén behandlat vid de särskilda brotten (se t. ex. III 2, 10 och 18 §§ samt IV 11 §), har kommittén icke upptagit till prövning, då den enligt strafflagberedningens direktiv skall bliva föremål för dess övervägande.

Beträffande s t r a f f m ä t n i n g e n inom de särskilda straffskalorna kan ledning hämtas ur de exempel som kommittén på olika ställen angivit på vad som skall beaktas vid bedömande huruvida ett brott är grovt eller ej. Dessa exempel, vilka upptagits i beskrivningen av de grova brottsfallen men tydligen äro av vikt för straffmätningen beträffande brott i allmänhet, hänföra sig till sättet för brottets förövande, värdet av brottsobjektet eller andra omständigheter vid brottet. Endast betydelsen av omständigheter vid brottet har ansetts lämpligen kunna regleras i de särskilda straffbuden; omständigheter i brottslingens person böra däremot enligt kommitténs mening upptagas till behandling i strafflagens allmänna del. Bland de ur straffrättslig synpunkt betydelsefulla omständigheter som icke röra brottet utan brottslingens person märkes framförallt brottslighet, som denne ådagalagt annorledes än genom det ifrågavarande brottet. Att yrkes- eller vanemässig brottslighet föreligger är av särskild betydelse för bedömande av vissa förmögenhetsbrott, t. ex. ocker och tjuvgömmeri. Uppställes en regel om yrkes- eller vanemässighet som straffskärpningsgrund, framställer sig emellertid frågan, hur en sådan regel förhåller sig till reglerna om återfall och sammanträffande av brott. Att ingå på en reglering av detta ämne skulle föra utanför kommitténs uppgift.

Frågan om återfall har kommittén däremot haft anledning att upp-

taga till närmare prövning. Strafflagens nuvarande återfallsbestämmelser avse ett fåtal brottsarter, nämligen stöld, snatteri, inbrott, rån och rånförsök, och skärpt straff inträder blott under vissa noga angivna formella förutsättningar. Äro dessa förutsättningar för handen, inträder emellertid ett synnerligen strängt ansvar. Frånsett återfallets inverkan på brottsrubriceringen — snatteri kan på grund av återfall bliva att beteckna som stöld — drabbas tjuvar i regel av ett för varje ny resa alltmer stegrat straff, som kan gå utöver straffmaximum för första resan kvalificerat brott. Genom lagstiftning år 1937 (se SOU 1935: 68 s. 87 f. samt Kungl. Maj:ts av riksdagen bifallna prop. 1937: 187 s. 95 f.) hava visserligen återfallsstraffen sänkts i samband med att möjligheterna att döma till internering ökats, men i princip är återfallsinstitutet oförändrat. Tjuvarna, vilka ofta äro i intellektuellt och ekonomiskt hänseende sämre rustade i kampen för tillvaron än exempelvis bedragare och förskingrare, sättas i en strängare behandlad särklass; om en för stöld straffad person stjälar en sak av ringa värde, dömes han för högre resa stöld — ej för snatteri — till straff, som ej sällan vida överstiger en storsvindlares eller storförskingrares.

Tidigare fanns för denna ordning en saklig grund däri, att de långa återfallsstraffen fyllde den uppgift att oskadliggöra de oförbätterliga återfallsförbrytarna, som numera tillgodoses genom särskilda skyddsåtgärder, internering och, i fråga om psykiskt abnorma, förvaring. I den mån återfallsstraffet icke längre har till uppgift att hindra oförbätterliga från att begå brott genom att hålla dem inspärrade, kunna reglerna om återfall göras både mindre stränga och mindre invecklade. Och eftersom en återfallsskärpning kan vara påkallad även vid andra förmögenhetsbrott än tjuvnadsbrott samt något förmildrande icke ligger däri, att den som straffats för förmögenhetsbrott av viss art därefter övergår till andra arter av brottslig förvärvsverksamhet, föreslår kommittén en sådan utvidgning av återfallsinstitutets tillämpningsområde, att alla förmögenhetsbrott göras återfallsgrundande i förhållande till andra sådana. Verkan av återfall föreslås däremot inskränkt till att straffet — utan att brottets rubricering påverkas — skärpes inom den ordinära latituden för grovt brottsfall. Samtliga strafflagsbestämmelser om återfall, utom 5: 4 som bibehållits oförändrad, hava i kommitténs förslag inrymts i 4: 14, vid vilken paragraf kommittén återkommer till bestämmelsernas närmare innebörd. Då strafflagens nuvarande återfallsbestämmelser uteslutande röra förmögenhetsbrott, har kommittén ansett sig å ena sidan vara oförhindrad att sålunda uttömmande reglera denna allmänstraffrättsliga fråga men å andra sidan sakna anledning att överväga frågan om återfallsbestämmelser vid andra brott än förmögenhetsbrott. (Jfr SOU 1923: 9 s. 337—346 samt Thyren III s. 22, 32, 33 och 112.) I den mån SL 4: 14 för närvarande har återverkan på tolkningen av specialstraffrättens återfallsbestämmelser, bör detsamma gälla lagrummet i dess nya lydelse.

Straffets bestämmande vid s a m m a n t r ä f f a n d e a v b r o t t (brottskonkurrens) har reglerats genom lagstiftningen den 3 juni 1938. Såsom huvudregel gäller, att domstolarna skola bestämma ett gemensamt straff för hela

den föreliggande brottsligheten efter dess grad och art (se SOU 1937: 24, k. prop. 1938: 191, NJA II 1938 s. 486 f. samt justitiedepartementets promemorior 1939: 1). Vid sidan av de allmänna bestämmelserna hava emellertid de särskilda konkurrensreglerna om tjuvnadsbrott i 20: 8 och 9 vid 1938 års lagstiftning bibehållits. Den som på en gång lagföres för flera stölder, stöld och inbrott eller sådant brott och snatteri skall alltså straffas såsom för en stöld eller ett inbrott, och straffet må förhöjas till straffarbete i ett år utöver den för det svåraste fallet bestämda högsta strafftiden. Flera snatterier skola bedömas som en stöld, om det tillgripnas sammanlagda värde överstiger 30 kronor, eljest som ett snatteri. Detta innebär, att i SL 20 kap. ingen saklig ändring vidtogs i de äldre konkurrensreglerna; det ansågs, att deras borttagande kunde medföra vissa mindre lämpliga återverkningar, särskilt vid återfall, och att resultatet av kommitténs utredning borde avvaktas (se k. prop. 1938: 191 s. 60). Kommitténs förslag torde, särskilt med hänsyn till att återfallsinstitutet fått en generell utformning samt att den fixa värdegränsen mellan stöld och snatteri slopats, utesluta de befarade återverkningarna av de speciella konkurrensreglernas borttagande. Skäl synas dock kunna anföras för ett särskilt strängare bedömande av flera likartade förmögenhetsbrott, som vart för sig avse små belopp men sammanlagt ett större värde. Kommittén har i detta hänseende övervägt att införa möjlighet till straffarbetsstraff vid sammanträffande av förmögenhetsbrott, vilka vart för sig icke kunna förskylla strängare straff än fängelse. Emellertid skulle detta strida mot en av principerna i den så nyligen antagna lagstiftningen om sammanträffande av brott. Kommittén har därför avstått från att föreslå någon motsvarighet till nuvarande 20: 8 och 9 eller eljest någon speciell konkurrensregel. Förmögenhetsbrotten skola alltså enligt förslaget i allo vara underkastade de allmänna konkurrensreglerna. De praktiska svårigheterna att fastställa brottens antal, t. ex. vid stöld i flera rum i en bostads- eller hotellvåning, torde icke innebära något avgörande hinder här emot, eftersom för de nya konkurrensreglernas rätta tillämpning icke nödvändigt kräves att brottens antal exakt bestämmes; en avsevärd lättnad medför också härvidlag sloandet av den fixa värdegränsen mellan stöld och snatteri. Förslaget lägger ej hinder i vägen för att till stöldbrotten utsträcka det nu beträffande andra brott förekommande bruket att i utslaget besvara frågan huruvida det föreligger ett eller flera brott endast genom domsmotiveringen och citerande av SL 4: 1; oavsett om en eller flera stölder begåtts kan själva domslutet skrivas så, att vederbörande jämlikt tillämpliga lagrum dömes för stöld till visst straff. Anmärkas må, att flera snatterier visserligen aldrig enligt förslaget kunna övergå till en stöld men att naturligtvis i en serie stöldbrott bedömandet av varje särskilt brott kan påverkas av de övriga brotten. Ett brott som sett i och för sig ter sig som ett snatteri kan med hänsyn till att det ingår i en sådan serie böra betecknas som stöld. Ofta bliva nog alla brotten i en serie att i fråga om svårhetsgrad bedöma efter samma paragraf, om nämligen olikheterna mellan de enskilda fallen äro att uppfatta som tillfälliga. Då fråga är om helt olika fall, t. ex. inbrotts-

stöld i en bank och tillgrepp av några äpplen i en trädgård, bör emellertid ansvar för grov stöld och för snatteri ådömas samtidigt.

Frågan om den återverkan som bestämmelserna om komplicerade brott i strafflagens speciella del utöva på lösningen av vissa konkurrensfrågor kommer genom kommitténs förslag i flera hänseenden i förändrat läge. Som exempel må framhållas, att förslaget beträffande grova brottsfall upptager straffbud, på grund av vilka reglerna om straff för förfalskning vida mera sällan bliva tillämpliga i konkurrens med bestämmelserna om förmögenhetsbrott. Om en förfalskning användes såsom medel att föröva eller dölja ett förmögenhetsbrott, t. ex. ett bedrägeri eller en förskingring, skola sålunda enligt förslaget i regel tillämpas allenast bestämmelserna om sistnämnda brott. Detta blir emellertid att bedöma som grovt på grund av den straffskärpande omständighet som förfalskningen innebär.

En allmänstraffrättslig fråga, som kommittén övervägt utan att likväl finna anledning att föreslå någon lagändring, är den som avser fleras deltagande i brott. Svensk rätt intager den ståndpunkten, att en bestämd skillnad göres mellan gärningsmannaskap och andra närmare specificerade former av medverkan, straffbara endast såsom delaktighet i gärningsmannens brott. Enligt de norska och danska strafflagarna äro däremot alla till brott medverkande i princip straffbara enligt de särskilda straffbuden utan åtskillnad mellan gärningsmannaskap och delaktighet; vid särskilda brott har emellertid viss medverkan lämnats straffri, varjämte en allmän möjlighet till straffnedsättning gäller för mindre straffvärd medverkan. Frågan om att övergå till den i våra grannländer rådande ordningen kan det emellertid icke tillkomma kommittén att överväga; strafflagskommissionen ansåg sig kunna utforma sitt förslag i huvudsaklig överensstämmelse med den gällande rätten med särskilt tillägg att försök till anstiftan skulle vara straffbart (SOU 1923: 9 s. 208—246). Beträffande försök till anstiftan hava särskilda sakkunniga framlagt förslag i ett innevarande år avgivet betänkande om försökets straffbarhet (SOU 1940: 19).

Den i svensk rätt härskande uppfattningen att straffbar delaktighet förutsätter straffbart gärningsmannaskap från annans sida föranleder icke därtill, att alla bliva straffria, om den som utfört gärningen är det på grund av exempelvis sinnessjukdom, tvång eller villfarelse. Den som förorsakat att han begått gärningen kan straffas såsom medelbar gärningsman. Om någon säljer annans egendom till en tredje, som i god tro bortför den från ägaren, föreligger stöld i medelbart gärningsmannaskap; straff för stöld har också blivit ådömt i sådant fall (NJA 1939 s. 324). Däremot har det i praxis bedömts som bedrägeri, då en person svikligen förlett en annan att utlämna sak tillhörig en tredje (NJA 1911 s. 13, 1912 not. B 815; jfr Sterzel, Bedrägeribrottet s. 45 och 46). Thyrén (IV s. 145) vill icke bedöma dylika fall som bedrägeri utan som medelbart gärningsmannaskap till det brott, vartill den vilselede skulle hava gjort sig skyldig, om han uppsåtligen begått rättskränkningen. Emellertid begår tydligen exempelvis den som bedrager sig till

hittegods genom att giva sig ut för att vara rätter ägare ett svårare brott än det som består i att olovligen tillägna sig hittegods. Kommittén, vilken bestämt bedrägeribegreppet så att därunder faller även vilseledande till rent faktisk handling som innebär skada för den vilseledde eller någon i vars ställe denne är, löser förevarande fråga i full överensstämmelse med hittillsvarande praxis. Det kan alltså bliva bedrägeri att vilseleda annan att utlämna en sak som tillhör en tredje. Däremot kan det icke bliva bedrägeri att vilseleda aunan att tillgripa något som tillhör en tredje, ty den handlande är då icke i den berättigades ställe; den vilseledande blir straffbar som medelbar gärningsman till tillgreppet.

Det är ovisst huruvida delaktighetsbestämmelserna enligt gällande rätt äro tillämpliga på oaktsam medverkan. SL 3 kap. stadgar straff för delaktighet endast för det fall att den delaktige handlar » uppsåtligt ». Enligt en åsikt skulle häri ligga fordran på uppsåt i förhållande till effekten av gärningsmannens brott. Strafflagskommissionen, som anser delaktighetsansvar för oaktsam medverkan till brott på denna grund vara utesluten, vill emellertid låta gärningsmannans ansvar drabba envar som oaktsamt medverkat till ett brott på sådant sätt att gärningen därigenom sker, förutsatt naturligtvis att detta slags brott är straffbart i oaktsamhet. Enligt en annan åsikt (Hagströmer, Svensk straffrätt I s. 289 f., 319 f.) bör den som uppsåtligt medverkat till brottet straffas för delaktighet i oaktsamhetsbrott, om oaktsamhet kan läggas honom till last i förhållande till effekten, varemot den vars medverkan till brottet är ouppsåtlig skulle vara straffri. Det lärer ej vara påkallat att upptaga denna fråga till legislativ behandling i nu förevarande sammanhang. I motiveringen till 23: 7 i förslaget återkommer emellertid kommittén till frågan såvitt angår de förmögenhetsbrott för vilka den har den största betydelsen, nämligen vårdslöshet mot borgenärer och bokföringsbrott.

Av särskilt intresse för förmögenhetsbrotten är frågan i vad mån vid ett brott som förutsätter ett subjekt i särskild ställning straff kan drabba den som icke befinner sig i sådan ställning. Vid gäldenärsbrott förutsattes ett subjekt i särskild ställning, nämligen en gäldenär eller någon som är i gäldenärs ställe. Vid förskingring, trolöshet mot huvudman och andra liknande brott förutsattes enligt kommitténs förslag ett subjekt för vilket brottet innefattar åsidosättande av särskild plikt. Emellertid avser kommittén att straff skall kunna drabba jämväl andra; så snart någon av de till brottet medverkande befinner sig i den angivna särskilda ställningen, skall jämväl envar annan med kännedom därom medverkande kunna straffas. I regel böra de utomstående straffas såsom delaktiga och den som befinner sig i särskild ställning såsom gärningsman. Om den sistnämnde av subjektiva skäl går fri från ansvar, får dock den som bestämt honom till gärningen betraktas såsom medelbar gärningsman.

Såsom en form av fleras deltagande i brott behandlas i gällande rätt, SL 3: 9—11, även s. k. efterföljande delaktighet. I anslutning till nutida åskåd-

ning böra hithörande gärningar emellertid icke behandlas såsom delaktighet utan såsom självständiga brott, varför kommittén föreslår att ersätta dessa bestämmelser med stadganden i strafflagens speciella del, 10: 18 a och 21: 6.

Beträffande straffbarheten vid försök till brott hava särskilda sakkunniga nyligen avgivit ett förslag (se SOU 1940: 19), som innefattar bland annat regler om vad med försök förstås och om tillbakaträdande från försök. I avseende å dessa till straffrättens allmänna del hörande frågor vill kommittén allenast framhålla, att behovet av en reglering här är påtagligt, vilken uppfattning man än i övrigt hyser om försökets kriminalisering. Vad åter angår frågan huruvida försök till visst brott bör vara straffbart, är denna beroende av huru det fullbordade brottet bestämmes och nämnda fråga bör följaktligen besvaras i strafflagens speciella del. Då de viktigaste förmögenhetsbrotten enligt kommitténs förslag äro så utformade att för fullbordat brott förutsättes skada, bliva försöksstraff i viss utsträckning erforderliga. Kommittén har därför i vart och ett av kapitlen 20—23 upptagit ett stadgande som anger, hurusom vid vissa där avsedda brott försök skall vara straffbart. Vad angår straffskalan har kommittén till varje sådant stadgande knutit en bestämmelse av samma innehåll som den i betänkandet om försökets straffbarhet föreslagna, nämligen att straffet skall sättas lägre än vad å den fullbordade gärningen följa bort. Detta innebär att straffmaximum för försök ligger närmast under straffmaximum för det fullbordade brottet samt att straffminimum för försök är det allmänna bötesminimum. Från denna regel göres i nämnda betänkande det undantaget, att till böter ej må dömas, där å det fullbordade brottet ej kunde följa lägre straff än straffarbete i två år. Då ett sådant undantag i kommitténs förslag skulle få betydelse blott för rån med död eller svår kroppsskada som följd men det torde falla av sig självt att böter icke böra användas i dylika fall, har kommittén icke upptagit någon motsvarighet till detta undantag. Regeln om maximum för försöksstraff är enligt förslaget undantagslös och livstids straffarbete kan alltså aldrig ådömas för försök; rånförsök med dödlig utgång, som nu är belagt med livstids straffarbete, kan enligt förslaget medföra högst tio års straffarbete.

Beträffande förberedelse till brott har anledning ej ansetts föreligga att i förevarande sammanhang till övervägande upptaga frågan om en mera allmän reglering. Ehuru det vid olovlig befattning med brottsverktyg stundom kan vara lätt att fastslå att ett anträffat föremål är avsett för användning vid brott men svårare att avgöra vilket detta brott är, har kommittén sålunda icke gjort något försök att sammanföra de nuvarande bestämmelserna i strafflagen (SL 12: 18—20, 19: 21 och 20: 13) till en allmän regel om straff och konfiskation då någon innehar hjälpmedel för grövre brott. Kommittén har nöjt sig med att i kapitlet om stöld och liknande brott upptaga en bestämmelse om olovlig befattning med stöldverktyg. Detta fall har en vida större praktisk betydelse än t. ex. anskaffande av falska spelapparater att användas vid bedrägeri. I kapitlet om bedrägeri och liknande brott föreslår kommittén däremot straff för vissa mera praktiska former av

förberedelse, framförallt utspridande av oriktiga uppgifter. Även i kapitlet om gäldenärsbrott straffbelägges ett förfarande, som regelmässigt i förhållande till övriga i kapitlet straffbelagda gärningar befinner sig på ett tidigare, förberedande stadium, nämligen oriktig bokföring.

Vad slutligen angår frågan om å t a l, har kommittén i viss utsträckning upptagit denna till bedömande. Som skäl för brottens nuvarande uppdelning i åklagar-, angivelse- och målsägandebrott anföres i lagkommitténs motiv till 1839 års förslag till rättegångsbalk (s. 102) dels att vissa brott kunde vara förknippade med omständigheter av den ömtåliga beskaffenhet att de ej borde till offentlig behandling framdragas, om ej den förnärmade själv genom en formlig angivelse gjorde en önskan därom känd, dels ock att åtskilliga brott vore av den ringa betydelse att de borde överlämnas åt målsägandens eget åtal utan rättighet för honom att med åtals utförande belasta den allmänna åklagarmakten. Vilka brott som äro helt undantagna från allmänt åtal eller vid vilka sådant åtal kan ske endast efter angivelse regleras genom strafflagen och andra straffrättsliga bestämmelser. Härutinnan göres ingen ändring i processlagberedningens förslag till rättegångsbalk (se SOU 1938: 43 kap. 20 och 1938: 44 s. 253—260). Processlagberedningen föreslår emellertid ett undantag från de stränga regler som nu anses gälla om skyldighet för allmän åklagare att väcka åtal så snart tillräckliga skäl föreligga mot den misstänkte. Åklagaren må enligt förslaget eftergiva allmänt åtal, om å brottet icke kan följa svårare straff än böter och det är uppenbart att den misstänktes lagföring ej är påkallad ur allmän synpunkt.

Med hänsyn till det läge vari åtalsfrågan sålunda befinner sig ankommer det tydligen på kommittén att överväga revision av strafflagens bestämmelser om förmögenhetsbrott även i vad de angå åtal. Bestämmelserna om åtal kunna icke bibehållas oförändrade, då själva brottsbegreppen ändras, och även ändringar av principiell räckvidd äro nödvändiga. Sålunda gäller väl fortfarande den till grund för angivelsebrotten liggande tanken att göra undantag från regeln om allmänt åtal, när målsägandens eller annans intresse oförskyllt skulle bliva lidande på att brottet framdroges till offentlig behandling. Uppfattningen om vilken hänsyn man härvid bör taga till målsäganden har emellertid under tidens lopp förändrats. Vidare läser det strida mot nutida åskådning, att staten beträffande något förmögenhetsbrott av hur ringa beskaffenhet det vara må skulle helt frånsäga sig möjligheten att utkräva straffanspråket och överlämna detta åt målsäganden ensam. Däremot kan det vara skäl att söka förekomma onödiga åtal genom att anförtro åklagarmakten en lämplighetsprövning liknande den i processlagberedningens förslag angivna även i andra fall än processlagberedningen föreslagit. På nu antydda grunder har kommittén ansett sig böra föreslå genomgripande ändringar i strafflagens bestämmelser om åtal av förmögenhetsbrott. Kommittén har emellertid härvid tillika beaktat, att dess förslag, som rör allenast en viss grupp av brott, icke får föregripa den allmänna reform på detta område, som är av behovet påkallad.

En synpunkt som tidigare spelat stor roll såsom grund för att göra förmögenhetsbrott till angivelsebrott är den, att åtalet icke bör lägga hinder i vägen för målsägandens möjlighet att utkräva ersättning. Denna synpunkt tillmättes numera vida mindre betydelse. Förskingring, som ursprungligen var målsägandebrott men genom lag den 9 juni 1893 blev angivelsebrott, har genom lag den 1 juni 1923 lagts under allmänt åtal utan angivelse. Vid sistnämnda lags tillkomst anfördes såsom skäl för att borttaga varje inskränkning i den allmänna åtalsrätten framför allt att målsägandens dispositionsrätt över åtalet huvudsakligen användes för att frambringa betalning och att sådan vanligen blott kan erhållas från förskingrare med förmögna vänner, varför regeln i allmänhet endast ger personer tillhörande de i ekonomiskt hänseende bättre lottade klasserna möjlighet att undgå åtal. Detta skäl synes bärande och kan återopas även beträffande förmögenhetsbrott, som fortfarande äro angivelsebrott.

Inom förmögenhetsbrottens område finnes numera blott ett stadgande om angivelsebrott, nämligen i SL 23: 7 beträffande vårdslöshet mot borgenärer. Ursprungligen voro oredlighet mot borgenärer, rymning och vårdslöshet mot borgenärer underkastade målsägandens uteslutande åtalsrätt. Genom lagen den 14 oktober 1892 förvandlades emellertid oredlighet och rymning till angivelsebrott, och genom lagen den 13 maj 1921 lades båda dessa brott under allmänt åtal, varjämte vårdslöshet mot borgenärer förvandlades till angivelsebrott. Uppfattningen har alltså tid efter annan förskjutits, och numera torde man finna det naturligt att alla brott av detta slag kunna bliva föremål för allmänt åtal. Kommittén har därför velat taga det sista steget i den av utvecklingen anvisade riktningen och föreslår alltså att samtliga i SL 23 kap. omtalade brott förläggas under allmänt åtal.

Stadganden om målsägandebrott finnas i strafflagens kapitel om förmögenhetsbrott dels i SL 22: 21, som avser åtskilliga i samma kapitel upptagna brott, dels ock i SL 24: 15, som avser samtliga åverkansbrott, där de endast förnärma enskild persons rätt.

Kommittén, som ansett sig böra inordna åverkansbrotten bland övriga förmögenhetsbrott, har därvid icke funnit anledning att bibehålla dem vid deras särställning i åtalshänseende utan har förlagt dem under allmänt åtal. I den mån bestämmelsen om olovligt tagande av väg överförts till 11 kap. har emellertid detta brott behandlats på samma sätt som de med vilka det där sammanställts, nämligen hemfridsbrotten, och alltså gjorts till angivelsebrott. Då olovlig jakt vid brottets överflyttande till jaktlagen fått karaktären av angivelsebrott, har kommittén föreslagit en motsvarande regel beträffande olovligt fiske.

Vad angår de i SL 22: 21 avsedda brotten, hava ett par av dessa, nämligen kvinnas förledande till samlag genom äktenskapslöfte samt brytande eller tagande av annans brev, vilka brott äro av egenartad beskaffenhet och enligt kommitténs förslag skola oförändrade flyttas till helt andra kapitel i strafflagen, fått behålla sin egenskap av målsägandebrott. Förstörande eller undanhållande av handling, vilket brott överflyttats till förfalskningsbrotten,

har däremot behandlats på samma sätt som dessa och alltså lagts under allmänt åtal. Beträffande bodräkt och förskingring av gods som köpts med äganderättsförbehåll, vilka brott enligt de nuvarande bestämmelserna i SL 22: 21 äro målsägandebrott, upptager kommitténs förslag särskilda åtalsregler med likartat syfte.

Den tanke som ligger till grund för bodräktsbrottets särställning i åtalshänseende är uppenbarligen, att målsäganden kan hava ett berättigat intresse av att den offentliga åklagarmakten icke i oträngt mål blandar sig i familjeangelägenheter. Denna tanke tillgodoses i kommitténs förslag genom att som angivelsebrott upptagas icke bodräktsbrottet i och för sig utan alla mot vissa anhöriga förövalde förmögenhetsbrott med undantag av de allra grövsta, nämligen rån, grov stöld, grovt bedrägeri och grov förskingring. Stadganden härom hava införts i sista paragrafen av 20, 21 och 22 kap. i kommitténs förslag. Regeln att dessa brott äro angivelsebrott har emellertid icke gjorts undantagslös, då det kan tänkas att målsäganden på grund av obehörig påverkan eller annan ovidkommande orsak icke vill angiva gärningsmannen, ehuru ett allmänt åtal, kanske just i målsägandens intresse, är önskvärt. Det har därför medgivits överåklagare att utan angivelse förordna om åtal, när han finner åtal vara ur allmän synpunkt påkallat. Kommittén förutsätter alltså här en lämplighetsprövning av liknande slag som den i processlagberedningens förslag till rättegångsbalk 20: 7 omförmälda. Om åtal är påkallat ur allmän synpunkt, får, såsom processlagberedningen framhållit (SOU 1938: 44 s. 257), bedömas med hänsyn såväl till brottets art och straffets syfte som till omständigheterna vid brottets begående. Processlagberedningen påpekar att ett allmänt intresse ofta kan kräva åtal, t. ex. vid brott mot taxeringsförordningen eller då en person ånyo gör sig skyldig till samma förseelse eller om flera personer överträda samma ordningsföreskrift. Kommittén vill med hänsyn till de i dess förslag avsedda fallen understryka, att uttrycket allmän synpunkt icke avser blott fiskaliska och politirättsliga intressen utan jämväl sociala hänsyn, exempelvis till målsäganden. Då kommitténs förslag i motsats till processlagberedningens avser ej blott bagatellförseelser utan även grövre brott, har kommittén ansett att lämplighetsprövningen, åtminstone under nuvarande åklagarorganisation, icke bör överlämnas till distriktsåklagare utan anförtros överåklagare, nämligen landsfogde var i sitt distrikt samt förste stadsfiskalen i Stockholm; justitiekanslern och de övriga högsta åklagarmyndigheterna äro givetvis oförhindrade att förordna om åtal. Till frågan vilka anhöriga åtalsbegränsningen skall avse återkommer kommittén vid de särskilda paragraferna.

Vad angår förskingring av gods som köpts med äganderättsförbehåll, gjordes genom lagen den 11 maj 1934 såtillvida en återgång till äldre rätt, att detta brott blev målsägandebrott. Detta skedde med hänsyn till önskvärdheten av en omedelbar åtgärd för att minska vissa med avbetalningshandeln förenade missförhållanden och tydligen under intryck av att denna brottslighet i själva verket var artskild från vanlig förskingring. Huvudsyftet i 1934 års lagstiftning var att minska antalet åtal och indirekt antalet brott;

genom att betaga avbetalningssäljarna möjligheten att kostnadsfritt anlita allmän åklagare som indrivningsorgan ville man tvinga säljarna till en viss försiktighet vid anskaffande av köpare. Såsom vid lagfrågans behandling vid 1934 års riksdag betonades, kunna de till avbetalningshandeln knutna problemen icke slutligen lösas genom ändring av åtalsbestämmelserna. Den ytterligare utredning, varom 1934 års riksdag (skrivelse nr 195) anhöll, har föranlett förslag till reformer på civilrättens område (se SOU 1938: 11). I avbidan på och till komplettering av dessa kunna lämpligen vissa åtgärder vidtagas inom strafflagens ram. Kommitténs förslag innebär, att köpares olovliga förfogande över gods, vartill säljaren förbehållit sig ägande- eller säkerhetsrätt, betraktas som ett lindrigare brott än förskingring, benämnt olovligt förfogande. Kommittén återkommer i den speciella motiveringen till detta ämne. Det har emellertid synts kommittén påkallat att därjämte bibehålla en särskild åtalsregel; enligt förslaget må sådant förfogande ej åtalas av allmän åklagare, med mindre överåklagaren finner åtal vara ur allmän synpunkt påkallat.

Regeln att åtal ej må ske annat än om överåklagaren finner det vara ur allmän synpunkt påkallat skall enligt förslaget vinna tillämpning ej blott på olovligt förfogande över avbetalningsgods utan även på vissa andra fall, som enligt förslaget inrymmas under brottsbeteckningarna olovligt förfogande, olovligt brukande och oredligt förfarande. Gemensamt för dessa brott är att de, liksom egenmäktigt förfarande, endast behöva innefatta formella rubbningar i de bestående rättsförhållandena samt i varje fall äro av jämförelsevis lindrig art. Under brottsbeskrivningarna falla ett stort antal tämligen allmänt förekommande gärningar, vilka enligt gällande rätt i regel äro antingen målsägandebrott eller helt straffria. Att bibehålla några målsägandebrott i den meningen att staten aldrig skulle kunna öva inflytande på brottens beivrande torde, såsom redan framhållits, vara uteslutet. Däremot synes det rimligt att beträffande dessa lindriga brott anförtro överåklagaren en lämplighetsprövning i vad mån åtal är av allmänna hänsyn påkallat i fall då åtal ej väckes av målsägande.

Under beteckningen olovligt förfogande sammanfattas — förutom olovligt förfogande över avbetalningsgods — huvudsakligen vissa för närvarande straffria gärningar samt flertalet av de i SL 22: 13 upptagna målsägandebrotten. Såsom olovligt förfogande betecknas även att någon olovligen tillägnar sig hittegods. Underlåtenhet att tillkännagiva hittegodset, i förslaget benämnd fyndförseelse, skall emellertid ligga under allmänt åtal. Den nuvarande ordningen, enligt vilken detta är målsägandebrott, är tydligen otillfredsställande, eftersom intet åtal kan ske då på grund av den skyldiges underlåtenhet att tillkännagiva fyndet rätter ägare icke blir känd.

Med olovligt brukande avses i förslaget dels visst brukande av fast egendom som nu är straffbart enligt SL 24 kap. och alltså är målsägandebrott, dels ock brukande av lös egendom i gärningsmannens besittning vilket nu kan straffas enligt SL 22: 12 första stycket och jämväl är målsägandebrott. Det i SL 22: 12 andra stycket avsedda fallet att gärningsmannen tager och

brukar något utan lov betecknas däremot i förslaget såsom egenmäktigt förfarande och faller under allmänt åtal. Det har icke ansetts tillfredsställande att, såsom för närvarande, tillåta allmänt åtal där fråga är om brukande av fortskaffningsmedel men ej annars.

De såsom oredligt förfarande betecknade gärningarna äro för närvarande straffria, i den mån de icke kunna bestraffas enligt SL 22: 1 såsom sådant svikligt förfarande som tillskyndar annan förlust eller enligt SL 22: 13 såsom föryttrande av ont för gott, mängt för omängt eller det varuti man vet fel vara. Hit höra en mångfald icke ovanliga men stundom ganska oskyldiga vilseledanden. Det har ansetts lämpligt att anförtro överåklagaren prövningen av frågan, vilka fall som böra åtalas.

Genom kommitténs förslag förläggas sålunda alla förmögenhetsbrott under allmänt åtal med allenast två inskränkningar: dels må brott mot närstående åtalas av allmän åklagare endast efter angivelse eller om överåklagaren finner det påkallat ur allmän synpunkt; dels tillåtes allmänt åtal av vissa lindrigare förmögenhetsbrott först efter sådan lämplighetsprövning från överåklagarens sida.

Förslaget om lämplighetsprövning från överåklagarens sida är en nyhet av principiell räckvidd. Det är här, liksom i processlagberedningens förslag om åtalseftergift, fråga om införande av opportunitetsprincipen för vissa särskilda fall. Kommitténs förslag har utformats oberoende av processlagberedningens, men någon motsättning förslagen emellan synes ej föreligga. Att i överensstämmelse med vad som skett i Norge och av den norska straffelovkomiteen förordats genomföra nämnda princip över hela linjen eller i varje fall i mera avsevärd utsträckning, exempelvis beträffande försök till brott, torde innefatta en så vittgående åtgärd att den faller utanför kommitténs uppdrag. Det nu framlagda begränsade förslaget, som blott i ett par undantagsfall öppnar möjlighet för allmän åklagare att efter lämplighetsprövning anställa åtal vid angivelse- eller målsägandebrott, åsyftar icke någon slutlig reglering av detta ämne. Det är avfattat med tanke på att icke föregripa vare sig en allmän åtalsreform eller en sådan reformering av de materiella reglerna om avbetalningsköp och andra hithörande förhållanden, att en särskild åtalsregel blir överflödiga. Ett sådant ingrepp i den nuvarande åtalsrättens principer som att inskränka målsägandens åtalsrätt — något vartill erfarenheterna från avbetalningshandeln möjligen kunde giva anledning — kan tydligen icke vid revision av allenast en viss brottsgrupp komma under bedömande.

III. Förmögenhetsbrottens allmänna kännetecken.

Den svenska strafflagen känner icke begreppet förmögenhetsbrott. De brott, som enligt kommitténs uppfattning äro att hänföra till denna kategori, behandlas i olika kapitel av strafflagen, vilka delvis avse även brott av helt annan art.

I Thyréns utkast har däremot en grupp av brott sammanförts under beteckningen förmögenhetsbrott. De brott som räknats dit innefatta enligt Thyrén antingen angrepp på bestämda förmögenhetsrättigheter eller på förmögenheten såsom ett helt (III s. 7 f.). Thyrén belyser sin tankegång på i huvudsak följande sätt. Den som narrar en person t. ex. till ett ofördelaktigt inköp angriper icke därmed någon denne tillhörig förmögenhetsrättighet men skadar hans förmögenhet i det hela. Angrepp mot en bestämd förmögenhetsrättighet åter innebär visserligen i regel, men icke alltid, en därav härflytande fara eller skada för förmögenheten såsom ett helt. Stöld och förskingring, sådana de förekomma i svensk rätt, äro exempel på sådana angrepp mot förmögenhetsrättigheter, vilka alltid på samma gång utgöra angrepp på förmögenheten i sistnämnda mening. Men olovligt tillägnande av främmande sak mot avlämnande av fullgod ekvivalent utgör exempel på angrepp mot en bestämd förmögenhetsrättighet, vilket icke tillika kan sägas vara riktat mot förmögenheten såsom ett helt. Bristen på överensstämmelse mellan förmögenhet och förmögenhetsrättigheter beror till en del därpå, att man bygger begreppet förmögenhet på värde, under det att beteckningen förmögenhetsrättighet givits med hänsyn till att dithörande rättigheter gemenligen, ehuru icke alltid, äro verkliga förmögenhetsbeståndsdelar och sålunda hava värde. Till annan del beror den bristande överensstämmelsen på en motsättning mellan totalt och partiellt betraktelsesätt. Då en handling bedömes med hänsyn till sin betydelse för förmögenheten i dess helhet, tages nämligen hänsyn till att orsakandet av ett minus på en punkt kan uppvägas av ett plus på en annan punkt.

Enligt Thyrén äro förmögenhetsbrotten en underavdelning inom en grupp av brott, vilka han uppfattar såsom riktade mot enskild. Sidoordnade med dessa brott äro enligt honom brott mot staten och brott mot allmänheten (Principerna för en strafflagsreform II s. 27 f.). Denna indelning har skett med hänsyn till de intressen, mot vilka brotten omedelbart rikta sig. För att belysa indelningsgrunden anför Thyrén, att förfalskningsbrotten i äldre rätt merendels uppfattades såsom riktade mot den eller dem som riskerade att lida förlust genom det falska bevismedlet. Småningom ställdes man emellertid inför sådana fall som det att en person, vilken betalat sin skuld men icke fått kvitto eller ock förlorat detta, själv falskeligen skrev ett kvitto i fordringsägarens namn för att därmed möta ett orättmätigt krav av denne att ånyo utfå beloppet. En dylik förfalskning kunde icke anses kränka dens rättighet mot vilken papperet användes, eftersom fordringsägaren ingen rätt hade att få sin fordran betald två gånger. Icke förty ansågs förfalskningen böra bestraffas, och fråga uppstod då, mot vem ett dylikt förfalskningsbrott skulle anses riktat. Därvid fann man, att brottet varken riktade sig mot någon enskild eller mot staten utan mot alla medborgare i gemen.

Kommittén ansluter sig i huvudsak till den gränsdragning Thyrén gjort kring begreppet förmögenhetsbrott. I likhet med Thyrén finner kommittén den sammanhållande synpunkten vid uppställande av en sådan brottsgrupp böra vara, att handlingen omedelbart riktar sig mot annans förmögenhet.

Såsom Thyrén framhållit, är förmögenhet emellertid icke något entydigt begrepp. Redan av den orsaken synes det icke lämpligt att betjäna sig av begreppet, när det gäller att i lagtext vid de särskilda brotten beskriva förutsättningarna för ansvar. Icke heller finner kommittén det önskvärt att på annat sätt utmärka, att de brott som kommittén uppfattar såsom förmögenhetsbrott höra till denna kategori. Kommittén nöjer sig med att sammanföra hithörande brott i vissa kapitel av strafflagen (kap. 20—23). Det har icke ansetts lämpligt att därvid genomföra systematiken med full stränghet; i särskilda fall hava praktiska hänsyn fått avgöra huruvida ett brott skall upptagas i något av dessa kapitel.

I överensstämmelse med den tankegång som Thyrén utvecklat bör enligt kommitténs mening icke redan den omständigheten att ett brott har ekonomisk verkan medföra, att det uppfattas såsom riktat mot annans förmögenhet och därför anses vara ett förmögenhetsbrott. I det föregående hava förfalskningsbrotten nämnts såsom exempel på brott, vilka väl kunna medföra skada för annans förmögenhet men, emedan de äro kriminaliserade oavsett huruvida de äga denna verkan, icke böra hänföras till förmögenhetsbrotten. Genom att se det utmärkande för denna brottsgrupp i brottets egenskap att vara ett angrepp på annans förmögenhet tager kommittén vidare avstånd från tanken att till förmögenhetsbrotten räkna alla brott som förövas med vinningsuppsåt. En sådan kategori skulle omfatta alltför olika gärningar. Det är sålunda tydligt, att brott sådana som exempelvis mord för betalning eller koppleri icke med fördel kunna behandlas i samma sammanhang som stöld eller förskingring.

Bland de brott som kommittén räknar till förmögenhetsbrotten utgöras de ojämförligt flesta och viktigaste av sådana, i vilka angreppet mot annans förmögenhet består i att denne tillskyndas ekonomisk skada. Såsom framgår av vad nyss anförts ur Thyrens framställning, kan sådan skada utgöras av förlust av förmögenhetsobjekt till vilket annan har en förmögenhetsrätt — en person blir frånstulen en sak — men kan föreligga även om icke någon viss rättighet blivit kränkt — en person narras genom bedrägeri att inlåta sig på en oförmånlig affär. Att skadan skall vara av ekonomisk art har icke ansetts nödigt att uttryckligen framhålla i den föreslagna lagtexten, då detta torde följa av språkbruket i SL 6:1. Däremot har i vissa andra hänseenden en närmare bestämning av skaderekvisitet ansetts erforderlig. Vid många brott där detta rekvisit upptagits fordras sålunda enligt förslaget, att den ifrågavarande handlingen *innebär* skada.

Med detta uttryckssätt avses för det första att angiva, att det ej är tillräckligt att handlingen orsakar skada. Skadan måste på ett omedelbart sätt vara knuten till handlingen. Såsom stöld skall sålunda enligt förslaget väl anses tillgrepp av penningsedel eller av skuldebrev men däremot i regel icke tillgrepp av t. ex. en fullmakt, även om denna sedermera skulle begagnas till fullmaktsgivarens skada. Icke heller bör enligt förslaget bedrägeriansvar i allmänhet inträda, om någon med vilseledande uppgifter förmår annan att utfärda en fullmakt. Att ansvar för stöld eller bedrägeri enligt för-

slaget är uteslutet i dessa fall betyder icke att de lämnas straffria. Den som tillgriper en fullmakt blir enligt förslaget att döma enligt 20:6 för egenmäktigt förfarande, vartill kan komma straff för behörighetsmissbruk enligt 22:6. Det är endast vid vissa av de grövre brotten, såsom stöld, bedrägeri och förskingring, som det enligt förslaget förutsättes, att gärningsmannens handling eller den vilseleddes disposition innebär skada i den mening som nu angivits. Att denna förutsättning uppställts vid dessa brott sammanhänger med att vid dem enligt förslaget jämväl förutsättes vinning och att det bör fordras visst närmare samband mellan vinningen och skadan.

Skälet härför har i viss mån berörts, då i det föregående framhållits att icke alla brott som förövas för vinnings skull lämpligen kunna sammanföras till en kategori. Till belysning härav må ytterligare påpekas den skillnad som består exempelvis mellan det fall att en person stjälar en penningssedel och det att han, därtill legd, olovligen tillgriper ett komprometterande brev. I förra fallet ter sig gärningen som en förmögenhetsöverföring, där skada och vinning svara mot varandra. I det senare fallet åter är vinningen sådan som kan förekomma vid snart sagt vilket brott som helst. Ett annat exempel på motsättningen mellan brottslig förmögenhetsöverföring och brott som annorledes medför vinning erbjuder en jämförelse mellan å ena sidan det fall att en köpman genom oriktiga uppgifter förmår någon att av honom köpa en vara till för högt pris och å andra sidan det fall att en köpman på enahanda sätt förleder en konkurrent att göra ofördelaktiga inköp från tredje man med påföljd att den förstnämnde får visst övertag i konkurrensen. Om, såsom synes önskvärt, brotten stöld, bedrägeri, förskingring m. fl. begränsas genom att för straffbarhet fordras vinning, bör detta vinningsrekvisit utformas så, att det ej är uppfyllt när helst åtgärden medför vinning. Det bör i stället krävas, att åtgärden har karaktären av förmögenhetsöverföring. Därigenom vinna brotten de fastare konturer som måste anses önskvärda. Ett sådant krav på motsvarighet mellan vinning och skada, i tysk doktrin kallad Stoffgleichheit, har gjorts gällande i nutida rättsvetenskap med allt större styrka. Det sagda innefattar, att vid de ifrågavarande brotten kravet på vinning och skada är uppfyllt allenast där såväl vinningen som skadan omedelbart följa av den brottsliga handlingen eller den disposition till vilken de enligt brottsbeskrivningen hänföras. Enligt förslaget skall sålunda vid vinningsbrotten handlingen eller dispositionen innebära såväl vinning som skada. Något särskilt krav på att vinningen skall vara orättmätig behöver icke uppställas, då detta utan vidare följer av att vinningen skall på nu antytt sätt sammanhänga med skadan. Naturligtvis kräves icke att vinningen skall vara lika stor som skadan. Det måste vid de ifrågavarande brotten ofta förekomma, att den brottslige åstadkommer större skada för andra än vinning för sig själv.

I regel tillfaller vinningen gärningsmannen till brottet. Det kan emellertid icke såsom en ovillkorlig förutsättning för att vinningsbrott skall vara för handen krävas, att vinningen uppkommer just för denne. Att stöld föreligger även om tjuven omedelbart bortskänker det tillgripna är uppenbart,

och tydligen bör detsamma gälla för de sällsynta fall då det tillgripna övergår till annan omedelbart och utan att tjuven först tillägnar sig det, t. ex. då någon i ett obehållat ögonblick olovligt tappar bensin från pumpen vid en bensinstation i behållaren på sin väns automobil. Lika tydligt är, att vinningsrekvisitet måste anses uppfyllt där en anställd vid ett affärsföretag i enlighet med innehavarens direktiv genom oriktiga uppgifter lurar på en kund en underhållig vara. Och detsamma bör otvivelaktigt gälla även om den anställde handlar utan order i ovist nit eller om det är en helt utomstående som av något skäl på detta sätt vill gynna företaget. Att i sådana fall vinning för annan är att jämställa med vinning för gärningsmannen har synts så uppenbart, att det icke ansetts behövt att erinra därom i lagtexten. Det synes å andra sidan också utan lagbestämmelse vara tydligt att vinningsrekvisitet ej är uppfyllt där den vinning, som uppkommer för annan än gärningsmannen, för denne framstår såsom en ovidkommande omständighet. Det är sålunda klart, att en person som för att skada annan lurar denne att företaga en onyttig järnvägsresa icke kan anses därigenom begå ett vinningsbrott, ehuru järnvägen gör vinning genom försäljningen av biljett. Ett annat exempel där vinningsrekvisitet brister är att ledningen för ett aktiebolag, som gjort stora förluster, för att undvika likvidation offentliggör oriktiga uppgifter om bolagets ställning med påföljd att bolagets aktier på börserna köpas och säljas för högre pris än de äro värda; att därvid säljarna skörda vinst gör tydligen icke bolagsledningens förfarande till ett vinningsbrott.

Såsom i det föregående framhållits, avser kommittén att genom uttrycket »innehåller skada» begränsa skaderekvisitet så, att det är uppfyllt endast då den ifrågakommande åtgärden omedelbart medför skada. Med uttrycket avses emellertid även att antyda, att hithörande brott äro fullbordade redan vid en tidig tidpunkt.

I detta hänseende är en jämförelse med skadeståndsrätten belysande. Om en person som orsakat en skada därefter har återställt det tidigare tillståndet, behöver han naturligtvis icke betala ersättning, såvida icke den övergående skadesituationen varit till men. En tjuv, som återställer det stulna, går därför i allmänhet fri från skadeståndsskyldighet; för att han skall undgå ersättningsansvar räcker det för övrigt av nu nämnda grund, att det stulna finnes i behåll då han lagföres och därför kan genom myndighets ingripande återställas till den bestulne. Det är vidare självfallet, att beloppet av skadestånd bestämmes med hänsyn till förhållandena sådana de låta sig överblicka vid tiden för domstolens prövning och att alltså händelser som inträffat efter den skadande gärningen men före domen kunna inverka på skadeståndets belopp. Med hänsyn till det sagda är det helt naturligt och enligt RB 21: 2 uttryckligen tillåtet, att i vissa fall fastställandet av skadeståndet uppskjutes till en tidpunkt då förhållandena bättre kunna överblickas.

För det straffrättsliga bedömandet är läget ett annat. Enligt nutida uppfattning är straffet en reaktion mera mot den brottsliga handlingen än mot dennas effekt. Med hänsyn härtill är det naturligt, att brott anses förövat,

ehuru rättshandling som åstadkommits genom handlingen är ogiltig på grund av att den tillkommit genom brott. Bedrägeri har sålunda ansetts begånget redan i och med att någon genom bedrägliga uppgifter förmått annan att teckna sig såsom utställare och endossent på en växel (NJA 1937 s. 185). Likaså har trolöshet mot huvudman ansetts föreligga i och med att en försäljningsfullmakt som var återkallad begagnats av fullmäktigen till slutande av ett för huvudmannen ofördelaktigt avtal (NJA 1911 s. 332). Utan hinder av att den rättshandling som gärningsmannen avsåg att bringa till stånd i båda dessa fall var ogiltig, ansågs i båda fallen, att rättshandlingens tillkomst var tillräcklig för att fullbordat brott skulle föreligga. Någon ersättning kunde däremot icke komma i fråga, då det icke uppstått skada i den mening begreppet äger inom skadeståndsrätten.

Det är vidare tydligt, att stöld föreligger även om det stulna återställes till ägaren. Fullbordad stöld föreligger till och med om tjuven gripes på bar gärning.

Beträffande förskingring har motsvarande fråga tidigare varit föremål för meningsskiljaktighet. Enligt SL 25:11, som handlar om ämbetsmannaförskingring, skall ämbetsman, som gitter genast ersätta det förskingrade eller ställa sådan säkerhet därför att någon skada ej kan komma av gärningen, allenast dömas till avsättning och icke därjämte till allmänt straff. I anslutning till detta stadgande har gjorts gällande, att ansvar för förskingring i andra fall, åtminstone såvitt angår penningar och andra fungibla saker, ej kan ådömas om det förskingrade blivit ersatt. Så sent som i samband med att förskingring år 1923 lades under allmänt åtal framträdde denna uppfattning i ett utlåtande av justitiekanslern. Ändamålet med den då ifrågavarande reformen var att undanröja den olikhet inför lagen, som följde av att målsäganden hade befogenhet att avgöra huruvida åtal skulle ske. Förskingrare, som hade förmögna släktingar eller vänner, kunde nämligen icke sällan undgå åtal genom att dessa helt eller delvis täckte det förskingrade på villkor att målsäganden avstode från att angiva brottet. Justitiekanslern riktade mot den föreslagna reformen den anmärkningen, att själva brottet bortfölla om det förskingrade ersattes. Han anförde sålunda, att önskemålet om rättvisans oberoende av ekonomiska hänsyn aldrig kunde helt uppnås genom åtalsrättens utsträckning, då enligt svensk rätt förskingringsbrott icke ansåges föreligga, därest den som förfogat över annans penningmedel kunde i rätt tid återbetala dem, oavsett om detta er nåddes blott genom vänners mellankomst, genom en konjunkturvinst eller genom annan tillfällighet. Häremot erinrade justitieministern, att den omständigheten att medlen blivit ersatta allenast torde äga betydelsen av ett indicium för att gärningsmannen redan vid tillgreppet haft vilja och förmåga att göra rätt för sig. Där så varit förhållandet, vore tydligen förskingringsansvar uteslutet, men om det ådagalades att den tilltalade endast genom utomståendes mellankomst eller annan tillfällighet satts i stånd att gottgöra ägaren, torde den omständigheten att medlen faktiskt blivit ersatta icke medföra straffrihet. (K. prop. 1923: 201 s. 7.)

Detta uttalande av justitieministern torde uttrycka den uppfattning, som numera oomstridd råder i rättstillämpning och doktrin. En kassör har sålunda, för att taga ett exempel, dömts till ansvar för förskingring, då vid revision kassabehållningen visserligen stämt men det befunnits att han tidigare haft brist i kassan (NJA 1938 s. 247). Ståndpunkten torde förtjäna företräde framför den motsatta, eftersom den bättre tillgodoser kravet på likhet inför lagen och dessutom bringar reglerna om förskingring till överensstämmelse med vad som otvivelaktigt gäller om stöld.

I sådana fall, där någon mottagit penningar under redovisningsskyldighet men icke är förpliktad att hålla medlen avskilda, kan enligt gällande rätt förskingringsansvar icke ifrågakomma men väl under vissa förutsättningar ansvar för trolöshet mot huvudman. Eftersom mottagarens förpliktelse här icke avser just de penningar som han mottagit, kan ansvar icke inträda blott för att han sammanblandar dem med sina egna medel eller tillgodogör sig dem på annat sätt. Det kräves därutöver, att hans förfarande är till skada för huvudmannen. Om denne lider förlust genom den redovisningsskyldiges förfarande, kunna emellertid förutsättningarna för straffbarhet vara uppfyllda, även om förlusten sedermera skulle bli täckt. I motsats till vad händelsen i allmänhet är beträffande stöld och de nyss berörda fallen av förskingring erbjuder det emellertid i dessa fall mången gång svårigheter att avgöra, när händelseutvecklingen fortskridit så långt att förlust kan sägas hava inträtt. Ofta kunna grundade förhoppningar hyzas, att huvudmannen, om han blott ger sig till tåls, genom förhållandenas utveckling, såsom omsvängning i konjunkturerna eller andra personers mel-lankomst, skall kunna få sina penningar åter. Frågan om ansvar bör emellertid icke hållas svävande till dess det, med praktisk visshet, visar sig huruvida den redovisningsskyldiges förfarande slutligen resulterar i förlust. Det är tydligen önskvärt, att det omedelbart sedan den redovisningsskyldige förövat den ifrågavarande handlingen kan fastställas huruvida denna medför straffansvar. I praxis har också en person, som under redovisningsskyldighet mottagit penningmedel utan förpliktelse att hålla medlen avskilda och som tillgodogjort sig medlen vid en tidpunkt då han visste sig vara på obestånd, dömts till ansvar för trolöshet mot huvudman oavsett att han sedermera ersatt medlen med penningar som han åtkommit dels genom annat brottsligt förfarande, dels genom lån (NJA 1938 s. 286).

Liknande synpunkter böra tydligen anläggas beträffande bedrägeri. Det har redan framhållits, att den omständigheten att en genom bedrägeri tillkommen rättshandling är ogiltig icke hindrar att den anses innefatta skada för den bedragne. Även om avtalet är ofördelaktigt, är det emellertid icke säkert, att affären slutligen visar sig förlustbringande. Det skulle dock vara föga rimligt, om frågan huruvida bedrägeriansvar skall inträda hölles svävande, till dess praktiskt taget varje förhoppning om en lycklig utgång av affären vore ute. Naturligare är att frågan huruvida rättshandlingen är sådan att bedrägeriansvar skall inträda i princip anses möjlig att besvara så snart rättshandlingen är företagen. Det får därvid ankomma på ett

ekonomiskt bedömande, huruvida rättshandlingen innebär skada för den förledde. Mången gång är prövningen därav enkel, i det att den valuta som tillföres den förledde genom rättshandlingen är åsatt pris på öppen marknad och detta pris är lägre än han med hänsyn till vederlaget hade rätt att kräva. Rättshandlingen avser t. ex. inköp av aktier eller obligationer, som på börsen värderas lägre än den erlagda köpeskillingen. Ett annat exempel är det, att någon genom oriktiga uppgifter skaffar sig försäkring enligt lägre tariff än den som skulle hava tillämpats om han lämnat sanna uppgifter. I dessa fall måste transaktionen anses innebära skada för den förledde, även om de inköpta värdepapperen skulle stiga i värde eller försäkringstiden utlöpa utan att något försäkringsfall inträffat. I rättspraxis har också fullbordat bedrägeri ansetts föreligga, då en företagsledare vilselett långgivare angående företagets kreditvärdighet och därigenom skaffat det kredit som det annars icke, i allt fall ej på så billiga villkor, skulle hava erhållit (NJA 1933 s. 724).

En rättshandling som medför risk för förlust kan naturligtvis samtidigt vara förenad med vinstutsikt varigenom förlustrisken mer eller mindre uppväges. En affärsman förmår, för att taga ett exempel, en kapitalstark person att tillsammans med honom bilda bolag för att exploatera en uppfinning och lämnar därvid med hänsyn till den senares försiktighet oriktiga uppgifter beträffande förlustrisken. Om vinstchansen är så stor att den enligt ekonomiskt bedömande uppväger förlustrisken, kan en sådan gärning icke anses innebära skada. Ett med detta jämförligt fall är det, att någon förmår annan, som önskar göra en säker placering, att köpa spekulationsbetonade aktier på börsen till gängse pris under uppgift att aktierna äro säkra papper. Köpeskillingen är i detta fall avvägd med hänsyn till såväl risker som vinstutsikter och köpet kan därför icke anses innebära skada för köparen. Att en person olovligen spekulerar med anförtrodda medel för uppdragsgivarens räkning behöver på grund av det sagda icke innebära skada för denne. Om den som spekulerar med sådana medel gör det för egen räkning, så att vinsten skall tillfalla honom själv men förlustrisken bäras av huvudmannen, är det emellertid tydligt, att utsikten till vinst icke kan uppväga risken.

Det anförda torde kunna föras tillbaka på en gemensam princip, som kommittén avser att antyda då i brottsbeskrivningarna för straffbarhet fordras att viss åtgärd innebär skada. Frågan huruvida skaderekvisitet är uppfyllt skall sålunda vid dessa brott enligt kommitténs mening hänföras till tidpunkten för åtgärden, så att brottet anses fullbordat i och med denna. Liksom enligt det förut sagda det ej skall vara tillräckligt att åtgärden orsakar skada utan det därutöver bör fordras att skadan omedelbart framgår av åtgärden, skall det å andra sidan vara tillräckligt, att åtgärden innefattar försämring av den ifrågavarande personens förmögenhetsställning. Eftersom enligt ekonomiskt bedömande redan en beaktansvärd fara för slutlig förlust har till följd att förmögenhetsställningen försämras, kommer vid de ifrågavarande brotten skaderekvisitet att vara uppfyllt i och med att

åtgärden utsätter den ifrågavarande personens förmögenhet för en så beskaffad fara. På enahanda sätt kan även vinning föreligga vid samma tidiga tidpunkt. En sak för sig är att den risk, som eljest skulle följa av viss handling, i det särskilda fallet kan vara utesluten, emedan gärningsmannen äger såväl vilja som fullgod förmåga att ersätta en hotande förlust. Det är givet, att i ett sådant fall handlingen icke kan anses innebära skada.

Enligt det betraktelsesätt som nu framställts är i princip den vidare utvecklingen av händelseförloppet utan betydelse för frågan huruvida åtgärden innebär skada, låt vara att senare inträffade händelser kunna vara av värde för utredningen huruvida ekonomiskt betydelsefull risk uppstått genom åtgärden. Den omständigheten att slutlig förlust icke inträffat kan därför ej utan vidare fritaga från ansvar. Att utgången blir lycklig förmår nämligen icke utplåna den omständigheten, att målsägandens förmögenhet utsatts för risk som för en tid minskat densamma. Det är sålunda, för att taga ett exempel, uppenbart, att en förmyndare som inlåter sig på hasardspel med myndlingens medel skall dömas för förskingring, oavsett om han vinner och därefter återställer beloppet. Likaså skall en person, som skaffar sig kredit till en affärstransaktion genom att medelst oriktiga uppgifter i väsentlig mån dölja den därmed förenade risken, otvivelaktigt dömas för bedrägeri, även om transaktionen skulle lyckas och försträckningen därför blir återbetalad.

Att den här framlagda uppfattningen är välgrundad belyses ytterligare, om man betänker att, såväl enligt gällande rätt som enligt förslaget, skadan i allmänhet skall vara uppsåtlig. Den som genom förskingring eller bedrägeri bereder sig möjlighet att spekulera för egen räkning på annans risk har emellertid uppenbarligen i många fall icke uppsåt att tillskynda den andre någon slutlig förlust, om uppsåt förstås i sin hos oss vedertagna betydelse. Tvärtom skulle han ofta avstå från transaktionen, om han kunde förutse att utgången skulle bliva denna. Vad han vill är endast att låta den andre löpa risken av förlust. Men de ifrågavarande straffbuden skulle vara föga verksamma, om de ej avsåge att bestraffa just detta. Följden av en motsatt ståndpunkt skulle vara, att större transaktioner av ifrågavarande slag i allmänhet ej skulle ådraga ansvar ens om de ledde till förlust. Det är nämligen sällan möjligt att antaga, att den som företager en sådan transaktion har uppsåt att orsaka slutlig förlust, eftersom han, om affären får denna utgång, icke har stora möjligheter att undgå upptäckt.

Med stöd av de överväganden för vilka redogjorts i det föregående har kommittén för en grupp av brott, vinningsbrotten, uppställt fordran att den brottsliga gärningen eller en därav framkallad disposition skall innebära vinning och skada. Till denna grupp av brott höra de mest betydelsefulla förmögenhetsbrotten, såsom bedrägeri (21: 1), förskingring (22: 1) och utpressning (21: 4). Även stöld (20: 1), rån (20: 5) och ocker (21: 5) äro vinningsbrott, ehuru vinningsrekvisitet där uttryckts något annorlunda.

Vid några brott upptages ett skaderekvisit utan att det tillika kräves vinning. Det är fallet med trolöshet mot huvudman (22: 5) samt med vissa av

de fall som i förslaget upptagas under benämningen oredligt förfarande (21:7). För att dessa brott skola föreligga kräves enligt den föreslagna lagtexten, att det ifrågavarande förfarings sättet skadar någon. Såsom närmare skall utvecklas i den speciella motiveringen, har detta uttryckssätt valts i stället för uttrycket »innebär skada» i syfte att angiva att även skada som utgör en icke omedelbar följd av den brottsliga handlingen skall vara tillräcklig för att uppfylla skaderekvisitet vid dessa brott. Därav att ordet innebär icke användes vid angivande av skaderekvisitet får emellertid icke motsättningsvis slutas, att brottet ej skulle vara fullbordat redan då den förfördelades förmögenhet utsättes för en ekonomiskt betydelsefull risk. Den princip i detta hänseende som i det föregående utvecklats är grundad i sakens natur, varför det ansetts överflödigt att komplicera lagtexten med en erinran om att den gäller även vid dessa brott.

En särskild brottsgrupp bildas av brotten egenmäktigt förfarande (20:6), olovligt förfogande (22:4) och viss typ av oredligt förfarande (21:7), i vilka icke något skaderekvisit upptagits. Det kan naturligtvis med hänsyn därtill ifrågasättas, huruvida icke dessa brott äro så artskilda från de i det föregående nämnda att de borde behandlas i annat sammanhang än dessa. Att kommittén icke desto mindre upptagit dessa brott bland förmögenhetsbrotten beror på att bestämmelserna om dem på visst sätt komplettera bestämmelserna angående stöld, förskingring och bedrägeri. Då kommitténs utredning av praktiska skäl icke utsträckts till SL 19 kap., ingår däremot det i SL 19:20 behandlade brottet uppsåtlig skadegörelse å sak icke bland de av kommittén behandlade förmögenhetsbrotten.

I det föregående hava de s. k. konkursbrotten, i förslaget motsvarade av en kategori benämnd gäldenärsbrott (23 kap.), lämnats åsido. Av skäl som komma att beröras i den speciella motiveringen vid rubriken till 23 kap. har det icke befunnits sakenligt att inpassa dessa brott i samma schema som de förut behandlade. Vinnings- och skaderekvisiten äga emellertid viss motsvarighet vid gäldenärsbrotten, och dessa uppfattas därför av kommittén såsom förmögenhetsbrott.

Den föregående framställningen har haft avseende på fullbordade brott. Att försök, i den mån sådant enligt förslaget är straffbart (20:8, 21:8, 22:9 och 23:6), behandlas i sammanhang med det fullbordade brottet tarvar ingen motivering. Enahanda är förhållandet med förberedelse, där sådan gärning undantagsvis straffbelägges (20:9, 21:8 stycke 2, 21:10). Även ett brott sådant som svindleri (21:9), vilket ofta men ej alltid utgör förberedelse till bedrägeri och i förslaget behandlas såsom ett självständigt brott, har ansetts böra upptagas bland förmögenhetsbrotten i stället för att räknas såsom ett brott mot allmänheten, vilket även vore möjligt. En liknande tankegång har föranlett, att bokföringsbrott (23:5) har hänförs till gäldenärsbrotten, ehuru det även kunde uppfattas såsom ett brott mot allmänheten.

Det är uppenbart, att skaderekvisitet ej får anses uppfyllt, med mindre skada är för handen objektivt sett och alltså ej blott i gärningsmannens föreställning. Huruvida vinningsrekvisitet likaledes skall vara ett objektivt

rekvisit kan däremot vara föremål för delade meningar. I utländsk lagstiftning har man ofta stannat vid en fordran på vinningssyfte utan att tillika kräva att vinning kommit till stånd. Den danska strafflagen upptager sålunda »Berigelseshensigt» såsom det enhetliga kännetecknet på alla vinningsbrott. I Thyréns utkast har även genomgående uppställts fordran på vinningssyfte, men vid vissa hithörande brott, bland annat bedrägeri och trolöshet mot huvudman, har därjämte såsom objektivt rekvisit fordrats att förfogandet innebär förmögenhetsskada för den angripne samt orättmätig vinning för gärningsmannen eller en tredje man. Rättstillämpningen i vårt land har uppfattat vinningsrekvisitet i första hand såsom ett objektivt rekvisit. Vinningen skall sålunda verkligen hava kommit till stånd; den skall därjämte liksom övriga objektiva rekvisit vara omfattad av gärningsmannens uppsåt, men därutöver kräves icke något särskilt vinningssyfte. Denna ståndpunkt har för ett särskilt fall kommit till uttryck i lagen, nämligen då straff för utpressning år 1934 blev infört. Enligt lagens beskrivning skall utpressaren hava utfört brottet »sig eller annan till orättmätig vinning», d. v. s. orättmätig vinning skall hava uppkommit och detta skall hava varit gärningsmannens uppsåt. Denna inhemska ståndpunkt synes kommittén böra bibehållas för alla vinningsbrott, emedan straffbestämmelserna bliva klarare och verkningsfullare, om brottsbeskrivningarna byggas på det objektiva förmögenhetsresultatet än om det avgörande är ett vinningssyfte, vars tillvaro är svårt att bevisa och vars frånvaro en gärningsman lätt kan intala sig. Endast beträffande stöld och rån göres enligt förslaget en avvikelse från denna ståndpunkt. Såsom skall framgå av den speciella motiveringen, är avvikelsen dock mera skenbar än verklig.

Vad beträffar förmögenhetsbrottens subjektiva rekvisit fordras enligt förslaget liksom enligt hittillsvarande rättstillämpning i regel uppsåt omfattande alla objektiva rekvisit. Denna fordran är underförstådd vid alla brott enligt förslaget, beträffande vilka något annat icke angivits. I fråga om innebörden av kravet på uppsåt utgår kommittén från strafflagskommissionens framställning (SOU 1923: 9 s. 123 f.), vilken i stort sett giver uttryck för den rådande uppfattningen inom doktrin och praxis i vårt land. I terminologiskt hänseende förordar kommittén emellertid en mindre avvikelse från kommissionens framställning. Uppsåt föreligger enligt kommittén för det första, då det brottsliga resultatet är vad gärningsmannen önskar uppnå med sin handling eller är ett genomgångsled för uppnående av vad han egentligen önskar. I dessa fall föreligger direkt uppsåt, även kallat avsikt eller syfte. Uppsåt är vidare för handen, där det brottsliga resultatet av gärningsmannen uppfattas såsom nödvändigt förbundet med den önskade effekten utan att likväl vara ett genomgångsled till detta, s. k. indirekt uppsåt. Slutligen föreligger uppsåt, s. k. eventuellt uppsåt, där gärningsmannen uppfattar det brottsliga resultatet såsom möjligen förbundet med handlingen men ovisst, utan att visshet i detta hänseende skulle avhållit honom från handlingen. Kravet på uppsåt är, där annat ej angives, uppfyllt så snart uppsåt föreligger i någon av dessa former. I olikhet mot Thyrén upptager

kommittén sålunda icke vid något vinningsbrott krav på direkt uppsåt att göra vinning, vinningssyfte. Om det objektiva förmögenhetsresultatet förverkligas, saknas tillräcklig anledning att utesluta vinningsbrott, där resultatet omfattas av ett uppsåt som icke uppnår syftets högre samhällsfarlighet. Liksom på de flesta brottsområden minskas även här straffets avhållande verkan, om det göres beroende av den vanskliga bevisningen om syfte och icke träffar det i senare straffrättsutveckling alltmer beaktade eventuella uppsåtet. Då kommittén undantagsvis velat uppställa krav på avsikt i visst hänseende, har detta skett genom att använda uttrycket »för att». När i 21:9 första stycket, som handlar om viss form av svindleri, brottsbeskrivningen innehåller att handlingen företages »för att påverka priset på vara, värdepapper eller annan egendom», kräves sålunda att handlingen företages i denna avsikt. Däremot använder kommittén uttrycket »med uppsåt att» för att beteckna alla former av uppsåt.

Den bestämmning av begreppet uppsåt, från vilken kommittén i anslutning till härskande doktrin och rättstillämpning utgår, skulle vara alltför snäv, om icke begreppet skada uppfattades på sätt i det föregående utvecklats. Ty såsom förut framhållits skulle i många fall den som genom förskingring eller bedrägeri skaffar sig medel för en affärstransaktion säkerligen hava avstått från gärningen, om han vetat att den skulle leda till förlust. Detta innebär, att han i förhållande till förlusten ej ens har eventuellt uppsåt i den mening vari detta begrepp här fattats. Om det, mot vad kommittén funnit riktigt, skall fordras uppsåt i förhållande till den slutliga förlusten, måste uppsåtsbegreppet därför utvidgas, så att redan vetskap om att transaktionen är förbunden med viss risk är tillfyllest för att gärningen skall anses uppsåtlig. Det uppstår då svårigheter att bestämma, huru stor den medvetna risken skall vara för att uppsåt skall anses föreligga.

I vissa fall, där detta uttryckligen angivits, fordras enligt förslaget för straffbarhet ej uppsåt utan allenast oaktsamhet. Detta är händelsen främst i sådana fall, där gärningsmannens ställning ger särskild anledning till krav på aktsamhet. Det föreslås sålunda straff för den, som i utövning av yrke eller näring köper sak som är frånhänd någon genom brott, ehuru han har skälig anledning antaga att brott föreligger, och likaså för person i ledande ställning inom ett företag, vilken av grov vårdslöshet sprider vilseledande uppgifter om företaget.

IV. Förslagets systematik.

Enär den nya lagstiftning om förmögenhetsbrott till vilken kommittén haft att utarbeta förslag är ett första led i arbetet på en successiv allmän reform av strafflagens speciella del, har kommittén övervägt, huruvida denna reform borde ske i den ordning som följdes vid tillkomsten av 1864 års strafflag, då fristående lagar om olika partier först utfärdades och senare sammanfattades till en enhetlig strafflag. En sådan lagstiftningsmetod skulle äga

vissa fördelar, framför allt på den grund att i en fristående lag om förmögenhetsbrott för dessa brott gemensamma frågor skulle kunna behandlas i en avdelning för sig. Emellertid synes värdet av en enhetlig strafflag vara ännu större. Då kommittén icke funnit något avgörande hinder mot att bereda den nya lagstiftningen om förmögenhetsbrott plats inom den nuvarande strafflagens ram, har kommittén givit sitt förslag formen av ett förslag till ändring i vissa delar av strafflagen. Förslaget innebär, att 20—23 kap. skola erhålla helt ny lydelse och 24 kap. upphävas. Härav föranledas åtskilliga följdändringar i såväl övriga delar av strafflagen som andra lagar och författningar. Att vissa i nuvarande 22 och 24 kap. behandlade brott, som kommittén ansett icke vara förmögenhetsbrott, införts i de sammanhang dit de ansetts närmast höra, har redan påpekats i redogörelsen för kommitténs arbetsuppgifter. Den här följande framställningen kommer i huvudsak att avse endast de brott, som enligt kommitténs förslag skola upptagas i 20—23 kap. Kommittén vill till en början redogöra för hur brotten fördelas på dessa kapitel, alltså för frågan om förmögenhetsbrottens indelning.

I den nuvarande strafflagen handlar

20 kap. om stöld och snatteri,

21 kap. om rån och utpressning,

22 kap. om bedrägeri och annan oredlighet, däribland även förskingring och trolöshet mot huvudman,

23 kap. om bedräglig, oredlig eller vårdslös gäldenär, samt

24 kap. om åverkan så ock om olovligt jagande eller fiskande; reglerna om olovlig jakt hava dock, som nämnts, nyligen överflyttats till jaktlagen.

Denna kapitelindelning utgör icke något på en enhetlig tankegång uppbyggt system men ger uttryck för erfarenhetsmässigt grundade kriminalpolitiska synpunkter. Den nuvarande uppställningen medför väl i vissa fall olägenheter som det gäller att undanröja men bjuder i andra avseenden mycket av värde som enligt kommitténs mening bör bibehållas. I fråga om lagstiftningens yttre uppställning har kommittén därför lagt gällande lag till grund i större utsträckning än Thyréns gjorde.

Thyrén (Principerna för en strafflagsreform II s. 48—74) tänkte sig förmögenhetsbrotten indelade i dels brott mot särskilda förmögenhetsrättigheter, nämligen mot sakrätter, mot immaterialrätter och mot obligationsrätter, dels ock brott mot förmögenheten i dess helhet. Brotten mot sakrätter behandlas i Thyréns III, varest dock även utpressningsbrottet i dess helhet medtages. De här behandlade brotten äro förskingring, hittegodsdelikt, tjuvnad, rån, utpressning, åverkan samt bodräkt. Såsom brott mot förmögenheten i dess helhet behandlas i Thyréns IV bedrägeri, ocker, trolöshet, ägares kränkning av pant- och retentionsrätt, olovligt försäljande av annans sak samt dubbelkrav m. m. I en tredje huvudavdelning ämnade Thyréns behandla konkursbrotten, med vilka stadgandet i SL 22: 2 p. 3 i vad det avser förekommande av utmätning skulle hava sammanförts (se Thyréns efterl. ant. samt IV s. 22 och 132; jfr Wetter i SvJT 1934 s. 387 f.).

I moderna utländska strafflagar indelas förmögenhetsbrotten vanligen

efter samma princip som den av Thyréns använda, alltså efter angreppsobjektet. Fullt utbildad finnes indelningen i den nya schweiziska strafflagen, som upptager fyra grupper av förmögenhetsbrott, nämligen brott mot äganderätt, brott mot förmögenheten i dess helhet, brott mot immaterialrätter samt konkurs- och utmätningsbrott. Vanligen uppställas brott mot immaterialrätter icke som en särskild grupp, och angrepp mot obligationsrätter äro i regel straffbara blott i form av konkursbrott. Vid sidan av den nu nämnda indelningen efter angreppsobjektet förekommer även indelning efter angreppssättet. Sålunda delar den italienska strafflagen förmögenhetsbrotten i brott medelst våld å sak eller person (mediante violenza alle cose o alle persone) och brott medelst svek (mediante frode). Till våldsbrotten räknas stöld, rån, utpressning, skadegörelse samt allehanda fall av åverkan och egenmäktigt besittningstagande; till svekbrotten åter bedrägeri, ocker, förskingring, tjuvgömmeri m. m.

När det gällt att välja indelningsgrund för förmögenhetsbrotten, har kommittén utgått ifrån att uppställningen bör vara lättfattlig för gemene man samt grundas på hänsyn till brottslingarnas genomsnittliga psykologiska typ. Ur dessa synpunkter lämnar den av Thyréns föreslagna indelningen åtskilligt övrigt att önska.

Att ett brott kränker en viss rättighet, t. ex. äganderätt, säger i allmänhet litet eller intet om brottets eller brottslingens beskaffenhet. Stöld och förskingring innebära visserligen båda enligt Thyréns kränkning av annans äganderätt, men brotten äro mycket olika varandra och begås i regel av brottslingar av helt skilda typer. Såsom Thyréns själv (III s. 113 f.) framhållit, spelar i själva verket frågan *huru* äganderättskränkningen sker kriminalpsykologiskt en större roll än själva det faktum att äganderätt kränkes. Det kan också hända att brottsligheten måste anses vara likartad, evad äganderättskränkning är för handen eller icke. Enligt en fast rotad allmän uppfattning föreligger sålunda förskingring även i fall då ingen äganderätt kränkes. Har någon fått penningar om hand under redovisningsskyldighet för annans räkning, är den sistnämnde visserligen icke ägare till penningarna, men vid bristande redovisning anses dock »penningförskingring» föreligga. Detta brott behandlas av Thyréns såsom ett trolöshetsbrott i ett helt annat sammanhang (Thyrén IV 6 §, se härom Thyréns IV s. 157—161) än det egentliga förskingringsbrottet, vilket behandlas i anslutning till stöldbrottet (Thyrén III 1—3 §§). Det trolöshetsmoment i penningförskingringen, som gjort att Thyréns behandlat denna som ett trolöshetsbrott, återfinnes emellertid även hos annan förskingring av anförtrott gods. Det synes också vara vida större kriminalpolitisk likhet mellan penningförskingring och annan förskingring av anförtrott gods än mellan förskingring av anförtrott gods och förskingring av hittegods. Det framträder därför som ett önskemål, att i en ny lagstiftning om förmögenhetsbrott förskingring av anförtrott gods sammanföres med penningförskingring men skiljes från förskingring av hittegods.

Ett annat skäl mot att indela förmögenhetsbrotten efter angreppsobjektet

är, att den kränkta rättighetens art stundom bestämmes av yttre formella omständigheter och icke av sakens egen natur. Sålunda brukar vid avbetalningshandeln säljaren förbehålla sig äganderätten till det sålda godset; förfogar köparen över godset i strid häremot, anses han begå förskingring, eftersom säljarens äganderätt kränkes. Emellertid är det blott till namnet säljaren har äganderätt till godset; den verkliga innebörden av parternas överenskommelse är, att säljaren skall hava säkerhet för köpeskillingens betalning. Brottet bör därför, ehuru säljarens rätt kallas äganderätt, behandlas som åsidosättande av ett till säljarens säkerhet gjort åtagande.

Slutligen förtjänar det erinras, att ett förmögenhetsbrott av visst slag anses föreliggande, ehuru något sådant angreppsobjekt, som enligt Thyréns mening är kännetecknande för detta slags brott, icke i det särskilda fallet kränkes. Även om den angripne olovligen åtkommit den egendom varom fråga är och följaktligen icke har någon rätt som förtjänar skydd, kan det icke tillåtas andra att straffritt frånhända honom egendomen. Det är själva förfaringssättet — att stjäla, bedraga etc. — som måste vara förbjudet i ett ordnat samhälle.

Av nu antydda skäl har kommittén vid förslagets utarbetande valt sättet för brottets förövande som indelningsgrund. Med stöld hava därför till ett kapitel sammanförts icke alla brott som kränka äganderätt utan alla brott som begås på liknande sätt som stöld. Hit hava sålunda förts alla tillgreppsbrott, d. v. s. alla brott som ske genom att en sak olovligen tages i besittning, ävensom andra besittningsrubbingar, t. ex. brytande eller anbringande av lås. Kapitlet omfattar även besittningsrubbingar i fastighetsförhållanden och andra intrång på fastighet, t. ex. genom att bygga, gräva, plöja, låta kreatur beta, upptaga väg eller dylikt. Åverkansbrotten hava alltså till största delen inordnats i detta sammanhang. I samma kapitel behandlas även rån; dit kommittén hänfört ej blott tillgrepp utan varje förmögenhetsöverföring medelst råntvång, d. v. s. våld å person eller hot som innebär trängande fara. Kapitlet omfattar alltså utöver egentliga besittningsintrång även likartade intrång i annans möjlighet att råda över sin förmögenhet. Gemensamt för alla i kapitlet behandlade brott är, att gärningsmannen egenmäktigt, med yttre maktmedel, angriper en främmande maktsfär.

Närmast besläktade med de nu angivna äro sådana förmögenhetsbrott, där gärningsmannen angriper en främmande maktsfär på annat sätt, med psykiska medel. Hit höra framförallt angrepp på sätt som motsvara de civila ogiltighetsgrunderna i avtalslagens tredje kapitel, angrepp medelst svek (bedrägeri), tvång (utpressning) eller på annat dylikt sätt (ocker). Under det att vid bedrägeri och utpressning gärningsmannen i typiska fall själv skapar den situation varav han drager fördel, utnyttjar han vid ocker blott en redan föreliggande situation. Härutinnan överensstämman med ocker andra i kapitlet behandlade brott, tjuvgömmeri m. m.

Under det att de nu omnämnda båda grupperna av förmögenhetsbrott ske genom angrepp på främmande maktsfär, innefatta övriga av kommittén behandlade brott missbruk av egen maktsfär. Främst märkas här sådana brott

som innefatta förtroendemissbruk. Ur denna synpunkt har kommittén sett förskingringsbrottet och därför med förskingring av anförtrott gods sammanfört förskingring av penningar som i och med mottagandet övergått i förtroendemännens ägo. Andra former av förtroendemissbruk hava i samma kapitel kriminaliserats som trolöshet mot huvudman. I övrigt har kommittén till detta kapitel hänfört ej blott förtroendemissbruk utan även missbruk av egen maktsfär i sådana fall, då sysslomannaskap eller annat förtroendeförhållande ej föreligger. Sålunda bestraffas här, dock icke som förskingring utan som »olovligt förfogande», olovliga förfoganden över hittegods eller annan egendom, som genom misstag eller tillfällighet kommit i gärningsmannens besittning, alltså missbruk av besittningsförhållande som ej grundar sig på avtal, tjänst eller dylik ställning. Vidare bestraffas i samband med trolöshet mot huvudman men under särskild beteckning, »behörighetsmissbruk», missbruk utanför sysslomannaskap av behörighet att rättsligt förfoga över annans förmögenhet. Ehuru kapitlet alltså utom egentliga förtroendemissbruk även upptager missbruk av en maktsställning, som ej har sin grund i ett förtroendeförhållande av ett eller annat slag, har kommittén ansett sig kunna använda den gemensamma beteckningen trolöshet på brottslighet av här angiven art.

Som missbruk av egen maktsfär kunna också gäldenärsbrotten betecknas. Det typiska för ett gäldenärsbrott är, att gäldenären sviker sin plikt att tillvarataga sina borgenärs intressen. Man kan här med fog tala om missbruk av egen maktsfär, men i motsats till trolöshet äro gäldenärsbrotten icke kränkningar av förpliktelser i särskilt angivna rättsförhållanden utan brott mot den hänsyn en gäldenär är skyldig sina borgenärer överhuvud. Gäldenärsbrotten hava därför ej upptagits i det allmänna trolöshetskapitlet utan i ett kapitel för sig.

På detta sätt har kommittén kommit fram till en indelning av förmögenhetsbrotten i fyra kapitel, nämligen

- 20 kap. om stöld och rån; så ock om egenmäktigt förfarande;
- 21 kap. om bedrägeri och dylik oredlighet; så ock om utpressning och ocker;
- 22 kap. om förskingring och annan trolöshet; samt
- 23 kap. om gäldenärsbrott.

Som synes skiljer sig denna indelning från den gällande rättens i huvudsakligen tre avseenden. Nuvarande 21 kap. om rån och utpressning har uppdelats på det föregående och det efterföljande kapitlet; rån har förts till stöldkapitlet och utpressning till bedrägerikapitlet. Vidare har nuvarande 22 kap. delats i två; bedrägeri och liknande brott bilda 21 kap., förskingring och trolöshet mot huvudman 22 kap. Slutligen har nuvarande 24 kap. bortfallit och de där behandlade åverkansbrotten inordnats i 20 kap eller, såvitt de icke innefatta besittningskränkning, i 22 kap.

Den av kommittén gjorda indelningen torde i sin mån vara ägnad att tillgodose det inledningsvis berörda önskemålet om brottens uppdelning efter brottslingstyper. Så förutsätta tydligen de i de båda första kapitlen behandlade brotten, angrepp å främmande maktsfär, i genomsnitt mera aktiva

brottslingstyper än de båda senare kapitlen, som röra missbruk av egen maktsfär; och bland brottslingar som angripa främmande maktsfär är det en tydlig skillnad mellan tjuvar, rånare och andra som använda yttre maktmedel samt bedragare och andra mera »intellektuella» brottslingstyper.

Inom vart och ett av de fyra kapitlen om förmögenhetsbrott behandlar kommittén i första hand förmögenhetsangrepp, som begås på det för kapitlet kännetecknande sättet och tillika innebära en förmögenhetsöverföring. Sålunda börjar 20 kap. med stöld och rån. Under beteckningen egenmäktigt förfarande upptagas därefter egenmäktiga förmögenhetsangrepp som antingen innebära skada utan att tillika innebära motsvarande vinning eller ock varken innebära vinning eller skada. Dit hänföras sålunda exempelvis sådana fall som att någon egenmäktigt sätter sig i besittning av sak mot lämnande av vederlag eller för att själv taga sig rätt. Dylika fall äro nu straffbara enligt SL 10:20 såsom brott mot offentlig myndighet, men enligt vad som berörts i närmast föregående kapitel anser kommittén det mera sakenligt att behandla dem såsom förmögenhetsbrott.

Beträffande fastighetsförhållanden upptager förslaget icke något självständigt brott, motsvarande åverkan enligt SL 24 kap., utan enligt en särskild regel i förslagets 20 kap. skola brott i fastighetsförhållanden bedömas på samma sätt som brott beträffande lös egendom, alltså vanligen efter omständigheterna såsom stöld eller egenmäktigt förfarande.

I bedrägerikapitlet har kommittén skilt det typiska bedrägeriet, som innebär förmögenhetsöverföring, från vilseledande förfarande av annan art. För närvarande skola, åtminstone av ordalagen i SL 22: 1 att döma, förmögenhetsöverförande och skadegörande fall utan åtskillnad straffas som bedrägeri. Fall som icke innebära skada kunna bliva straffbara antingen jämlikt 1 § lagen den 29 maj 1931 med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens eller ock jämlikt bestämmelsen i SL 22: 13 andra stycket om föryttrande av ont för gott, mångt för omängt eller det varuti man vet fel vara; sistnämnda bestämmelses räckvidd är dock icke klar. Det torde vara en kriminalpolitiskt lämpligare anordning att, såsom kommittén föreslår, låta bedrägeri vara ett rent vinningsbrott samt under annan brottsbeteckning, oredligt förfarande, sammanföra fall som äro enbart skadegörande eller icke innebära skada. Fall av sistnämnda art hava dock ej gjorts straffbara generellt utan blott under vissa ganska snäva betingelser. Några mot vinningsbrotten utpressning och ocker svarande förmögenhetsbrott som äro rent skadegörande eller varken innebära förmögenhetsöverföring eller skada hava icke upptagits i kommitténs förslag; tvång kan i vissa dylika fall straffas enligt SL 15:22, och med ockerförbrytelser utan vinningskaraktär behöver man ej räkna.

Vid förskingring föreslår kommittén samma ordning som vid stöld och bedrägeri beträffande de mot vinningsbrotten svarande förmögenhetsbrott som äro rent skadegörande eller varken innebära förmögenhetsöverföring eller skada. Liksom de mot stöld svarande brotten sammanförts under beteckningen egenmäktigt förfarande och de mot bedrägeri svarande under beteck-

ningen oredligt förfarande, hava förskingringens motsvarigheter upptagits under beteckningen olovligt förfogande. Förskingring är alltså enligt kommitténs förslag ett vinningsbrott. Rent skadegörande fall — en fånge som rymmer kastar bort kronans kläder — straffas nu, åtminstone i viss utsträckning, som förskingring, men det synes kriminalpolitiskt riktigare att straffa dessa brott annorlunda än de förmögenhetsöverförande. Mot förskingring svarande fall som varken innebära förmögenhetsöverföring eller skada äro för närvarande endast undantagsvis straffbelagda; frånsatt straffbestämmelserna i HB 10: 6, 11: 4 och 12: 4 vilka icke längre torde anses vara gällande, är straff stadgat i 4 § lagen den 16 maj 1919 med vissa bestämmelser om rätt att förfoga över annan tillhöriga fondpapper. Den av kommittén föreslagna bestämmelsen om olovligt förfogande innefattar generellt straffbeläggande av dylika fall; den som olovligen förfogar över annans egendom skall straffas även om vederlag gives. — I motsats till vad händelsen är vid stöld, bedrägeri och förskingring hava vid trolöshet mot huvudman de rent skadegörande formerna sammanförts med vinningsbrottet, då nämligen gärningsmannens vinning sällan direkt svarar mot huvudmannens skada utan har formen av mutor eller dylikt. Att skada den vars intressen man har att tillvarataga synes vara lika straffvärt vare sig brottet innebär förmögenhetsöverföring eller ej. Även vissa fall av trolöshet som blott innebära förfång av annan än ekonomisk art hava här upptagits, nämligen missbruk av förtroendeställning vid skötande av rättslig angelägenhet.

Även vid gäldenärsbrotten hava de skadegörande formerna sammanförts med vinningsbrotten. Förmögenhetsangrepp som icke innebära skada äro här straffbara framför allt i form av bokföringsbrott.

Frågan huruvida man bör genomföra en uppdelning av de straffbara handlingarna i brott och förseelser har kommittén icke kunnat upptaga till behandling på grund av att kommitténs förslag har formen av ändringar i gällande strafflag. Thyrén, som tänkt sig en sådan uppdelning, har i sina utkast icke behandlat förseelserna. Sålunda lämnar Thyrén avsiktligt åsido t. ex. olovligt brukande och åtskilliga bedrägeri närstående förseelser (se Thyrén IV s. 52—57 och 131—140). Kommittén har däremot varit hänvisad att behandla förseelserna i samband med de grövre brotten inom de särskilda kapitlen. Sålunda behandlas i bedrägerikapitlet sådana förseelser som att undandraga sig att betala på restauranger, tåg, biografer och dylika ställen, befatning med tjuvgods av oaktsamhet och oaktsamt utspridande av oriktiga uppgifter samt i förskingringskapitlet olovligt brukande och underlåtenhet att tillkännagiva hittegods.

Kommittén har i stort sett nöjt sig med att inom strafflagens ram behandla vad som hittills upptagits där och lämna specialstraffrätten utanför utredningen. En systematisk revision av de straffbestämmelser, som nu återfinnas i särskilda lagar och författningar och i vilka ej sällan likartade fall behandlas olika därför att reglerna tillkommit vid skilda tidpunkter och i skilda sammanhang, torde nämligen falla utanför kommitténs uppgift. Emellertid har kommittén från specialstraffrätten till strafflagen överfört ocker,

som är ett egentligt brott, men från strafflagen till ägofredslagen flyttat vålande till att kreatur olovligen inkomma på annans ägor. Enligt kommitténs mening är det, särskilt med hänsyn till att återfallsgrundande verkan tillagts alla i SL 20—23 kap. upptagna men inga andra förmögenhetsbrott, ett önskemål att alla egentliga brott upptagas i strafflagen, medan förseelser behandlas i specialstraffrätten. I vissa fall kan dock svårigheten att beskriva ett brott annorledes än genom hänvisning till motsvarande privaträttsliga bestämmelser tala för att brottet behandlas i den författning där dessa återfinnas. Av sådan grund har nyligen olovlig jakt överförts till jaktlagen. Ehur goda skäl kunna anföras för att bibehålla såväl detta brott som olovligt fiske inom strafflagens ram, har kommittén icke velat föreslå något avsteg från den väg som följdes vid jaktlagstiftningen utan funnit riktigare att hålla frågan öppen i avvaktan på fiskelagstiftningens revision. Kommittén har därför lämnat jaktlagstiftningen orubbad och upptagit straffbestämmelserna mot olovligt fiske bland övergångsbestämmelserna.

Slutligen må omnämnas, att som konsekvens av de föreslagna reglernas infogande i den nuvarande strafflagens ram bestämmelser om försök och förberedelse ävensom angående åtal måst upptagas i vart och ett av de särskilda kapitlen. De upprepningar som blivit en följd härav synas dock icke medföra någon olägenhet.

V. Huvuddrag i förslaget.

Med hänsyn till de genomgripande samhälleliga förändringarna under den avsevärda tid som förflutit efter de nuvarande strafflagsbestämmelsernas tillkomst, har förslaget icke kunnat stanna vid detaljändringar i den gällande rätten utan innebär en omvandling av denna. Förslaget avser att utgöra icke blott en partiell reform av den nuvarande strafflagen utan ett led i arbetet på en ny strafflag. Redan den redogörelse som i nästföregående kapitel lämnats för förslagets uppställning utvisar, att förslaget i många hänseenden ger uttryck åt nya grundtankar. Dessa hava utformats med ledning främst av erfarenheterna från tillämpning av gällande rätt samt med beaktande av Thyréns förberedande utkast ävensom moderna utländska strafflagar och strafflagsförslag.

Att reformbehovet, såsom i direktiven framhållits, är mera trängande beträffande förmögenhetsbrotten än beträffande andra områden av strafflagens speciella del har sin naturliga förklaring däri, att dessa brott uppträda i mera skiftande och genom tiderna föränderliga former än andra. Man måste nämligen räkna med att mänsklig uppfinningsrikedom ständigt är sysselsatt med att vid sidan om lagen finna nya förvärvskällor av en för samhället icke önskvärd art.

Den viktigaste förändringen inom förmögenhetsbrottens område ligger däri, att tyngdpunkten förskjutits från stöldbrotten, som i gällande lag äro före-

mål för en onödigt detaljerad reglering, till brott inom förmögenhetsomsättningen: bedrägeri och annan oredlighet, utpressning, ocker, förskingring och annan trolöshet. I förslaget kommer detta till synes redan därigenom, att stöld, rån och åverkan, som nu upptaga i det närmaste var sitt kapitel i strafflagen, sammanförts till ett jämförelsevis kort kapitel, dit även från SL 10: 20 överflyttats bestämmelsen om egenmäktigt förfarande. Detta har möjliggjorts genom en grundlig förenkling av lagtexten. Framför allt hava de nuvarande detaljerade bestämmelserna om successiv straffskärpning vid högre resor av stöld borttagits och ersatts med en för förmögenhetsbrott i allmänhet gemensam återfallsbestämmelse. Detta innebär ej blott en formell förenkling utan även en betydelsefull förändring i sak. På sätt redogörelsen för frågan om återfall (s. 32) utvisar åsyftar kommitténs förslag att lindra opåakalad hårdhet vid behandlingen av tjuvar och liknande brottslingar genom att utjämna den starka skillnaden i bestraffning av stöldbrotten och av andra förmögenhetsbrott. En annan förenkling beträffande stöldbrotten består i att inbrott utan tillgrepp icke bibehållits som särskild brottstyp. Enligt kommitténs förslag blir inbrott i uppsåt att omedelbart föröva stöld straffbart som försök till stöld; sådant inbrott som blott innefattar förberedelse till stöld kan efter omständigheterna bestraffas som egenmäktigt förfarande, skadegörelse eller hemfridsbrott.

Medan omarbetningen av stöldbrotten i huvudsak åsyftat i formellt hänseende förenkling och i materiellt lindring av straffen, hava däremot bestämmelserna om brotten inom förmögenhetsomsättningen måst utvecklas för att undanröja betänkliga luckor och osäkerhet om brottsbegreppens innebörd samt möjliggöra tillräckligt allvarliga ingripanden mot företeelser av särskilt samhällsfarlig art. Sålunda har det straffbara området utsträckts till nya former av ocker, utpressning och annan oredlig förvärvsverksamhet, och åtskilliga förändringar hava vidtagits i systematiskt hänseende. Vissa hithörande brott hava länge saknat plats i strafflagen. Utpressning upptogs i strafflagen som särskilt brott först år 1934. Ocker är visserligen redan straffbart enligt särskild lag men flyttas genom kommitténs förslag in i strafflagen. Inom specialstraffrätten hava länge funnits bestämmelser, som i viss mån motsvara vad kommittén föreslår rörande svindleri i form av oriktiga uppgifter angående bolags, föreningars eller dylika företags ekonomiska ställning, men dessa bestämmelser hava till synes i stor utsträckning förblivit obekantade och varit till föga nytta. Betydelsen av att så allvarliga brott som de nu nämnda behandlas i strafflagen torde icke böra underskattas.

Vid arbetet på reglernas systematisering och utformning, ett arbete för vilket redogörelse lämnats i nästföregående kapitel, har särskild uppmärksamhet ägnats åt uppgiften att undvika luckor och klargöra till vilket brott ett visst förfarande är att hänföra. Enligt gällande rätt råder, för att anföra ett exempel, stor oklarhet angående frågan, hur det fall straffrättsligt skall bedömas, då en syssloman obehörigen förfogar över penningar, vilka i och med mottagandet övergått i hans ägo. Av kommittén har detta problem lösts genom en sådan utformning av förskingringsbegreppet, att det klart omfattar

detta fall. Reglerna om förskingring och trolöshet, som i den nuvarande strafflagen i stort sett icke upptaga mer än två paragrafer, SL 22: 11 och 14, hava i kommitténs förslag utvecklats till ett särskilt kapitel. Detta har möjliggjort en uppdelning på svårare och lindrigare brottstyper som i och för sig innebär en fördel. Då en köpare av avbetalningsgods förfogar över godset i strid mot äganderättsförbehåll, bedömes detta för närvarande som förskingring. Det lär icke kunna bestridas, att denna rubricering innebär en opåkallad hårdhet mot den skyldige, och den är även ägnad att avtrubba det allmänna omdömet om det typiska förskingringsbrottets allvarliga karaktär. För att råda bot i bägge dessa avseenden har kommittén hänfört detta brottsfall icke till förskingring utan till den lindrigare brottstypen olovligt förfogande.

På grund av bristerna i gällande lag är de s. k. konkursbrottens systematiska ställning omstridd och i följd därav lagens tolkning oviss. Då lagen likställer falsk bokföring med det strängt bestraffade brottet att undandraga borgenärerna egendom, måste man fråga sig, huruvida verkligen straff för falsk bokföring, såsom ordalagen antyda, skall inträda oberoende av om avsikten varit att undandraga borgenärerna egendom eller om bestämmelsens placering bör föranleda fordran på sådan avsikt. I kommitténs förslag, där motsvarande brott upptagas under benämningen gäldenärsbrott, har denna fråga lösts på det sätt, att bokföringsbrottet utskilts till en särskild brottstyp med lägre straff. För straffbarhet förutsättes icke någon viss avsikt eller överhuvud något samband med gäldenärens obestånd, utan oriktig bokföring är straffbar redan på grund av att den, typiskt sett, är ägnad att försvåra utredningen av gäldenärens ställning.

De väsentligaste nyheterna i kommitténs förslag äro förskjutningar inom förmögenhetsbrottens område. Flertalet nu straffbara gärningar äro straffbara även enligt kommitténs förslag och omvänt, men i åtskilliga fall äro gärningarna straffbelagda ur andra synpunkter eller ock med högre eller lägre straff. Kommitténs arbete i denna del har främst varit inriktat på dels att bringa de olika straffsatserna i ett sådant förhållande till varandra som överensstämmer med nutida rättsuppfattning, dels ock att gruppera de särskilda brotten på ett sätt som svarar mot nutida krav och ger uttryck åt lagstiftningens anda och mening.

Förslaget innebär även förskjutningar mellan å ena sidan förmögenhetsbrottens område samt å andra sidan övriga brottsgrupper.

En sådan förskjutning rör förhållandet mellan ämbets- och förmögenhetsbrott. Ämbetsmannaförskingring skall enligt förslaget straffas, förutom enligt SL 25: 16, såsom vanlig förskingring, varvid den omständigheten att förskingraren är ämbetsman framträder som en straffskärpande omständighet. Enligt kommitténs mening bör en ämbetsman även i andra fall kunna för sitt förhållande i tjänsten dömas, förutom enligt SL 25 kap., för vanligt förmögenhetsbrott, exempelvis trolöshet mot huvudman.

I detta sammanhang må framhållas, att kommittén, till uppfyllande av det i direktiven omnämnda önskemålet om en allmän straffbestämmelse

mot intellektuell handlingsförfalskning, föreslår införande i SL 12 kap. av en bestämmelse om straff för oriktig uppgift i skriftlig handling. Bestämmelsen, som skall ersätta SL 22: 17, förutsätter att handlingen skall ha va begagnats eller utlämnats till begagnande. Den avser alla enskilda handlingar, alltså ej blott, som SL 22: 17, intyg utan även fordringsbevis och andra dispositionshandlingar. Ett praktiskt fall av sistnämnda slag är att handlingen upprättats för skens skull.

Av de nu gjorda allmänna antydningarna framgår att kommitténs förslag främst innefattar förskjutningar inom det straffbara området, men även viktiga ändringar i detta områdes gränser föreslås. Dessa ändringar avse i vissa fall utvidgningar och i andra fall inskränkningar av det straffbara området.

Vad först angår utvidgningarna, har kommittén i åtskilliga hänseenden haft att fylla luckor i den gällande rätten. I direktiven nämnes, att krav på en omarbetning av straffbestämmelserna för ocker ofta framförts. För närvarande straffas ocker endast vid försträckning av penningar eller beviljande av anstånd med gälds betalning, s. k. kreditocker. Kommittén föreslår, att straffbestämmelsen om ocker skall utvidgas till att liksom 31 § avtalslagen avse även andra rättshandlingar än försträckning, alltså även fall då ockraren erhåller sitt vederlag kontant eller hans oskäligen vinst i allt fall icke grundas på lämnande av kredit, s. k. sakocker. Ocker blir enligt förslaget straffbart även i sådana fall då något vederlag icke skall utgå. För att stävja kreditocker föreslår kommittén straffbeläggande av en del särskilt av ockrare brukade förberedande åtgärder. Härtill skall kommittén strax återkomma vid frågan om förberedelse. Vid utpressning och rån har det straffbara området utsträckt till att avse tilltvungen vinning även i form av annat än gods, penningar eller värdehandlingar. Vidare föreslår kommittén införande av straff dels för den som, utan att bedraga någon men utan att göra rätt för sig, begagnar sig av husrum, förtäring, transport, tillträde till föreställning eller annat dylikt som tillhandahålles under förutsättning av kontant betalning, dels ock för den som har att betjäna allmänheten efter viss taxa och tager betalning utöver taxan utan att påvisa avvikelser. I stället för gällande bestämmelser om tjuvgömmeri i SL 20: 12 och 21: 9 samt liknande fall av s. k. efterföljande delaktighet i SL 3: 9 och 10 föreslår kommittén generella bestämmelser om brott, som består i att utnyttja eller befästa en föregående brottslig verksamhet. Enligt förslaget inträder straff i detta hänseende för det första, när någon tager olovlig befattning med sak som är frånhänd annan genom brott. I förhållande till SL 20: 12 och 21: 9 innefattar detta den utvidgningen, att det föregående brottet ej behöver vara stöld, snatteri eller rån utan även kan vara t. ex. förskingring. Vidare straffas enligt förslaget även den som eljest bereder sig otillbörlig vinning av någons brottsliga förvärv. Härigenom klar göres att straff kan inträda för befattning med vad som trätt i stället för en olovligen åtkommen sak, ett fall som för närvarande icke nämnes i lagen.

Med brottsligt förvärv åsyftar kommittén för övrigt även vinning av andra brott än sådana varigenom en sak frånhändes någon. Slutligen drabbar det föreslagna straffbudet den som genom krav, överlåtelse eller på annat dylikt sätt hävdar genom brott tillkommen fordran till större del än efter lag skall utgå. Detta är nu straffbart endast i form av s. k. efterocker, men kommittén utsträcker det straffbara området till fordringar som tillkommit genom annat brott än ocker, exempelvis bedrägeri eller utpressning.

I direktiven har anmärkts, att någon straffbestämmelse ej finnes för sådana vinningsbrott som förövas medelst missbruk, utanför sysslomannaskap, av behörighet att rättsligt förfoga över annans förmögenhet. Dylika förfaranden bliva enligt kommitténs förslag straffbara såsom »behörighetsmissbruk», ett i samband med trolöshet mot huvudman uppställt nytt brottsbegrepp.

Vidkommande gäldenärsbrotten, som för närvarande med det i SL 22: 2 p. 3 angivna undantaget endast äro straffbara vid konkurs eller offentlig ackordsförhandling, föreslår kommittén, att konkurs eller offentlig ackordsförhandling ej längre skall vara allmän förutsättning för straffbarhet. Straff skall kunna inträda även vid utmätning eller annan verkställighet samt till och med utan att någon verkställighetsförrättning alls förekommit. Det straffbara området i fråga om gäldenärsbrott har även eljest utvidgats på enskilda punkter. Medan gäldenär som gynnar någon borgenär till de övrigas förfång för närvarande straffas blott då fråga är om icke förfallengäld (SL 23: 3 p. 4), innehåller förslaget mera allmänna bestämmelser om straff för den som gör sig skyldig till »mannamån mot borgenärer».

Utvidgningar av det straffbara området innefattas också i kommitténs förslag om straff för försök och förberedelse. Försök är för närvarande icke generellt straffbart vid några andra förmögenhetsbrott än rån och utpressning. Försök till stöld är straffbart blott i form av inbrott, vilket såsom ett särskilt brott bestraffas lika med stöld. Försök till bedrägeri straffas i enstaka undantagsfall (se SL 22: 2 och 5) lika strängt som det fullbordade brottet men är eljest straffritt. Försök till förskingring eller liknande brott kan straffas blott då det har formen av nekande till gods som hör annan till och som man har i besittning (se SL 22: 13 och 19; jfr Thyrén III s. 118 och IV s. 136). Thyrén (III 18 § och IV 11 §) föreslår, att försök alltid skall vara straffbart ej blott vid rån och utpressning utan även vid stöld, bedrägeri och förskingring. Att så omfattande brottstyper lämnats i princip straffria på försöksstadiet är enligt Thyrén en orsak till att för närvarande så stor ojämnhet råder beträffande frågan hur långt ett förmögenhetsangrepp skall vara framfört för att straff skall inträda. Säkerligen, säger Thyrén (Principerna för en strafflagsreform II s. 73 f), har det ingen tillräcklig grund i sakens natur, att den som inställt sig med vapen för att stjäla skall gå straffri, så länge ännu intet tillgrepp skett, medan den som jagar på annans mark straffas, även om han icke sett något villebråd; att den som, utan användande av dyrk eller falsk nyckel, försöker begå inbrott i uppsåt att stjäla blir straffri, medan blotta förfärdigandet av falsk nyckel,

med kännedom om beställarens stölduppsåt, straffas; att avmejande av säd, i uppsåt att längre fram bortföra den, är straffritt, medan fällande av träd i samma syfte är straffbart; att försök till tjuvnad i allmänhet är straffritt, medan fordrande av gulden gäld är straffbart o. s. v. Kommittén, som delar Thyréns åsikt, föreslår att allmänna försöksbestämmelser införas vid stöld, bedrägeri, förskingring, trolöshet mot huvudman samt egenmäktigt brukande av maskindrivet fortskaffningsmedel. Beträffande stöld och bedrägeri kan den nu rådande ordningen tydligen icke bibehållas med hänsyn till de av Thyrén påpekade ojämnheterna, och en förändring i den riktningen att inbrott och övriga nu straffbelagda fall göras straffria är icke tänkbar. Behovet att straffa förskingringsförsök är icke lika påtagligt, men i vissa fall framstår det dock som angeläget att kunna ingripa med straff redan på försöksstadiet. Det är sålunda önskvärt att straffrättsligt ansvar inträder om någon försöker avyttra eller pantsätta anförtrodd egendom men misslyckas, därför att den som får anbudet inser rätta sammanhanget. Trolöshet mot huvudman står förskingring så nära, att samma regel synes böra gälla båda brotten. Försök till egenmäktigt brukande av automobil bör vara straffbart redan med hänsyn till svårigheten att infånga s. k. billånare, sedan de väl satt sitt uppsåt i verket.

Vad förberedelse angår, är i stöldkapitlet för närvarande straff stadgat för förfärdigande eller anskaffande av dyrk eller falsk nyckel. Kommittén utsträcker det straffbara området till varje slags befattning med stöldverktyg. Förberedelse till bedrägeri är nu vanligen straffbar blott då den har formen av förfalskningsbrott. Kommittén föreslår att såsom särskilt brott skola straffbeläggas vissa andra åtgärder på ett lika tidigt stadium i brottsförloppet, nämligen utspridande av oriktiga uppgifter, som äro avsedda att påverka priset på varor, värdepapper eller annan egendom eller ock äro ägnade att påverka bedömandet av ett företag i ekonomiskt hänseende. Vidare föreslås straff för den som skadar eller söker skada sig eller annan till person eller egendom för att bedraga försäkringsgivare eller eljest med bedrägligt uppsåt, gärningar som nu äro straffbelagda endast delvis och i annat sammanhang, nämligen såsom allmänfarlig skadegörelse (se SL 19: 4 och 8). Slutligen vill kommittén straffbelägga vissa särskilt av ockrare gärna begagnade metoder, nämligen att såsom påtryckningsmedel vid krav mottaga handling som är falsk, upprättad för skens skull eller eljest oriktig eller check utan täckning.

Om kommitténs förslag sålunda å ena sidan avser utvidgningar av det straffbara området, föreslår kommittén å andra sidan även inskränkningar däri, framför allt upphävande av sådana föråldrade straffbud vilka framstå som ineffektiva. Här må nämnas straffen enligt SL 22: 15 för den som far med spådom, signeri eller annan vidskepelse, enligt SL 23: 3 p. 2 för den som inom viss tid före konkurs indragit penningar, borgat varor eller sålt egendom och ej kan redovisa därför och enligt SL 23: 5 för den som rymmer för gäld.

Vad angår straffbudet mot spådom, signeri eller annan vidskepelse, föreslogs dess upphävande vid 1931 års riksdag i en motion (I: 153), vilken emellertid på hemställan av första lagutskottet i dess utlåtande nr 13 icke föranledde någon riksdagens åtgärd. Utskottet, som lämnade en utförlig historik över de i lagrummet avsedda handlingarna, framhöll att dessa ursprungligen betraktats såsom brott mot religionen men nu bestraffades såsom i viss mån jämförliga med bedrägeri. Såvitt gärningen verkligen innefattar bedrägeri — någon bedriver mot bättre vetande spådom och skaffar sig därigenom betalning av en som tror på hans förmåga — föreligger, såsom Thyrén (IV s. 139) påpekat, intet skäl att icke behandla gärningen såsom vanligt bedrägeri. Utskottets skäl för avslag å motionen voro i huvudsak dels att partiella ändringar i strafflagen borde undvikas med hänsyn till den förestående allmänna strafflagsrevisionen, dels ock att även fall då gärningsmannen själv trodde på sin förmåga och alltså intet bedrägeri föreläge kunde innebära ett otillbörligt ockrande på annans vidskepelse. Då sakocker i kommitténs förslag gjorts straffbart, kunna fall av sistnämnda slag understundom bliva att straffa som ocker. Kommittén, som anser straff icke vara något lämpligt medel att bekämpa vidskepelse, har icke upptagit något annat straffstadgande i detta hänseende än de allmänna bestämmelserna om bedrägeri och ocker.

Bestämmelsen i SL 23: 3 p. 2 om straff för gäldenär som ej kan redovisa för vart influtna tillgångar tagit vägen bygger tydligen på en presumtion om att gäldenären dragit tillgångarna undan borgenärerna. En sådan bestämmelse kan enligt kommitténs mening icke lämpligen bibehållas i en modern strafflag.

Lika med oredlighet mot borgenärer straffas för närvarande den blotta omständigheten att en konkursgäldenär rymt och varit borta viss tid. Detta straffbud, som spelat en stor historisk roll, i det att de äldsta bestämmelserna om gäldenärsförbrytelser som självständiga brott utgjordes av straffstadganden mot förrymda gäldenärer, upptogs varken i lagkommitténs eller lagberedningens strafflagsförslag och har i den moderna utländska lagstiftningen i allmänhet fått bortfalla. Den historiska grunden till straffbudet torde ha varit, att gärningen ansågs berättiga till presumtion om brott; denna grund kan näppeligen åberopas för straffbudets bibehållande. Gärningen kan numera icke uppfattas som straffvärd på annan grund än att den försvårar konkursutredningen. I regel bör emellertid en gäldenär kunna förmås att fullgöra sina skyldigheter med avseende å konkurs genom anlitan av de i 4 kap. konkurslagen angivna tvångsmedlen, reseförbud, hämtning och häktning. Om en konkursgäldenär avvikit utrikes, kan det visserligen vara av intresse att kunna åberopa en grund för hans utlämning, men detta intresse får tillgodoses på annat sätt än genom att göra själva rymningen till ett brott, även om gäldenären icke medtagit några av boets tillgångar eller eljest gjort sig skyldig till annan dylik brottslighet. Kommittén har därför icke upptagit detta brott i sitt förslag.

Efter att nu hava redogjort för de föreslagna ändringarna av det straffbara områdets gränser och förskjutningarna därinom vill kommittén slutligen angiva några huvuddrag i utformningen av de enskilda brottsbegreppen. Den nuvarande lagen ger i fråga om flera av de viktigaste förmögenhetsbrotten ytterst ringa upplysning om begreppens innebörd, i det att den brottsliga gärningen helt enkelt beskrives med användande av dess eget namn. För stöld skall straffas »var som stjal gods eller penningar», för bedrägeri »var som genom antagande av falskt namn, stånd eller yrke, eller genom annat svikligt förfarande, bedrager sig till gods eller penningar» och för förskingring den som »förfalskar, svikligen förbyter, försnillar eller eljest uppsåtligt förskingrar annans gods». Vad som menas med att stjåla, bedraga eller förskingra får i huvudsak bestämmas efter stadgad uppfattning inom rättstillämpningen och rättsvetenskapen. Kommittén föreslår i rättssäkerhetens intresse införande i lagen av närmare anvisningar om brottsbegreppens innebörd.

Kommitténs begreppsbestämningar grunda sig i stort sett på rättsvetenskapens nuvarande ståndpunkt och de av Thyrén i hans utkast lämnade beskrivningarna. Beträffande stöld har kommittén i likhet med Thyrén (III s. 115) men i strid mot rådande uppfattning om gällande rätt bestämt begreppet på sådant sätt, att marknadsvärde hos saken icke fordras. Härigenom botas den i direktiven påtalade bristen, att tillgrepp av aktie eller av växel, check, sparbanksbok eller liknande fordringsbevis i vissa fall funnits icke vara straffbart såsom stöld. Bedrägeribegreppet har kommittén i olikhet mot Thyrén utformat på sådant sätt, att det omfattar svikligt förledande såväl till rättshandling som till faktiskt förfogande. Vad förskingring angår, skiljer sig kommitténs brottsbegrepp från det i nuvarande rättsvetenskap brukliga och av Thyrén utformade bland annat genom att härunder förts s. k. penningförskingring. Kommitténs begreppsbestämning torde emellertid stämma väl överens med menige mans uppfattning om den naturliga innebörden av ordet förskingring.

I viss mån skiljer sig kommitténs metod att beskriva brotten från den av Thyrén använda. Thyrens beskrivningar äro i högre grad än kommitténs inriktade på att klargöra vart de tveksamma gränfallen äro att hänföra. Söker man i lagtexten klargöra allehanda gränfall, bliva emellertid beskrivningarna lätt alltför invecklade och läroboksmässiga, och det är fara värt att lösningen av sällsynta gränfall kan bortskymma själva de praktiskt betydelsefulla huvudfall, som lagrummet framför allt avser att träffa. Kommittén har sökt använda en enkel och lättbegriplig lagtext, som direkt för tanken på de därmed avsedda huvudfallen. För bedömande av gränfallen får man i viss utsträckning lita till det uttryck för lagens anda och mening, som kommittén sökt att få fram genom själva uppställningen av lagstiftningen. En fullständig lösning av alla tänkbara fall är i alla händelser icke möjlig att giva i lagtexten, utan framdeles uppkommande oförutsedda frågor måste lämnas att tolkningsvis lösas. Det kan då ofta vara bättre att till ledning för tolkningen hava ett otvetydigt uttryck för lagens allmänna anda och me-

ning än en noggrann detaljreglering, som gjorts utan tanke på den föreliggande frågan. I motiven har kommittén genom exempel och annorledes ingående behandlat de mera speciella frågor rörande gränserna för brottsbegreppen, som här inställa sig.

Kommitténs försök att göra brottsbeskrivningarna lättbegripliga är ett led i strävan att göra lagen folklig, så att den lättare kan fylla sin moralbildande uppgift. Ett annat viktigt led i denna strävan är, att så gott som varje brott erhållit sin särskilda benämning. Strafflagen säger för närvarande ingalunda alltid, att gärningsmannen skall dömas för visst brott, för stöld, för rån o. s. v.; ofta heter det blott, att han skall dömas till straff inom viss angiven strafflatitud. Allmänheten lägger emellertid snarast större vikt vid brottets rubricering än vid det ådömda straffet. Betydelsen av att brottet i domen anges till namnet blir större i den mån utvecklingen tenderar att ersätta de till visst mått bestämda straffen med åtgärder av mera obestämt innehåll, särskilt när enligt den nya lagstiftningen villkorlig dom kommer till användning utan att visst straff utsättes. Kommittén anser det önskvärt, att en straffdom såvitt möjligt anger namnet på det brott vartill den dömda befunnits skyldig. Emellertid föreslår kommittén icke nya namn för andra brott än de i 20—23 kap. upptagna förmögenhetsbrotten; inom detta område hava allenast ett par oaktsamhetsbrott lämnats utan namn.

För åtskilliga förmögenhetsbrott, som nu sakna namn, har kommittén bildat nya sådana. Några av dessa hava redan nämnts, exempelvis svindleri, olovligt förfogande, behörighetsmissbruk och mannamån mot borgenärer. Namnen äro i regel rent svenska samt såvitt möjligt korta och enkla. Ett brottsnamn som måhända till en början gör ett främmande intryck är häleri, vilket i kommitténs förslag ersätter det nu i dagligt tal, om också icke i strafflagen, brukade uttrycket tjuvgömmeri. Det av kommittén föreslagna brottsbegreppet omfattar emellertid ej blott befattning med olovligen åtkommet gods utan även fall då någon skaffar sig vinning av annans brott på helt annat sätt; och då det säkerligen skulle verka främmande att kalla exempelvis indrivning av fordran som tillkommit genom bedrägeri för tjuvgömmeri, torde detta namn icke vara användbart på den i förslaget upptagna brottstypen. Det nya brottsnamnet häleri kommer av stammen häla (gömma, skyla; avledning hälare), som finnes upptagen såväl i Svenska akademiens ordlista som i Östergrens ordbok.¹ Det är alltså ett gammalt svenskt ord kommittén här återupptagit. Samma stam återfinnes i åtskilliga svenska ord, t. ex. hölja, och förekommer i skilda germanska språk. Brottet heter i Norge heleri, i Danmark Hæleri, i Tyskland och Schweiz Hehlerei samt i Holland heling.

En viktig fråga vid brottsbeskrivningarnas utformning är, huruvida man bör uppdelade det straffbara området i ett stort antal brottstyper med olika

¹ I en psalm från 1620-talet heter det:
Gudh nåde thå then fattigha Siäl
Hvar finnes then stadh ther hon sig häl
I sådan hiertans qwidha.

Östergren anger (1928) ordet hälare såsom ålderdomligt, sällsynt och nästan blott förekommande i ordspråket »hälararen är så god som stjälararen» (tjuvgömmaren är icke bättre än tjuven).

straffsatser eller utforma färre och vidare brottsbegrepp. Den nuvarande svenska lagen går längre i uppdelning än de moderna utländska strafflagarna, vilka genomgående visa tendens att sammanföra handlingstyperna till större brottsbegrepp med vidare straffskalor. Särskilt långt i sådan riktning går den nya danska strafflagen av år 1930, som visserligen beskriver de viktigaste typerna av vinningsbrott var för sig men meddelar för dem alla gemensamma bestämmelser om straffsatserna. Mot ett system med få brottsbegrepp och vida straffskalor kan naturligtvis invändas, att likartade fall kunna leda till olika straff i rättstillämpningen. Otivelaktigt ställer också ett sådant system större krav på domaren, men detta är nödvändigt för att straffrättsskipningen icke skall nedsjunka till schablonmässighet. Om det straffbara området indelas i alltför många brottstyper med trånga straffskalor, blir den oundgängliga följdens dels att luckor uppstå och dels att en handling understundom måste hänföras under ett lagbud vars straffskala icke är avpassad därför, med påföljd att ett straff som framstår såsom orättvist måste ådömas. Kommittén har därför sammanfört spridda stadganden i gällande rätt till mera omfattande begrepp med vidare straffskala. Härvid har kommittén emellertid iakttagit varsamhet och icke gått så långt som vissa främmande lagar. Som exempel på sådant sammanförande kan nämnas åverkansbrotten, vilkas onödigt långt gående differentiering i SL 24 kap. ersatts genom mera omfattande brottsbeskrivningar.

Ett annat exempel, som för framställningen över från brottens arter till deras grader, rör de grova brottsfallen vid stöld. Ehuru det av ålder brukliga systemet att fördela stöldbrottet på en mängd specialfall med olika straffsatser tid efter annan förenklats, kvarstår i gällande rätt en vidlyftig uppräknings av grova brottsfall med strängare straff, och en sådan bibehålls även hos Thyrén (III 4 §). Hur man än gör en uppräknings av fall som skola behandlas strängare, kan det dock aldrig undvikas vare sig att uppräknings blir ofullständig eller att de uppräknade brottstyperna omfatta även lindriga fall. Kommittén föreslår därför att till en strängare straffbestämelse under namn av grov stöld sammanföras de fall, som med hänsyn till samtliga omständigheter vid brottet äro att anse som grova. Som exempel på grov stöld nämnes att gärningen är av särskilt farlig beskaffenhet — inbrott, fickstöld, medförande av vapen, sprängämne eller annat dylikt hjälpmedel — eller att brottet avser betydande värde eller innebär synnerligen kännbar skada. Det är emellertid varken nödvändigt att i de angivna exempelfallen alltid döma för grov stöld eller uteslutet att till grov stöld hänföra andra fall än de angivna.

Vad nu nämnts angående stöld ingår som ett led i ett av kommittén genomfört system att indela brotten i grader. I likhet med Thyrén föreslår kommittén avskaffande av den nuvarande fixa gränsen mellan stöld och snatteri efter det tillgripnas värde. Thyrén ville ersätta gällande bestämmelser om snatteri med en regel som öppnar möjlighet att låta straffet för stöld stanna vid böter, då det tillgripna är av ringa värde. Kommittén föreslår däremot att snatteri bibehålls såsom benämning på en särskild lindrigare grad av

stöld, kännetecknad därav att brottet med hänsyn till samtliga omständigheter vid brottet, bland annat det tillgripnas värde, är att anse som ringa. Kommittén har alltså kommit till en indelning av brottet i tre grader, snatteri, stöld och grov stöld, varje grad med sin straffsats. Vid sidan härav bibehålles som ett privilegierat fall bodräkt, vilket i gällande rätt skäligen dunkla begrepp blivit närmare utformat på ett sätt som delvis avviker från vad för närvarande gäller.

I full överensstämmelse med gradindelningen vid stöld genomföres en dylik även vid bedrägeri och förskingring, vid vilka hittills motsvarande gradering saknats. Även i detta hänseende har kommittén genomfört förenkling i förening med lindring vid stöldbrotten men utbyggnad jämte möjlighet till betydande straffskärpningar vid brotten inom förmögenhetsomsättningen. Bedrägeri delas i bedrägligt förfarande, bedrägeri och grovt bedrägeri; förskingring i undandräkt, förskingring och grov förskingring. Kommittén har alltså här liksom vid stöld givit särskilda namn åt olika grader av samma brott. En fördel med detta system är att tiden för brottspreskription blir olika lång vid olika svåra fall. Som exempel på grovt bedrägeri eller grov förskingring nämnes bland annat, att gärningsmannen begagnat falsk handling eller vilseledande bokföring. Meningen är att förfalskningsbestämmelserna icke skola tillämpas jämte de här ifrågavarande, utan förfalskningen skall beaktas blott vid utmätande av straffet för grovt bedrägeri eller grov förskingring. Vid vissa andra brott föreslår kommittén en delning i två grader, normala och grova fall.

Den nu beskrivna gradindelningen grundar sig endast på de till brottet hörande omständigheterna (»omständigheterna vid brottet»); brottet bör icke betecknas som mer eller mindre grovt med hänsyn till omständigheter som röra brottslingens person. Återfall, som är en försvårande omständighet av sistnämnda art, har emellertid av kommittén tillerkänts samma straffskärpande verkan som de omständigheter vilka göra brottet grövre. Under det att omständigheterna vid brottet till sin natur växla vid olika brott och därför angivits vid dessa, har återfallsinstitutet reglerats generellt i 4: 14. Regeln om återfall innebär, att straffet, där ej särskilda skäl däremot äro, skall så bestämmas som för närmast grövre form av samma brott är stadgat. Är återfallet snatteri, skall alltså straffskalan för vanlig stöld eller, om särskilda skäl därtill föranleda, straffskalan för snatteri tillämpas; däremot kan ett snatteri icke ens efter aldrig så många återfall komma under straffskalan för grov stöld, och brottsrubriceringen förblir alltid »snatteri». Är återfallet vanlig stöld, inträder möjlighet till straffskärpning upp till straffmaximum för grov stöld, men över den gränsen kan man ej gå ens om återfallet är grov stöld. Sistnämnda förhållande är ej egendomligare än att försvårande omständigheter vid brottet, även om de till aldrig så stort antal sammanträffa, icke kunna medföra straffskärpning högre än till maximum. De för de grova fallen föreslagna straffsatserna lämna också erforderligt utrymme för bestraffning även av brott, kvalificerade på mer än ett sätt.

Vad angår straffsatserna har kommittén haft ledning av den reform av

straffsatserna för vissa brott som genomfördes vid 1937 års riksdag (se k. prop. nr 187 s. 96 f). Reformen avsåg bland annat att i fråga om straffmaxima likställa stöld, bedrägeri och förskingring, så att sammanlagda straffet för flera brott alltid i svåraste fall skulle vara straffarbete i sex år. Detta resultat åvägabragtes genom en sänkning av straffet för stöld och en höjning av straffet för förskingring. För högre resa stöld bestämdes högsta strafftiden till fem år, vilken vid stöld å särskilda tider eller ställen kan enligt särskild konkurrensregel höjas med ett år. För bedrägeri och förskingring är högsta strafftiden under försvårande omständigheter fyra år, vilken tid vid sammanträffande av brott enligt allmänna regler kan överskridas med två år. För gäldenärsbrott bibehölls sex års straffarbete som straffmaximum under motivering, att sammanträffande av brott i dylikt fall ägde ringa betydelse. Kommittén föreslår för grov stöld, grovt bedrägeri, grov förskingring och grovt gäldenärsbrott ett maximum av sex års straffarbete, vilket vid sammanträffande av brott enligt allmänna regler kan överskridas med två år. Det bör härvid ihågkommas, att kommittén borttagit de nu för stöld gällande särskilda reglerna om återfall och sammanträffande av brott samt att ett brott följaktligen icke vid aldrig så hög resa kan få högre straff än maximum för första resan grovt brott. Att kommittén satt straffmaximum så högt som till sex år beror framför allt på önskan att skapa möjligheter till ett verkligt allvarligt ingripande mot storbedragare och andra grova brottslingar inom affärslivet, vilka i regel hava möjlighet såväl att bedöma sina handlingars innebörd som att förskaffa sig sitt uppehälle på hederligt sätt. Ett annat skäl har varit, att ny lagstiftning om villkorlig frigivning kan väntas komma att göra den effektiva strafftiden vida kortare än den ådömda (se SOU 1938: 25). Slutligen må framhållas, att den norska straffelovkomiteen föreslår sex års straffmaximum för grova fall av stöld, bedrägeri, förskingring och gäldenärsbrott.

De av kommittén föreslagna straffsatserna för förmögenhetsbrott gå icke högre än till sex års straffarbete för något annat fall än beträffande rån. För normala fall av stöld, bedrägeri, förskingring och andra därmed jämförliga brott stannar straffmaximum vid två års straffarbete. För egenmäktigt förfarande och motsvarande brottstyper är straffet böter eller fängelse med möjlighet att i grova fall gå upp till två års straffarbete. Straffskalan för grova fall av egenmäktigt förfarande är avsedd att användas bland annat, då maskindrivet fortskaffningsmedel olovligen tages och brukas vårdslöst eller utan att återställas, sålunda vid grövre former av billån och därmed likartade brott.

Såsom redogörelsen för frågor tillhörande straffrättens allmänna del utvisar får kommitténs förslag beträffande straffsatserna icke betraktas som slutgiltigt, i det kommittén räknar med att straffsatserna måste överses i samband med en reformering av straffsystemet.

SPECIELL MOTIVERING

Förslag till lag om ändring i vissa delar av strafflagen.

Kommitténs förslag till ny lagstiftning om förmögenhetsbrott har, som nämnt, formen av ett förslag till lag om ändring i vissa delar av strafflagen, enligt vilket 20—23 kap. skola erhålla helt ny lydelse och 24 kap. skall upphöra att gälla. Ändringarna i övriga delar av strafflagen ävensom i andra lagar och författningar hava i huvudsak karaktären av följdändringar. Då kommittén i det följande genomgår de ändrade, upphävda eller nyinförda lagrummen i strafflagen i paragrafordning, komma därför i viss utsträckning följdändringar att behandlas före de ändringar som föranlett dem.

2 KAP.

8 §.

Då böter beroende av värdet å viss egendom, s. k. normerade böter, för närvarande icke stadgas på andra ställen i strafflagen än beträffande brott i fråga om hittegoods och bodräkt, SL 22: 19 och 20, samt förslaget i motsvarande fall upptager dagsböter, har den allmänna bestämmelsen om normerade böter i SL 2: 8 ansetts böra utgå.

3 KAP.

9—11 §§.

I SL 3 kap., Om delaktighet i brott, handla 9—11 §§ om s. k. efterföljande delaktighet eller faution. De där behandlade fallen innefatta emellertid i själva verket icke delaktighet i egentlig mening utan böra betraktas såsom självständiga brott, vilka avse antingen att hindra myndigheternas ingripande mot den till ett föregående brott skyldige (personlig faution) eller ock att fullfölja en föregående brottslig verksamhet eller befästa dess resultat (reell faution). Kommittén föreslår, att dessa paragrafer i 3 kap. upphävas och ersättas med bestämmelser i strafflagens speciella del. I kommitténs förslag har den reella fautionen under namn av häleri upptagits bland förmögenhetsbrotten i 21 kap. 6 §, medan den personliga fautionen inrymts i en ny § 18 a i 10 kap., Om brott emot offentlig myndighet.

Upphävandet av SL 3: 9—11 föranleder en formell ändring i SL 8: 28.

4 KAP.

14 §.

Av skäl som angivits i redogörelsen för frågan om återfall i kapitlet rörande straffrättens allmänna del (s. 32) har kommittén, som lämnat SL 5: 4 oförändrad, i övrigt löst denna fråga genom en enda, för alla förmögenhetsbrott gemensam regel, upptagen i SL 4: 14. I detta lagrum regleras nu blott allmänna förutsättningar för återfall, varemot verkan därav angives i SL 20 och 21 kap. Den av kommittén föreslagna lydelsen av SL 4: 14 innefattar en uttömmande reglering i båda dessa hänseenden.

Den föreslagna återfallsregeln är direkt tillämplig endast på förmögenhetsbrott, brott som i 20, 21, 22 eller 23 kap. sägs. Det förutsättes att någon, efter det han blivit dömd för förmögenhetsbrott, ånyo begår sådant brott av nedan angiven beskaffenhet. Det förutsättes ej, såsom i gällande rätt, att det återfallsgrundande brottet är av samma svårhetsgrad som återfallsbrottet eller av högre svårhetsgrad än detta. Även ett helt obetydligt brott kan grunda återfall, men den straffskärpande verkan blir givetvis mindre av ett ringare än av ett grövre brott. Ett brott kan i och för sig vara så lindrigt, att det blott förskyller böter, men förövas samma brott gång på gång, kan detta ådaga-lägga ett trots mot vilket frihetsstraff måste tillgripas; och ett dylikt i och för sig obetydligt brott, t. ex. olovligt förfogande över avbetalningsgods, kan även komma en efterföljande brottslighet att framstå i förändrad dager. I anslutning till att även förmögenhetsbrott som blott medfört bötesstraff göras återfallsgrundande föreslår kommittén en utvidgning av straffregistret. Ett förmögenhetsbrott är återfallsgrundande i förhållande till ett annat, även om de båda brotten äro upptagna i olika kapitel. Av den föreslagna regelns ordalag framgår, att även försöksbrott kunna verka återfallsgrundande, och detsamma bör anses gälla delaktighet. Den hittills gängse uppfattningen att återfallsverkan tillkommer allenast sådan delaktighet, varför den delaktige straffas såsom om han själv vore gärningsman (Hagströmer, Svensk straffrätt I s. 526), torde sammanhånga med den nu gällande återfallsförutsättningen att det förra brottet skall vara av minst samma svårhetsgrad som återfallsbrottet. Sedan denna återfallsförutsättning genom kommitténs förslag borttagits, bör även delaktighet, belagd med ringare ansvar, anses återfallsgrundande.

Vidare öppnar kommitténs förslag genom ett särskilt stadgande möjlighet att beakta utländsk straffdom och straffverkställighet. Finner domstolen att ett utrikes bestraffat brott, bedömt efter svensk rätt, skulle varit hänförligt under något av kapitlen om förmögenhetsbrott, må domstolen, om den finner skäl därtill, tillmäta den utländska straffdomen och straffverkställigheten samma verkan som svensk.

När återfall föreligger, skall enligt kommitténs förslag straffet för återfallet skärpas enligt vissa närmare angivna regler, där ej med hänsyn till brottens beskaffenhet, den tid som mellan dem förflutit eller eljest särskilda

skäl däremot äro. Domstolen kan alltså i undantagsfall underlåta att tillämpa återfallsskärpning.

Vid prövning av denna fråga har domstolen att beakta bland annat i vad mån de båda brotten äro likartade eller ej. Alla de centrala förmögenhetsbrotten, alltså stöld, rån, bedrägeri, utpressning, ocker, häleri, förskingring, trolöshet mot huvudman och oredlighet mot borgenärer, böra regelmässigt anses så likartade i förhållande till varandra, att åtminstone någon skärpning av straffet för återfallet bör ske, och detta även om fråga är om snatteri eller annat ringa brottsfall. Där det föregående brottet är helt obetydligt, t. ex. en ringa delaktighet i annans förbrytelse, kan domstolen emellertid avstå från varje återfallsskärpning.

Vidare bör domstolen beakta längden av den tid, som förflutit från det förra brottet. I likhet med strafflagskommissionen (SOU 1923: 9 s. 344 f.) har kommittén ansett särskilda regler om återfallspreskription icke vara erforderliga. Tydligt är att ett brotts verkan i återfallshänseende måste anses, allt eftersom tiden framskrider utan att återfall sker, bliva svagare och svagare för att till sist alldeles upphöra. Hur lång tiden mellan den tidigare bestraffningen och det nya brottet skall vara för att ingen återfallsskärpning bör inträda har överlämnats åt domstolen att avgöra i det enskilda fallet. En i lag fastslagen regel härom är ägnad att medföra dels tekniska svårigheter i tillämpningen, särskilt vid avbrott i preskriptionen, dels ock schablonmässigt lika skärpning i alla fall, ehuru olikhet bör göras med hänsyn till att den straffskärpande verkan avtager under preskriptionstidens lopp. Kommitténs förslag ger domstolen möjlighet och anledning att beakta såväl sistnämnda omständighet som den omständigheten att ett grövre brott bör verka återfallsgrundande längre tid än ett ringare.

Regeln om verkan av återfall ansluter sig, såsom i redogörelsen för huvuddrag i förslaget framhållits (s. 69), till den av kommittén beträffande brotten i 20—23 kap. föreslagna ordningen med olika straffskalor för särskilda grader av samma brott. Vid åtskilliga förmögenhetsbrott — egenmäktigt förfarande, ocker, häleri, oredligt förfarande, olovligt förfogande, trolöshet mot huvudman, behörighetsmissbruk, vårdslöshet och mannamån mot borgenärer samt bokföringsbrott — föreslår kommittén dels en normal straffskala, dels ock en strängare straffskala för det fall att brottet är grovt. Vid återfall i dessa brott skall, vare sig samma eller annat förmögenhetsbrott föregått, straffet bestämmas enligt den strängare straffskalan, där ej särskilda skäl föranleda tillämpning av den lindrigare. Vid stöld, bedrägeri, förskingring och oredlighet mot borgenärer skola enligt förslaget de grova brottsfallen benämnas grov stöld, grovt bedrägeri, grov förskingring och grov oredlighet mot borgenärer; de grova fallen behandlas också i andra paragrafer än de normala. Enligt den föreslagna huvudregeln blir verkan av återfall i stöld, bedrägeri, förskingring eller oredlighet mot borgenärer, att straffet skall bestämmas inom straffskalan för grov stöld, grovt bedrägeri, grov förskingring eller grov oredlighet mot borgenärer. Emellertid skall återfallsbrottet icke betecknas som grovt utan blott som stöld, bedrägeri, förskingring eller ored-

4: 14

lighet mot borgenärer. Återfall skall enligt kommitténs förslag aldrig inverka på brottsbenämningen utan blott på straffet.

En särskild återfallsregel ges för ringa fall av stöld, bedrägeri och förskingring, som i kommitténs förslag uttagits till lindrigare behandling under särskilda namn: snatteri, bodräkt, bedrägligt förfarande och undandräkt. Om någon efter ett förmögenhetsbrott, som finnes böra verka återfallsgrundande, begår något av nämnda brott, skall straffet — även här utan ändring av brottsbeteckningen — bestämmas till fängelse eller straffarbete i högst två år. Denna straffskala sammanfaller till maximum och minimum med de normala straffskalorna för stöld, bedrägeri och förskingring. Straffet vid återfall utmätas alltså även här inom straffskalan för närmast högre grad av samma brott.

Tillämpningsområdet för den föreslagna regeln om verkan av återfall inskränker sig till de nu uppräknade brotten. Andra förmögenhetsbrott kunna visserligen verka återfallsgrundande, men förslaget 4: 14 kan aldrig bliva att tillämpa vid bestämmande av straff för sådant brott. Återfallet blir endast att beakta som en försvårande omständighet vid bestämmande av straffet inom den vanliga straffskalan. Detta är förhållandet vid utpressning, ockerpantning, förberedelse till stöld, olovligt brukande och fyndförseelse, för vilka brott kommittén föreslagit endast en enhetlig straffskala. För svindleri föreslår kommittén dels en normal straffskala och dels en lindrigare straffskala för det fall att brottet är ringa. Då praktiska skäl utan vidare torde giva vid handen, att straffskalan för ringa brottsfall ytterst sällan bör tillämpas vid återfall, har det icke ansetts nödvändigt att utesluta en dylik formellt möjlig tillämpning genom en särskild återfallsregel. Vid rån föreslås en särskild straffsats för det fall att någon av brottet får döden eller svår kroppsskada. Denna skala kan icke träda i tillämpning enbart på grund av återfall.

När ett återfallsbrott är grovt och på den grund skall bestraffas enligt särskild straffskala för grovt brottsfall, blir återfallet endast att beakta som en försvårande omständighet vid bestämmande av straffet inom den straffskalan. Det har av skäl som angivits i redogörelsen för huvuddrag i förslaget (s. 69) icke ansetts lämpligt, att återfall i t. ex. grov stöld skulle föranleda tillämpning av någon ännu strängare straffskala, exempelvis den för rån. Slutligen må anmärkas, att de i paragraferna om häleri och svindleri behandlade uppsåtliga brotten icke på grund av återfall kunna bliva att bestraffa enligt skalan för uppsåtligt brott; en annan sak är, att ett tidigare brott kan ställa frågan om uppsåtet i förändrad dager.

De föreslagna straffskalorna äro lika för återfall första och senare gång. Om upprepat återfall föreligger, kan dock detta givetvis böra medföra en särskilt stark straffhöjning inom den föreskrivna straffskalan. Huruvida andra eller högre resa föreligger, bör efter kommitténs förslag icke utsättas i domen, detta redan på den grund att olika förmögenhetsbrott gjorts återfallsgrundande i förhållande till varandra. Om en person, som straffats för trolöshet mot huvudman, därefter förövar ocker, kan tydligen återfallsbrottet icke lämpligen kallas andra resan ocker. Att återfall föreligger behöver enligt kommitténs mening icke komma till uttryck i domen annorledes än i

domskålen och genom åberopande av SL 4: 14. Finner domstolen icke skäl att förhöja straffet på grund av återfallssituationen, bör naturligtvis SL 4: 14 ej citeras i domen. Finnes skäl till förhöjning och utmätes straffet inom skalan för grovt brottsfall, bör däremot SL 4: 14 åberopas, även om samma straff kunnat ådömas med tillämpning av den normala straffskalan. Förutom SL 4: 14 böra tydligen både det lagrum som innehåller brottets namn och det som innehåller straffskalan angivas, sålunda då återfallet är vanlig stöld SL 4: 14 jämte 20: 1 och 4. Är återfallet snatteri, citeras SL 4: 14 och 20: 2.

Utöver nu angivna bestämmelser upptager kommitténs förslag till 4: 14 även den allmänna förutsättningen för återfallsbrott, att verkställighet av straff för det förra brottet skall hava börjat innan det nya brottet förövades. Kommittén fordrar alltså icke såsom gällande rätt till fullo undergånget straff för det tidigare brottet. Det till grund för gällande rätt liggande betraktelsesättet att ett återfall skulle vittna om särskild hårdnackenhetsendast om brottslingen undergått just det kvantum straff som det förra brottet enligt sin beskaffenhet betingat har med rätta förkastats av strafflagskommissionen (SOU 1923: 9 s. 340 f.). I och för sig kunde skäl tala för att i detta avseende fordra blott en straffdom, men en sådan regel skulle innebära en alltför vittgående ändring av gällande rätt; sålunda skulle villkorlig dom bliva återfallsgrundande. Ett så kraftigt ingrepp i straffrättens allmänna del har kommittén icke velat förorda.

Regeln om påbörjad straffverkställighet som förutsättning för återfall är, liksom övriga av kommittén föreslagna bestämmelser om återfall, direkt tillämplig endast på förmögenhetsbrott. Den bör emellertid anses äga betydelse såsom kompletterande sådana återfallsbestämmelser inom specialstraffrätten, som icke uttryckligen reglera förutsättningarna för återfall i detta hänseende.

Jämväl i övrigt böra de i 4: 14 föreslagna allmänna reglerna tillämpas även inom specialstraffrätten, i den mån icke dess bestämmelser föranleda annat. Sålunda bör i fall, då särskilda regler om återfallspreskription saknas, tillämpas den allmänna regeln, att återfallsstraff ådömes, där ej längden av den tid som förflutit mellan brotten skäligen kan anses innefatta hinder däremot.

5 KAP.

16 §.

Den i SL 5: 16 upptagna bestämmelsen om åtalspreskription hänvisar bland annat till SL 22: 8 mom. 1. Eftersom det där upptagna brottet — att ingå äktenskap trots vissa äktenskapshinder — i kommitténs förslag flyttats till SL 17: 2, har hänvisningen ändrats till att avse sistnämnda lagrum.

Vidare har i denna paragraf upptagits en särskild preskriptionsregel för bokföringsbrott. Enligt 23: 5 i förslaget må bokföringsbrott ej åtalas, där ej gälldenären kommit i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar. Åtalspreskription beträffande bokföringsbrott har därför ansetts böra

räknas från den tidpunkt då beslut om egendomsavträde meddelades eller åtal eljest tidigast kunde ske.

8 KAP.

28 §.

Då SL 3: 11 upphävts, hava de anhöriga, som under viss förutsättning ej skola fällas till straff enligt SL 8: 28, ej kunnat angivas genom en hänvisning till förstnämnda lagrum utan hava uppräknats här. I uppräknningen hava gjorts en del jämkningar. Den angivna personkretsen har utvidgats genom tillägg av trolovad, som rimligen bör likställas med make. Vidare hava fosterföräldrar medtagits; det förefaller föga rimligt att som nu medtaga såväl adoptivföräldrar som adoptivbarn men i fosterförhållanden endast fosterbarn.

Att kommittén i samband med den av formella skäl föranledda omredigeringen av SL 8: 28 företagit nämnda sakliga ändringar sammanhänger med att kommittén haft att överväga liknande spörsmål i annat sammanhang. Såsom framhållits i redogörelsen för frågor tillhörande straffrättens allmänna del (s. 39), föreslår kommittén särskilda åtalsregler vid förmögenhetsbrott beträffande en viss krets av anhöriga. Då i stort sett samma skäl gälla begränsningen av sistnämnda och av nu ifrågavarande krets, har kommittén ansett sig böra bringa dem till inbördes överensstämmelse.

Samma uppräkning av anhöriga som i 8: 28 återfinnes i kommitténs förslag även i 10: 18 a och 20: 10. Det har ifrågasatts att införa en allmän bestämelse innehållande en dylik uppräkning, till vilken de särskilda stadgandena i strafflagens speciella del kunde hänvisa. En sådan anordning bör emellertid icke genomföras utan beaktande av förhållandet till andra uppräknningar i strafflagen, t. ex. i 18 kap., och måste därför leda till överväganden som falla utanför kommitténs uppgift.

10 KAP.

18 a §.

Då kommittén låtit bestämmelserna om s. k. reell faution i SL 3: 9—11 tillsammans med de nuvarande stadgandena om tjuvgömmeri i SL 20 och 21 kap. uppgå i ett nytt förmögenhetsbrott, häleri, som behandlas i 21: 6 av kommitténs förslag, har kommittén ansett sig böra behandla återstående delar av SL 3: 9—11, som avse den s. k. personliga fautionen, på liknande sätt. Den personliga fautionen är rätteligen liksom den reella icke en form av delaktighet utan ett särskilt brott. Under det att den reella fautionen är ett förmögenhetsbrott, kan den personliga närmast betecknas som ett brott emot offentlig myndighet. Den har därför från 3 kap., som handlar om delaktighet i brott, överflyttats till 10 kap., som handlar om brott mot offentlig myn-

dighet. Där har den, i en ny § 18 a, placerats närmast efter bestämmelserna om befriande av fånge.

SL 3: 9 förutsätter, att ett brott timat, och gärningen beskrives så, att någon med vetskap därom gått den brottslige tillhanda. Därutöver innehåller gärningsbeskrivningen blott exempel på sådant tillhandagående. Om de exempel som hänföra sig till den reella fautionen uteslutas, har exemplifikationen följande lydelse: »såsom att han hulptit att honom dölja, eller varit behjälplig till hans flykt eller till döljande av gärningen eller till undanröjande av bevis därom». Denna beskrivning i förening med fautionens placering i delaktighetskapitlet tyder närmast på att endast sådana fall skulle vara straffbara, då den brottslige själv är verksam för att dölja sig, fly eller dylikt och annan hjälper honom härmed. Tydligen saknas emellertid varje anledning att lämna sådana fall straffria, då någon alldeles på egen hand vidtager åtgärder av ifrågavarande slag till den brottsliges fördel. Trots lagens uppställning och ordalag torde därför gällande rätt böra tolkas så, att uttrycket »gått den brottslige tillhanda» icke innebär mer än att åtgärden varit till den brottsliges fördel och sålunda, såvitt den personliga fautionen angår, ägnad att undandraga den brottslige myndigheternas åtgärder. För att låta detta komma till klart uttryck i lagtexten har kommittén formulerat gärningsbeskrivningen så, att någon »döljer den brottslige, främjar hans flykt, undanröjer bevis om gärningen eller på annat dylikt sätt motverkar den brottsliges befordran till ansvar». Med uttrycket »motverkar den brottsliges befordran till ansvar» åsyftar kommittén icke någon skärpning av förutsättningarna för straffbarhet. Om en gärning av hithörande slag är ägnad att låta den brottslige undgå ansvar, är den också straffbar; det kräves icke bevisning om vilka svårigheter gärningen medfört att befordra honom till ansvar. Undanröjande av ett bevis bör tydligen straffas, även om full bevisning ändock finnes.

Genom kommitténs formulering gives klart till känna, att icke varje gärning, ägnad att undandraga den brottslige myndigheternas åtgärder, är straffbar som personlig faution. Så vidsträckt skulle man möjligen efter orden kunna tolka gällande lag som, utöver fordran på att någon gått den brottslige tillhanda, beskriver gärningen allenast genom anförande av exempel. Emellertid torde detta böra så förstås, att blott de som exempel nämnda eller därmed jämförliga åtgärder äro straffbara. Detta angives tydligare i kommitténs formulering. Av de nu uttryckligen nämnda fallen har kommittén uteslutit »döljande av gärningen»; sådana åtgärder, vilka väl främst kunna avse undanröjande av spår efter gärningen, få anses ingå under det allmänna uttrycket »annat dylikt sätt» i kommitténs formulering. Ett annat exempel på ett hithörande och alltså straffbart tillvägagångssätt är att giva den brottslige ut för annan än han är, vilket tydligen kan jämföras med att dölja honom. Däremot omfattar straffbudet icke sådana gärningar som att utstå straff — erlägga böter — i den dömdes ställe, påverka målsäganden att icke göra angivelse eller dylikt. Sådana fall har icke heller Thyrén (IX 8 § och s. 228) velat straffbelägga i detta sammanhang.

10: 18 a

Gränsen mellan personlig och reell faution är icke angiven i gällande lag, som i ett sammanhang uppräknar exempel på båda och beskriver gärningen blott som att gå den brottslige tillhanda. Ett sådant tillhandagående kan ligga såväl i hjälp att undgå rättslig påföljd (personlig faution) som i hjälp att utnyttja brottets resultat (reell faution). För att antyda skillnaden mellan de båda formerna av faution talar kommittén icke om att gå den brottslige tillhanda utan använder skilda uttryck i de båda fallen; vid den personliga fautionen användes uttrycket att motverka den brottsliges befordran till ansvar. Innefattar en och samma handling tillhandagående i både reell och personligt hänseende, bör i regel häleribestämmelsen, vars straffsats är den ojämförligt strängare, anses ensam tillämplig.

SL 3: 9 är tillämplig endast på den som handlar »utan att hava sådan del i brott, som förr sagt är». Bestämmelserna om verklig delaktighet och om personlig faution skola sålunda ej tillämpas vid sidan av varandra. Då personalfautionen enligt kommitténs förslag är ett självständigt brott, föreligger däremot enligt förslaget, liksom enligt Thyrén (IX s. 228), icke något hinder mot samtidig tillämpning av nämnda bestämmelser.

Enligt SL 3: 9 straffas den som handlat med vetskap om annans brott, enligt SL 3: 10 den som saknat vetskap om brott som annan förövat men haft skäl att misstänka honom. I överensstämmelse härmed och i likhet med Thyrén (IX 9 § och s. 230) upptager kommitténs förslag straff för såväl uppsåtligt brott som brott av oaktsamhet. Vid det uppsåtliga brottet nämnes ej särskilt krav på vetskap om det av annan förövalde brottet, ty i detta avseende bör ej krävas annat än vad som utan vidare ligger i det allmänna kravet på uppsåt. Vid oaktsamhetsbrottet har kommittén angivit innebörden av oaktsamhet så, att gärningsmannen icke insåg men hade skäligen anledning antaga att den andre var brottslig. Det nuvarande uttrycket »skäl att honom misstänka» kan möjligen efter orden tolkas så, att varje om än aldrig så obetydlig anledning till misstanke skulle medföra straffbarhet för oaktsamhet, vilket naturligtvis icke är meningen.

Straffsatserna äro desamma i kommitténs förslag som i gällande lag, för det uppsåtliga brottet fängelse i högst sex månader eller böter och för oaktsamhetsbrottet böter. Kommittén har ej upptagit den nu i SL 3: 9 givna straffmättningsregeln, att straffet skall bestämmas »eftersom brottet var till», d. v. s. med hänsyn till förbrottets svårhetsgrad. Det torde utan särskilt påpekande vara klart, att detta är en viktig omständighet att beakta vid straffmätningen. Möjligheten till straffskärpning upp till två års straffarbete för det fall att personalfaution sker för egen vinning har bibehållits, men det i gällande rätt uppställda ytterligare villkoret för sådan straffskärpning, att förbrottet är belagt med straffarbete över åtta år eller svårare straff, har borttagits såsom alltför mycket inskränkande domstolens möjlighet att taga hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

Den i SL 3: 11 stadgade straffriheten för närmare anhöriga, som dolt den brottslige eller befordrat hans flykt, har bibehållits i kommitténs förslag. Thyrén (IX 10 § och s. 229) har föreslagit straffrihetens utsträckande till

alla former av personalfaution, alltså även till förvanskande eller utplånande av bevis, men kommittén har ansett sig sakna anledning att i detta sammanhang föreslå någon ändring härutinnan. I den angivna kretsen av anhöriga föreslås däremot, av skäl som vid 8: 28 i kommitténs förslag angivits, vissa utvidgningar.

20 §.

Kommittén föreslår, att SL 10: 20 upphäves. Det nuvarande stadgandet ersättes i huvudsak genom bestämmelsen om egenmäktigt förfarande i 20: 6 av kommitténs förslag. Där behandlas alla former av besittningsintrång. Den nu i lagen angivna motiveringen för att behandla dem som brott emot offentlig myndighet, nämligen att den som själv tager sig rätt griper Konungens befallningshavande i ämbetet, synes icke vara träffande. Under stadgandet måste nämligen inbegripas ej blott fall där det gäller att taga sig rätt, utan även rena orättshandlingar, vilka det tydligen icke ankommit på Konungens befallningshavande att utföra.

Till den del SL 10: 20 är tillämplig på obehörigt företagande av ämbetshandlingar, motsvaras den i kommitténs förslag av en ny 24 § i 10 kap.

I vissa fall tillämpas SL 10: 20 på bortförande av barn. Till denna del motsvaras stadgandet i kommitténs förslag av en ny 8 a § i 15 kap.

I enstaka fall har SL 10: 20 tillämpats även på förfaranden, som icke varit direkt jämförliga med vare sig obehörig ämbetsutövning eller besittningsintrång. Lagfästes en sådan rättstillämpning, förlorar emellertid straffbudet alla fasta gränser och kan i brist på annat tillämpligt lagrum användas som reservbestämmelse för snart sagt vilket mindre tillbörligt förfarande som helst. Detta kan tydligen icke vara lämpligt. Möjligen förefintliga luckor inom det straffbara området böra fyllas var och en på sitt håll och i sitt sammanhang, icke genom allmänna reservbestämmelser för oförutsedda fall. Kommittén föreslår därför ej något stadgande, som skulle kunna motsvara SL 10: 20 i detta hänseende.

21 §.

I denna paragraf föreslås endast en formell jämkning, föranledd av 20 §:s upphävande.

24 §.

Obehörig ämbetsutövning är för närvarande straffbar enligt SL 22: 6, om den handlande givit sig ut för ämbets- eller tjänsteman, och eljest enligt SL 10: 20. Då obehörig ämbetsutövning icke lämpligen kan behandlas i samband med bedrägeri eller eljest bland förmögenhetsbrotten, har stadgandet i SL 22: 6 i kommitténs förslag överflyttats till en ny 24 § i 10 kap. I likhet med Thyren (IX 13 § och s. 234 f.) upptager kommittén till bestraffning i ett sammanhang allt obehörigt utövande av verksamhet, som endast tillkommer allmänt organ. Då den sålunda av kommittén föreslagna bestämmel-

10:24

sen till sin räckvidd högst avsevärt skiljer sig från SL 10:20, har det icke ansetts lämpligt att upptaga denna bestämmelse under nämnda paragrafnummer.

I gällande rätt talas blott om obehörig utövning av »ämbete eller tjänst». Då obehörig utövning av riksdagsmannabefattning, kommunal befattning eller annan i 10 kap. angiven allmän befattning tydligen är lika straffvärd, använder kommittén i stället uttrycket »allmän befattning».

För obehörig ämbetsutövning upptager strafflagen nu flera straffsätser. Sålunda är straffet, om den handlande icke givit sig ut för ämbets- eller tjänsteman (SL 10:20) böter eller fängelse i högst sex månader, om han givit sig ut för ämbets- eller tjänsteman (SL 22:6 andra stycket) böter, dock ej under fem dagsböter, eller fängelse i högst ett år samt om han därvid handlat i bedräglig avsikt (SL 22:6 första stycket) straffarbete från och med sex månader till och med två år eller under synnerligen försvårande omständigheter fyra år. Thyrén (IX 13 §) föreslår en straffsats för obehörigt utövande av verksamhet som endast tillkommer allmänt organ samt straffskärpning för det fall att gärningsmannen obehörigen giver sig ut för sådant organ. Kommittén har ansett tillfyllest att för obehörig utövning av allmän befattning stadga fängelse eller böter med möjlighet att under synnerligen försvårande omständigheter ådöma straffarbete i högst fyra år. Vid straffmätningen bör naturligtvis beaktas, huruvida gärningsmannen givit sig ut för befattningshavare eller ej.

Att giva sig ut för att innehava allmän befattning utan att utöva något av vad till befattningen hör är icke straffbart enligt gällande rätt. Det är sålunda straffritt exempelvis att obehörigen begagna militär- eller polisuniform. Om någon av fåfänga uppträder i dylik uniform, är detta ett otillbörligt men ganska ofarligt förfarande. Vida allvarligare fall kunna emellertid tänkas. Det har sålunda inträffat, att en person farit i bil med stark fart in på ett för mul- och klövsjuka avspärrat område och därvid ropat till vakten att han vore landsfiskalen. Vidare har det förekommit, att ett förbrytarband skaffat sig polisuniformer, som dess medlemmar iklätt sig vid utförande av förberedelser till brott. Slutligen framträder det i orostider som vådligt för rikets säkerhet att icke utan vidare kunna inskrida mot misstänkta personer, som obehörigen uppträda i uniform på militärt betydelsefulla orter. Kommittén har därför ansett sig böra föreslå, att straff införes för den som obehörigen giver sig ut för att innehava allmän befattning eller ock obehörigen bär uniform eller tjänstetecken för att giva sig sken av att tillhöra krigsmakten eller annan kår i det allmännas tjänst. Till sådana kårer höra många som icke innehava allmän befattning, exempelvis värnpliktiga, medlemmar av frivilliga försvarsorganisationer med offentlig sanktion samt telefon-, kommunikations- och kommunalarbetare.

11 KAP.

12 a §.

Som av redogörelsen för huvuddrag i förslaget framgår, hava de i SL 24 kap. behandlade brotten icke fått behålla sin särställning utan av kommittén inordnats under vidsträcktare brottsbegrepp bland förmögenhetsbrotten.

Stadgandet i SL 24:11 om den som tager olovlig väg eller gångstig över annans tomt, åker, äng, plantering eller andra ägor, vilka därav kunna skadas, tolkas så att uttrycket »vilka därav kunna skadas» allenast hänför sig till »andra ägor» (se Stjernberg, Kommentrar till SL kap. 24, 2 uppl. s. 89). Beträffande tomt, åker, äng och plantering inträder alltså straff, oavsett huruvida skada kunnat ske. I den mån förfarandet icke är ägnat att medföra skada, synes det icke innefatta något verkligt besittningsintrång och alltså snarare vara ett frids- än förmögenhetsbrott. Till 11 kap. har därför överförs ett förbud mot att taga olovlig väg eller gångstig över annans tomt, åker, äng eller plantering med bibehållande av straffsatsen i SL 24: 11. Är åter fråga om verkligt besittningsintrång ägnat att lämna besvärande spår, skall enligt förslaget straff utmätas enligt den strängare bestämmelsen i förslaget 20: 7.

13 §.

Olovligt tagande av väg över annans tomt, åker, äng eller plantering är för närvarande liksom andra brott i SL 24 kap. målsägandebrott. Då detta fall i kommitténs förslag sammanställts med hemfridsbrotten, har det ansetts böra i åtalshänseende behandlas på samma sätt som dessa, d. v. s. göras till angivelsebrott. Den nya 12 a § har därför tillagts bland de i 13 § uppräknade lagrummen.

13 a §.

Hit har överförs stadgandet i SL 22:10 om brott mot brevhemlighet jämte åtalsbestämmelsen i SL 22: 21. På grund av sin egenartade och för kommitténs uppdrag främmande natur hava bestämmelserna, fränsett en förenkling av straffsatsen, bibehållits i sak oförändrade (jfr Thyréns efterl. ant. 3 § och s. 27—30).

12 KAP.

Som nämnt (s. 29) har kommitténs utredning i stort sett icke omfattat förfalskningsbrotten utan berört SL 12 kap. endast i den mån det erfordrats för att däri inordna de förfalskningsbrott som nu behandlas i 22 kap. I fråga om vad som bör anses vara förfalskningsbrott har kommittén härvid i huvudsak följt Thyréns utkast. Enligt Thyré (VI s. 58) kan förfalskning vara antingen positiv-materiell: att framställa ett falskt eller förfalska ett äkta bevismedel; negativ-materiell: att förstöra eller undanhålla ett bevismedel; positiv-immateriell: att framställa ett äkta bevismedel med osant

12 kap.

innehåll, s. k. intellektuell förfalskning, eller att bruka ett riktigt bevismedel på oriktigt sätt, t. ex. genom att giva sig ut för att vara den med bevismedlet avsedda; eller slutligen negativ-immateriell: att bestrida ett bevismedels äkthet eller eljest motverka dess funktion. Av de i SL 22 kap. upptagna bestämmelserna avse följande förfalskning (se Thyrén IV s. 131—140 och VI s. 149 f.). Positiv-materiell förfalskning förekommer i 2 § p. 6: att lägga märke å det som hörer annan till; och 16 §: att begagna veterligen falsk i diktad persons namn skriven handling. Negativ-materiell förfalskning nämnes i 2 § p. 5 och 6: att förstöra eller göra obrukbara handlingar varå annans rätt sig grundar eller utplåna annans märke. Positiv-immateriell förfalskning beröres i 2 § p. 4: falsk utsaga i förteckning över makars egendom; 8 § sista stycket: falsk utsaga om frihet från äktenskapshinder; 17 §: osanna uppgifter i enskild handling; samt 18 §: att begagna orlovssedel, pass eller dylikt bevis som för annan utgivet är. Av negativ-immateriell förfalskning omtalar 13 § nekande till hand och förskrivning.

Samtliga nu berörda stadganden hava i kommitténs förslag överflyttats till 12 kap. utom stadgandet i SL 22:2 p. 6 som lämnats utan motsvarighet. Att lägga märke å annans egendom eller utplåna annans märke kan, om märket är ett av de i SL 12 kap. uppräknade bevismedlen, straffas som förfalskningsbrott men innebär eljest i regel antingen bedrägeri eller stöld eller ock försök till ettdera av dessa brott (jfr NJA 1939 s. 614). Kommittén, som anser att gärningen bör bestraffas efter sin beskaffenhet i det enskilda fallet, återkommer till denna fråga i motiven till bestämmelsen om straff för försök till stöld. Vad SL 22:16 angår, föreslår kommittén upphävande av detta lagrum, då diktad persons namn bör likställas med annan persons namn. Gärningen skall alltså hädanefter bestraffas enligt 4 eller 5 § i 12 kap. allt efter den förfalskade handlingens beskaffenhet. Denna kommitténs ståndpunkt har i lagtexten kommit till uttryck genom en jämkning av straffsatsen i 5 §. Negativ-materiell förfalskning av handlingar faller, såvitt rör arkivhandlingar, under SL 12:1 men eljest under SL 22:2 p. 5. Kommittén föreslår att sistnämnda stadgande överflyttas till en ny 5 a § i 12 kap., i samband varmed ordalagen i 1 § jämkats, så att gärningsbeskrivningen på båda hållen blir »förstör, gör obrukbar eller undandöljer» handling. Vad den intellektuella handlingsförfalskningen angår, hava bestämmelserna i SL 22:2 p. 4 och 22:17 ävensom i 22:8 sista stycket sammanförts till en ny 5 b § i 12 kap. Straffbestämmelsen för falskt brukande av pass och dylikt bevis har från SL 22:18 flyttats till en ny 10 a § i 12 kap. och förnekande av handlingens äkthet från SL 22:13 till en ny 10 b §. I samband med dessa ändringar hava en del jämkningar av mera formell natur företagits i andra bestämmelser om handlingsförfalskning i 12 kap.

Här må erinras, att kommitténs förslag medför en viktigare förändring beträffande förfalskningsbrottens ställning än de direkta ändringarna i SL 12 kap. innebära. Som nämnt (s. 34) bliva nämligen reglerna om straff för förfalskning vida mera sällan tillämpliga i konkurrens med bestämmelserna om förmögenhetsbrott.

1 §.

Som nyss nämnts har gärningsbeskrivningen i fråga om den negativa förfalskningen jämkats, så att förutom förstörande av arkivhandlingar även obrukbargörande och undandöljande av sådana handlingar uttryckligen angivas som straffbara. Kommittén har icke funnit nödigt att som Thyrén (VI 11 § och s. 165) sammanföra negativ förfalskning av arkivhandlingar och andra handlingar utan har nöjt sig med att tillse, att gärningsbeskrivningen i fråga om negativ förfalskning av arkivhandlingar i 1 § blir överensstämmande med den beträffande sådan förfalskning av andra handlingar i 5 a § valda. Att handling utan förstörande undandöljes kan tydligen vara ett särskilt praktiskt fall i fråga om arkivhandlingar.

4 §.

I denna paragraf föreslås ingen annan ändring än att i satserna »riktig sådan handling genom tillägg, utplåning eller annorledes förfalskar» samt »varmed sken av gällande handling däråt beredes» orden »riktig» och »gällande» utbyts mot »äkta» för uppnående av överensstämmelse med uttryckssättet i 5 a §.

Paragrafens tillämpningsområde kommer emellertid att förändras, i det att efter det föreslagna upphävandet av SL 22: 16 även i diktad persons namn skriven handling kan bliva att hänföra hit. Någon erinran därom att även diktat namn bör anses som annan persons namn har kommittén icke ansett nödigt att upptaga i 4 §, då den föreslagna lydelsen av 5 § ger klart besked om förslagets rätta tolkning härutinnan.

5 §.

Kommittén föreslår, att den i paragrafen upptagna exemplifieringen av hithörande handlingar, »orlovssedel, betyg om frejd, fattigdom, sjukdom eller annat dylikt», ändras till »arbetsbetyg, intyg om fattigdom, sjukdom eller annat dylikt». Denna ändring är av rent formell natur och är närmast föranledd därav, att det föråldrade ordet orlovssedel, som för närvarande användes även i SL 22: 18, vid sistnämnda stadgandes överflyttning till den föreslagna 12: 10 a utbyts mot arbetsbetyg. Då betyg om frejd numera vanligen utfärdas av offentlig myndighet och därför är olämpligt som exempel på enskild handling, har det borttagits ur uppräkningslistan. Någon ändring i sak innebära de sålunda föreslagna ändringarna tydligen icke.

Däremot får 5 § — liksom 4 § — ett vidgat tillämpningsområde genom det föreslagna upphävandet av SL 22: 16. I motsats till vad som gäller om 4 § kommer detta i 5 § till synes genom en ändring i själva lagtexten. Straffet för förfalskning av handling som i SL 12: 5 omförmåles är för närvarande straffarbete eller fängelse i högst sex månader, men var handlingen skriven i diktad persons namn, blir straffet enligt SL 22: 16 fängelse i högst sex månader eller böter. Då kommittén saknat anledning att för sistnämnda fall borttaga möjligheten att ådöma böter, föreslår kommittén ett tillägg till SL 12: 5 av innehåll, att till böter må dömas, om handlingen var skriven

12: 5

i diktad persons namn. Beträffande handling som i SL 12: 4 sägs äro däremot straffminima och straffmaxima i nämnda lagrum desamma som i SL 22: 16 — straffskalorna löpa från en månads fängelse till fyra års straffarbete, låt vara att de i övrigt äro olika — och kommittén har därför ansett sig sakna anledning föreslå något tillägg till straffskalan i 12: 4.

I utländska lagar om förfalskningsbrott göres icke någon skillnad mellan diktat namn och annan persons namn. Thyren (VI 3 och 4 §§) intager samma ståndpunkt. I svensk rättstillämpning behandlas också det i SL 22: 16 angivna brottet såsom ett verkligt förfalskningsbrott.¹ Då det ofta visat sig vanskligt att avgöra, om förfalskaren med det använda namnet åsyftat en verklig person eller ej, torde det otvivelaktigt vara lämpligt att, såsom kommittén föreslår, låta den konstlade skillnaden mellan annan persons namn och diktad persons namn bortfalla utom i bestämmelsen om bötesstraff i 12: 5. Denna bestämmelses tillämpning torde icke kunna vålla några svårigheter, eftersom den endast bör användas, då namnets egenskap av diktat står fast. En annan sak är att man, då diktat namn använts, stundom kan tveka huruvida gärningsmannen verkligen velat giva handlingen sken av att vara utfärdad av någon annan än honom själv eller om han blott velat dölja sin egen identitet. I sistnämnda fall skulle det kunna ifrågasättas att med tillämpning av 12: 5 b i kommitténs förslag ådöma honom ansvar för det han uppgivit vad han vet osant vara, då han lämnat oriktig uppgift om sitt namn. Lösningen av denna fråga torde emellertid liksom hittills kunna överlämnas åt rättstillämpningen.

F :

5 a §.

Av den i inledningen till detta kapitels motivering omtalade negativa-materiella handlingsförfalskningen bestraffas för närvarande enligt SL 12: 1 förstörande av arkivhandlingar samt enligt SL 22: 2 p. 5 förstörande eller obrukbargörande av handling varå annans rätt sig grundar, varjämte enligt SL 23: 1 kan straffas bokföringskyldig gäldenär, som vid konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs befinnes hava uppsåtlig förstört eller undanstuckit sina böcker eller gjort dem oläsliga. Thyren (VI 11 § samt s. 149 f. och 165) föreslår en gemensam straffbestämmelse för den som förstör, undanhåller eller helt eller delvis obrukbargör urkund, varmed förstås detsamma som handling av sådan beskaffenhet som angives i SL 12: 1—5. Den av Thyren föreslagna straffbestämmelsen innefattar emellertid en särskild strängare straffskala för arkivhandlingar. Då en dylik strängare behandling även uppnås genom den gällande rättens ordning att för arkivhandlingarnas del likställa negativ förfalskning med positiv, har kommittén ansett denna ordning kunna bibehållas. Kommittén upptager därför i den nya 5 a § allenast handling som i 2, 3, 4 eller 5 § sägs; handling som i 1 § avses faller liksom hittills även i detta hänseende under 1 §.

Vad handlingsbeskrivningen angår, föreslår kommittén i såväl 1 § som

¹ Se NJA 1935 s. 76; jfr beträffande tillämpning av SL 22: 16 i övrigt NJA 1915 s. 371, 1916 s. 373, 1922 s. 539, 1927 s. 313 och 1936 s. 423.

5 a § beskrivningen »förstör, gör obrukbar eller undandöljer». Att något helt eller delvis göres obrukbart kan visserligen sägas vara ett förstörande, men då strafflagen på åtskilliga ställen nämner detta fall vid sidan om förstörande har så skett även här. Ordet »undandöljer» har valts i stället för »undanhåller», då sistnämnda uttryck kan föra tanken på att någon olovligen innehåller en handling som han är skyldig att utgiva.

I subjektivt hänseende kräves för närvarande i SL 12: 1 såsom vid förfalskningsbrott i allmänhet att gärningsmannen handlar »sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra». I SL 22: 2 p. 5 användes uttrycket »till förfång för annans rätt», vilket troligen innefattar krav på visst syfte men även skulle kunna tolkas såsom avseende den rent objektiva omständigheten att förfång uppkommit till följd av gärningen (jfr NJA 1924 s. 214). Vilket uppsåt som kräves för ansvar enligt SL 23: 1 är, såsom i kommitténs direktiv framhållits, en omstridd fråga. Kommittén har i 12: 5 a upptagit samma uttryckssätt som i 12: 1. Något skäl att uppställa ovillkorligt krav på syfte att åstadkomma skada för annan och alltså här i motsats till vid andra förfalskningsbrott undantaga fall, då gärningsmannen blott åsyftar att själv taga sig rätt eller dylikt, synes icke föreligga. Frågan om att utbyta uttrycket »sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra» mot någon klarare avfattning läser böra anstå till en allmän revision av förfalskningsbrotten (jfr Thyren VI s. 155).

Enligt kommitténs förslag blir förstörande, obrukbargörande eller undandöljande av en handling straffbart i samma utsträckning som positiv förfalskning. Med hänsyn till gällande lags dunkla avfattning är det tvivelaktigt, huruvida en utvidgning av det straffbara området härigenom sker. Möjligt är att under uttrycket »handling varå annans rätt sig grundar» icke inbegripes handling som i SL 12: 5 sägs och av de i SL 12: 4 nämnda handlingarna icke handelsbok. I så fall skulle förstörande eller undanhållande av intyg vara straffritt och dylik åtgärd med handelsbok kunna straffas endast under de i SL 23: 1 angivna förutsättningarna, alltså vid konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs. Emellertid kan ett intyg ofta, t. ex. om det utfärdats av en avliden, vara oersättligt, och förlust av ett intyg kan hava lika ödesdiger verkan som förlust av t. ex. ett köpekontrakt. Vad handelsbok angår, synes förstörande eller undanstickande av vad som enligt bokföringslagen skall förvaras böra kunna straffas under samma förutsättningar som positiv förfalskning enligt SL 12: 4. I den mån möjligheterna att straffa äro mera begränsade enligt gällande rätt än enligt kommitténs förslag, synes därför en utvidgning vara av behovet påkallad.

Att någon förstör, gör obrukbar eller undandöljer en handling som ej är arkivhandling kan tydligen icke vara straffbart annat än om någon annan har ett rättsligt intresse av handlingens bevarande. I den mån gällande rätts begränsning till »handling varå annans rätt sig grundar» avser att uttrycka detta, innebär förslaget ingen ändring. Denna förutsättning för straffbarhet har ansetts så klart framgå av allmänna rättsgrundsatser, att något uttryck därför i lagtexten ej erfordrats.

5 b §.

Förevarande paragraf motsvarar SL 22: 17 men innebär en utvidgning av det där angivna straffbara området.

I SL 22: 17 stadgas straff allenast för det fall, då någon uppger vad han vet vara osant i sådan enskild handling som i SL 12: 5 nämnes. Thyrén (VI 8 § och s. 164) föreslår straffbarhetens utsträckande till sådana enskilda handlingar som avses i SL 12: 4; enligt Thyrens åsikt företer gällande rätt i detta avseende en lucka, som mera än en gång gjort sig kännbar i rättspraxis. I kommitténs direktiv framhålles i sammanhang med bokföringsbrotten det gamla önskemålet om införande av en allmän straffbestämmelse i fråga om intellektuell handlingsförfalskning. För tillgodoseende av detta önskemål föreslår kommittén, i likhet med Thyrén, det straffbara områdets utsträckande till oriktiga uppgifter i varje enskild handling, varmed i detta sammanhang förstås sådan handling som i SL 12: 4 eller 5 avses.

Att SL 22:17 icke nämner SL 12: 4 beror möjligen på att något verkligt behov av straffskydd mot intellektuell förfalskning av där avsedda handlingar ansetts icke föreligga. Dessa handlingar, t. ex. köpebrev, testamente, kontrakt, skuldebrev, växel, invisning, kredit- eller kvittobrev, äro till största delen dispositivhandlingar. Den som utfärdar en sådan kan bliva bunden därav, även om den är till innehållet oriktig. Denna bundenhet har måhända ansetts göra ett straffhot obehövt. Emellertid är ett straffstadgande säkerligen erforderligt, framför allt för sådan intellektuell förfalskning som består i att handlingen utfärdas för skens skull. Om två personer sig emellan upprätta ett kontrakt för skens skull, kan detta vara i lika hög grad ägnat att vilseleda en tredje person som ett oriktigt intyg skulle hava varit (jfr SvJT 1918 Rf s. 103). Visst begagnande av skenavtal upptages i kommitténs förslag till sträng bestraffning bland gäldenärsbrotten, men ett allmänt stadgande för fall som icke äro särskilt belagda med högre straff upptages i detta sammanhang. Då uttrycket »uppger vad han vet osant vara» ej för tanken på skenhandlingar, har kommittén i stället föreslagit att straff skall drabba den som utfärdar enskild handling för skens skull eller i sådan handling lämna oriktig uppgift.

SL 12: 4 avser, förutom dispositivhandlingar, även handelsbok. Den som gör till innehållet oriktiga anteckningar i handelsbok kan för närvarande straffas enligt SL 23: 1 p. 3 eller 3 p. 3, dock endast under förutsättning att konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs inträffat. Enligt 23: 5 i kommitténs förslag kan straff för bokföringsbrott inträda vid konkurs eller om viss därmed jämställd förutsättning är för handen. Oberoende av dylik förutsättning kan en oriktig bokföringsuppgift föranleda ansvar för det förut (s. 50) omtalade brottet svindleri, om uppgiften är ägnad att påverka allmänhetens bedömande av ett företag och blivit anmäld till registreringsmyndighet eller eljest offentliggjord. Har uppgiften begagnats på annat sätt, kan ansvar inträda enligt nu förevarande vida lindrigare lagrum.

Att lämna oriktig uppgift i allmän handling kan för närvarande medföra

ansvar för tjänstefel. Kommittén föreslår ingen ändring häruti. Emellertid framträder det som en brist i gällande rätt, att en person, som icke själv är tjänsteman men förleder en tjänsteman att lämna oriktig uppgift i allmän handling, undgår ansvar på den grund att ansvar för tjänstefel icke kan drabba andra än tjänstemän. Enligt kommitténs förslag kan han, om han begagnar handlingen, straffas enligt det nya andra stycket i 12: 6. Nämda lagrum avser nämligen i motsats till 5 b § även allmänna handlingar.

För straffbarhet enligt 5 b § i kommitténs förslag förutsättes, att handlingen utfärdats för skens skull eller innehåller oriktig uppgift. Härmed förstås, att handlingens innehåll skall vara tillkommet för skens skull eller eljest ägnat att vilseleda. Det fordras alltså å ena sidan icke mer än att någon uppgift i handlingen är ägnad att vilseleda samt att denna omständighet täckes av vanligt uppsåt; å andra sidan blir ett omdöme som visserligen är oriktigt men icke vilseledande straffritt. Förslaget torde häruti överensstämma med gällande rätt.

SL 22: 17 förutsätter för straffbarhet, utöver att handlingens innehåll är osant, icke mer än att annan kan vilseledas eller skadas därav; brottet är fullbordat i och med handlingens utgivande. Thyren fordrar, utöver att osann uppgift lämnats i en urkund, allenast att skada är att befara av gärningen. Enligt kommitténs förslag är gärningen fullbordad, när gärningsmannen begagnar handlingen sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra eller ock utlämnar handlingen till sådant begagnande.

Vad beträffar uttrycket »sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra», bör tydligen i detta hänseende uppställas samma krav här som vid de materiella förfalskningsbrotten. Frågan om uttryckets utbytande mot något klarare måste därför, såsom vid 5 a § framhållits, anstå till en allmän revision av förfalskningsbrotten.

Däremot synes vid intellektuell handlingsförfalskning i motsats till vad som gäller vid de materiella förfalskningsbrotten icke ovillkorligen behöva fordras att handlingen begagnats; det synes tillräckligt att fordra att handlingen utlämnats till begagnande. Vid intellektuell förfalskning är det nämligen i regel någon annan än gärningsmannen som skall begagna handlingen. Ett oriktigt läkarintyg skall sålunda icke begagnas av läkaren utan av patienten; läkarens brott bör anses fullbordat i och med att han lämnat patienten intyget. Det behöves icke bevisas, att patienten verkligen begagnat intyget utan blott att han fått det för sådant ändamål. Vad angår handelsböcker, får tydligen ett utlämnande till begagnade icke anses föreligga, då böckerna *inom företaget* hållas tillgängliga för personer vilka å företagets vägnar hava tillgång till böckerna, t. ex. revisorer eller tjänstemän. Däremot är paragrafen tillämplig exempelvis om böckerna åberopas på bolagsstämma eller eljest i förhållande till aktieägare i fall då antalet aktieägare i bolaget är så ringa eller omständigheterna i övrigt sådana att straff för svindleri icke inträder. Såsom vid bokföringslagens tillkomst framhölls (se NJA II 1929 s. 163 f.) bör en köpman, så länge han icke råkat på obestånd utan är i stånd att fullgöra sina skyldigheter mot sina borgenärer, äga full rätt att hålla sin bokföring hemlig. Om

12: 5 b

åter den bokföringsskyldige själv framlagt sin bokföring för utomstående, d. v. s. begagnat den, föreligger ej hinder att ingripa med straff mot oriktiga uppgifter i böckerna, till den del dessa sålunda blivit framlagda.

Har en handling med oriktigt eller vilseledande innehåll begagnats, övergår gärningen ofta till annat brott. Den som begagnar en riktig handling till att vilseleda någon till en förlustbringande disposition begår i allmänhet bedrägeri. En gäldenär som åberopar dylik handling för att draga egendom undan sina borgenärer gör sig under vissa förutsättningar skyldig till oredlighet mot borgenärer. Oriktiga handlingar kunna också användas exempelvis till att dölja en förskingring. I de nämnda fallen skall straff ådömas allenast för bedrägeri, oredlighet mot borgenärer eller förskingring; att osann handling begagnats blir att beakta som en försvårande omständighet, vilken understundom kan göra brottet till grovt. Vidare må erinras, att riktig uppgift, som spritts till allmänheten, enligt 21: 9 i kommitténs förslag kan medföra ansvar för svindleri och att ansvar enligt förevarande paragraf i sådant fall ej ifrågakommer.

SL 22: 17 stadgar ej annat straff än böter. Tydligt är, att en dylik straffsats är otillräcklig, då det gäller att tillgodose det i kommitténs direktiv betonade önskemålet om en allmän straffbestämmelse för intellektuell handlingsförfalskning. Kommittén föreslår därför, att straffet skall vara fängelse eller böter. I motsats till Thyrén (VI 8 § andra stycket och s. 165), vilken upptager en särskild strängare straffsats för läkare, veterinär eller barnmorska som i utövning av sitt yrke begått brott av detta slag, föreslår kommittén icke något strängare stadgande för grövre fall. Som nyss framhållits bliva nämligen dylika fall ofta att bestraffa som helt andra brott.

Ansvar för intellektuell handlingsförfalskning upptages i gällande rätt, förutom i SL 22: 17, i ytterligare ett par lagrum. Sålunda stadgas i SL 22: 8 sista stycket ansvar för den som emot bättre vetande avger falsk utsaga i sådan försäkran som enligt lag skall avläggas till utredning angående frihet från äktenskapshinder. Straffet är fängelse eller, om gärningsmannen av egen drift återkallar utsagan innan vigsel sker, böter. Kommittén har ansett denna straffsats så föga skilja sig från den av kommittén föreslagna allmänna straffskalan, fängelse eller böter, att något särskilt stadgande ej upptagits. Falsk utsaga om frihet från äktenskapshinder blir alltså att bestraffa enligt 12: 5 b i kommitténs förslag. Detsamma gäller falsk utsaga i sådan försäkran som avses i GB 6: 9, d. v. s. förteckning över makars egendom. Detta fall skall för närvarande jämligt SL 22: 2 p. 4 anses som bedrägeri, och Thyrén (IV 2 § p. 3 och s. 132) bibehåller samma ordning. Det är emellertid i själva verket ett fall av intellektuell handlingsförfalskning, låt vara ett grovt sådant, och kommittén har därför icke funnit skäl att behandla det annorlunda än annan intellektuell handlingsförfalskning.

I kommitténs direktiv (se s. 27) understrykes i sammanhang med bokföringsbrotten, att det gamla önskemålet framförts att en allmän straffbestämmelse om intellektuell handlingsförfalskning infördes. Kommittén, vars arbete främst varit inriktat på andra kapitel i strafflagen, har för tillgodoseende

av det uttalade önskemålet nöjt sig med att efter Thyréns föredöme behandla den intellektuella handlingsförfalskningen som ett förfalskningsbrott. Emellertid föreligga beröringspunkter ej blott med annan handlingsförfalskning utan även med oriktiga uppgifter i annan form än skriftlig. Att sprida oriktiga uppgifter t. ex. i radio kan tydligen vara vida farligare än att skriva ett felaktigt intyg. De synpunkter, som här möta, få upptagas till fullständigt beaktande i samband med slutlig revision av andra områden i strafflagen än förmögenhetsbrottens.

6 §.

Enligt SL 12: 6 skall den som i förfalskningssyfte brukar materiellt förfalskad handling straffas som hade han själv gjort förfalskningen. Kommittén föreslår, att till paragrafen lägges ett nytt andra stycke med motsvarande bestämmelse om immateriellt förfalskad handling. Enligt denna bestämmelse skall den som, sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra, mot bättre vetande begagnar handling som är utfärdad för skens skull eller eljest vilseledande, straffas som i 5 b § sägs. På sätt vid sistnämnda paragraf påpekats avser 6 § i motsats till 5 b § ej blott enskilda utan även allmänna handlingar. Att brukande av utlämnad handling blivit särskilt straffbelagt utesluter ej tillämpning av SL 3 kap. på den som varit delaktig i utlämnandet utan att bruka handlingen.

10 §.

Enligt SL 12: 10 är positiv materiell förfalskning av utländsk allmän handling likställd med dylik förfalskning av svensk enskild handling. Då stadgandet i SL 22: 2 p. 5 om negativ materiell förfalskning även avser allmänna handlingar, har i samband med dess överflyttning till 12: 5 a i kommitténs förslag hänvisningen i 10 § utsträckts till att avse såväl positiv som negativ materiell förfalskning. Därjämte har paragrafens avfattning ändrats med hänsyn till att denna lämnar rum för tvekan, i vilka fall 4 § och i vilka 5 § i SL 12 kap. skall tillämpas. Gränsen mellan sistnämnda båda lagrum hänför sig nämligen till omständigheter, som avse enskilda handlingar och icke utan vidare kunna tillämpas å allmänna handlingar. Kommittén har därför ändrat 10 § så att i stället den för svenska allmänna handlingar i 2 och 3 §§ angivna gränsen blir avgörande även för utländska allmänna handlingar.

10 a §.

I SL 22: 18 stadgas straff för den som svikligen begagnar sig av orlovssedel, pass eller annat dylikt bevis, som för annan utgivet är. I likhet med Thyrén (VI 10 § samt s. 149 och 165) betraktar kommittén detta fall såsom förfalskning och har därför överfört stadgandet till 12 kap. Avfattningen har ändrats i vissa formella hänseenden; sålunda har t. ex. det föråldrade ordet »orlovssedel» utbytt mot »arbetsbetyg». Någon ändring i sak åsyftas

12: 10 a

icke. Ehuru ordet »svikligen» borttagits, är det straffbara området fortfarande begränsat till sådant användande som sker därigenom, att någon utger sig eller annan för någon han icke är.

SL 22: 18 avser allenast den som brukar annans bevis, ej den som utlämnar eget bevis till annans begagnande. Med hänsyn särskilt till önskvärdheten av att i oroliga tider kunna straffa dem som tillhandahålla pass åt spioner och andra samhällsfarliga element hava förfaranden av sistnämnda slag i Norge gjorts straffbara genom en ändring den 9 februari 1940 i norska strafflagen 372 §. Kommittén föreslår, att nu förevarande straffstadgande göres tillämpligt även på den som utlämnar bevis att brukas av annan än den för vilken beviset är utfärdat. Härigenom göres denna form av immateriell förfalskning, i likhet med den intellektuella handlingsförfalskningen i 5 b §, straffbar ej blott vid begagnande utan även vid utlämnande till begagnande. Såsom vid 6 § framhållits bör ansvar för delaktighet i utlämnandet icke anses uteslutet därför att brukandet blivit särskilt straffbelagt.

Straffsatsen har ändrats från »böter» till »fängelse eller böter», då böter tydligen ofta icke bjuda tillräckligt straffskydd, t. ex. mot begagnande av annans pass.

10 b §.

I SL 22: 13 stadgas bland annat straff för den som mot bättre vetande nekar sin hand och förskrivning, d. v. s. förnekar sin underskrift å skuldebrev eller annan dylik handling; straffet är böter eller fängelse. I överensstämmelse med Thyén (VI 12 § och s. 165) föreslår kommittén, att straffbudet utsträcker till förnekande mot bättre vetande av äktheten utav handling som avses i SL 12 kap. Straffsatsen är oförändrad.

14 KAP.

20 a §.

I likhet med Thyén (IV s. 133) anser kommittén de i SL 22: 3 och 4 behandlade brotten, som avse förfalskade livs- och läkemedel, icke böra behandlas bland förmögenhetsbrotten. Bestämmelserna äro därför flyttade till nu förevarande paragraf. De äro i sak oförändrade. Visserligen kunna en hel del ändringar i avfattningen betecknas som önskvärda (jfr Thyén V 2, 4 och 6 §§ samt s. 143—146), men kommittén föreslår icke några sådana, då en mera fullständig revision torde böra komma till stånd i annat sammanhang.

15 KAP.

8 a §.

Egenmäktigt bortförande av barn bestraffas för närvarande i vissa fall enligt SL 10: 20. Då nämnda lagrum enligt kommitténs förslag skall upphävas,

föreslås som ersättning införande av nu förevarande nya paragraf (jfr Thyrens efterl. ant. 14 och 15 §§ samt s. 95—100). Det nya stadgandet är i första hand avsett för sådana fall, i vilka den som är lagligen berättigad att hava vårdnaden om barnet utan iakttagande av laga former bortför barnet från någon som faktiskt har det i sin vård, t. ex. den av föräldrarna som i skilsmässomål blivit tillerkänd vårdnaden från den andre. Stadgandet är emellertid även tillämpligt om någon som icke har vårdnadsrätt bortför barnet från den vårdnadsberättigade, såvitt det sker för att bereda barnet bättre vård eller eljest utan argt uppsåt.

Straffsatsen upptager liksom SL 10: 20 böter och fängelse, dock att begränsningen till högst sex månader fått bortfalla. För att icke vid gränsfall till SL 15: 6 och 8 alltför stor spänning i förhållande till de där stadgade stränga straffen må uppstå upptager straffsatsen jämväl straffarbete i högst två år. Straffsatsen är densamma som den för egenmäktigt förfarande i 20: 6 föreslagna, dock utan uppdelning på normala och grova fall.

15 a §.

Beskrivningen på tvångsmedel i denna paragraf överensstämmer med beskrivningen på utpressning. Då sistnämnda beskrivning ändrats, har förevarande paragraf omformulerats till överensstämmelse därmed.

17 KAP.

Till detta kapitel som, sedan straffet för hor genom lag den 21 maj 1937 avskaffats, blott innehåller bestämmelser om tvegifte, har överflyttats flertalet av bestämmelserna i SL 22: 7—9, vilka icke röra förmögenhetsbrott och därför icke böra kvarstå i sistnämnda kapitel. Till stadgandet i SL 22: 8 sista stycket upptages ingen motsvarighet i detta sammanhang, utan gärningen blir straffbar enligt 12: 5 b i kommitténs förslag. På grund av kapitlets vidgade innehåll föreslås dess rubrik ändrad till »Om brott emot familj». (Jfr Thyren IV s. 134 f. samt Thyrens efterl. ant.)

1 §.

Då kapitlet i övrigt erhållit helt nytt innehåll, har kommittén ansett sig böra samla bestämmelserna om tvegifte, nuvarande 4—6 §§, i första paragrafen. Bestämmelserna hava med ledning av Thyren (efterl. ant. 16 § och s. 54—58) förenklats. I motsats till Thyren (efterl. ant. 17 §) upptager kommittén icke straff för tvegifte av oaktsamhet. Även ousäktligt misstag att eget äktenskap upphört skall enligt förslaget fritaga från allt ansvar. För att klargöra detta har den nuvarande i detta hänseende otydliga avfattningen jämkats (jfr Stjernberg, Kommentar till SL 17—18, 2 uppl., s. 29 f.).

I likhet med gällande lag upptager kommittén beteckningen tvegifte endast för den giftes brott och ingen särskild beteckning för den giftes.

17: 1

De hittillsvarande tre straffskalorna hava sammanslagits till en, innebärande en jämkning i mildrande riktning.

2 §.

Hit har överförts nuvarande stadgandet i SL 22: 8 första stycket jämte åtalsbestämmelsen därom i SL 22: 21. Bestämmelserna äro oförändrade, fränsett en formell förenkling av åtalsbestämmelsen och en obetydlig ändring i straffsatsen, vilken enligt förslaget överensstämmer med straffsatsen för tvegifte (jfr Thyréns efterl. ant. 16 och 17 §§ samt s. 54—58).

3 §.

Här hava upptagits SL 22: 8 andra stycket och åtalsbestämmelsen därom i SL 22: 21. På grund av dessa lagrums för kommitténs uppdrag främmande natur har kommittén icke ingått på någon prövning av deras innehåll utan här upptagit dem i oförändrat skick.

4 §.

Hit har överförts SL 22: 7 med smärre jämkningar i formulering och straffsats (jfr Thyréns efterl. ant. 13 §). Den omständigheten att det här beskrivna familjerättsliga bedrägeriet flyttats till annat kapitel bör naturligtvis ej föranleda att gärningen anses hemfalla jämväl under straffbestämmelsen för vanligt bedrägeri. Straffmaximum har därför satts lika högt som vid grovt bedrägeri.

5 §.

Här har influtit SL 22: 9 med den ändring att straffsatsen förenklats och gjorts mindre vid. (Jfr Thyréns efterl. ant. 12 §.)

19 KAP.

Kommittén föreslår att 4 och 8 §§ upphävas (jfr Thyrén V s. 127). Dessa handla om eldsåsättande eller åstadkommande av sjöskada i sviklig avsikt. Innebär ett sådant förfarande allmänfara, synes det, alldeles oavsett avsikten därmed, böra bedömas enligt 1, 2, 3 eller 7 § (jfr NJA 1915 s. 259 och 1921 s. 577). Föreligger åter ingen allmänfara, finnes näppeligen något skäl varför uppkommen död eller svår kroppsskada skulle bedömas annorledes än efter SL 14: 9 eller 17. Själva det svikliga i förfarandet blir enligt 21: 8 andra stycket i kommitténs förslag att bedöma som ett, stundom med brott enligt SL 14 eller 19 kap. konkurrerande, försök till bedrägeri.

De föreslagna ändringarna i 5 och 9 §§ äro formella jämkningar i anledning av 4 och 8 §§:s upphävande.

Enligt förslaget skall vidare bestämmelsen om olovligt bortledning av elektrisk ström utgå ur SL 19:20 för att i stället i förändrat skick upptagas i 20: 6.

20 KAP.

Såsom framhållits i redogörelsen för förslagets systematik (s. 56), upptagas förmögenhetsbrotten i förslagets 20—23 kap., närmast motsvarande SL 20—24 kap. Förslagets 20 kap. motsvarar i huvudsak SL 20, 21 och 24 kap. jämte SL 10: 20. Av de i SL 20 kap. behandlade brotten har tjuvgömmet överförs till 21 kap., där det upptagits under beteckningen häleri. I övrigt har 20 kap. i hög grad förenklats. Detta har möjliggjorts främst därigenom, att återfall uttömmande reglerats i förslagets 4: 14 och att de särskilda konkurrensreglerna i SL 20: 8 och 9 fått bortfalla (se s. 32 f.) I samband därmed har bestämmelsen i SL 20: 10 att i SL 3: 4 avsedd medhjälpare som haft vinning av brottet skall straffas såsom gärningsman borttagits, liksom ock föreskriften i SL 20: 11 att avseende skall fästas vid det tillgripnas hela värde för var och en av flera gärningsmän. Dessa frågor synas böra bedömas efter allmänna regler. Av detta skäl har också uteslutits bestämmelsen i SL 20: 3 att såsom stöld eller snatteri skall anses om man svikligen tager något från barn som ej fyllt tolv år eller från avvita. Även de nuvarande bestämmelserna om inbrott upphävas enligt förslaget; inbrott bestraffas enligt förslaget som försök till stöld eller, där gärningsmannen icke har uppsåt att omedelbart föröva stöld, såsom egenmäktigt förfarande, skadegörelse eller hemfridsbrott. Rån, som nu behandlas i SL 21: 1—9, upptager, fränsett försöksfall, blott en enda paragraf i förslagets 20 kap. I kapitlet har även inordnats SL 24 kap. utom SL 24: 9 som överflyttats till 59 § ägofredslagen, en del av SL 24: 11 som i förslaget bildar en ny paragraf, 11: 12 a, samt bestämmelserna om olovlig jakt och olovligt fiske, vilka återfinnas i jaktlagen och i punkt 4 av förslagets övergångsbestämmelser. Att SL 24 kap. inordnats under förslagets 20 kap. gäller emellertid endast sådana fall som innebära besittningsintrång; är det fastighetens innehavare som kränker annans rätt, får detta efter samma allmänna regler som vid lös egendom bedömas såsom förskingring eller annan trolöshet enligt 22 kap. i förslaget.

Ett gemensamt kännetecken för de i 20 kap. behandlade brotten är, att de innefatta olovligt besittningstagande eller besittningsintrång av annat slag. För att beteckna olovligt besittningstagande använder kommittén i enlighet med numera gängse språkbruk uttrycket tillgrepp. Det principala brottet i kapitlet är stöld, vilket innebär tillgrepp i tillägnelseuppsåt. Stöld indelas, liksom bedrägeri och förskingring i de båda följande kapitlen, i tre grader alltefter brottets grovhet, varjämte som ett specialfall av stöld upptages bodräkt (1—4 §§). Därefter följer rån (5 §), som såtillvida går utöver besittningsintrångens område att ej blott tillgrepp utan varje förmögensöverföring medelst råntvång betecknas som rån. Sådant olovligt besittningstagande som ej är stöld eller rån faller under det nya förmögenhetsbrottet egenmäktigt förfarande (6 §). Dit hänförs även andra besittningsrubbingar, t. ex. genom anbringande eller brytande av lås, ävensom hindrande av laga självtäkt och olovligt avledande av elektrisk eller annan förbruk bunden kraft. De nu berörda reglerna äro närmast utformade med

20 kap.

tanke på lös sak, men de kunna även bliva tillämpliga på fastighetsförhållanden. Ett uttryckligt stadgande härom upptages i 7 §. Kapitlet avslutas med bestämmelser i vissa allmänna ämnen, nämligen om försök och förberedelse till brott samt om åtal (8—10 §§).

1 §.

Bestämmelsen om ansvar för stöld i SL 20:1 innehåller endast såtillvida en beskrivning av vad med stöld skall förstås, som gärningen betecknas med ordet stjäla och såsom objekt för stöld anges gods eller penningar till ett värde över trettio kronor. I rättspraxis hava likväl icke i större utsträckning yppats tvivelsmål angående stöldbegreppets omfattning.

På vissa punkter synes emellertid det stöldbegrepp som användes vid rättstillämpningen vara sakligt mindre tillfredsställande. I direktiven för kommitténs arbete har sålunda såsom en brist framhållits, att endast sak som äger marknadsvärde anses kunna vara föremål för stöld. Denna tolkning grundas därpå, att gränsen mellan stöld och snatteri dragits efter penningvärdet av det tillgripna. En följd av tolkningen är, att tillgrepp av sparbanksbok, vilken enligt lag ej må vara ställd till innehavaren, icke kan straffas som stöld. Icke heller tillgrepp av motbok med annan bank än sparbank eller av växel, check eller liknande fordringsbevis eller av aktie är att bedöma såsom stöld, därest handlingen är ställd till viss man eller av annan anledning icke gäller i innehavarens hand. Att gränsen mellan stöld och snatteri bestämts allenast efter penningvärdet av det tillgripna har vidare visat sig förenat med olägenheter i de fall där det tillgripnas värde ligger omkring trettio kronor. Tillgrepp av en begagnad velociped, ett fall som ofta är före vid domstolarna, har sålunda allt efter värdet bedömts än såsom stöld än såsom snatteri. Den fasta värdegränsen har alltså lett till att tämligen likartade fall kommit att behandlas olika. Även i ett annat avseende har stöldbegreppets utformning medfört, att i praxis ofta göres skillnad mellan ganska likartade fall. Med hänsyn till att olovligt bortförd bil i allmänhet tämligen lätt kan återfås av ägaren plägar det nämligen anses såsom olovligt brukande och icke såsom stöld, när någon olovligen tager en bil och efter att hava använt den för en färd överger den, under det att enahanda förfarande beträffande velociped i regel bedömes såsom tjuvnad, emedan ägarens utsikter att återfå det tillgripna anses vara mindre.

Den i Thyréns utkast upptagna bestämmelsen om stöld anger tämligen ingående förutsättningarna för ansvar (III 3 §): Stöld är att någon ur annans innehav tager främmande sak för att, genom dess tillägnande, åt sig eller annan bereda orättmätig vinning. Är det tillgripna av ringa värde, må dömas till böter. Något särskilt brott betecknat såsom snatteri har icke upptagits. Brottbeskrivningen omfattar tydligen även olovligt tillgrepp av saker utan marknadsvärde. Det framgår ej klart, huru den berörda frågan angående skillnad i den straffrättsliga behandlingen mellan tagande av bil och enahanda gärning beträffande velociped är att bedöma enligt utkastet.

Kommittén har i likhet med Thyren beträffande stöld liksom beträffande

andra brott sökt lämna en vägledande brottsbeskrivning. Vid utformandet av denna har kommittén utgått från det nuvarande stöldbegreppet men sökt råda bot på de svagheter som vidlåda detsamma.

Handlingen beskrives i paragrafen såsom olovligt tagande av annans sak. Med att någon tager sak förstås, att gärningsmannen tager saken i besittning. Därmed avses även det fall, att någon som gemensamt med annan besitter en sak skiljer den andre från hans besittning till saken. Att tjänstefolk tillägnar sig sak från husbondfolket bör således enligt förslaget liksom för närvarande anses såsom stöld, såvida ej gärningsmannen erhållit ensambesittning till saken, i vilket fall gärningen utgör förskingring.

Besittningstagandet skall som nämnt ske olovligen. Denna förutsättning är uppfylld då saken tages ur annans besittning utan hans samtycke. Det har emellertid icke ansetts lämpligt att uppställa en ovillkorlig fordran på besittningskränkning, enär även vissa fall då sak utom besittning tillgripes otvivelaktigt böra bestraffas som stöld. Såsom exempel härpå kunna anföras tillgrepp av sak från död man eller av föremål som nedlagts i eller anbragts på gravar. I allmänhet är dock besittningstagande av annans sak utom besittning lovligt enligt lagstiftningen om hittegods. Om upphittaren vid besittningstagandet eller senare tillägnar sig godset, inträder därför ej stöldansvar, utan detta bedömes enligt förslaget såsom olovligt förfogande enligt 22: 4. Gränsen mellan hittegods och allenast kvarglömd eller förlagd sak får liksom i nuvarande rättspraxis dragas med hänsyn till om den hittillsvarande besittaren befinner sig i närheten eller vet var han skall återfinna saken (NJA 1939 s. 329). Vidare måste beaktas att beträffande tillvaratagande av kvarglömda saker på allmänt trafikmedel eller därtill hörande område finnas särskilda föreskrifter (7 § lagen om hittegods). Den som på ett järnvägståg tager en av medpassagerare kvarglömd sak bör därför, om han har tillägnelseuppsåt, dömas för stöld (NJA 1916 s. 25; jfr 1935 s. 387).

Såsom stöldobjekt anges i lagrummet sak. Med uttrycket avses närmast lös sak, självfallet inbegripet penningar. Det fall att någon från fastighet olovligen avskiljer och tager i besittning något som hör till fastigheten skall emellertid enligt särskild bestämmelse i 7 § i regel jämväl bedömas såsom stöld. Saken skall tillhöra annan. Om en person, som pantsatt en sak, olovligen återtager den från panthavaren, gör han sig alltså ej skyldig till stöld. I stället ådrager han sig ansvar för egenmäktigt förfarande. Olovlig jakt och olovligt fiske uppfylla ej heller förutsättningarna för stöldansvar. För dessa brott finnas specialbestämmelser dels i lagen om rätt till jakt, dels i punkt 4 av de föreslagna övergångsbestämmelserna. Om villebrådet eller fisken är i någons ägo, såsom fallet t. ex. är om djuren förvaras i bur eller sump, kan emellertid stöldansvar inträda.

Beträffande stöldobjektet uppställas i nuvarande rättstillämpning och doktrin som nämnt det ytterligare kravet att saken skall äga marknadsvärde. I det föregående hava emellertid anförts exempel som visa, att kravet leder till straffrihet i vissa fall vilka enligt vanligt åskådningssätt borde vara straff-

20: 1

bara såsom stöld. I betraktande härav har något dylikt krav icke upptagits i förslaget.

Det bör emellertid fasthållas, att stöld är ett vinningsbrott. Enligt kommitténs mening bör stöldbrottet, i likhet med brotten bedrägeri och förskingring, utformas efter de riktlinjer som i allmänna motiveringen (s. 44 f.) angivits för denna kategori. För att stöld skall föreligga bör således principiellt fordras, att en förmögenhetsöverföring äger rum i och med den brottsliga handlingen. Detta uttryckes vid andra vinningsbrott genom en fordran, att den ifrågavarande handlingen skall innebära vinning och skada. Även vid stöld bör enligt kommitténs mening i huvudsak enahanda fordran uppställas. På grund av vissa skäl som strax skola beröras har emellertid vinningsrekvisitet vid stöld uttryckts något annorlunda.

Det har nämligen synts motiverat att beträffande stöld göra en begränsning som ej göres vid andra vinningsbrott. Vid dessa anses vinningsrekvisitet uppfyllt, även om den nytta gärningsmannen bereder sig icke är av varaktig beskaffenhet. Enligt gällande rätt anses vinning av detta slag tillräcklig jämväl vid stöld. För att stöldansvar skall inträda fordras nämligen beträffande vinning och skada ej mer än att en sak med marknadsvärde genom tillgreppet dels varaktigt undandrages ägaren, dels länder gärningsmannen till nytta, denna må vara bestående eller endast tillfällig. I hittillsvarande rättstillämpning har det sålunda ansetts såsom tjuvnad, att någon tager en velociped eller en båt för en kortare färd och därefter överger den. Det är dock tydligt, att gärningsmannen i dessa fall ej är någon typisk tjuv. Enligt vanligt åskådningssätt har han väl handlat hänsynslöst men icke i egentlig mening ohederligt. Straffet för egenmäktigt förfarande enligt förslagets 20: 6, vilket för grova fall kan uppgå till straffarbete i två år, torde här vara lämpligt och tillräckligt såsom straffrättslig reaktion. Enligt kommitténs mening är det därför önskvärt att begränsa stöldbegreppet så, att de fall där gärningsmannen endast övergående begagnar den tillgripna saken falla utanför. Därigenom vinnes också, att tillgrepp av velocipeder bliva att bedöma efter samma lagrum som tillgrepp av bilar, något som enligt vad inledningsvis erinrats icke är händelsen enligt nuvarande rättstillämpning. Om stöldbegreppet avgränsas som nu är sagt, kommer nämligen tillgrepp av cykel i stor utsträckning liksom tillgrepp av bil att betraktas såsom egenmäktigt förfarande, oavsett att en cykel som tagits ur ägarens besittning och därefter övergivits ofta måste anses såsom definitivt förlorad för ägaren.

På grund av det anförda bör enligt kommitténs mening för att stöld skall föreligga fordras, att gärningsmannen ej endast tillfälligt brukar saken utan gör sig till herre över den som vore han dess ägare. Detta krav är uppfyllt, om han behåller den och därigenom så att säga upptager den bland sina ägodelar, om han säljer den eller på annat liknande sätt tillgodogör sig dess värde eller om han konsumerar den. Naturligtvis kan det under vissa omständigheter räcka med konsumtion av en del av det tillgripna. Någon ändring i det hänseendet följer icke av kommitténs ståndpunkt att ett endast tillfälligt brukande skall falla utanför stöldbegreppet.

För att angiva det slag av vinning, som enligt det anförda bör fordras för stöldansvar, har i brottsbeskrivningen använts ordet tillägna. Därmed torde enligt vanligt språkbruk förstås att göra annans sak till sin, varför det synes vara ett gott uttryck för det krav beträffande vinningen som kommittén vill uppställa. Inom doktrinen har ordet visserligen vid utläggningen av gällande lags stöldbestämmelse använts i en vidsträcktare betydelse, nämligen såsom beteckning för ett definitivt frånhändande jämte ett, låt vara momentant, tillgodogörande. Det torde emellertid vara befogat att vid en revision av stöldbegreppet använda ordet i den mera restriktiva betydelse det får anses äga enligt allmänna språkbruket.

I brottsbeskrivningen har kravet på tillägnande icke uttryckts såsom ett objektivi rekvisit. För att på ett praktiskt sätt lösa frågan när brottet skall anses fullbordat, har i förslaget stöld angivits föreligga redan i och med att gärningsmannen tagit saken med uppsåt att tillägna sig den. Detta torde icke innebära någon avvikelse från vad vid andra vinningsbrott gäller beträffande brottets fullbordande. I sak överensstämmer den valda lösningen även med gällande rätts ståndpunkt. Liksom för närvarande är alltså enligt förslaget exempelvis en man, som gått in i annans våning och där stoppat på sig en sak, förfallen till ansvar för fullbordad stöld, även om han ertappas innan han ens hunnit lämna rummet. Stundom kan det emellertid, ifall handlingsförloppet avbrutits på ett tidigt stadium, möta svårigheter att bevisa, att ett tillgrepp skett i tillägnelseuppsåt. Om en person som tillgriper en velociped eller bil ertappas kort efter tillgreppet, komma sålunda bevis-svårigheter ofta att medföra, att han kan fällas till ansvar endast för egenmäktigt förfarande.

Det är endast för att med full tydlighet fastslå, att stöldbrott är fullbordat på det nu angivna tidiga stadiet av handlingsförloppet, som kommittén valt att framställa tillägnelserekvisitet såsom ett krav på visst uppsåt. Det är icke meningen att genom detta uttryckssätt frångå den nyss uttalade uppfattningen att stöldbrottet skall bestå i en förmögenhetsöverföring. För att giva uttryck åt denna uppfattning har i brottsbeskrivningen upptagits en fordran att gärningen skall innebära skada. Av sammanhanget torde med tillräcklig tydlighet framgå, att skada och vinning skola stå i det nära samband med varandra som på sätt framhållits i allmänna motiveringen (s. 44 f.) är utmärkande för vinningsbrott. Att vinningsrekvisitet efter orden uppställas såsom ett allenast subjektivt rekvisit torde med hänsyn härtill icke behöva ingiva betänkligheter. Det kan sålunda icke gärna sättas i fråga att enligt förslaget för stöld straffa den som tager en sak med tillägnelseuppsåt, där något olovligt tillägnande i själva verket icke kan äga rum emedan saken gärningsmannen ovetande är hans egen eller ägaren utan hans vetskap medgivit honom att tillägna sig den.

Genom det vinningsrekvisit, som kravet på tillägnelseuppsåt enligt det sagda innehåller, uteslutas från stöldbegreppet de fall, i vilka handlingen överhuvud icke är avsedd att medföra någon vinning. Den som tager en sak blott för att förstöra den kan sålunda lika litet enligt förslaget som enligt gällande

20: 1

rätt straffas för stöld. Annorlunda blir emellertid gärningen att bedöma, om sakens förstörande är att hänföra till konsumtion, såsom t. ex. då någon tager tjärtunnor till bränsle för ett valborgsmässobål. Såsom stöld kan vidare icke anses, att någon släpper lös annans fågel ur dess bur eller tömmer innehållet i annans fisksump i sjön. Huru sådana fall böra bedömas skall beröras vid 20: 6.

Vinningsrekvisitet brister emellertid även i vissa fall, fastän gärningen medför vinning för gärningsmannen. Exempel härpå erbjuder det fall, att någon tager en mutter från annans maskin för att sabotera hans fabriksdrift och på det sättet skaffar sig en fördel i konkurrensen. En vinning av detta slag kan icke göra gärningen till stöld, ty den framgår icke omedelbart av handlingen och motsvaras icke av en till handlingen omedelbart knuten skada. Det sker med andra ord icke någon förmögenhetsöverföring i och med handlingen. Förutsatt att muttern i och för sig har så obetydligt värde att det kan bortses därifrån i detta sammanhang, bör exemplet bedömas icke såsom stöld utan såsom skadegörelse. Kravet på förmögenhetsöverföring brister också i åtskilliga andra fall, där stöldansvar enligt gällande rätt är utslutet emedan det tillgripna icke äger marknadsvärde. Någon förmögenhetsöverföring äger sålunda icke rum vid tillgrepp av brev eller annat som endast har affektionsvärde för ägaren. Att denne kan vara villig att betala för att återfå det tillgripna får icke inverka på bedömandet. Brev, vilka äga saluvärde som autografer, kunna däremot bliva föremål för stöld.

I fråga om värdepapper medför förslaget, att de kunna vara stöldobjekt ej blott såsom nu när de äro sådana att de gälla i innehavarens hand. Då t. ex. en sparbanksbok tillgripes, överföres nämligen faktiskt ett förmögenhetsvärde. Den möjlighet att råda över fordringen som är förknippad med besittningen av boken är berövad den berättigade, som bland annat tydligen icke kan överlåta sin fordran mot vederlag uppgående till fulla beloppet. Den faktiska rådigheten, vilken alltså har ett förmögenhetsvärde, tillkommer i stället gärningsmannen, låt vara att denne för att fullfölja sitt uppsåt måste begå ett ytterligare brott, nämligen förfalskning av den berättigades namn. Vad nu sagts äger motsvarande tillämpning beträffande växel och check liksom ock beträffande aktie. Likaså kunna inlämningskvitton och pantsedlar bliva föremål för stöld, där förlusten av dem försvårar för den berättigade att utfå saken eller utsätter honom för risken av rättsförlust, allt i sådan mån att värdet av hans rätt måste anses minskad, samtidigt som den nye innehavaren erhållit en faktisk möjlighet till förvärv. Även ett vanligt enkelt skuldebrev torde åtminstone i många fall vara av sådan betydelse, att tillgrepp härav innebär minskning av fordringens värde och en däremot svarande möjlighet för den nye innehavaren att genom indrivning eller överlåtelse skaffa sig betalning för skuldebrevet.

Frågan huru tillgrepp av ransoneringskort bör bedömas erbjuder särskilda svårigheter. I hittillsvarande rättspraxis har sådant tillgrepp ansetts icke utgöra stöld, emedan korten sakna marknadsvärde (SvJT 1919 Rf s. 8).

Enligt förslaget utgör denna omständighet ej något hinder. Där rätten att göra inköp är en för förvärvsverksamhet värdefull rättighet, såsom fallet är t. ex. då korten avse inköp av bensin, synes stöldansvar därför kunna inträda enligt förslaget. Även där korten giva rätt till inköp av vara till lägre pris än i öppna marknaden, äro förutsättningarna för stöldansvar säkerligen för handen. Måhända kan man i andra fall komma till samma slutsats genom att beakta, att den som berövas kort avseende viss vara kan bli nödsakad att såsom ersättning köpa andra slags varor vilka betinga högre pris. Det synes emellertid icke vara nödvändigt att genom ett sådant resonemang låta frågan, huruvida kravet på förmögenhetsöverföring är uppfyllt, hava avseende endast därpå, om genom tillgreppet uppstår i penningar uppskattbar vinning och skada. Innebörden av ransoneringen är, att den vanliga penninghushållningen på visst område satts ur spelet. Det synes med hänsyn därtill befogat att låta kravet på vinning och skada avse tillgången till de ransonerade förnödenheterna. Med en sådan tolkning av stöldbestämmelserna blir tillgrepp av ransoneringskort att hänföra under dem.

Genom kravet på förmögenhetsöverföring uteslutas från stöldansvar sådana fall, i vilka gärningsmannen ger fullt vederlag för det tillgripna. Dessa fall böra i stället bedömas såsom egenmäktigt förfarande. För att så skall kunna ske är emellertid självfallet icke tillräckligt, att gärningsmannen är vederhäftig för det belopp vartill skadan genom tillgreppet uppgår. En sådan ståndpunkt skulle innebära, att om en förmögen man föröfvade tillgrepp, han ej skulle behöva riskera att bli fälld till ansvar för stöld. För att en fordran på gärningsmannen skall kunna godtagas såsom sådant vederlag att stöldansvar är uteslutet, förutsättes även, att av omständigheterna framgår att gärningsmannen ämnade erlægga vederlaget.

Det i kravet på förmögenhetsöverföring ingående skaderekvisitet har i lagtexten upptagits utan att därvid tillika angivits för vem skadan skall hava inträtt. Av sammanhanget torde framgå, att kommittén syftar på skada för den från vilken gärningsmannen vill tillägna sig saken, d. v. s. ägaren. I allmänhet blir det icke stöld, om ägaren samtycker till tillgreppet eller får vederlag för det tillgripna. Det har emellertid syntts olämpligt att i lagtexten uttryckligen utsäga att det för stöldansvar fordras skada för ägaren, emedan denna regel icke kan upprätthållas undantagslöst. I vissa situationer bör sålunda skada för panthavare anses lika med skada för ägaren, på den grund att panthavaren företräder ägarintresset. Den omständigheten att en sak är pantsatt för fordran som överstiger dess värde eller under sådana omständigheter att ägaren ej kan väntas vara i stånd att inlösa panten får sålunda icke medföra att tillgrepp av panten bedömes allenast såsom egenmäktigt förfarande.

Den inledningsvis nämnda olägenheten att gränsen mellan vanlig stöld och snatteri enligt gällande rätt är dragen efter visst penningvärde har i förslaget undvikits. Såsom närmare skall beröras vid 2 § skall nämligen en

gärning, som eljest vore att anse som stöld enligt förevarande lagrum, betraktas såsom snatteri, om brottet med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter vid gärningen är att anse som ringa.

I subjektivt hänseende fordras för stöldansvar uppsåt. Av skäl som anförts i allmänna motiveringen (s. 51 f.) har kommittén alltså ej upptagit Thyréns förslag att för stöldansvar skulle fordras vinningssyfte. Uppsåtet skall omfatta alla de objektiva omständigheter, som enligt det föregående skola vara för handen för att ett stöldbrott skall föreligga. Vad särskilt angår tillgreppets egenskap att innebära skada, får den omständigheten, att detta rekvisit kommit till uttryck i en bisats som språkligt icke är direkt anknuten till brottsbeskrivningen i övrigt, ej föranleda till att rekvisitet uppfattas såsom ett objektivet överskott (jfr SL 19: 6).

Strafflatituden har enligt förevarande paragraf samma maximum och minimum som enligt den nuvarande bestämmelsen om enkel stöld, dock att det ej ansetts erforderligt att såsom i gällande lag skett uppställa särskilda straffskalor för synnerligen försvårande och synnerligen mildrande omständigheter.

I de följande paragraferna upptagas privilegierade och kvalificerade fall av stöld.

2 §.

Liksom enligt gällande rätt, SL 20: 1, har även i förslaget upptagits en särskild privilegierad form av stöld, benämnd snatteri. Sätillvida skiljer sig emellertid förslagets snatteribegrepp från den gällande rättens, som gränsen mellan snatteri och oprivilegierad stöld ej dragits efter visst penningvärde. I stället har i förevarande lagrum stadgats, att stöld skall bedömas såsom snatteri när den med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter vid brottet är att anse som ringa. Att borttaga den nuvarande fixa värdegränsen, något som även Thyrén förordat, är enligt kommitténs mening motiverat med hänsyn bland annat till den vid 1 § berörda godtycklighet, som en sådan gräns måste medföra i tillämpningen. Den kan nämligen föranleda, att av sinsemellan tämligen likartade fall det ena måste hänföras till stöld och det andra till snatteri, såvida ej domstolarna anse sig befogade att jämka värderingen för att undgå stötande resultat. Omvänt kan mot en bestämd värdegräns även erinras, att en sak, som äger samma penningvärde på skilda orter, likväl på grund av orternas olika välstånd eller ekonomiska struktur kan äga avsevärt större betydelse på den ena orten än på den andra. Att penningvärdet är underkastat förändringar talar även mot metoden att fastläsa snatteriogränsen vid ett visst penningvärde. Enligt förslaget drages därför gränsen mellan stöld och snatteri under hänsynstagande även till andra omständigheter än värdet av det tillgripna. Endast omständigheter vid brottet skola emellertid tagas i betraktande, varför t. ex. en sådan allenast till gärningsmannens person hänförlig omständighet som att han är efterbliven eller att hans uppfostran blivit försummad icke kan göra ett tillgrepp till snatteri.

Kommitténs förslag bör icke tillämpas som om avsikten vore att avsevärt utvidga snatteribegreppet. Visserligen har kommittén borttagit den fixa gränsen emellan stöld och snatteri allteftersom det tillgripnas värde överstiger trettio kronor eller ej, men när övriga omständigheter icke äro särskilt förmildrande bör dock snatteriansvar anses uteslutet, så snart tillgreppet avsett något vars värde ej är obetydligt. Att förslaget snatteribegrepp i sådana fall sträcker sig även till högre värden än trettio kronor, framgår redan därav, att kommittén skärpt straffsatsen. Å andra sidan skall tillgrepp av ringa värde enligt förslaget bedömas som stöld, när övriga omständigheter vid brottet äro försvårande eller det ringa värdet framträder som en tillfällighet, t. ex. med hänsyn till andra av den brottslige föröfvade stölder.

Straffet för snatteri har bestämts till fängelse eller böter. I förhållande till gällande rätt innebär detta den ändringen, att fängelse nämnts först och ej begränsats till en tid av högst sex månader. Ändringen i förstnämnda hänseende sammanhänger med att bötesstraff vid ett brott av ifrågavarande slag i stor utsträckning torde vara mindre verksamt. Höjningen av fängelsestraffets maximum åter torde vara motiverad med hänsyn därtill att inom snatteribegreppet böra rymmas även fall av högre svårhetsgrad än för närvarande.

3 §.

Enligt SL 22: 20 skall för boдрäkt straffas, då äkta makar draga något lönligen undan varandra eller barn undan föräldrar, adoptivföräldrar eller fosterföräldrar eller ock stärbhusdelägare eller andra, som i samfällt bo eller bolag äro, undan varandra. Innebörden av paragrafen är, att de avsedda brotten behandlas mildare, därför att den brottslige och målsäganden äga viss samhörighet. Vilka brott lagen åsyftar med uttrycket »lönligen draga undan» är måhända ej fullt klart. Att därunder rymmas stöld och förskingring är emellertid tydligt.

I Thyréns utkast (III 12 §) har bibehållits ett boдрäktsbrott, vilket i hudsak beskrivits på samma sätt som i gällande lag. Samäganderätt har emellertid även i andra fall än de i SL 22: 20 nämnda angivits såsom grund för att behandla tillägnelsebrott såsom boдрäkt.

Kommittén har icke ansett sig böra bibehålla en boдрäktprivilegiation vid andra brott än stöld. Vad särskilt angår förskingring, är detta brott i kommitténs förslag utformat som ett trolöshets- och icke som ett tillägnelsebrott. Härav följer, att brott som enligt gällande rätt äro boдрäkt enligt förslaget i regel icke bliva att bedöma såsom förskingring utan jämlikt 22: 4 såsom olovligt förfogande, vilket innebär en fullt tillräcklig privilegiation. Allenast där fråga är om anförtrodd egendom blir brottet att bedöma såsom förskingring, men det ter sig i sådant fall också ofta såsom ett brott vilket icke bör privilegieras, t. ex. om en dödsbodelägare som blivit utsedd till boutredningsman förskingrar boets egendom. För lindrigare fall av förskingring avseende anförtrodd egendom kan privilegiationsbestämmelsen om undandräkt i 22:2 av kommitténs förslag komma till användning.

Om sålunda en bodräktsprivilegiation är obehörlig vid andra brott än stöld, synes däremot en sådan privilegiation vid stöld vara av värde. Själva namnet bodräkt framträder härvid såsom betydelsefullt; det är icke lämpligt att beteckna hithörande fall såsom stöld eller snatteri. Kommittén har därför i förevarande paragraf upptagit en bestämmelse om bodräkt såsom ett särskilt fall av privilegierad stöld.

Då bodräktsprivilegiationens värde till stor del torde ligga däri, att den är grundad på inhemsk historisk tradition, har kommittén ansett bestämmelserna härom i sak böra nära anslutas till gällande rätt, vars dunkla uttrycksätt dock måste förtydligas och närmare utvecklas i enlighet med de grundtankar på vilka privilegiationen vilar.

I motsats till många främmande lagar, som uttryckligen fastslå att tillgrepp från samägares sida skall betraktas såsom stöld med avseende på den av honom icke ägda delen, torde svensk lag, såsom Thyren (III s. 139) påpekat, bygga på den åskådningen, att ett dylikt fall, där mitt och ditt oförmärkt flyta i varandra, är föga jämförligt med ingrepp i en fullkomligt främmande rättssfär. I likhet med Thyren har kommittén därför såsom ett huvudfall av bodräkt upptagit stöld av samegendom. Kommittén har emellertid begränsat regeln härom till att avse endast lösöre, d. v. s. lösa saker med undantag av penningar och värdepapper. Penningar kunna så lätt växlas, att någon ursäkt knappast synes föreligga för en samägare som uppsåtligen tillägnar sig vad som av kontanta tillgångar belöper på annan, och även beträffande värdepapper finnas särskilda skäl och möjligheter att skilja på mitt och ditt. Redan enligt gällande rätt har en man, som efter sin hustrus död utan tillstånd av deras barns förmyndare för sin enskilda gäld pantsatt två inlösta, det samfällda boet tillhöriga och i dess fastighet in-tecknade skuldebrev, dömts för förskingring och icke för bodräkt (NJA 1875 s. 467). Ehuru kommittén angivit lösöre som föremål för brottet, kan lagrummet, på sätt 7 § utvisar, bliva tillämpligt på fastighetsförhållanden, nämligen om delägare i fastighet eller annan som är berättigad att taga något från fastigheten därifrån olovligen avskiljer och tager i besittning något som hör till fastigheten. Härvid förutsattes dock, att gärningsmannen blir delägare i vad som avskilts. Om detta i och med avskiljandet tillfaller annan, t. ex. en brukare som är berättigad till all avkastning av ifrågavarande slag, blir gärningen icke bodräkt utan vanlig stöld.

Såsom stöld av något vari man äger del kan tydligen icke anses, att en delägare i ett särskilt bildat rättssubjekt stjäla något som tillhör detta (jfr NJA 1931 s. 147). Ehuru gällande lag använder uttrycket »samfällt bolag» och sålunda under bodräkt inbegriper bolagsmans tillgrepp i handelsbolag, böra enligt kommitténs mening inga andra hithörande fall betecknas som bodräkt än dödsbodelägars stöld från boet. Kvarlåtenskapen i oskiftat dödsbo kan i detta hänseende likställas med samegendom. Då delägare i dödsbo ofta stå i ett nära familjeförhållande till varandra, har bodräktsprivilegiationen i fråga om dödsbo i motsats till vad som gäller samegendom icke begränsats till

lösöre, utan i likhet med boдрäkt i famijeförhållanden fått omfatta såväl lösöre som penningar.

Utöver samäganderätts- och dödsbofallen avser boдрäktprivilegiationen i kommitténs förslag vissa famijeförhållanden. Gällande rätt nämner brott mot make, föräldrar, adoptivföräldrar eller fosterföräldrar. Kommittén tilllägger brott mot barn, adoptivbarn och fosterbarn, vilka brott nog trots lagens uttryckssätt redan nu torde vara att anse såsom boдрäkt, ävensom brott mot syskon. Med hänsyn till ovissheten om vad som menas med fosterföräldraskap kunde det ifrågasättas att ur uppräknningen utesluta fosterföräldrar och fosterbarn. Att emellertid så ej skett har sin förklaring i en önskan att undvika de stötande resultat som kunde uppstå, om underlåtenheten att genom formlig adoption så att säga legalisera ett faktiskt adoptionsförhållande skulle utesluta boдрäktreglernas tillämplighet. Tolkningen av uttrycket i fråga får här liksom annorstädes i strafflagen (se 8: 28 och 10: 18 a i kommitténs förslag samt SL 18: 6) överlåtas åt domstolarna. I förhållande till gällande rätt innebär kommitténs förslag den inskränkningen, att boдрäkt föreligger blott då de närstående från varandra medan de sammanbo stjäla lösöre eller penningar. Thyrén, som icke medtagit andra famijeförhållanden än mellan makar samt föräldrar och barn, har icke upptagit några dylika inskränkningar. Troligen har Thyrén ansett detta överensstämma med gällande rätt. I praxis har emellertid vid upprepade tillfällen yppats tvekan, huruvida barns tillgrepp från föräldrar skall bedömas som boдрäkt annat än då barnet bor hos föräldrarna (jfr NJA 1902 s. 286 och 1913 s. 395). Beträffande makar som leva åtskilda är tillämpning av boдрäktbestämmelsen till den del samegendom ej råder än mindre motiverad. I själva verket synes kriminalpolitisk grund för boдрäktprivilegiation beträffande dem »som i samfällt bo eller bolag äro» föreligga endast för sådana som hava gemensamt hemvist eller gemensam egendom. Kommittén upprätthåller därför beträffande alla närstående fordran på gemensamt hemvist men medtager av »andra» än de i lagen nu uppräknade »som i samfällt bo äro» syskon med gemensamt hemvist. Kommittén fordrar icke, att det tillgripna skall befinna sig i det gemensamma hemvistet, eftersom det ofta kan vara en tillfällighet var föremålet vid tillgreppet finnes. Däremot begränsar kommittén föremålen för boдрäkt mellan närstående till lösöre och penningar. Tillgrepp av värdepapper blir alltså icke i något fall boдрäkt.

Straffet för boдрäkt är enligt kommitténs förslag detsamma som för snatteri, nämligen fängelse eller böter. Med böter åsyftas här som annorstädes i strafflagen dagsböter. Något skäl att för boдрäkt bibehålla den nuvarande speciella ordningen med normerade böter föreligger icke.

En i gällande rätt synnerligen dunkel fråga är, huruvida grova fall av stöld skola bedömas som boдрäkt (jfr Thyrén III s. 140 samt NJA 1913 s. 395). Kommittén har löst denna fråga så, att fall vilka eljest skulle vara att bedöma som enkel stöld enligt 1 § eller snatteri enligt 2 § skola bedömas som

bodräkt, då de i 3 § angivna betingelserna föreligga. Ehuru dessa betingelser föreligga, blir emellertid ett brott att bedöma som grov stöld enligt 4 §, om det med hänsyn till övriga omständigheter vid brottet är att anse som grovt. Ett brott som eljest skulle vara bodräkt kan alltså bli att bedöma som grov stöld t. ex. om det förövats medelst inbrott eller avser betydande värde. Det är dock icke uteslutet att med hänsyn till förmildrande omständigheter bedöma exempelvis inbrottsstöld ur låst förvaringspersedel inom gemensamt hemvist såsom bodräkt.

Ytterligare ett spörsmål är, huru man skall bestraffa annan till brottet medverkande än i lagrummet angivna delägare eller närstående (se härom Thyren III s. 140 och NJA 1927 s. 422). Kommittén besvarar frågan så, att så snart någon till brottet medverkande tillhör den angivna kretsen av delägare eller närstående jämväl envar av övriga medverkande skall dömas för bodräkt eller delaktighet i bodräkt. Dock skall en utomstående som handlat med uppsåt att tillägna sig själv det tillgripna icke dömas för bodräkt eller delaktighet däri utan enligt vanliga regler, d. v. s. för enkel stöld, snatteri eller delaktighet i sådant brott.

4 §.

Av ålder har lagstiftningen vid stöld upptagit en mängd specialfall med olika straffsatser. Sålunda upptog 1864 års strafflag ursprungligen icke mindre än tre grader som skulle bestraffas strängare än den enkla stölden, varje grad omfattande ett flertal fall. År 1890 borttogos de två lägre kvalifikationsgraderna, och i stället höjdes straffmaximum för enkel stöld väsentligt. Den enda därefter återstående kvalifikationsgraden, som är upptagen i SL 20: 4, omfattar för närvarande tio fall. Kvalifikationerna äro limitativt angivna; det i SL 20: 4 upptagna strängare straffet skall alltid användas i de angivna fallen men icke i några andra.

Thyrén (III s. 124) framhåller, att hur omsorgsfullt lagstiftaren än avväger de fall, för vilka han stadgar en strängare bestraffning, det dock alltid skall kunna tänkas andra, vilka lika väl hade förtjänt att kvalificeras. Emellertid har Thyren icke låtit denna invändning, vilken kan göras och även gjorts mot kvalificerande av brott överhuvud, vara avgörande, detta på grund av betänkligheter mot alltför vida strafframar. Hos Thyren (III 4 §) upptagas därför liksom i gällande svensk rätt och flertalet utländska strafflagar ett antal limitativt bestämda kvalifikationsfall vid stöld. Dessa, för vilka Thyren inför beteckningen grov stöld, äro tolv, alltså något flera än i gällande lag.

Såsom i redogörelsen för huvuddrag i förslaget framhållits bryter kommittén med det hittills brukliga och hos Thyren bibehållna systemet med ett antal uppräknade limitativa kvalifikationer. Avgörande för kommittén har varit ej blott den av Thyren framhållna synpunkten, att en uppräknning aldrig kan göras så uttömmande att den omfattar alla fall förtjänta att kvalificeras, utan lika mycket omöjligheten att undvika, att uppräknningen kommer att omfatta även lindriga fall. Enligt kommitténs förslag skall

för grov stöld dömas till det i 4 § stadgade strängare straffet, då brott som förut i detta kapitel är sagt med hänsyn till omständigheterna vid brottet är att anse som grovt. I lagtexten talas icke om stöld utan om brott som förut i kapitlet är sagt, detta med hänsyn till att ordet stöld användes som beteckning på ej blott brottet i dess helhet utan även det i 1 § upptagna medelsvåra fallet. Talades i 4 § allenast om stöld, skulle detta kunna tolkas som om 4 § blott avsåge gärningar, som eljest skolat bestraffas enligt 1 §. Meningen är emellertid, att även de i 3 § upptagna, som bodräkt betecknade brotten skola bliva att bedöma som grov stöld, när de äro grövre än som svarar mot 1 §:s fall. Vad 2 § angår förutsätter denna, att brottet är ringa, och 4 § kan alltså icke bliva tillämplig på där avsedda gärningar. Av 4 §:s avfattning framgår emellertid att en stöld, även om det tillgripnas värde är ringa, med hänsyn till övriga omständigheter vid brottet kan bliva att bedöma som grov stöld.

Den i första stycket av 4 § i kommitténs förslag givna regeln överläter åt domstolarna att bedöma, när en stöld skall anses som grov. Till ledning för bedömandet anges i andra stycket flera exempel på omständigheter som härvid skola beaktas. Det är emellertid, såsom redan framhållits (s. 68), varken nödvändigt att i de angivna exempelfallen alltid döma för grov stöld eller uteslutet att till grov stöld hänföra andra fall än dessa. De såsom exempel anförda kvalifikationsgrunderna hänföra sig dels till handlingen och dels till det tillgripna objektet. I förra hänseendet nämnes, att stölden förövas medelst inbrott eller avser sak som någon bär på sig eller att gärningsmannen är försedd med vapen, sprängämne eller annat dylikt hjälpmedel eller att gärningen eljest är av särskilt farlig art. Som exempel på kvalifikationsgrunder av senare slaget nämnes, att brottet avser betydande värde eller innebär synnerligen kännbar skada. De exempel som avse handlingen nämnas först, emedan sättet för gärningens förövande främst bör vara avgörande. Är detta kvalificerat, blir brottet i regel grov stöld, även om det tillgripnas värde är ringa eller de omständigheter som hänföra sig till det tillgripna objektet eljest tala i motsatt riktning.

Det praktiskt mest betydelsefulla fallet av grov stöld är det då stölden förövas medelst inbrott. Detta fall, som nästan undantagslöst omnämnes i de främmande strafflagarna, upptages i gällande svensk rätt i SL 20: 4 p. 4 samt hos Thyrén i III 4 § p. 2. Enligt SL 20: 5 föreligger inbrott, då någon, i uppsåt att stjäla, med våld å mur, vägg, golv, tak, lucka, fönster, port, dörr, lås eller annat dylikt stängsel brutit sig in i gård, hus, rum eller fartyg; eller medelst klättring över mur, vägg, port eller tak, eller medelst inkrypande genom fönster, glugg, skorsten eller annan till ingång ej ämnad öppning, eller ock genom bruk av dyrk eller falsk nyckel förskaffat sig ingång i gård, hus, rum eller fartyg; eller med våld eller list öppnat skåp, kista, skrin eller annan förvaringspersedel, som med lås, försegling eller annat dylikt stängsel tillsluten var, utan att den borttaga. Thyrén har icke närmare bestämt begreppet i detta sammanhang, men hans avsikt var att göra detta i samband med inbrottets upptagande som särskilt brott inom annan

20: 4

avdelning av straffrättens speciella del än förmögenhetsbrottens, en tanke som Thyren emellertid aldrig hann förverkliga.

Kommittén, som ej har anledning att behandla begreppet i annat sammanhang än det förevarande, har ej upptagit någon beskrivning på inbrott, emedan inbrott enligt förslaget icke ovillkorligen gör brottet grovt utan blott är ett exempel på omständigheter att beakta vid bedömandet. Vare sig inbrott eller blott ett inbrottsliknande förfarande föreligger, skall domstolen efter omständigheterna pröva om brottet bör anses grovt. Då kommittén med inbrott likställer att gärningen eljest är av särskilt farlig art, tänker kommittén bland annat på vissa inbrottsliknande sätt att föröva stöld. I SL 20: 4 p. 4 nämnes vid sidan om inbrott att gärningsmannen för brottets förövande bortförer och med våld eller list öppnar skåp, kista, skrin eller annan förvaringspersedel som med lås, försegling eller annat dylikt stängsel tillsluten är. Kommittén har ansett det utan särskilt stadgande vara klart, att brottet icke bör bedömas olika allt efter som förvaringspersedeln bortförts eller icke före öppnandet. Lika klart är, att ett inträngande i gård, hus, rum eller fartyg icke i och för sig bör bedömas annorlunda än ett inträngande i exempelvis en järnvägsvagn eller en bil. Fallen böra bedömas lika, vare sig beteckningen inbrott kan användas eller ej. Såsom inbrott torde kunna betecknas ej blott att gärningsmannen själv intränger i det stängda utrymmet utan även att han skaffar ut det tillgripna därur (NJA 1937 s. 442). Däremot kan det icke kallas inbrott att gärningsmannen utan att bereda sig tillträde till stängt utrymme förövar stölden genom brytande av lås eller eljest genom att med våld eller list öppna stängsel, t. ex. stöld av fasttjudrat kreatur, båt med låst förtöjning eller låst velociped. Fall av sistnämnda art böra emellertid enligt kommitténs förslag det oaktat ofta anses göra brottet grovt. I gällande rätt särskilt omnämnda inbrottsliknande fall som sakna motsvarighet i kommitténs förslag äro dels stöld ur förseglat brev (SL 20: 4 p. 3), dels ock stöld nattetid i bebott hus efter olovligt insmygande eller undangömmande (SL 20: 4 p. 5). Att dylika omständigheter göra brottet grovt synes icke kunna uppställas som en allmän regel.

Som exempel på grov stöld nämner kommittén för det andra, att stölden avser sak som någon bär på sig. Detta fall, den s. k. fickstölden, upptages i gällande rätt i SL 20: 4 p. 3 och hos Thyren i III 4 § p. 8. Sådan stöld ådagalägger vanligen såväl brottslig företagsamhet som genom övning vunnit skicklighet och är därför särskilt farlig. I motsats till gällande rätt och Thyrens utkast, som blott tala om stöld ur kläder som någon bär på sig, vill kommittén såsom grov anse även stöld av eller ur handväskor. Tydligt kunna emellertid hit hänföras endast fall i vilka saken på ett alldeles särskilt sätt befinner sig i den bestulnes omedelbara vård. Hit kunna icke räknas vare sig tillgrepp från sovande (NJA 1878 s. 329, 1885 s. 205 och 1898 s. 43) eller från högradigt berusad (jfr NJA 1888 s. 34) eller ur en öppen korg som någon bär i handen. Icke heller kan varje s. k. handrán, tagande ur den bestulnes hand, anses som grov stöld.

Stöld kan vidare enligt de av kommittén angivna exemplen bliva att anse

som grov på grund av att gärningsmannen är försedd med vapen, sprängämne eller annat dylikt hjälpmedel. SL 20: 4 p. 6 talar om att gärningsmannen för stöldens förövande inställt sig med vapen; Thyrén (III 4 § p. 3) utvidgar kvalifikationen till att gälla då gärningsmannen försett sig med vapen, livsfarligt tillhygge, medel för bedövning eller bländning eller annat dylikt. Som farliga hjälpmedel böra tydligen anses sådana medel för bländning som frätande vätska, malen peppar eller dylikt att kasta i offrets ögon. I likhet med gällande rätt och Thyrén anser kommittén icke erforderligt, att vapnet eller hjälpmedlet använts eller ens visats. Däremot måste det framgå av omständigheterna, att gärningsmannen medfört hjälpmedlet för stöldens förövande.

Till komplettering av exemplen på fall som avse sättet för gärningens förövande nämner kommittén, att gärningen eljest är av särskilt farlig art. Hit kunna hänföras sådana fall som det i SL 20: 4 p. 6 omtalade, att gärningsmannen använt ringare skräckmedel eller hot än att gärningen kan hänföras till rån. Om sakens utlämnande framtvingits på dylikt sätt, blir gärningen visserligen enligt kommitténs förslag att bedöma som utpressning (jfr Thyrén III s. 127), ty i motsats till SL 21: 10 stadgar den av kommittén föreslagna bestämmelsen om utpressning icke undantag för dylika fall; men användes hotet exempelvis som påtryckningsmedel att uppdaga egendomen, föreligger grov stöld.

Såsom särskilt farliga böra vidare anses dels, såsom på tal om inbrott påpekats, vissa inbrottsliknande förfaranden, dels ock fall då gärningsmannen för stöldens förövande försett sig med särskilt tekniskt hjälpmedel, t. ex. då stölden ingår i en organiserad brottslig verksamhet till vars utrustning hör motorfordon eller motorbåt. Stöld som ingår i organiserad verksamhet av två eller flera kan för övrigt vara att anse som grov, även om inga särskilda tekniska hjälpmedel funnits (jfr SL 21: 2 p. 1, SOU 1923: 9 9 kap. 12 § p. 5 och Thyrén III 4 § p. 4). Kommittén finner uppenbart, att en stöld som ingår i organiserad brottslig verksamhet av ett tjuvband, även om dess medlemmar endast äro två, i regel bör anses som grov. Att kommittén icke uttryckligen omnämnt fallet beror på att det icke är nog för att stölden skall bliva grov att flera handlat i förening. Handlingen måste vara uttryck för ett visst mått av organisation eller yrkesmässighet, och detta mått är svårt att antyda i lagtexten. Om ynglingar, som kommit att bilda ett »gäng», tillfälligtvis begå stölder tillsammans, medför denna samverkan i och för sig icke att grov stöld skall anses föreligga. Kommittén har därför nöjt sig med det allmänna uttrycket, att gärningen är av särskilt farlig art.

Av särskilt farlig art kan en stöld vara, även om den utföres av en tjuv, som handlar ensam och utan hjälpmedel. Ådagalägger gärningen särskild förslagenhet eller synnerlig brottslig företagsamhet, bör stölden anses som grov. Vid bedrägeri och förskingring nämner kommittén som exempel på omständigheter vilka kunna göra brottet grovt att gärningsmannen missbrukar allmänt förtroende eller ansvarsfull tjänsteställning. En sådan omständighet kan göra även en stöld till grov, men kommittén nämner icke

20: 4

detta särskilt, då det är sällsynt att i stöld ingår ett sådant moment. Sker stölden i allmän tjänst, skall enligt förslaget förutom straff för förmögenhetsbrottet även ansvar enligt SL 25 kap. inträda. Att tjuven varit förklädd eller givit sig ut för ämbetsman kan också vara av beskaffenhet att göra stölden grov, men icke heller dylika omständigheter hava ansetts vara av så stor praktisk betydelse att de förtjäna omnämnas i lagtexten.

De hittills behandlade fallen av grov stöld hava i huvudsak tagit sikte på att gärningen är av särskilt farlig art därför att den övervinner särskilda yttre hinder. Även fall i vilka inga sådana yttre hinder möta men där enligt allmän uppfattning starka inre betänkligheter bort verka avhållande kunna emellertid vara av särskilt farlig art. Hit höra främst sådana fall som fordom kallades nidingsstöld, nämligen att någon utnyttjar allmän nöd eller fara, såsom farsot, eldsvåda, vattunöd, skeppsbrott, uppror eller fiendes åträngande, till att stjäla vad som ej kan vårdas på vanligt sätt (SL 20: 4 p. 8 och 9; Thyrén III 4 § p. 10). Ett under nuvarande förhållanden praktiskt fall av denna art är stöld under mörkläggning i samband med luftskyddstillstånd eller medan befolkningen på grund av ortens evakuering nödgats lämna sina bostäder.

Även under normala förhållanden kunna emellertid grova stölder av denna typ förekomma. I SL 20: 4 p. 1 och 2 nämnas stöld i kyrka samt stöld av sådant som är förtrott åt allmänna posten. Thyrén (III 4 § p. 5 och 6) tillägger stöld från museer och andra sådana inrättningar samt stöld av vad som lämnats att befordras med järnväg. Vidare nämnes i SL 20: 4 p. 7 stöld av kreatur som går i bete ute å mark. Thyrén (III 4 § p. 9) tillägger stöld av jordbruksredskap på marken, räcker utlagda till blekning eller andra sådana föremål som med hänsyn till det sätt varpå de allmänligen användas eller behandlas måste lämnas utan stängsel eller tillsyn. Kommittén har icke uttryckligen nämnt något exempel av detta slag. En efter nutida förhållanden anpassad uppräknig av föremål som måste lämnas utan stängsel eller tillsyn skulle väl bland annat upptaga ytterplagg i tamburer eller garderober i mera eller mindre offentliga lokaler, kläder uthängda till torkning eller vädring samt vid byggen eller andra arbetsplatser kvarlämnade arbetsredskap. Och med stölder från post eller järnväg av dem anförtrott gods kunde man jämställa stölder från andra kommunikationsmedel samt av handbagage ävensom stölder på hotell och restauranger m. m. Emellertid böra tydligen ingalunda alla dylika stölder anses som grova blott på den grund att föremålet måst lämnas utan stängsel eller tillsyn. Man måste här i högre grad än eljest taga hänsyn jämväl till vad det är som tillgripes. Är det tillgripnas bevarande av särskild betydelse ur allmän synpunkt, bör stölden anses grov. Vidare har man att taga hänsyn till det tillgripnas värde och betydelse för ägaren. Även om en stöld icke kan betecknas såsom grov vare sig med hänsyn till sättet för dess förövande i och för sig eller på grund av det tillgripnas beskaffenhet i och för sig, kunna dock försvårande omständigheter vid brottet i båda dessa hänseenden föranleda dess bedömande som grovt.

Som till objektet hänförliga exempel på grov stöld nämner kommittén, att

brottet avser betydande värde eller innebär synnerligen kännbar skada. Både det tillgripnas absoluta värde och dess särskilda betydelse för den bestulne skola beaktas, naturligtvis dock endast så långt de omfattas av gärningsmannens uppsåt. Värdet för den bestulne bör bedömas med hänsyn till såväl dennes ekonomiska ställning som möjligheten att ersätta det tillgripna. Vad angår det tillgripnas absoluta värde, innebär kommitténs förslag i motsats till exempelvis den nya schweiziska strafflagen, att en stöld redan på grund härav kan vara att beteckna som grov. Så synes åtminstone vara fallet, då det tillgripnas värde är verkligt betydande samt gärningsmannen varit inställd på ett stort kap. Om tjuven tillfälligtvis kommit över ett stort byte, bör däremot stölden icke på den grund betecknas som grov.

Thyrén (III s. 22 och 125) indelar de vid stöld i lagarna framträdande kvalifikationerna i sådana som grunda sig på omständigheter i brottslingens person, omständigheter vid handlingen, omständigheter beträffande objektet, vare sig dess särskilda vikt eller dess skyddslöshet, eller slutligen särskild i brottets syfte eller resultat framträdande fara eller skada. Av dessa fyra grupper motsvara de båda mellersta närmast kommitténs exempel; dessa hänföra sig nämligen till handlingen eller det tillgripna objektet. Vad angår den första gruppen, böra enligt kommitténs redan uttalade mening (se s. 31, 69) omständigheter som röra brottslingens person men falla utanför den brottsliga gärningen icke föranleda till att brottet betecknas som grovt. Thyrén (III 4 § p. 1) nämner i detta hänseende som kvalifikation, att brottet begås yrkesmässigt. Enligt kommitténs åsikt kan icke varje stöld av en yrkestjuv betraktas som grov, men grov stöld föreligger, om själva gärningen ådagalägger särskild yrkesskicklighet, t. ex. fick- eller inbrottsstöld, eller eljest är av yrkesmässig typ, t. ex. ingår i en organiserad brottslig verksamhet. Till den fjärde gruppen, avseende särskild i brottets syfte eller resultat framträdande fara eller skada, räknar Thyrén (III 4 § p. 12) ett fall, motsvarande det år 1910 i SL 20: 4 p. 10 införda, att någon stjälar gift eller sprängämne i uppsåt att därmed skada annan till liv eller hälsa eller förstöra eller skada annans egendom. Kommittén har icke ansett någon särskild bestämmelse erforderlig, då straff kan inträda dels för stöld och dels jämlikt SL 19: 21 eller kommitténs förslag 20: 9. Vid behandlingen av sistnämnda lagrum återkommer kommittén till frågan.

I gällande rätt är straffet enligt SL 20: 4 straffarbete i högst fyra år; endast om värdet av det tillgripna ej överstiger trettio kronor och omständigheterna äro synnerligen mildrande, kan fängelse ådömas. Enligt kommitténs förslag är straffet för grov stöld straffarbete i högst sex år. Någon möjlighet att nedsätta straffet till fängelse vid synnerligen mildrande omständigheter erfordras ej, då brottet under dylika omständigheter överhuvud icke skall betecknas som grov stöld. Anledningen till att straffmaximum satts så högt som till sex år har angivits i redogörelsen för huvuddragen i förslaget (s. 70). Om två eller flera anledningar att anse brottet grovt föreligga, bör tydligen straffet inom skalan skärpas i förhållande därtill.

5 §.

I strafflagen har åt rån ägnats ett helt kapitel, 21 kap., vari dock sedan 1934 även utpressning finnes upptagen. Rån föreligger jämlikt SL 21:1, då någon medelst våld å person eller användande av hot som innebär trängande fara av annan tager gods eller penningar. Rån är alltså ett fall av stöld, vari ett moment av grovt tvång ingår. Begreppet rån omfattar emellertid även gärningar, i vilka samma moment av tvång ingår men vilka icke äro stöld. Jämlikt SL 21:5 dömes för rån även den som med våld eller hot som i 1 § sägs avtvingar annan skuldebrev, kvittobrev eller annan dylik handling rörande hans eller annans egendomsrätt. Kapitlet upptager ytterligare ett tredje fall. Jämlikt SL 21:4 skall nämligen såsom för rån straffas den som begår stöld eller snatteri och, där han å bar gärning anträffas, sätter sig med våld eller hot som i 1 § nämnt är till motvärn emot den som vill återtaga det tillgripna. I övrigt upptager kapitlet dels i 2, 6, 7 och 8 §§ strängare straffbara fall av rån, dels ock i 1, 3 och 9 §§ regler om försök, återfall och delaktighet. I kommitténs förslag behandlas frågorna om försök och s. k. efterföljande delaktighet i annat sammanhang, nämligen i 20:8 och 21:6. De särskilda återfallsreglerna vid rån hava, såsom 4:14 i kommitténs förslag utvisar, ingen direkt motsvarighet i förslaget; och bestämmelsen i SL 21:9 att straff för delaktighet jämlikt SL 3:4 i rån ej må sättas lägre än till straffarbete i två månader har ansetts obehövligen och därför icke upptagits i kommitténs förslag.

Thyrén (III 5 och 6 §§) bibehåller de tre nu straffbara formerna av rån och utvidgar den i SL 21:5 upptagna till att avse varje förorsakande av skada å förmögenhet, som sker i vinningsavsikt och med råntvång. Beträffande råntvånget talar Thyrén om »våld å person eller hot, som innebär omedelbar fara för person», varmed emellertid icke åsyftas någon ändring i gällande lag (III s. 131). Thyrén (III 16 §) föreslår emellertid den utvidgningen att med våld skulle likställas varje försättande av en person »i sådant tillstånd, att han ej till sig vet eller är oförmögen att handla efter sin vilja». Med detta uttryck avser Thyrén (III s. 131) även inlåsende eller annat frihetsberövande varigenom tillgreppet möjliggöres. Av kvalifikationer har Thyrén (III s. 132), med hänsyn till att han föreslagit ett högt straffmaximum för rån i allmänhet, icke upptagit någon annan än att rånet medfört svår kroppsskada eller död (III 7 §).

Kommittén har, såsom i redogörelsen för förslagets systematik (s. 56) angivits, uppdelat det nuvarande rånkapitlet på det föregående, stöldkapitlet, dit rån hänförts och det efterföljande, bedrägerikapitlet, dit utpressning hänförts. Härigenom hava rån och utpressning, vilka av Thyrén behandlas i ett sammanhang (III förordet), blivit skilda åt; till skälen härför, som berörts i den allmänna motiveringen, återkommer kommittén i det följande. Bestämmelserna om rån hava alla upptagits i en paragraf, sedan vissa allmänna frågor, som nyss nämnts, reglerats i annat sammanhang. I likhet med Thyrén föreslår kommittén nyheter i förhållande till gällande rätt

väsentligen i tre hänseenden, nämligen beträffande dels det våld eller hot varmed åtgärden utföres, råntvånget, dels de åtgärder som höra hit, dels ock kvalifikationerna.

Råntvånget beskrives i kommitténs förslag så, att åtgärden utföres »medelst våld å person eller medelst hot som innebär trängande fara». Förutom att kommittén genom upprepadet av ordet »medelst» markerat att våldet icke behöver innebära trängande fara överensstämmer denna beskrivning med den nu i SL 21:1 givna. Då uttrycket »hot som innebär trängande fara» lämnar åtskilligt övrigt att önska i fråga om klarhet, kunde det ifrågasättas att här välja något uttryckssätt som bättre klargör meningen, nämligen att faran skall ej blott vara omedelbart överhängande, utan även avse något betydelsefullt intresse. Mot det av Thyréns föreslagna uttrycket »hot som innebär omedelbar fara för person» kan emellertid invändas, att icke varje omedelbar fara för person är trängande; faran måste gälla liv eller hälsa eller något annat mera betydelsefullt intresse. Härtill kommer att den ifrågavarande beskrivningen på grovt tvång upptagits även inom civilrätten. Jämlikt 28 § avtalslagen är en rättshandling, den någon blivit rättsstridigt tvungen att företaga, ogiltig, där tvånget utövas genom våld å person eller genom hot, som innebär trängande fara. Då det i 28 § avtalslagen avsedda tvånget bör sammanfalla med råntvånget, har den straffrättsliga beskrivningen därpå lämnats oförändrad. Även uttrycket »våld å person» har därför bibehållits. Kommittén vill emellertid, i anslutning till rättspraxis (jfr NJA 1888 s. 34 och 570), understryka, att uttrycket ej får tolkas alltför vidsträckt. Det fordras, att gärningsmannen bär våldsam hand på en person som därigenom utsättes för misshandel eller be-
tvingande. Att rycka något från en person innan denne hinner besinna sig, att fråntaga en berusad eller sovande något, att knuffa någon i folkträngsel för att öva fickstöld och andra lika lindriga våldsfall höra alltså ej hit. Dylika fall få räknas som stöld eller grov stöld, icke som rån. Till gällande bestämmelser om råntvång gör kommittén det tillägget, att lika med våld å person skall anses åtgärd, varigenom någon försättes i vanmakt eller annat sådant tillstånd. Att försätta någon i yrsel, sömn eller vanmakt kunde väl i och för sig tolkningsvis hänföras under våld å person men nämnes i SL 15:13 såsom ett med våld sidoordnat fall, varför en uttrycklig bestämmelse härom ej kan undvaras. Givetvis avses endast sådana fall, då offret mot sin vilja försatts i tillståndet i fråga, alltså icke fall då han blivit berusad av att frivilligt förtära rusgivande medel, låt vara att annan i ond avsikt förlett honom därtill. Med »annat sådant tillstånd» avses i första hand att offret gjorts hjälplöst genom användande av t. ex. tårgas eller andra bländande eller bedövande medel. Däremot måste kommittén, i motsats till Thyréns, hävda, att det endast undantagsvis kan betecknas som ett sådant tillstånd att vara inlåst eller på annat liknande sätt berövad friheten. En person, som mot sin vilja är fängslad till händer och fötter eller instängd så att han nätt och jämnt har utrymme att röra sig, kan visserligen sägas vara utsatt för våld å person, även om våldsamma medel icke

använts vid fångslandet eller instängandet, men mindre långt gående frihetsberövanden höra enligt kommitténs mening icke hit. Att en tjuv, som hör människor i rummet bredvid, låser dörren för att obehindrat kunna fortsätta stölden kan sålunda ej göra denna till rån utan på sin höjd till grov stöld.

Kommittén övergår härefter till frågan vilka förfaranden medelst råntvång man skall anse såsom rån. I förslaget nämnas liksom i gällande rätt tre fall.

Det första är, att någon stjal medelst råntvång. Detta uttryck inbegriper tydligen utan vidare det fallet att en tjuv övar råntvång mot någon som söker hindra stölden. Med stöld åsyftas stöld i vidsträckt mening, d. v. s. gärning som i 1, 2, 3 eller 4 § sägs. Även ett brott som eljest skulle vara bodräkt blir rån, om det förövas medelst råntvång. Däremot kunna andra tillgrepp än stöld aldrig bliva rån, även om råntvång kommit till användning. Att medelst råntvång själv taga sig rätt eller tillgripa en sak utan tillägnelseuppsåt endast för att bruka den är icke rån. Härutinnan torde kommitténs förslag överensstämja med gällande rätt. Enligt förslaget bliva dylika tillgrepp medelst råntvång att bedöma såsom egenmäktigt förfarande i förening med misshandels- eller frihetsbrott. Härtill återkommer kommittén vid behandlingen av de i förslagets 6 § avsedda grova fallen av egenmäktigt förfarande.

I anslutning till gällande rätt har kommittén såsom rån upptagit även det fallet att den som begått stöld och anträffats å bar gärning sätter sig med råntvång till motvärn mot den som vill återtaga det tillgripna. Här föreligga i själva verket dels en fullbordad stöld och dels ett därefter medelst råntvång övat motvärn. Motvärn mot den som utövar rätt att återtaga sak — sådan rätt föreligger ju bland annat då tjuv anträffas å bar gärning — skall enligt 20:6 i kommitténs förslag anses som egenmäktigt förfarande. Om särskilt stadgande saknades, skulle alltså det här ifrågavarande motvärnsfallet bliva att bedöma som stöld i förening med efterföljande egenmäktigt förfarande. Det har emellertid ansetts lämpligt att med bibehållande av nuvarande ordning betrakta dessa gärningar såsom ett brott. När tjuven överraskas på brottsplatsen och då använder råntvång, är det ur kriminalpolitisk synpunkt av underordnat intresse, om han ännu icke hunnit taga något när han överraskas eller om han visserligen tagit men icke bortfört det tillgripna. Den omständigheten att han strax är beredd att använda råntvång kännetecknar honom i båda fallen som en brottsling av den farliga typ, för vilken rånstraffet är avsett. Inom ramen för uttrycket bar gärning anses emellertid falla ej blott vad som sker på brottsplatsen utan även vad som äger rum under ett kontinuerligt förföljande därifrån. Tvekan kunde möjligen råda, huruvida alla dessa fall av motvärn medelst råntvång böra straffas såsom rån. Någon olägenhet av att även i detta hänseende lämna den gällande ordningen orubbad synes dock ej följa, om man endast noga fasthåller, att rån blott föreligger då råntvång användes med uppsåt att genomföra eller fullfölja stölden, alltså för att taga eller behålla

det tillgripna, däremot icke då tjuven tillgriper sådant tvång endast för att skydda sig själv.

Slutligen betecknas i förslaget såsom rån även att någon med råntvång tvingar annan till handling eller underlåtenhet som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den tvungne eller någon i vars ställe denne är. Såsom rån skall alltså bedömas att någon genom råntvång tvingar en annan att utlämna en sak. Detta bedömes för närvarande såsom rån enligt SL 21: 1, oaktat detta lagrum efter orden endast handlar om att någon av annan tager gods eller penningar. Då förslaget utesluter varje tvivel om att detta fall skall bedömas som rån, innebär det alltså ett förtydligande av gällande rätt. Vidare föres genom denna bestämmelse i förslaget till rån det nu i SL 21: 5 upptagna fallet att någon avtvingar annan skuldebrev, kvittobrev eller annan dylik handling. Härutöver omfattar rånbegreppet enligt förslaget även fall som nu ej höra dit, nämligen sådan medelst råntvång framkallad förmögenhetsöverföring, som varken består i att en sak utlämnas eller i att sådan handling som nyss nämnts utgives.

Man kan naturligtvis tveka, huruvida fall i vilka icke något tillgreppsmoment föreligger skola föras till det med tillgreppsbrotten sammanställda rånbrottet eller till det i nästföljande kapitel upptagna brottet utpressning. Denna tvekan kan dock näppeligen gälla fall i vilka någon tvingas att utlämna en sak. Att en rövare med vapen i hand förmår resande att lämna ifrån sig sina penningar är ett gott exempel på typiskt rån. Vill man till utpressning hänföra några fall i vilka råntvång kommit till användning, måste därför gränsen dragas mellan avtvingande av sak och andra förmögenhetsöverföringar. Praktiskt taget är emellertid skillnaden icke stor mellan den som med råntvång tager en check, den som med råntvång tilltvingar sig checken och den som med råntvång tvingar en annan att skriva och utlämna checken. I alla dessa fall visar sig en brottslig mentalitet, som är mera lik tjuvens än utpressarens. Den som använder så grova tvångsmedel som råntvång är i regel icke främmande för tanken att taga själv, varemot det för utpressaren, vilkens tvångsmedel i de mest typiska fallen är hot att utsprida förtal, vanligen är en avgörande betingelse att den tvungne själv företager en disposition till hans nytta. Utpressaren begagnar sig av sitt offers mänskliga svagheter, under det att rånaren liksom tjuven litar till yttre medel. Enligt kommitténs förslag betecknas därför en förmögenhetsöverföring som rån, om den framtvings medelst råntvång, men som utpressning, om den framtvings medelst annat otillåtet tvång.

För att en förmögenhetsöverföring, som frambringas genom våld å person eller hot som innebär trängande fara, skall kunna kallas rån måste fordras, att våldet eller hotet riktas mot den tvungne. Om någon tvingar en annan till en förmögenhetsöverföring genom ett hot som innebär trängande fara för en tredje, är detta utpressning och icke rån. Det är sålunda utpressning, om någon genom att hota ett bortrövat barn till livet förmår föräldrarna att erlægga en lösensumma. En dylik förbrytare begagnar sig nämligen av psykiska påtryckningsmedel, varemot det för rån utmärkande

20: 5

är att offret praktiskt taget icke har något val. Vad nu sagts utesluter icke att ett tillgrepp bör bedömas som rån vare sig våldet eller hotet riktas mot den som har saken i besittning eller mot någon annan som står i vägen för brottets utförande, exempelvis ett vittne (NJA 1920 s. 27; jfr Thyren III s. 131).

Straffsatsen för rån har i kommitténs förslag bestämts till straffarbete från och med ett till och med åtta år. Straffminimum överensstämmer med det nu under synnerligen mildrande omständigheter gällande; högre minimum torde icke böra ifrågakomma med hänsyn till att brottet stundom, särskilt då det gäller råntvång som tjuv övar till motvärn, kan vara tämligen lindrigt. Straffmaximum är liksom enligt gällande rätt åtta år. I likhet med Thyren nämner kommittén intet annat kvalifikationsfall än att någon blivit så våldförd att han därav får döden eller svår kroppsskada. I sådant fall skall gärningsmannen enligt andra stycket dömas till straffarbete på livstid eller från och med sex till och med tio år. Övriga i gällande lag såsom kvalifikationer upptagna omständigheter kunna enligt kommitténs mening tillräckligt beaktas vid straffmätningen inom den normala straffskalan. Vad angår utnyttjande av vad strafflagen kallar allmän farsot, eldsvåda, vattunöd, skeppsbrott, uppror, fiendes åträngande eller annan sådan nöd eller fara på grund varav den rånade svårligen kan värja sig och sin egendom, kunna åtskilliga dylika fall, exempelvis rån under mörkläggning i samband med luftskyddstillstånd, väl förtjäna ett synnerligen strängt straff men knappast mer än åtta års straffarbete. Detsamma gäller postrån och sjöroveri, vilka numera icke torde äga större praktisk betydelse. Mera praktiska exempel på synnerligen försvårande omständigheter äro de återstående i gällande rätt uttryckligen nämnda fallen att pinliga medel blivit använda för råntvångets genomförande eller att rån förövas i samband med inbrott nattetid eller av två eller flera som sällat sig samman att föröva rån. Nämn- da omständigheter vid brottets begående kunna sägas hava ännu större betydelse vid rån än vid stöld. I övrigt kunna de av kommittén angivna exemplen på grov stöld analogivis tillämpas vid straffmätningen beträffande rån.

6 §.

Enligt SL 10: 20 skall den som griper Konungens befallningshavande i ämbetet, i ty att han pantar något till sig eller egenmäktigt skiljer annan vid det han innehaver eller eljest själv tager sig rätt, straffas med böter eller fängelse i högst sex månader. Såsom redan framhållits i motiven till de av kommittén föreslagna ändringarna i SL 10 kap., tillämpas SL 10: 20 ej blott på självtäktsfall utan även på allehanda egenmäktiga förfaranden utan syfte att själv taga sig rätt. Vad förmögenhetsbrotten angår, faller under SL 10: 20 varje tillgrepp eller annan besittningskränkning oavsett syftet, såvitt annat tillämpligt lagrum ej finnes. Tillgrepp med tillägnelseuppsåt blir emellertid regelmässigt vida strängare bedömt, nämligen som stöld eller rån. Föreligger åter allenast nyttjandeuppsåt, kan brottet jämlikt SL

22: 12 andra stycket bliva att bedöma som olovligt brukande. Detta innebar ursprungligen, att brottet bedömdes lindrigare än annat egenmäktigt förfarande. Sedan önskemålet att stävja det starkt tilltagande ofoget att olovligen bruka annans motorfordon vid upprepade tillfällen (1924 och 1930) föranlett höjning av straffet i SL 22: 12, kan olovligt brukande numera föranleda strängare straff än annat egenmäktigt förfarande. För närvarande är enligt SL 22: 12 den normala straffsatsen för det fall att någon tager och brukar, utan lov, vad annan tillhör densamma som i SL 10: 20, nämligen böter eller fängelse i högst sex månader. Har av gärningen kommit synnerlig förlust eller olägenhet eller är den eljest förenad med synnerligen försvårade omständigheter, kan emellertid tiden för fängelsestraffet höjas till ett år eller till straffarbete i högst ett år dömas.

Thyrén anser tydligen fall av nu förevarande slag i huvudsak vara att betrakta som förseelser och har därför i stort sett icke behandlat dem i sina utkast (se Thyrén IV s. 135 och 162—165). För ägare som, i syfte att åt sig själv eller annan bereda orättmätig vinning, olovligen tager sin sak ur annans innehav och därigenom kränker annans rätt till säkerhet i saken uppställer emellertid Thyrén (IV 7 §) en särskild straffbestämmelse.

Kommittén har funnit lämpligt att bland förmögenhetsbrotten upptaga ett allmänt stadgande om besittningskränkningar, närmast motsvarande SL 10: 20. Av vad kommittén yttrat vid sistnämnda lagrum framgår, att ett sådant stadgande icke har sin rätta plats i ett kapitel om brott mot offentlig myndighet. Däremot äger det nära samband med och erfordras som komplement till bestämmelserna om stöld och rån. Detta har redan framhållits på tal om nämnda brott och skall ytterligare belysas i det följande. På brottet använder kommittén det redan nu allmänt brukliga men hittills icke i lagen upptagna namnet egenmäktigt förfarande.

Brottet omfattar till en början alla olovliga tillgrepp utom sådana då »fall är för handen som förut i detta kap. är sagt». Olovligt tillgrepp är att taga lös sak i besittning utan att det föreligger lov av besittaren eller eljest någon befogenhet att taga saken, t. ex. enligt reglerna om hittegods. Likgiltigt är såväl om saken var i annans besittning eller utom besittning som ock vem saken tillhörde eller hur det överhuvud förhöll sig med rätten till saken. Till frågan om egenmäktigt förfarande beträffande fastighet återkommer kommittén vid 7 §.

Stöld och rån skilja sig från egenmäktigt förfarande framför allt därigenom, att de alltid förutsätta tillägnelseuppsåt, men även om sådant uppsåt föreligger, kan ett tillgrepp vara att anse som egenmäktigt förfarande, nämligen där tillgreppet icke innebär skada, i det att någon förmögenhetsöverföring icke äger rum eller i allt fall icke ingår i gärningsmannens uppsåt. Såsom exempel härpå upptages i paragrafen tillgrepp »för att själv taga sig rätt». Hit höra allehanda självtäktsfall, alltså t. ex. att en borgenär öppet eller hemligt frantager gäldenären det belopp denne är skyldig eller ett föremål som borgenären är villig återlämna om gäldenären betalar. Vidare höra hit alla fall, i vilka vederlag förekommer eller gärningsman-

nen ådagalagt sin villighet att lämna vederlag, alltså t. ex. om någon utan ägarens lov tager hans sak och i stället antingen lägger penningar till belopp som gärningsmannen anser vara skäligt pris eller, förutsatt att han är vederhäftig för beloppet, uppger namn och adress, så att ägaren kan kräva honom på betalning. Slutligen höra hit tillgrepp av saker, som icke kunna vara föremål för stöld men dock hava någon betydelse för ägaren, t. ex. brev.

Olovligt tillgrepp utan tillägnelseuppsåt är alltid egenmäktigt förfarande. På sätt i motiven till 1 § angives bör åt begreppet tillägnelseuppsåt såtillvida givas en inskränkt tolkning, att sådant uppsåt ej anses föreligga, om gärningsmannen tager en sak blott för att tillfälligt nyttja och därefter bortkasta eller övergiva den. Har gärningsmannen dylikt uppsåt, vilket är särskilt vanligt vid tillgrepp av båtar, cyklar eller andra fortskaffningsmedel, bör tillgreppet anses som egenmäktigt förfarande. Kommittén har ej funnit anledning att till en särskild brottstyp sammanföra de fall då nyttjandeuppsåt föreligger. Brottet bör även här anses fullbordat i och med att saken tages. Om den sedan också brukas, synes detta icke böra föranleda särskilt straff men väl böra i vissa fall, t. ex. om den brukas vårdslöst eller utan att återställas, betraktas som en försvårande omständighet vid utmätande av straff för det egenmäktiga förfarandet. Särskilt där gärningen avser maskindrivet fortskaffningsmedel kan brottet vara att anse som grovt; detta har kommittén beaktat i paragrafens andra stycke, som upptager en särskild straffskala för grova fall. Om åter en sak tillgripes endast för att tillfälligt nyttjas och därefter återställas, är detta i regel ett lindrigt fall av egenmäktigt förfarande. Av det sagda framgår, att bestämmelsen om egenmäktigt förfarande i kommitténs förslag helt ersätter SL 22:12 andra stycket.

Egenmäktigt förfarande omfattar enligt kommitténs förslag även fall då gärningsmannen haft varken tillägnelse- eller nyttjandeuppsåt utan då hans syfte blott varit att undandraga annan saken. Till egenmäktigt förfarande bör sålunda hänföras exempelvis att någon tömmer innehålllet i annans fisksump i sjön. Även det i hithörande litteratur ofta nämnda fallet att någon olovligen släpper ut en fågel som hålles i bur blir i regel att bedöma såsom egenmäktigt förfarande. Understundom kan i liknande fall tvekan uppstå beträffande gränsdragningen mellan egenmäktigt förfarande och skadegörelse. Härutinnan må framhållas, att även om en gärning innefattar såväl besittningskränkning som skadegörelse bör likväl i många fall ansvar inträda allenast enligt antingen förevarande lagrum eller SL 19:20. Om genom besittningskränkningen saken definitivt fråntages besittaren så att det för denne är likgiltigt huruvida saken därefter är oskadad, bör sålunda endast ansvar för egenmäktigt förfarande komma i fråga. Ett skolexempel härpå är att någon tager annans klocka och kastar den i havet; om klockan därmed får anses för alltid förlorad, är det utan betydelse att den därtill säkerligen blir förstörd. Å andra sidan är det uppenbart, att då någon övar skadegörelse å sak i annans besittning, kränkningen av besittningen ofta är

en biomständighet, som ej bör föranleda ansvar utöver ansvaret för skadegörelsen.

Såsom egenmäktigt förfarande skall enligt kommitténs förslag bedömas ej blott tillgrepp, d. v. s. besittningstagande, utan även andra rubbningar av besittningsförhållande till sak. Härmed åsyftas alla former av besittningskränkningar, som nu anses straffbara enligt SL 10:20. Såsom exempel nämnes i kommitténs förslag, att gärningen sker genom att anbringa eller bryta lås. Brytandet av lås i uppsåt att stjäla skall enligt gällande rätt vanligen bestraffas som inbrott. Enligt förslaget blir det straffbart som försök till stöld, om uppsåtet gått ut på att omedelbart föröva stöld. Var låsets brytande blott en förberedelse till framtida stöld, blir gärningen straffbar såsom egenmäktigt förfarande. Hit höra för övrigt även fall, då uppsåtet alls ej varit att föröva stöld utan exempelvis att själv taga sig rätt eller att utröna någon hemlighet. Egenmäktigt förfarande kan också bestå däri att någon, t. ex. genom att anbringa lås, utestänger annan från något vartill han förut haft fritt tillträde. Emellertid är det icke nödvändigt att gärningsmannen vare sig ökar sina egna eller minskar annans möjligheter att få tillträde någonstades. En besittningskränkning föreligger, så snart gärningen medför avsevärd svårighet att disponera saken på samma sätt som tidigare, t. ex. om någon bringar böckerna i ett bibliotek, samlingarna i ett museum eller stilarna i ett tryckeri i oordning. I vissa fall, t. ex. då stilarna till en färdigsatt bok blandas, innebär emellertid sammanblandningen en sådan värdeförstöring att brottet bör bedömas som skadegörelse.

Den av kommittén föreslagna bestämmelsen om egenmäktigt förfarande går i vissa avseenden utöver det enligt SL 10:20 straffbara området. Kommittén föreslår sålunda att det skall bedömas som egenmäktigt förfarande, om någon genom motvärn eller på annat dylikt sätt hindrar annan i utövning av rätt att kvarhålla eller återtaga sak. Självtäkt är regelmässigt förbjuden och är då straffbar som egenmäktigt förfarande; kommittén har ansett det naturligt att på samma sätt straffa hindrande av självtäkt i de undantagsfall, då den är tillåten.

Jämlikt SL:s promulgationslag 16:6 är självtäkt tillåten, där stulet gods å färsk gärning finnes. Om en tjuv som anträffats å bar gärning sätter sig med råntvång till motvärn mot den som vill återtaga det tillgripna, blir emellertid jämlikt 5 § i kommitténs förslag gärningen i sin helhet att anse som rån. Då mindre tvång använts vid motvärn å bar gärning, framträder detta ofta blott som en försvårande omständighet vid stölden, så att brottet i sin helhet kan jämlikt 4 § i förslaget bedömas som grov stöld. Ett visst utrymme torde dock vid laga självtäkt som rör stulet gods finnas för tillämpning av regeln att motvärnet i och för sig skall anses som egenmäktigt förfarande.

Rätten till självtäkt avser ej blott stulet gods. Enligt sjätte punkten i övergångsbestämmelserna till kommitténs förslag må varje besittningsförhållande, som någon utan rätt rubbat, å färsk gärning återställas av den vars besittning rubbats eller som är i hans ställe. Att detta överensstämmer med

20: 6

gällande rätt torde framgå bland annat av SL 24: 16. Där förutsättes nämligen att vid olovlig jakt, olovligt fiske och andra rubbningar av besittningsförhållande till fast egendom fastighetens ägare, innehavare eller vårdare eller deras folk äga rätt, förutom att hindra gärningen, även att av gärningsmannen återtaga vad han åtkommit samt att fråntaga honom vedermäle och pant. Sätter sig gärningsmannen till motvärn, blir detta jämlikt SL 24: 16 att bedöma såsom kvalificerat brott i likhet med rån. Motvärn och det föregående brottet betraktas alltså tillsammans som ett grövre brott. Denna princip har, då bestämmelserna om olovlig jakt överflyttades till jaktlagen, upptagits i dess 31 §. Emellertid synes principen icke äga samma berättigande här som vid rån. Sambandet mellan stöld och motvärn för att få behålla det stulna är vida mera intimt än mellan olovlig jakt eller olovligt fiske och efterföljande motvärn t. ex. mot den, som vill fråntaga gärningsmannen hans redskap. Särskilt då motvärn är det grövre brottet, vilket ofta är händelsen, förefaller det egendomligt att betrakta det blott som en kvalificerande omständighet vid olovlig jakt, olovligt fiske eller liknande brott. Om sistnämnda brott bortflyttas ur strafflagen, blir detta än mer markerat. Enligt kommitténs förslag skola därför bestämmelserna i 31 § jaktlagen och SL 24:16 ersättas av regeln, att motvärn skall bedömas som ett brott för sig, nämligen som egenmäktigt förfarande.

Förevarande stadgande har emellertid ytterligare avseende på sådana fall av laga självtäkt som hittills ej åtnjutit straffskydd. Enligt 3:45 lagen om nyttjanderätt äger t. ex. hyresvärd att av hyresgästen tillhöriga lösören som finnas inom fastigheten kvarhålla så mycket som svarar mot förfallen eller inom sex månader förfallande hyra, till dess hyresgästen gör rätt för sig eller ställer hyresvärdens säkerhet. Denna retentionsrätt har hittills icke varit straffrättsligt skyddad. Genom kommitténs förslag förbjöds hyresgästen vid straffansvar att genom motvärn eller på annat dylikt sätt hindra hyresvärdens i utövning av hans rätt. Om hyresvärdens söker hindra hyresgästen att bortflytta vissa lösören men hyresgästen sätter våld mot våld och flyttar bort dem, gör sig hyresgästen skyldig till egenmäktigt förfarande. Däremot föreligger ej sådant brott, om hyresgästen avflyttar utan hyresvärdens vetskap. Hyresvärdens är nämligen då icke stadd i utövning av sin retentionsrätt. Straffbudet avser alltså endast sådana situationer, i vilka retentionsrätten aktualiserats. Huruvida situationen är sådan skall bedömas efter de faktiska omständigheterna; vilka bestämmelser hyreskontraktet innehåller spelar ingen roll i detta avseende.

För övrigt vill kommittén som egenmäktigt förfarande beteckna varje motvärn eller liknande angrepp mot laga självtäkt. Meningen är att under uttrycket »rätt att kvarhålla eller återtaga sak» skall ingå all laga självtäkt, alltså även t. ex. intagande av kreatur.

Det av kommittén föreslagna lagrummet upptager också ett uttryckligt stadgande att den som olovligen avleder elektrisk eller annan för bruk bunden kraft skall straffas för egenmäktigt förfarande. Hur detta fall borde bedömas har tidigare varit föremål för mycken tvekan. Genom lagstiftning den

27 juni 1902 fastslogs, att bortledning av elektrisk ström från elektrisk anläggning skall anses som tjuvnad, om den sker i uppsåt att tillägna sig eller annan strömmen (SL 20: 3), men eljest som skadegörelse (SL 19: 20). Att reglera hithörande fall på ett enkelt sätt med undvikande av gränsdragningar, som framför allt på grund av besittningens ovisshet måste vålla svårigheter, var en huvudtanke i 1902 års lagstiftning. De nämnda båda bestämmelserna torde omfatta alla de fall där någon olovligen bortleder elektrisk ström (NJA II 1904 nr 6 s. 61; jfr NJA 1935 s. 201 och vad Erik Bergendal därom anfört i SvJT 1936 s. 595 f.). Kommittén har gått vidare på denna väg genom att sammanföra alla fall under en bestämmelse. Härvid har kommittén icke valt vare sig stöld- eller skadegörelsebestämmelsen. Det måste nämligen betecknas som en fiktion att behandla elektrisk ström såsom en sak vilken kan bli föremål för tillägnande eller skadegörelse. Däremot är det naturligt att uppfatta gärningen som ett olovligt brukande av den elektriska anläggningen. Med hänsyn till att kraftkällan befinner sig i annans besittning synes det motiverat att brottet, oavsett besittningen till själva anläggningen, behandlas såsom en besittningsrubbing utan tillgrepp. Kommittén har därför hänfört gärningen till egenmäktigt förfarande. Liksom andra besittningsrubbingar behandlas lika oavsett huruvida nyttjandeuppsåt föreligger, göres här ingen skillnad mellan om uppsåt att tillgodogöra sig kraften föreligger eller ej. Nu förevarande stadgande i kommitténs förslag skall alltså ersätta såväl SL 20: 3 som SL 19: 20, i vad de avse elektrisk ström. Då något skäl för att begränsa stadgandets tillämplighet till allenast elektrisk kraft icke finnes, har kommittén gjort det tillämpligt även på annan för bruk bunden kraft, d. v. s. kraft som framställts eller tillvaratagits för mänskligt bruk. Såsom exempel må nämnas vattenkraft och kraften hos komprimerad luft. Uttrycket »avleder» får i dylika fall icke tolkas snävt, utan även andra motsvarande förfaranden böra anses inbegripna.

Straffet för egenmäktigt förfarande är nu, som nämnt, enligt SL 10:20 böter eller fängelse i högst sex månader; straffsatsen för olovligt brukande enligt SL 22: 12 är vanligen densamma men kan vid försvårande omständigheter höjas till fängelse eller straffarbete i högst ett år. För de i SL 24: 16 upptagna motvärnsfallen är straffet fängelse i högst sex månader eller straffarbete i högst två år. Skadegörelse enligt SL 19: 20, som enligt kommitténs förslag i vissa fall skall bedömas såsom egenmäktigt förfarande, kan medföra böter eller fängelse i högst sex månader, men om av gärningen kommit synnerlig fara för någons liv eller hälsa eller grov skada å egendom eller om gärningen eljest är förenad med synnerligen försvårande omständigheter, straffarbete i högst två år. Kommittén föreslår straffsatsen för egenmäktigt förfarande till böter eller fängelse. Är egenmäktigt förfarande att anse som grovt, skall emellertid dömas till straffarbete i högst två år eller fängelse.

Straffskalan för grova fall är särskilt avsedd att ersätta SL 24: 16 samt skalorna för försvårande omständigheter i SL 19: 20 och 22: 12. Vad som anförts angående grov stöld kan tjäna till ledning även vid bedömning av frågan huruvida egenmäktigt förfarande är grovt. Såsom exempel på fall

vilka ofta äro grova nämnes i paragrafen, att gärningen förövas med våld eller hot eller att den avser maskindrivet fortskaffningsmedel och detta brukas vårdslöst eller utan att återställas. Bestämmelsen om våld eller hot innefattar en motsvarighet till bestämmelserna om motvärn i SL 24: 16, men tydligen kunna våld och hot förekomma även i andra fall. Om ett tillgrepp medelst våld eller hot icke sker i stölduppsåt utan blott med uppsåt att olovligen nyttja saken eller att själv taga sig rätt, bör icke det allmänna stadgandet om rättsstridigt tvång i SL 15: 22 anses tillämpligt utan allenast 20: 6 andra stycket komma till användning. Är åter våldet eller hotet i och för sig belagt med straff enligt strängare lagrum än SL 15: 22, bör detta lagrum anses tillämpligt jämte bestämmelsen om egenmäktigt förfarande.

Om någon olovligen tillgripit och brukat men ej återställt ett maskindrivet fortskaffningsmedel, alltså det fall som framför allt avses med straffskalan för synnerligen försvårande omständigheter i SL 22: 12, bör gärningen i regel anses som grovt egenmäktigt förfarande, såvitt det ej framgår att avsikten från början varit att efter begagnandet återställa fortskaffningsmedlet i oskadat skick. Är gärningsmannen anställd hos eller eljest bekant med bilens eller motorbåtens ägare eller innehavare, är väl detta vanligen avsikten, men annars kan det sällan antagas vara fallet. Tillgrepp av andra fortskaffningsmedel än maskindrivna, t. ex. velocipeder, bliva såsom vid 1 § i detta kapitel framhållits enligt förslaget ofta att bedöma såsom egenmäktigt förfarande även i fall vilka för närvarande anses som stöld. Sådana fall av egenmäktigt förfarande, i vilka gärningsmannen av omständigheterna att döma varit likgiltig för hur ägaren skulle få sin egendom åter, böra tydligen oftast anses som grova, även om fråga icke är om maskindrivet fortskaffningsmedel.

7 §.

Beträffande tillgrepp och andra besittningsrubbingar som avse fast egendom gälla för närvarande ganska skiftande och delvis svårtolkade bestämmelser. Vad angår fastighet i dess helhet äro bestämmelserna om stöld och rån icke tillämpliga. De nuvarande bestämmelserna om egenmäktigt förfarande i SL 10: 20 äro däremot tillämpliga även på fastighetsförhållanden, men dessutom innehåller SL 24: 1 en bestämmelse om intagor å annans jord, vars förhållande till SL 10: 20 har varit föremål för tvekan (jfr NJA 1904 s. 212). Vad angår fastighets beståndsdelar kan tillgrepp därav bliva att bedöma på många olika sätt. Hava de varit föremål för mänskligt arbete i form av produktion, bearbetande eller hopsamlande, blir gärningen regelmässigt att bedöma som stöld jämlikt SL 20: 1. Tillgrepp av rena naturalster — »sådant som ej till bruk upphugget eller berett är» heter det i SL 24: 4 — är att bedöma som stöld jämlikt SL 20: 2, där fråga är om växande träd eller vissa delar därav och värdet går över trettio kronor. Går värdet ej över nämnda belopp eller avser tillgreppet växande gräs eller torv, blir samma gärning att bedöma som åverkan jämlikt SL 24: 3. Tillgrepp av »vindfälle eller annat sådant», varmed avses vissa men icke

alla övriga naturalster av ekonomisk betydelse, är att bedöma som åverkan jämlikt SL 24: 4; och tillgrepp av andra naturalster än de nu nämnda är straffritt. För det fall att delägare eller brukare säljer bort något av vad i SL 24: 3 eller 4 omtalas, gälla särskilda i SL 24: 6 och 7 givna regler.

Thyrén (III 10 och 11 §§ samt s. 137 f.) föreslår vissa ändringar, innebärande att några brottsformer överföras från åverkan till stöld och att en del hittills straffria fall straffbeläggas.

Kommittén har funnit det önskvärt att samma ansvarsbestämmelser, så långt sakens natur medger det, äro tillämpliga beträffande såväl lös som fast sak samt att särbestämmelser angående fastighet meddelas allenast såvitt förhållandenas särskilda beskaffenhet påkallar det. Vad tillgreppsbrottet angår kan en fastighet, d. v. s. ett område på marken, icke »tagas» på sätt som är att jämställa med tillgrepp av lös sak. Tillämpning av bestämmelserna om stöld och andra tillgreppsbrott är alltså utan vidare utesluten. Däremot finnes icke något hinder att ett tillgrepp avser beståndsdel av en fastighet. Tillgreppet kommer emellertid att bestå icke, såsom vid lös sak, i ett blott besittningstagande utan i ett avskiljande jämte ett därmed förbundet besittningstagande. En erinran om vad nu sagts har upptagits i förevarande paragraf. Kommittén har icke bibehållit den nuvarande ordningen att hänföra tillgrepp av fastighets beståndsdelar till skilda brotstyper alltefter det tillgripnas beskaffenhet. Den till grund för åverkansbrottens särställning liggande tankegången att naturalstren äro av underordnad betydelse för den mänskliga hushållningen kan icke längre anses tidsenlig och har redan i flera avseenden måst övergivas. En synnerligen betydelsefull inskränkning av åverkansbrottens område skedde sålunda redan år 1875 genom införande av den nyss omtalade regeln att tillgrepp av skogsprodukter till värde överstigande trettio kronor skall bestraffas såsom stöld. Tiden synes nu vara mogen att med övergivande av den nuvarande invecklade ordningen taga steget fullt ut och över hela linjen likställa naturprodukter med kulturprodukter såsom föremål för stöld och andra tillgreppsbrott. Enligt kommitténs förslag blir tillgrepp av fastighets beståndsdelar efter omständigheterna vid brottet att bedöma som stöld, snatteri eller annat tillgrepp enligt någon av 1—6 §§ i detta kapitel. I överensstämmelse med det vanliga bruket vid citering i domstolsutslag torde emellertid här 7 § böra citeras jämte den av förenämnda paragrafer som är tillämplig.

Den av kommittén föreslagna ordningen grundar sig på åsikten, att strafflagen icke bör angiva vilka naturalster det är tillåtet eller icke tillåtet att taga. Den av Thyrén diskuterade frågan om utvidgning av det straffbara området har därför icke upptagits till prövning, och strafflagens nuvarande uppräknings av naturalster som det är förbjudet att tillägna sig har hänvisats till en övergångsbestämmelse, punkt 5. De av kommittén föreslagna straffbestämmelserna utgå alltså ifrån att sådana naturalster som äro jordägarens förbehållna äro likställda med andra föremål för tillgrepp samt att det ankommer på privaträttens regler att avgöra vilka naturalster som äro av dylik beskaffenhet.

Likaledes utgår kommittén från att frågan när besittning till fastighet är för handen löses av privaträttens regler. I detta hänseende innehåller gällande strafflag vissa bestämmelser, nämligen dels undantaget i SL 20: 2 för den som äger del i, innehaver eller äger rätt att nyttja fastighet, dels ock de särskilda reglerna om delägare i eller brukare av fastighet i SL 24: 6 och 7. I den mån det sakliga syftet med dessa bestämmelser är att bereda vissa fall en lindrigare behandling, synes det bättre kunna nås genom gärningens hänförande till en privilegierad grad av brottstypen, sålunda när det är fråga om stöld till snatteri, eller genom straffmätningen. Därtill kommer att bestämmelserna visat sig synnerligen besvärliga att tolka (se Thy-rén, Kommentrar till SL 20 kap. s. 68—71, samt Stjernberg, Kommentrar till SL 24 kap. 2 uppl. s. 48—53). Kommittén har därför ansett det bättre att icke giva något uttryckligt stadgande utan låta allmänna regler gälla. Liksom beträffande lös egendom en sambesittare kan stjäla av en annan, begår den stöld som utan att vara ensam innehavare av en fastighet därifrån till-ägna sig vad som tillkommer annan vilken jämte honom innehar fastig-heten. Beträffande den som är ensam besittare av fastigheten bliva däremot bestämmelserna i 22 kap. av kommitténs förslag tillämpliga. Som ensam-besittare kunna betraktas ägare, förmyndare och andra självständiga för-valtare, arrendatorer, hyresgäster och andra innehavare med total bruks-rätt, varemot innehavare av partiell bruksrätt icke äro ensambesittare till fastigheten eller någon del därav.

Den av kommittén intagna ståndpunkten innebär, att ett tillgrepp från fas-tighet i annans besittning bör anses som stöld. Detta gäller även om det är fastighetsägaren själv som tillgriper beståndsdelar vilka icke tillkomma ho-nom. Såvitt angår kulturprodukter överensstämmer detta med gällande rätt. En fastighetsägare, som från utarrenderad mark tillgriper arrendatorn till-kommande kulturprodukter, begår såväl enligt gällande rätt som enligt för-slaget stöld. Låt vara att fastighetens beståndsdelar, t. ex. växande gröda, in-nan de blivit skilda från fastigheten omfattas av jordägarens äganderätt; så snart de skilts därifrån äro de likväl arrendatorns, varför förutsättningarna för stöldansvar äro för handen. Enligt kommitténs förslag skall stöldansvar inträda även om tillgreppet avser naturprodukter. Tillämpat på intrång i eller överskridande av skogsavverkningsrätt, ett fall som vid upprepade till-fällen vållat svårigheter i straffrättsskipningen, leder förslaget till följande resultat. Fastighetsägarens intrång i avverkningsrätten blir att bedöma så-som stöld enligt detta kapitel, om upplåtelsen hade karaktären av arrende, men såsom olovligt förfogande enligt 22: 4 i förslaget, om avverkningsrätt upplåtits såsom partiell nyttjanderätt. Fastighetsägaren begår enligt försla-get icke förskingring, ty han har icke fått träden i besittning med skyldig-het att utgiva dem utan hade dem i besittning redan före upplåtelsen och bryter sålunda endast mot den av honom själv upplåtna avverkningsrätten. En förvaltare, arrendator eller annan brukare som ensam besitter skogen begår förskingring, om han därifrån tillägnar sig vad som tillkommer fastig-hetsägaren. En innehavare av partiell bruksrätt gör sig däremot skyldig till

stöld, om han tager annat eller mera än han har rätt till. Uti de i SL 24: 6 och bysamfällighetslagen 15 § omnämnda fallen, då gärningsmannen är »delägare», blir det olovliga tillgreppet enligt kommitténs förslag att bedöma som bodräkt.

Grundsatsen att fast sak behandlas lika som lös gäller ej blott tillgrepp från fastighet utan jämlikt andra punkten i paragrafen även andra besittningsrubbningar än tillgrepp. Sådana besittningsrubbningar bliva jämlikt 6 och 7 §§ att bedöma som egenmäktigt förfarande. Egenmäktigt förfarande med fastighet kan enligt kommitténs förslag bestå såväl i att någon skiljer annan från besittning till fastighet eller, såsom det heter i SL 24: 1, »därav något intager» som ock i annan rubbning av besittningsförhållande till fastighet. Vilka gärningar som höra hit får avgöras i överensstämmelse med vad som enligt 6 § gäller lös sak. I 7 § angivas emellertid några exempel på särskilt i fastighetsförhållanden praktiska fall. Det framhålles att gärningen kan ske genom att anbringa eller bryta stängsel. Vidare nämnes uttryckligen ett vanligt fall av egenmäktigt förfarande, nämligen att någon avhyser annan från fastighet. Det behöver icke vara fråga om åtgärd med annans fastighet; hit hör även ägarens åtgärd med sin egen fastighet, varigenom annan hindras att utöva sin besittning till fastigheten. Det är sålunda egenmäktigt förfarande, om en hyresvärd avhyser en hyresgäst från den förhyrda lägenheten eller om en ägare av fastighet, som besväras av vägservitut, omöjliggör servitutets utnyttjande genom att avstänga vägen.

I det föregående hava endast avsetts fall i vilka någon tager något från fastighet eller hindrar annan att utöva besittning till fastighet. Olovligt brukande i och för sig har däremot icke åsyftats. Såsom sådant betecknar kommittén allenast fall i vilka något tillägnande icke sker. För olovligt brukande av fastighet finns i förslaget en ansvarsbestämmelse i 22: 7. Där förutsättes emellertid, att gärningen förövas av någon som har fastigheten i sin besittning. De fall då någon genom olovligt brukande gör intrång i annans besittning till fastighet äro däremot enligt förslaget egenmäktigt förfarande. För att klargöra detta och tillika giva en antydning om huru förslaget bestämmelser förhålla sig till de nuvarande stadgandena om åverkan i SL 24 kap. framhålles i den föreslagna lagtexten, att egenmäktigt förfarande kan bestå i att bygga, gräva, plöja, låta kreatur beta, upptaga väg eller göra annan åverkan.

Genom de av kommittén föreslagna bestämmelserna komma åverkansfallen i SL 24 kap. att uppgå i andra brottsbegrepp på följande sätt. Regeln att tillgrepp av naturalier likställas med andra tillgreppsbrott ersätter 3 och 4 §§ jämte motsvarande delar av 6 och 7 §§, och bestämmelsen att olovligt besittningstagande av fastighet är egenmäktigt förfarande ersätter 1 § i vad den avser intagor. I övrigt upptagas i SL 24: 1—11 följande förfaranden: 1) att bygga, gräva, plöja, så eller plantera (1 §), 2) att svedja eller verkställa torv- eller ljungbränning (2, 5 och 7 §§), 3) att fälla eller bläcka träd (3 §), 4) att utsläppa kreatur (8 och 9 §§), 5) att bryta eller nedkasta annans hägnad eller grind (10 §) samt 6) att taga olovlig väg (11 §). Frånsett att sistnämnda brott understundom är ett slags fridsbrott (se 11: 12 a i kom-

mitténs förslag) samt att fällande eller bläckande av träd kan vara försök till stöld eller bedrägeri, äro alla de uppräknade fallen till sin natur antingen skadegörelse eller olovligt brukande. I den mån de äro skadegörelse, synes intet skäl föreligga, varför de icke skulle bestraffas efter SL 19: 20. Med hänsyn härtill torde bestämmelserna om svedjande och brännande, fällande och bläckande samt om brytande eller nedkastande av hägnad eller grind kunna utgå. Fallen av olovligt brukande hava i förslaget upptagits i den nyss angivna uppräknningen av exempel på egenmäktigt förfarande. Då uppräknningen blott avser att ange exempel och bestämmelsen sålunda omfattar ej blott de uttryckligen uppräknade utan även andra liknande förfaranden, har det ansetts obehövt att nämna de nu i SL 24: 1 angivna fallen att så eller plantera. Beträffande väg har kommittén använt uttrycket »upptaga väg» i stället för »taga väg» för att framhäva att endast förfaranden ägnade att lämna besvärande spår höra hit; olovligt tagande av väg som icke är ägnat att lämna några spår kan föranleda straff enligt 11: 12 a i förslaget. Såsom besittningsintrång enligt 7 § böra anses ej blott anläggande av väg och banande av stig utan även sådant brukande av befintlig väg, som är ägnat att åstadkomma avsevärd slitning på vägbauan (jfr SOU 1938: 23 s. 51). Endast uppsåtliga, icke oaktsamma fall hava ansetts böra medtagas i detta sammanhang; bestämmelsen om vårdslöshet med kreatur i SL 24: 9 har därför flyttats till 59 § ägofredslagen. Då jämväl olovligt jagande och fiskande flyttas till annan plats än SL 24 kap., kommer detta kapitel enligt kommitténs förslag att i sin helhet upphävas.

8 §.

Såsom i redogörelsen för huvuddrag i förslaget framhållits (s. 63 f.), anser kommittén att på förmögenhetsbrottens område försök bör bestraffas i större utsträckning än nu är fallet. Av de i detta kapitel behandlade brotten är för närvarande försök såsom sådant straffbart endast vid rån (SL 21: 1). I likhet med Thyrén (III 18 § och s. 112) föreslår kommittén, att även försök till stöld regelmässigt skall bliva straffbart, varjämte kommitténs förslag upptager straff för försök till egenmäktigt förfarande i visst fall.

Att straff för försök till stöld hittills saknats har medfört åtskilliga svårigheter i rättstillämpningen (se t. ex. NJA 1920 s. 401 och 1926 s. 306). Införande av straff för försök kommer att ge domstolarna ökade möjligheter att i detta hänseende fullt ut rätta sig efter sakens egen natur. I många fall, t. ex. vid fickstöld, är det egentligen på försöksstadiet man har möjlighet att gripa tjuven. Försök till stöld blir enligt förslaget straffbart vid såväl vanlig eller grov stöld som snatteri, alltså vid alla former av stöld utom bodräkt. Straff för försök till snatteri kan väl i och för sig sägas icke vara påkallat av lika stort behov, men med hänsyn till svårigheten att på försöksstadiet bedöma till huru grov stöld försöket siktade torde det icke vara tillrådligt att göra försök till stöld straffbart men försök till snatteri strafffritt. Straffet kan i båda fallen nedsättas till bötesstraffets minimigräns.

Kommittén föreslår även försöksstraff för visst fall av egenmäktigt förfarande, nämligen då fråga är om egenmäktigt brukande av maskindrivet fortkaffningsmedel. Här gäller vad nyss sagts, att brottslingen lättast kan gripas på försöksstadiet. Personer vilka systematiskt tillgripa och använda andras bilar kunna ofta ej beträdas med att olovligt innehava fordonet, då de efter användandet överge detta och i stället vid behov tillgripa en ny bil. Då brottslingen just är i färd med att tillgripa en bil, finnas emellertid goda möjligheter att ertappa honom.

Såsom i redogörelsen för huvuddrag i förslaget framhållits (s. 63 och 60), är försök till stöld för närvarande straffbart blott i form av inbrott, vilket såsom ett särskilt brott bestraffas lika med stöld (SL 20: 5). Thyrén (III s. 127) har framfört tanken att i annat sammanhang särskilt straffbelägga inbrott utan avseende på uppsåtet därmed, en tanke som emellertid aldrig blev genomförd i Thyréns strafflagsutkast. Kommittén har icke bibehållit inbrott som särskild brottstyp. Enligt förslaget blir inbrott i uppsåt att omedelbart föröva stöld straffbart som försök till stöld; i andra fall kan inbrott vanligen bestraffas som egenmäktigt förfarande. Framhållas må, att försök till inbrott hittills icke varit straffbart, vilket otvivelaktigt framträtt som en kännbar brist. Man har alltså icke kunnat straffa den som överraskats sedan han i uppsåt att stjäla klättrat upp i ett öppet fönster, satt dyrken i låset eller dränkt låset med vaselin (jfr NJA 1930 s. 378). Enligt kommitténs förslag bliva dylika fall straffbara såsom försök till stöld, i den mån gärningen skett i uppsåt att omedelbart föröva stöld.

Slutligen må framhållas, att bestämmelsen om straff för försök till stöld i viss mån ersätter även bestämmelsen i SL 24: 3 om att bläcka träd samt straffstadgandet i SL 22: 2 p. 6 för det fall att man, för att något därmed sig tillägna, lägger märke å det som hörer annan till eller utplånar annans märke. Sistnämnda stadgande har bibehållits av Thyrén (IV 2 § p. 4 och s. 133) men saknar motsvarighet i kommitténs förslag. Det blir alltså att bedöma efter omständigheterna i varje särskilt fall. Beträffande timmer och renar kan ofta stöld anses fullbordad i och med ommärkningen; i andra fall åter är denna tydligen att bedöma som försök till stöld eller bedrägeri (jfr inledningen till motiven beträffande 12 kap.).

Vad angår bestraffningsregeln för försök, har dess innebörd angivits i redogörelsen för frågor tillhörande straffrättens allmänna del (s. 36), varest även frågan om tillbakaträdande från försök berörts.

9 §.

SL 20:13 stadgar straff för den som, i uppsåt att föröva inbrott, förfärdigat eller förskaffat sig dyrk eller falsk nyckel eller som, med vetskap om annans uppsåt till sådant brott, åt honom förfärdigat eller anskaffat slikt verktyg. Thyrén (III 13 §) bibehåller detta stadgande i huvudsak oförändrat.

Såsom framhållits i de ovan lämnade redogörelserna för frågor tillhörande

20: 9

straffrättens allmänna del (s. 36) och huvuddrag i förslaget (s. 64), har kommittén icke ingått på en mera allmän reglering av frågan om förberedelse till brott utan nöjt sig med att i stöldkapitlet upptaga en bestämmelse om förberedelse till stöld, motsvarande SL 20:13 men innebärande en utvidgning av det straffbara området. Förslaget avser sålunda ej blott dyrk eller falsk nyckel utan varje stöldverktyg samt ej blott förfärdigande eller anskaffande utan varje befattning med sådant verktyg.

Beträffande hithörande föremål nämner kommittén förutom dyrk och falsk nyckel även sprängämne eller annat hjälpmedel. Stöld av sprängämne i avsikt att använda det vid brott, vilket nu jämlikt SL 20:4 p. 10 behandlas som ett kvalificerat fall av stöld, blir i kommitténs förslag att bedöma såsom stöld jämlikt 20:1 eller 4 i förening med förberedelse till nytt brott. Är detta nya brott stöld, blir det olovliga innehavet av sprängämne att bestrafva enligt nu förevarande lagrum; skulle åter det avsedda brottet fallit under 19 kap., blir förberedelsen straffbar enligt SL 19:21.

Vad angår den straffbara gärningen drabbar den av kommittén föreslagna bestämmelsen envar som för användning vid stöld förfärdigar, anskaffar eller eljest tager befattning med stöldverktyg. Den olovliga befattningen kan, för att nämna några från tjuvgömmeri hämtade exempel (jfr SL 20:12 och förslagets 21:6), bestå i att emottaga, dölja, köpa, föryttra, omarbета eller förändra verktyget. Då gärningsbeskrivningen i kommitténs förslag utsträcks till varje slags befattning, kommer blotta innehavet att bliva straffbart. En förutsättning härför är emellertid, att verktyget innehaves för användning vid stöld.

Med att verktyget innehaves »för användning vid stöld» förstås, att innehavaren antingen själv ämnar begå stöld med användande av verktyget eller äger vetskap om annans planer på sådant brott. Givetvis behöver det icke vara fråga om någon viss stöld utan blott om uppsåt att förr eller senare vid tillfälle använda verktyget på brottsligt sätt. Under kommitténs samarbete med den norska straffelovkomiteen framhölls från norsk sida, att det brottsliga uppsåtet vore svårbevisbart och särskilda bevislättnader därför erforderliga; man borde, då verktygets innehavare förut varit straffad för sådant brott vartill verktyget kunde användas, icke kräva någon bevisning om visst uppsåt samt i övrigt icke kräva mer än att uppsåtet med hänsyn till omständigheterna måste antagas vara brottsligt. Kommittén har av principiella skäl icke velat i strafflagen inskriva några bevispresumtioner mot den tilltalade. Det av kommittén hävdade kravet på bevis om uppsåt att begå stöld får emellertid icke anses innebära mera än att uppsåtet med hänsyn till omständigheterna icke kan antagas vara något annat, vilket i regel är förhållandet, så snart den tilltalades uppgifter om lovlig avsikt icke förtjäna tilltro. Föregående bestraffning är ett starkt indicium på brottslig avsikt. Att en tjuv, sedan han undergått bestraffning, har stöldverktygen kvar kan emellertid ej anses straffbart, med mindre omständigheterna utvisa uppsåt till ny stöld.

Straffet är enligt SL 20:13 böter eller fängelse i högst sex månader. Med

hänsyn till den samhällsfarlighet hithörande brott kunna äga föreslår kommittén, att straffmaximum höjes till straffarbete i två år.

Kommittén föreslår vidare i detta sammanhang en bestämmelse att stöldverktyg må förklaras förverkat. Då ingen dylik regel nu finnes, är den brottslige i princip berättigad att efter avtjänat straff återfå sina verktyg, vilket uppenbarligen icke är ett nöjaktigt sakernas tillstånd. Den av kommittén föreslagna bestämmelsen har, i brist på allmänna regler om förverkande, anknutits till straffbudet men bör det oaktat anses tillämplig vare sig någon i det särskilda fallet kunnat fällas till ansvar eller ej, alltså även om gärningsmannen är minderårig eller otillräknelig eller ej kunnat anträffas. Även verktyg, som ej tillhöra den brottslige, kunna förklaras förverkade. Huruvida förverkande bör ådömas eller ej har överlämnats åt domstolens prövning. Vad som förklaras förverkat tillfaller kronan.

I andra stycket av kommitténs förslag upptages en mot SL 19:21 andra stycket svarande bestämmelse om straffrihet vid tillbakaträdande.

10 §.

Skälen till och innebörden av den här upptagna åtalsbegränsningen vid brott mot anhöriga hava angivits i kapitlet om frågor tillhörande straffrättsens allmänna del (s. 39 f.). Där har dock ej berörts, vilken krets av anhöriga åtalsbegränsningen skall avse. I sistnämnda hänseende bygger kommittén på uppräknningen i SL 3:11, motsvarande 10:18 a sista stycket i kommitténs förslag, med vissa jämkningar. Samma personkrets anges i 8:28 av kommitténs förslag, vid vilket lagrum skälen för kretsens avgränsande på sätt som skett angivits.

Så snart någon av flera till ett brott medverkande gärningsmän eller delaktiga står i det i paragrafen angivna förhållandet till målsäganden, skall paragrafen tillämpas beträffande samtliga medverkande. Med delaktighet har i detta hänseende likställts det i förslagets 21:6 upptagna brottet häleri ävensom det där omtalade oaktsamhetsbrottet. Dessa efterföljande gärningar stå nämligen ofta i så nära sammanhang med det föregående brottet, att de böra följa samma regler i åtalshänseende. Så är exempelvis förhållandet, om pojkar tillhörande en liga förövat stöld hos närstående till någon av dem, varvid vissa av ligans medlemmar utfört stölden medan de andra blott tagit del i bytet. Har åter stöld förövats mellan anhöriga och en utomstående mer eller mindre yrkesmässig hälare tagit hand om det tillgripna, tala övervägande skäl för att överåklagaren förordnar om åtal för häleriet, även om stölden lämnas utan åtal.

21 KAP.

SL 21 kap., som handlar om rån och utpressning, har ingen direkt motsvarighet i kommitténs förslag (jfr s. 55—57). Rån behandlas i förslagets 20 kap. och utpressning i 21 kap., vilket emellertid framför allt upptager

21 kap.

brott ur SL 22 kap. Från sistnämnda kapitel har förslagets 21 kap. hämtat en del av sin rubrik samt bestämmelsen om bedrägeri i 1 §. Vad SL 22: 13 innehåller om att sälja eller annorledes emot vedergällning föryttra ont för gott, mängt för omängt eller det varuti man vet fel vara har sin närmaste motsvarighet i förslagets 7 §. Förslaget upptager icke några särskilda bestämmelser om de i SL 22: 2 p. 1, 2 och 6, 22: 5 och 22: 15 omtalade förfarandena, att förskaffa sig försäkring på veterligen falsk uppgift, att sätta ut veterligen falsk pant, att lägga märke å det som hörer annan till eller utplåna annans märke, att med uppsåt göra orätt i mätande, vägande eller räknande samt att fara med spådom, signeri eller annan vidskepelse. Dessa förfaranden utgöra ofta bedrägeri eller försök därtill och böra då enligt förslaget så bedömas. I andra fall kunna bestämmelserna om oredligt förfarande i 7 § bliva tillämpliga. Att lägga märke å det som hörer annan till eller utplåna annans märke kan dock, såsom tidigare framhållits (vid 12 kap. och 20: 8), även vara att bedöma på annat sätt. Övande av spådom och dylikt har av redan angivna skäl (s. 65) lämnats straffritt, i den mån det icke innefattar bedrägeri, bedrägeriförsök eller ocker. Vad angår bestämmelsen i SL 22: 5 andra stycket om strängare straff för orätt i mätande, vägande eller räknande, då gärningsmannen är kronans uppborädsman eller av offentlig myndighet antagen mätare, anser kommittén det böra vara allmän regel, att förmögenhetsbrott i ämbete eller tjänst medför dels straff för förmögenhetsbrottet, varvid tjänsteställningen beaktas som en försvarande omständighet, dels ock ansvar enligt SL 25 kap. (jfr s. 61 f.).

Övriga bestämmelser i SL 22 kap. hava sin motsvarighet på andra håll i förslaget. De i SL 22: 12 och 20 upptagna brotten olovligt brukande och boдрäkt behandlas sålunda, såvitt fråga är om olovligt besittningstagande, i 20 kap. men eljest i 22 kap. I sistnämnda kapitel återfinnas motsvarigheter till SL 22: 11, 14 och 19 om förskingring, trolöshet mot huvudman och brott beträffande hittegod; stadgandet i SL 22: 14 sista stycket om förledande till oskäligen rättegång har dock flyttats till en övergångsbestämmelse (p. 3). De flesta av de i SL 22: 13 upptagna straffbudena hava sina motsvarigheter i förslagets 22 kap. Bestämmelser om förekommande av utmätning, motsvarande SL 22: 2 p. 3, återfinnas i förslagets 23 kap. I övrigt hava, såsom redan framhållits (s. 28), åtskilliga brott från SL 22 kap. flyttats till andra områden än förmögenhetsbrottens, 6 § till 10 kap., 10 § till 11 kap., 2 § p. 4 och 5, 8 § sista stycket, 16—18 §§ ävensom 13 § i vad lagrummet avser nekande av hand och förskrivning till 12 kap., 3 och 4 §§ till 14 kap. samt 7—9 §§ till 17 kap.

Huvudbeståndsdelarna i förslagets 21 kap. svara alltså mot slutet av SL 21 kap. och början av SL 22 kap. Vidare upptager detta kapitel i förslaget bestämmelser svarande mot lagen den 14 juni 1901 angående ocker samt vad SL 3, 20 och 21 kap. innehålla om tjuvgömmeri och liknande förfaranden. Slutligen finnas i förslaget vissa bestämmelser, som sakna motsvarighet i gällande rätt.

Det utmärkande för de i förslagets 21 kap. behandlade brotten är, att de

ske genom angrepp å främmande maktsfär annorledes än genom besittningstagande eller annat störande av besittningsförhållanden. Främst upptagas i kapitlet bestämmelser om ansvar för bedrägeri, utgörande den straffrättsliga motsvarigheten till privaträttens regler om svek såsom ogiltighetsgrund vid rättshandlingar, ett ämne varom stadgas i 30 § avtalslagen. Därefter behandlas utpressning, ett brott för vars utförande användes tvång och som motsvarar ogiltighetsgrunden i 29 § avtalslagen. Är tvånget av grov beskaffenhet (jfr 28 § avtalslagen) betecknas brottet såsom rån, vilket brott behandlas i förslagets närmast föregående kapitel. Efter utpressning följer ocker; de privaträttsliga stadgandena därom finnas i avtalslagens 31 §. Något brott motsvarande ogiltighetsgrunden i 33 § avtalslagen har däremot icke upptagits i förslaget. En sådan brottstyp skulle enligt kommitténs mening erhålla alltför obestämda gränser. I kapitlet har vidare, under beteckningen häleri, upptagits tjuvgömmeri och andra liknande fall av s. k. efterföljande delaktighet. Liksom enligt föregående kapitel tillgrepp utan tillägnande är att anse ej såsom stöld utan som egenmäktigt förfarande, har i förevarande kapitel bedrägeribrottet utformats såsom ett vinningsbrott och enahanda förfarande, därest det uppfyller allenast skaderekvisitet, upptagits såsom ett särskilt brott, kallat oredligt förfarande. Dit har ock hänförts förledande i vissa fall då gärningen ej medfört skada.

I kapitlet hava ytterligare införts straffbestämmelser för försök till bedrägeri och utpressning. Vissa handlingar, vilka ofta innefatta förberedelse till bedrägeri, hava under beteckningen svindleri straffbelagts såsom särskilt brott. Mottagande av falskt fordringsbevis eller av check utan täckning och vissa liknande förfaranden med uppsåt att utnyttja oriktigheten eller bristen såsom påtryckningsmedel vid indrivning av fordran hava vidare kriminaliserats under beteckningen ockerpantning. Slutligen upptager kapitlet en åtalsbestämmelse.

1 §.

Enligt den nuvarande allmänna bestämmelsen om bedrägeri i SL 22: 1 består nämnda brott i att någon genom antagande av falskt namn, stånd eller yrke eller genom annat svikligt förfarande bedrager sig till gods eller penningar eller tillskyndar annan förlust därav. Brottbeskrivningen är icke mycket upplysande och har givit anledning till tvivelsmål i skilda hänseenden. Bland annat hava olika meningar gjorts gällande i frågan, huruvida för bedrägeriansvar förutsättes vinning eller om, såsom ordalagen närmast giva vid handen, även ett förfarande som endast medför skada kan ådraga ansvar enligt lagrummet.

Thyrén (IV 1 §) har föreslagit en brottbeskrivning, som i detta och andra avseenden skulle erbjuda bättre vägledning än den nuvarande avfattningen. Enligt hans utkast skall för bedrägeriansvar förutsättas bland annat, att någon genom att hos annan uppväcka eller vidmakthålla villfarelse förmår denne till handling eller underlåtenhet som innebär förmögenhetsskada för

21: 1

den vilseledde och vinning för gärningsmannen. Dessutom skulle krävas, att gärningsmannen handlat i vinningssyfte.

Kommittén har liksom Thyrén uppställt fordran på att genom bedrägeriet skall uppstå vinning å ena sidan och skada å den andra och har därigenom utformat brottet såsom innebärande förmögenhetsöverföring. I likhet med vad fallet är i de närmast föregående och efterföljande kapitlen i kommitténs förslag inledes sålunda förevarande kapitel med ett vinningsbrott. Förfarande av allenast skadegörande art har, i likhet med vad i dessa kapitel skett, hänvisats till en senare paragraf, nämligen 7 § som behandlar det särskilda brottet oredligt förfarande.

I beskrivningen av bedrägeribrottet har kommittén i likhet med Thyrén undvikit att tala om svikligt förfarande såsom i nuvarande 22:1 SL och om svikligt förledande såsom i det privaträttsliga stadgandet i 30 § avtalslagen om rättshandlings ogiltighet på grund av svek. Ordet svikligt är nämligen mindre väl ägnat att känneteckna bedrägeri, emedan ordet i vissa sammanhang, t. ex. i SL 22: 14, användes för att beteckna gärning som innebär svikande av förpliktelse, en betydelse som icke passar vid angivande av förutsättningarna för bedrägeriansvar. Att kommittén undvikit att beteckna bedrägerigärningen såsom sviklig får emellertid icke uppfattas som om meningen vore, att det skulle krävas mindre för att förledande till rättshandling skulle vara straffbar såsom bedrägeri än för att rättshandlingen skulle vara ogiltig enligt nämnda lagrum i avtalslagen.

Enligt kommittén föreligger bedrägeri, då någon medelst vilseledande bestämmer annan till handling eller underlåtenhet av visst slag. Ett huvudfall är naturligtvis det av Thyrén särskilt framhållna, att någon genom att uppväcka villfarelse förmår annan till sådan handling eller underlåtenhet. Under uttrycket rymmes emellertid även det av Thyrén likaledes nämnda fallet, att någon förmår annan till handling eller underlåtenhet genom att vidmakthålla en oriktig föreställning som denne redan förut hyser. En förutsättning för att ansvar skall kunna inträda är emellertid därvid, att vidmakthållandet är kausalt i förhållande till den andres disposition; det fordras med andra ord, att omständigheterna äro sådana att det måste antagas att villfarelsen skulle hava hävts och dispositionen därför ej kommit till stånd, därest icke gärningsmannen vidmakthållit villfarelsen. Även ett förstärkande av en oriktig föreställning kan utgöra bedrägerihandling, såvida villfarelsen först därigenom når sådan bestämdhet att dispositionen företages.

I viss motsats till dessa fall stå de, i vilka gärningsmannen icke framkallar, vidmakthåller eller förstärker någon villfarelse hos den andre utan blott utnyttjar en oriktig föreställning hos denne. I vissa länders strafflagar, t. ex. i Danmarks, jämställes utnyttjande av villfarelse uttryckligen med framkallande av sådan. Detta torde emellertid vara att gå för långt. Den blotta omständigheten, att den ene av kontrahenterna vid ett avtal inser att den andre hyser en oriktig föreställning rörande någon väsentlig omständighet och i stället för att upplysa honom om rätta förhållandet utnyttjar hans villfarelse till att giva avtalet visst innehåll, kan icke vara tillräcklig för

att bedrägeri skulle föreligga. En förutsättning för straffbarhet måste i dylika fall städse vara, att det kan anses åligga den som förtiger sanningen att yppa vad han vet. Det kunde för övrigt ifrågasättas, huruvida icke fall av denna art med större fog skulle vara att beteckna såsom ocker än såsom bedrägeri. Det förra brottet utmärkes nämligen av att någon vid avtal eller annan rättshandling begagnar sig av en svaghet hos motsidan till att bereda sig förmån utan att det därutöver fordras att han skall hava framkallat svagheten hos den andre. Ocker föreligger emellertid enligt 31 § avtalslagen allenast då någon begagnar sig av annans trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroende ställning i förhållande till honom, därvid oförstånd är att fatta såsom bristande omdömesförmåga i allmänhet eller beträffande sådana affärer som den ifrågavarande men icke får anses föreligga då det endast kan åberopas bristande kännedom om konkreta förhållanden. Det finnes icke tillräcklig anledning att i detta sammanhang frångå det hävdvunna ockerbegreppet på denna punkt. Vid sådant förhållande är det motiverat och i överensstämmelse med allmänna straffrättsliga grundsatser att i viss utsträckning bedöma utnyttjande av villfarelse såsom bedrägeri, ehuru ordalagen i lagtexten icke direkt angiva sådana fall. I svensk liksom i utländsk strafflagstiftning avfattas nämligen brottsbeskrivningarna vanligen med tanke på positivt handlande, fastän de äro avsedda att äga tillämpning även beträffande likvärdiga underlåtenhetshandlingar. Ett exempel där bedrägeriansvar är påkallat erbjuder det fall, att någon utan bedrägligt uppsåt bibringar en annan en oriktig föreställning och därefter kommer på tanken att utnyttja denna villfarelse genom att med den vilseledde sluta ett för denne ofördelaktigt avtal. Även andra fall kunna förekomma, då förtigandet är sådant, att förfarandet till sin art naturligt hör hemma under bedrägeribegreppet. I icke ringa utsträckning är för övrigt förtigande vid bedrägeri att jämställa med positiv uppgift på den grund att tigandet ofta har karaktären av uttrycksmedel. Om, för att taga ett exempel, vid förhandlingar angående en affär den ene kontrahenten direkt eller indirekt framställer en fråga, kan sålunda den andres tystnad mången gång vara att anse som ett bejakande av frågan.

Ett särskilt spörsmål är, huruvida det bör uppställas någon fordran med avseende på villfarelsens innehåll. Enligt Thyréns utkast kräves, att villfarelsen skall gälla ett bestående eller förflutet och alltså icke uteslutande ett framtida sakförhållande. Att genomföra en sådan åtskillnad har emellertid icke ansetts motiverat. Den skulle leda till svårigheter med hänsyn till att påståenden om framtida händelser ej sällan tillåta slutsatser beträffande förhållanden i det förflutna eller närvarande och därför ej utan fog kunna anses gälla även ett sådant förhållande. En utsaga i januari att visst aktiebolag för det förflutna året kommer att lämna oförändrad utdelning kan sålunda uppfattas såsom avseende lika väl ett förflutet som ett framtida förhållande. Det är också att märka, att det straffbara området även utan att någon sådan inskränkning som den Thyrén föreslagit göres i lagtexten blir begränsat därigenom, att många uppgifter angående framtiden

21: 1

te sig såsom blotta antaganden och på den grund icke kunna ådraga bedrägersansvar.

Det förtjänar vidare framhållas, att bedrägeri kan ske genom uppväckande av villfarelse angående ett s. k. inre faktum. Det är sålunda tydligt, att t. ex. vilseledande beträffande en experts omdöme angående en varas tjänlighet för visst ändamål kan medföra ansvar för bedrägeri. Sådant ansvar kan även inträda för den som vilseleder annan angående sin egen avsikt. Den som köper varor på kredit i akt och mening att icke betala, kan sålunda bliva att fälla till ansvar och likaså den som utverkar penninghjälp för visst uppgivet ändamål men redan från början har för avsikt att använda medlen för annat ändamål. I icke ringa utsträckning måste det emellertid vara straffritt att, t. ex. vid affärsförhandlingar, dölja sina egna avsikter. Det kan sålunda ej anses straffbart, att någon som önskar inköpa viss fastighet söker hålla priset nere genom att fördölja eller förneka att han behöver fastigheten för en utvidgning av sin fabriksanläggning. Ej heller kan någon fällas till ansvar för det han vid förhandlingar rörande viss angelägenhet hotar att hänskjuta saken till domstol ehuru han alls icke har för avsikt att börja rättegång. Endast i sådana fall, då vilseledandet innefattar ett klart överskridande av den gräns som enligt gängse uppfattning gäller, kan det komma i fråga att utkräva ansvar. Att i lag angiva när detta är händelsen torde icke vara möjligt.

I bedrägerigärning skall, såsom redan sagts, ingå att gärningsmannen bestämmer annan till handling eller underlåtenhet. Att underlåtenhet särskilt nämnts i den föreslagna lagtexten sammanhänger med att den allmänstraffrättsliga grundsatsen om likställighet i viss utsträckning mellan underlåtenhet och positiv handling endast gäller själva det brottsliga förfarandet. Det i gärningen ingående förfogandet skall vidare innebära vinning för gärningsmannen och skada för den vilseledde eller någon i vars ställe denne är. Såsom i allmänna motiveringen utvecklats (s. 43 f.), avses med detta uttryckssätt att angiva, att förfogandet skall vara sådant att förmögenhetsöverföring omedelbart framkallas därigenom. Om någon genom vilseledande bestämmer annan att utfärda en fullmakt som sedermera brukas till att åsamka fullmaktsgivaren förlust, föreligger därför icke bedrägeri, såvida icke fullmaktens utfärdande framstår allenast såsom en form för överlåtelse, något som kan vara fallet exempelvis då någon till annan överlåter fordran enligt postanvisning genom att giva honom fullmakt att utkvittera beloppet hos posten. Frånsett sådana fall, skulle fullbordat brott nämligen icke kunna anses vara för handen redan i och med fullmaktens utfärdande utan först då fullmakten begagnats, vilket visar att det är sistnämnda åtgärd och icke fullmaktens utfärdande som innebär förmögenhetsöverföring. Begagnandet av fullmakten kan utgöra trolöshet mot huvudman, som bestraffas enligt 22: 5. Detta brott kan föreligga även där fullmakten så noga angivit fullmäktigens handlande att det icke funnits något utrymme för honom att träffa avgörande i huvudmannens ställe, t. ex. då fullmakten avser antagande av visst köpeanbud. Omvänt torde det få anses såsom bedrägeri och ej såsom

trolöshet mot huvudman, om en syssloman medelst vilseledande förmår sin huvudman att själv företaga en rättshandling som innebär skada för huvudmannen och vinning för sysslomannen. Det är nämligen i sådant fall genom sin rådgivning och icke genom handlande i huvudmannens ställe som han skadar denne.

Kravet att den vilseleddes förfogande omedelbart skall framkalla förmögenhetsöverföring får icke fattas så strängt, att därigenom rättshandlingar, vilka bliva definitiva först efter det någon tid förflutit eller efter det något nytt faktum inträtt, skulle vara uteslutna. Att genom vilseledande förmå annan att avgiva ett för honom ofördelaktigt anbud måste sålunda anses såsom bedrägeri, därest anbudet sedermera blir antaget; blir anbudet återkallat eller får det förfalla, föreligger endast försök till bedrägeri. På enahanda sätt är det fall att bedöma, att någon förmår annan att på öppet köp taga en underhållig vara; blir köpet bestående, kan bedrägeri anses föreligga, i annat fall försök till bedrägeri. Denna tankegång ger också svaret på den inom litteraturen ofta debatterade frågan, huruvida förledande till att upprätta testamente bör bedömas såsom bedrägeri. Den som genom oriktiga uppgifter förleder annan att göra testamente till hans förmån blir enligt detta betraktelsesätt att fälla till ansvar för bedrägeri, därest testator avlider utan att hava återkallat testamentet; i annat fall föreligger bedrägeriförsök. Försök får även anses föreligga, om någon utan att lyckas sökt förleda annan att upprätta testamente. Tankegången är jämväl tillämplig beträffande återkalleligt förmånstagareförordnande vid försäkring.

De genom vilseledande framkallade förfoganden, om vilka i det föregående varit tal, hava bestått i rättshandlingar. Ansvar inträder i sådana fall, även om rättshandlingen på grund av sveket skulle kunna bringas att gå åter. Enligt förslaget föreligger emellertid bedrägeri jämväl då den vilseleddes disposition är av rent faktisk karaktär. Förslaget står på denna punkt i överensstämmelse med hittillsvarande praxis men avviker såväl från vad som inom teorien understundom ansetts vara det principiellt riktiga som ock från vad Thyrén föreslagit. Förledande till ett faktiskt förfogande föreligger exempelvis, då någon förleder annan att för honom yppa en värdefull fabriktionshemlighet. Ett annat fall som plägar räknas hit är det, att någon falskeligen utger sig för att vara ägare av tappad sak och därigenom förmår upphittaren att utlämna saken.¹ Enligt Thyrén skall sådan gärning bedömas som förskingring i medelbart gärningsmannaskap. Såsom i allmänna motiveringen närmare utvecklats (s. 34 f.), skulle emellertid därigenom icke behörigt beaktande skänkas åt karaktären av den ifrågavarande brottsligheten. Den för en bedragare typiska kriminaliteten synes nämligen föreligga, vare sig verkan av den vilseleddes handling är rättslig eller blott faktisk.

I regel kännetecknas bedrägeribrottet därav, att den skadelidande själv

¹ Bedömt såsom bedrägeri i NJA 1912 not. B 815. Ett närliggande fall är det, att någon genom att falskeligen utge sig för ägarens ombud förleder depositarie att utlämna godset. Även i sådana fall har dömts för bedrägeri, se NJA 1884 not. B 536, 1907 not. B 357 och 1911 s. 13. Likaså har det dömts för bedrägeri, då någon narrat till sig annans sak av en hos denne inneboende genom uppgift att han skulle hämta den för reparation, se NJA 1896 not. B 262.

21:1

förledes att förfoga över sin förmögenhet till sin egen skada. Bedrägeri kan emellertid föreligga även om den som förledes till förfogande är annan person än den som lider skadan. Enligt förslaget förutsättes för bedrägeri, att skadan uppkommit antingen för den vilseledde eller för någon i vars ställe denne är. Med sistnämnda uttryck förstås, att den vilseledde med rättslig verkan företräder den skadelidande eller att han har faktisk makt att i dennes ställe råda över hans förmögenhet. Ett analogt fall föreligger, då en arvlåtare förledes att genom testamente förfoga över sin egendom till men för sina successorer. Det sagda innebär naturligtvis icke, att gärningsmannen skulle behöva själv på ett mera omedelbart sätt träda i förbindelse med den skadelidande eller någon som är i hans ställe, t. ex. genom brev eller samtal. Bedrägeriansvar kan inträda även om förledandet sker genom att den oriktiga uppfattningen inges andra och dessa i sin ordning framföra den till någon vilkens vilseledande kan konstituera ett bedrägeribrott.

Liksom hittills kan enligt förslaget den som genom vilseledande av offentlig myndighet förskaffar sig förmån av offentligrättslig art, t. ex. fattigvård, hemfalla under bedrägeriansvar. Motsvarande gäller den som genom vilseledande av offentlig myndighet undandraget sig att fullgöra offentligrättslig skyldighet av ekonomisk art. Det måste emellertid beaktas, att många hithörande fall genom speciallagstiftning undantagits från de allmänna bedrägeribestämmelserna. I motsats till en uppfattning, som någon gång framträtt i rättspraxis, kan enligt förslaget vilseledande av domstol däremot icke föranleda ansvar för bedrägeri. Eftersom domstolen har till uppgift att skilja mellan parterna, kan den nämligen icke sägas vara i den förlorande partens ställe.

Även vissa andra fall, som i rättspraxis stundom hänförts till bedrägeri, lämnas genom den föreslagna avfattningen av förevarande paragraf utanför bedrägeribegreppet. Den som efter mottagen men ej avskriven betalning å löpande skuldebrev överlåter detta utan att omtala betalningen (NJA 1906 s. 450) och likaså den som, sedan han överlåtit fordran av annat slag än nyss nämnts, i stället för att underrätta gäldenären om överlåtelsen utkräver fordringsbeloppet hos denne (NJA 1932 s. 81), hava i praxis dömts för bedrägeri. Den i dessa fall vilseledde, i förra fallet den godtroende förvärvaren av skuldebrevet och i senare fallet gäldenären, intaga emellertid icke sådan ställning till den skadelidande, att de kunna sägas vara i hans ställe. I förslaget finnes en för dylika fall avpassad bestämmelse, nämligen regeln om behörighetsmissbruk i 22:6.

Förmögenhetsresultatet skall, såsom i det föregående framhållits, bestå i vinning för gärningsmannen och skada för den vilseledde eller någon i vars ställe denne är. I kapitlet om förmögenhetsbrottens allmänna kännetecken har utvecklats, att vinningen och skadan skola, bildligt talat, utgöra olika sidor av samma sak. Förmögenhetsresultatet skall på detta sätt utgöra en förmögenhetsöverföring. Bedrägeriansvar är med hänsyn härtill uteslutet, så snart det brister i korrespondens mellan vinning och skada, t. ex. emedan vinningen består i att gärningsmannen bereder sig tillfälle att göra

en vinstgivande affär genom att förleda en annan att avstå därifrån. Det erforderliga sambandet mellan vinning och skada torde däremot föreligga exempelvis i det fall, att en gäldenär genom vilseledande förmår borgenären att försumma att avbryta preskriptionstid med påföljd att fordringen blir preskriberad.

Den förmögenhetsöverföring som fordras för att bedrägeri skall vara för handen behöver icke innebära överförande av äganderätt. Det är tillräckligt, att ena parten på den andras bekostnad förskaffar sig en prestation av ekonomiskt värde. Det kan sålunda vara bedrägeri, om någon narrar sig till att få utan vederlag begagna ett föremål ehuru omständigheterna äro sådana att vederlag rätteligen bort utgå.

Förslagets uttryck att den vilseleddes förfogande skall innebära vinning och skada anger, att frågan huruvida sådant förmögenhetsresultat är för handen skall bedömas med utgångspunkt från förhållandena vid tiden för förfogandet. Frågan om bedrägeriansvar skall sålunda kunna avgöras utan att man behöver avvakta, huruvida en genom svikligt förledande åvågbart affärstransaktion till sist måhända trots allt skall låta sig avveckla utan förlust. Givet är dock, att om befogade sådana förhoppningar finnas, förhandenvaro av skada icke får antagas, med mindre det är påtagligt att förmögenhetsskada uppstått, låt vara måhända av övergående slag. Om, för att taga ett exempel, en person svikligen förletts att köpa vissa börsnoterade värdepapper, torde i regel den omständigheten att börsvärdet var avsevärt lägre än köpeskillingen utgöra tillräckligt belägg för att transaktionen inneburit skada, oavsett huruvida sedermera värdepapperen stigit i kurs. Detsamma är naturligtvis förhållandet, om väl börsvärdet vid tiden för transaktionen överensstämte med köpeskillingen men kursen sedermera fallit emedan ett av gärningsmannen uppsåtligen dolt sakförhållande kommit i dagen. Består den vilseleddes förfogande i beviljande av kredit, kan skadan vara påtaglig redan i och med kreditens beviljande, nämligen om det är tydligt att en sådan kredit med hänsyn till bristande kreditvärdighet icke skulle hava lämnats eller i allt fall skulle hava betingat större räntegottgörelse, om lånesökanden givit sanningsenliga uppgifter angående sin ekonomi. På liknande sätt är den, som vid tecknande av försäkring ger oriktiga uppgifter angående risken och därigenom skaffar sig försäkring enligt lägre tariff än den som rätteligen skolat tillämpas eller skaffar sig försäkring som rätteligen ej skolat beviljas, att anse såsom bedragare utan avseende på om sedermera försäkringstiden går till ända utan att försäkringsfall inträffar.

Med utgångspunkt från denna uppfattning av skaderekvisitet vid bedrägeribrottet har det syntts överflödigt att behålla bestämmelsen i SL 22: 2 p. 1, att såsom bedrägeri skall anses om man på vederligen falsk uppgift förskaffar sig försäkring för brand- eller sjöskada eller annat. Det torde icke heller vara erforderligt att, såsom exempelvis är fallet i Danmark och Norge, upptaga en särskild straffbestämmelse för kreditbedrägeri. Bestämmelsen i SL 22: 2 p. 2, att såsom bedrägeri skall anses om man sätter ut pant som vederligen är falsk, har likaledes ansetts kunna undvaras. Icke heller har det

21: 1

ansetts behöfligt att, såsom i vissa länder skett, genom särskild bestämmelse stadga straff för den, som genom oriktiga uppgifter förmår någon att skänka honom understöd. Ett sådant förfarande måste anses falla under den allmänna bedrägeribestämmelsen även där den vilseledde redan förut beslutat sig för att giva bort det ifrågavarande beloppet och lögnen därför endast har till följd att beloppet gives till viss person i stället för till annan, såsom händelsen är exempelvis då någon genom oriktig uppgift narrar sig till understöd från en stipendiefond.

I subjektivt hänseende har ej något särskilt rekvisit angivits i lagtexten. Såsom i allmänna motiveringen anförts (s. 51 f.), biträder kommittén icke Thyréns förslag att vid detta och åtskilliga andra brott uppställa krav på vinnings syfte. Den av kommittén föreslagna lagtexten ger vid handen, att vid detta brott liksom vid alla andra, beträffande vilka något annat ej angivits, det i subjektivt hänseende fordras uppsåt men att sådant av vilket slag som helst och alltså jämväl eventuellt uppsåt är tillräckligt. Den under förarbetena till 30 § avtalslagen uttalade meningen, att det i nämnda lagrum använda uttrycket svikligt förledande skulle innefatta krav på ett förledande som sker mot bättre vetande och i avsikt att därigenom förleda annan till rättshandlingens företagande (NJA II 1915 s. 243), har icke kunnat övertyga kommittén om önskvärdheten av att vid bedrägeri till skillnad från andra jämställda förmögenhetsbrott upptaga krav på kvalificerat uppsåt. Givet är, att ställningstagandet till frågan huruvida för bedrägeriansvar skall fordras sådant uppsåt bör inverka på tolkningen av 30 § avtalslagen. I förarbetena till motsvarande lagrum i de danska och norska avtalslagarna finnes icke något sådant uttalande som i de svenska motiven.

Uppsåtet skall täcka de objektiva brottsrekvisiten. Vid prövningen härav är att märka, att skada, såsom nyss erinrats, kan föreligga även om ej slutlig förlust inträtt. Uppsåtet behöver därför ej vara riktat på att tillfoga den skadelidande en slutlig förlust. I själva verket torde det, såsom framhållits i allmänna motiveringen (s. 49), vara mycket vanligt, i synnerhet vid större bedrägerier, att gärningsmannens uppsåt icke ens eventuellt omfattar sådant resultat. Gärningsmannen hoppas nämligen ofta, att den ifrågavarande affären till slut skall visa sig vinstgivande, och han skulle i många fall säkerligen icke hava inlåtit sig på affären, om han vetat att den skulle leda till förlust. Vad han velat göra är i sådana fall icke att slutgiltigt beröva den vilseledde hans egendom utan att skaffa sig en vinstchans genom att utsätta den vilseledde för annan och större risk än de lämnade uppgifterna giva vid handen. Det är emellertid tydligt, att jämväl ett sådant förfarande bör drabbas av bedrägeristraff.

Beträffande straffets storlek har i förslaget tillämpats liknande tredelning som vid t. ex. stöld. I förevarande paragraf behandlas sålunda bedrägeri av normal svårhetsgrad. Straffsatsen har liksom för medelsvår stöld och oredlighet mot borgenärer bestämts till straffarbete i högst två år eller fängelse. I förhållande till gällande rätt, som för normalfall av bedrägeri stadgar fängelse i högst sex månader eller straffarbete i högst två år, innebär förslaget

endast en mindre betydande jämkning, bestående främst däruti att straffarbete nämnts före fängelse, något som syntts riktigt beträffande ett sådant brott som bedrägeri.

2 §.

I första stycket behandlas sådant bedrägeri, som med hänsyn till skadans omfattning och övriga omständigheter vid brottet är att anse såsom ringa. På samma sätt som ringa stöld sedan gammalt varit utbruten till ett särskilt brott, snatteri, har i förslaget även det ringa bedrägeriet privilegierats under särskild beteckning, bedrägligt förfarande.

Under åberopande av att ansvar för bedrägeri förutsätter att någon blivit vilseledd, har i hittillsvarande praxis gjorts gällande, att exempelvis s. k. tjuvåkning på tåg skulle vara straffri, såvida ej tågpersonalen observerat gratispassageraren och låtit sig förleda att tro att han köpt biljett. Att ett i och för sig straffvärt förfarande på detta sätt, mången gång av en slump, blir straffritt, har syntts otillfredsställande, vartill kommer att gränsen mellan det straffbara och det straffria området i praktiken är svår att fastställa. För att råda bot på denna brist i gällande rätt hava nämnda fall och vissa andra likartade gjorts till föremål för ett särskilt straffstadgande, inrymt under beteckningen bedrägligt förfarande.

I första punkten av andra stycket behandlas hithörande fall. De kännetecknas av att en person, utan att göra rätt för sig, förskaffar sig något som tillhandahålles under förutsättning av kontant betalning. Såsom exempel har i lagrummet nämnts, att någon skaffar sig husrum, förtäring, transport eller tillträde till föreställning. För att dessa och andra fall skola vara hänförliga under lagrummet kräves, att det kan anses underförstått att den som tillgodogör sig nyttigheten genast erlägger betalningen. Under denna förutsättning ådrager han sig ansvar enligt lagrummet såväl i det fall att han icke kan betala kontant som ock i det att han väl kan göra detta men undandraget sig att fullgöra sin skyldighet i detta avseende. Det är för bestämmelsens tillämplighet likgiltigt, huruvida någon blivit vilseledd av gärningsmannens beteende. Har ett vilseledande ägt rum, är emellertid brottet principiellt sett bedrägeri. Om i sådant fall brottet är av mera allvarlig beskaffenhet, synes 2 §:s straffskala vara alltför låg. Även gärningar som falla utanför bedrägeribegreppet kunna understundom, t. ex. om det gäller mera omfattande transporter, vara av sådan beskaffenhet, att bestraffning enligt 2 § synes alltför lindrig. Med hänsyn till dessa fall har i paragrafen stadgats, att 2 § icke skall tillämpas där brottet ej är att anse som ringa. I dessa fall blir i stället 1 eller 3 § tillämplig.

Det för ifrågavarande brott karakteristiska förfaringssättet föreligger vid s. k. automatbedrägeri. Den som använder en telefonautomat och därvid nedlägger värdelösa föremål i stället för slantar gör sig sålunda förfallen till ansvar enligt lagrummet. Enahanda torde förhållandet vara, om den nyttighet som förvärvas är en sak. I hittillsvarande praxis har sådant förfarande bedömts såsom tjuvnad (SvJT 1924 Rf s. 41). Det slags kriminalitet, som kom-

21: 2

mer till uttryck i en dylik gärning, torde emellertid bättre karakteriseras genom att hänföras till den nu ifrågavarande brottstypen. Såsom stöld blir förfarandet däremot även enligt förslaget otvivelaktigt att betrakta, om gärningsmannen i stället för att använda det tillvägagångssätt som är anvisat för automatens begagnande tillägnar sig innehållet genom att bryta upp apparaten.

I subjektivt avseende fordras uppsåt att förskaffa sig nyttigheten utan att erlægga kontant betalning. Bestämmelsen omfattar såväl det fall att någon från början haft uppsåt att skaffa sig nyttigheten utan betalning som ock det att han först senare kommer på tanken att undandraga sig kontantbetalningen. Såsom exempel på det sistnämnda fallet kan anföras, att en gäst på en restaurang, efter att hava intagit sin måltid, följande en plötslig ingivelse begiver sig bort utan att betala. Däremot avser straffbestämmelsen naturligtvis icke det fall att en restauranggäst vid måltidens slut finner att han glömt sin plånbok hemma och därför ber att få betala senare. Att denne icke gjort sig förfallen till ansvar enligt lagrummet framgår därav, att han haft uppsåt att betala kontant och att han, när han finner sig ej kunna detta, i motsats till restaurangbesökaren i det förra exemplet gör allt vad som i den uppkomna situationen är honom möjligt.

I andra punkten av andra stycket har vidare såsom bedrägligt förfarande straffbelagts, att någon som har att betjäna allmänheten efter viss taxa tager betalning utöver taxan utan att påvisa avvikelser. Även sådana fall kunna mången gång vara att anse såsom verkliga bedrägerifall, men huru därmed förhåller sig kan vara tvivelaktigt, om taxan icke uttryckligen åberopats. Då det i alla händelser synes straffvärt att på nyss angivna sätt frångå den taxa som kunderna hava anledning tro ligga till grund för kravet, har det syntts lämpligt att utsträcka straffbestämmelsen om bedrägligt förfarande till att omfatta även dessa fall. Det är att märka, att bestämmelsen är tillämplig endast såvida allmänheten äger fordra att bli betjänad efter viss taxa. Skyldighet att stå till tjänst på detta sätt åligger exempelvis droskchaufförer och stadsbud. En bestämmelse av delvis enahanda innebörd finnes redan för närvarande i 34 § 1 mom. i 1940 års förordning angående yrkesmässig automobiltrafik m. m. Uppenbarligen kommer denna icke att vara tillämplig där bedrägligt förfarande föreligger.

Straffet för bedrägligt förfarande har liksom straffet för den lindrigaste graden av förskingring bestämts till böter eller fängelse.

3 §.

I förevarande paragraf behandlas sådant bedrägeri, som med hänsyn till omständigheterna vid brottet är att anse såsom grovt.

Som exempel på omständigheter, vilka kunna — men icke nödvändigt måste — medföra att bedrägeri bör anses vara grovt, har bland andra upptagits, att gärningsmannen missbrukar allmänt förtroende. Härmed åsyftas bland andra sådana fall som det, att en ämbetsman, en ledamot av Sve-

riges advokatsamfund eller en auktoriserad revisor med missbruk av sin ställning gör sig skyldig till bedrägeri. Tydligt höras hit också bedrägerier av personer, som eljest på grund av sin ställning eller sin verksamhet åtnjuta särskilt förtroende bland en större eller mindre allmänhet. Uttrycket syftar däremot icke på det fallet, att någon som står i särskilt förtroendeförhållande till annan utnyttjar detta till att bedraga denne. Att sådana fall mången gång böra anses såsom grova torde framgå utan att det härför erfordras någon uttrycklig bestämmelse. Vad särskilt beträffar den förtroendeställning som en syssloman intager till sin huvudman, bör den säkerligen ofta föranleda, att bedrägeri som sysslomannen övar mot huvudmannen bedömes såsom grovt. Förtroendemisshuset medför nämligen icke, att jämväl ansvar för trolöshet mot huvudman inträder utan bör, i den mån skäl därtill föreligger, beaktas såsom kvalifikation av bedrägeribrottet. I åtskilliga fall är emellertid den blotta omständigheten att bedragaren är sitt offers syssloman icke tillräcklig för att göra brottet grovt. Att någon exempelvis dels narrar till sig uppdrag att driva vissa förhandlingar angående inköp, dels lurar uppdragsgivaren att underteckna ett ofördelaktigt kontrakt vari dessa förhandlingar resulterat, behöver sålunda icke vara att bedöma avsevärt hårdare än om han utan uppdrag narrar den andre till det ofördelaktiga köpet. Beträffande gränsen mellan bedrägeri och trolöshet mot huvudman må här vidare hänvisas till vad vid 1 § anförts.

Såsom omständigheter ägnade att medföra att bedrägeri bör anses som grovt har vidare nämnts, att gärningsmannen begagnar falsk handling eller vilseledande bokföring. Därav att dessa omständigheter upptagits såsom kvalifikationsgrunder torde framgå, att bedrägeri med användande av dessa medel skall bedömas endast som bedrägeri och att således icke dessutom bestämmelserna i SL 12 kap. skola åberopas. Uppenbarligen äro i sådant fall ej heller bestämmelserna om bokföringsbrott i 23:4 i förslaget att tillämpa. Endast bestämmelsen i SL 12:1, vars straffmaximum överskrider maximum enligt förevarande paragraf, skall enligt kommitténs mening tillämpas trots att fullbordat bedrägeri föreligger.

De övriga i lagrummet nämnda kvalifikationsgrunderna äro desamma som de vilka upptagits beträffande stöld och förskingring. Det som en beaktansvärd omständighet nämnda förhållandet att gärningen är av särskilt farlig art syftar bland annat på det fall att bedrägeriet riktar sig mot allmänheten eller eljest en större krets. Det är tydligt, att om ett större antal personer fallit offer för gärningen, denna ofta är att bedöma såsom ett grovt bedrägeri eller flera bedrägerier av grov beskaffenhet. Brottet synes emellertid ofta böra anses som grovt även där det blott är förberedelserna som rikta sig mot en större krets. Gärningsmannen har t. ex. spritt oriktiga uppgifter bland allmänheten för att lura så många som möjligt att av honom köpa värdelösa aktier, men icke lyckats förmå flera än en enda person att köpa av värdepapperen. Den förberedelse till bedrägeri, som utspridandet av oriktig uppgift utgör, har visserligen för viktiga fall genom bestämmelser i 9 § kriminaliserats såsom ett särskilt brott, benämnt svindleri, men då det

21:3

brottsliga förfarandet såsom i det anförda exemplet lett till fullbordat brott, bör förfarandets egenskap att innebära fara för ett flertal personer beaktas vid bedömandet av det fullbordade brottet och således icke föranleda, att straff ådömes för både bedrägeri och svindleri.

Straffet för grovt bedrägeri har satts till straffarbete i högst sex år. Den höjning av maximum med två år, som detta innebär i förhållande till gällande rätt, har berörts i allmänna motiveringen (s. 70).

4 §.

I detta lagrum behandlas utpressning. Straff för detta brott infördes i svensk rätt först år 1934, då bestämmelser därom upptogs i SL 21:10. Under förarbetena beaktades Thyréns utkast till strafflag, vari upptagits straff för detta brott (III 8 §).

I förslaget behandlas utpressning i annat sammanhang än rån, varmed det såväl enligt gällande lag som enligt Thyréns utkast sammanställts. Enligt kommitténs uppfattning innebär nämligen rån i typiska fall ett angrepp av sådan art att det bör hänföras till besittningskränkningarnas brottsgrupp, medan däremot utpressning i regel tillgår på ett sätt som gör det naturligt att sidoordna detta brott med bedrägeri och ocker. I samband med denna uppfattning står att kommittén — på denna punkt i principiell överensstämmelse med gällande rätt — dragit gränsen mellan rån och utpressning efter tvångets beskaffenhet, så att till rån hänförts ej blott sådant tillgrepp som verkställes medelst råntvång utan även fall, då råntvång användes till att förmå annan att själv företaga handling eller underlåtenhet som innebär vinning för den tvingande och skada för den tvungne. Gränsen mellan rån och utpressning har vid 20:5 närmare belysts genom att det angivits mot vem råntvång skall rikta sig för att en gärning skall vara att hänföra till rån. Det har framhållits, att stöld kan vara att beteckna såsom rån även där det för rånet utmärkande våldet eller hotet riktas mot annan än den bestulne. Rån föreligger sålunda exempelvis i det fall att någon för att bli i tillfälle att stjäla överfaller och binder en person som vaktar det föremål han vill taga. Består åter gärningen i att någon tvingar annan att själv företaga en förmögenhetsöverföring, måste för att rån skall anses föreligga fordras, att råntvång utövas mot denne person. Medlet för brottet har nämligen i annat fall icke den karaktär av överväldigande som skall utmärka rån utan användes blott såsom psykiskt påtryckningsmedel, något som är kännetecknande för utpressning. Det brott, som plägar kallas kidnappning, d. v. s. bortrövande av barn för att förmå dess anhöriga att utge en lösensumma, blir därför icke att bedöma såsom rån ens om faran för barnets liv är överhängande. I stället bör utpressning anses föreligga jämte brott mot 15 kap. SL. Att kalla sådant brott utpressning torde överensstämma med allmänna språkbruket, och förevarande lagrum i konkurrens med tillämpligt lagrum i 15 kap. erbjuder tillräckliga möjligheter att utmäta straff som svarar mot förbrytelsens synnerligen grova karaktär.

Vid utformandet av kännetecknen på utpressningsbrottet har kommittén

i fråga om tvångsmedlet bibehållit den nuvarande begränsningen till vissa angivna typer. Enligt förslaget kan sålunda straffbar utpressning utövas endast medelst hot om brottslig gärning, hot att åtala eller angiva någon för brott eller hot att om någon lämna menligt meddelande. De två förstnämnda typerna äro oförändrade hämtade från gällande rätt. Den sistnämnda åter motsvaras där av hot att om någon lämna meddelande som är menligt för hans ära, goda namn och medborgerliga anseende, yrke, näring eller fortkomst. Genom den vidtagna jämkningen vinnes, att straff för utpressning kan komma att drabba exempelvis den som hotar att beträffande en person röja något till privatlivet hörande förhållande, t. ex. en sexuell förbindelse, vars yppande skulle vara menligt för honom ehuru det icke kan sägas vara av nyssnämnda art. Likaså kan hot att omtala, att en person tidigare varit ansluten till viss politisk riktning eller att han tillhör viss ras, stundom innefatta hot att lämna menligt meddelande, som icke skulle falla inom gällande lags beskrivning.

En begränsning av det straffbara området göres i gällande lag genom att det för straffbarhet fordras, att gärningsmannen handlar sig eller annan till orättmätig vinning. Vad därmed skall förstås är ej fullt klart. Det torde visserligen vara tydligt, att den tvungnes handling ej får utgöra allenast uppfyllandet av en rättslig skyldighet. Att någon tvingar annan att fullgöra skadeståndsskyldighet som denne ådragit sig kan sålunda säkerligen icke innefatta straffbar utpressning. Däremot kunna måhända olika meningar göras gällande i frågan, huruvida och under vilka förutsättningar, den som tilltvingar sig högre skadestånd än han är berättigad utfå, enligt gällande lag ådrager sig ansvar för utpressning. Enligt en tolkning är sådant skadestånd att anse som orättmätig vinning, emedan den skadelidande ej har något rättsanspråk att erhålla ett så högt belopp. Enligt en annan tolkning föreligger icke orättmätig vinning, om icke skadeståndet därtill framstår såsom oskäligt och den skadelidandes handling därför från moralisk synpunkt ter sig såsom ett övergrepp. I ett icke sällan förekommande fall framträder denna dubbeltydighet i uttrycket orättmätig vinning särskilt starkt. Om en person, som lidit skada genom annans brottsliga förfarande och därigenom blivit berättigad till skadestånd av denne, vänder sig till hans fader eller annan nära anförvant med begäran att utfå skadeståndet och därvid hotar att annars anmäla brottet till åtal, har den skadelidande onekligen med utpressningshot sökt göra vinning för vilken han icke har laglig grund, ty anförvanten har ingen skyldighet att betala beloppet. Från moralisk synpunkt behöver den skadelidandes handlingsätt dock icke vara klandervärd, och det är säkerligen ej önskvärdt, att förfaranden av detta slag drabbas av straffbudet mot utpressning.

För att undanröja den dubbeltydighet, som synes vidlåda gällande rätt på denna punkt, har kravet på vinningens orättmätighet borttagits. I stället har uppställts en fordran, att tvånget, för att ansvar skall inträda, skall vara otillbörligt. Det är tydligt, att med en sådan begränsning av det straffbara området fall av nyss nämnda art lämnas utanför. Som tvång medelst hot

om brottslig gärning alltid är otillbörligt, har emellertid förutsättningen ansetts behöva uttalas allenast beträffande hot av annat innehåll. Det får i det särskilda fallet prövas, huruvida det använda tvångsmedlet är otillbörligt för det ändamål för vilket det begagnats. Det är nämligen tydligt, att ett tvångsmedel, vars användande under vissa omständigheter måste anses otillbörligt, under andra omständigheter kan vara försvarligt. Ehuru det i regel bör anses brottsligt att genom hot om åtal avtvinga en skadegörare en ersättningssumma, om vilken man själv vet att den är oskäligt hög i förhållande till skadan, kan det sålunda vara legitimt att med sådant hot förmå honom att utöver skäligt skadestånd lämna en summa till välgörande ändamål såsom bot. Likaså kan hot om avslöjande av visst tillvägagångssätt i ett affärsförhållande utgöra straffbar utpressning, ifall det användes såsom medel att tvinga någon att utan vidare utge penningbelopp, men vara försvarbart, om det användes såsom påtryckningsmedel vid underhandlingar rörande detta affärsförhållande. Det är vidare att märka, att även om tvånget måste anses otillbörligt, såsom fallet efter vad nyss sagts alltid är då hotet avser brottslig gärning, ansvar likväl icke inträder, om det är en laglig fordran som gärningsmannen indriver på detta sätt. I sådant fall föreligger det nämligen icke sådan förmögenhetsöverföring som förutsättes för ansvar.

Till kännetecknen på utpressning hör vidare, att genom utpressningshotet framtvings ett förfogande. Detta har beskrivits på samma sätt som i fråga om bedrägeri.

Vad beträffar straffet har det icke ansetts nödigt att vid utpressning uppställa olika straffskalor för grövre och ringare fall. Den nu för fall av synnerligen mildrande omständigheter stadgade möjligheten att stanna vid böter har sålunda borttagits. Det torde icke vara behövt att, såsom vid införandet av straffbestämmelsen angående utpressning antogs, vid detta svåra brott hava ett särskilt stadgande om lindrigt straff, avsett för gränsfall till det straffria området. Frånvaron av böter i straffskalan är ägnad att mana domstolarna till försiktighet vid lagrummets tillämpning, så att utpressning icke anses vara för handen i andra fall än dem som äga den typiska utpressningskaraktären. Att fängelse är lägsta straff torde i synnerhet komma att återverka på frågan, huruvida tvånget i det särskilda fallet skall anses otillbörligt.

5 §.

Förevarande paragraf avser att ersätta den nuvarande straffbestämmelsen angående ocker, som finnes i den särskilda lagen därom av den 14 juni 1901. I denna lag straffbelägges endast ocker i samband med försträckning av penningar eller beviljande av anstånd med gälds betalning, s. k. kreditocker, och lagen äger även i andra hänseenden en mera begränsad räckvidd än det privaträttsliga stadgandet om rättshandlings ogiltighet på grund av ocker i 31 § avtalslagen. Under förarbetena till sistnämnda lagrum uttalades, att det borde övervägas att utsträcka straffbarheten till att liksom

den privaträttsliga ogiltighetsgrunden omfatta förutom kreditocker även sakocker (se NJA II 1915 s. 248).

Thyrén föreslog sedermera en utvidgning av ockerbrottet till huvudsaklig överensstämmelse med 31 § avtalslagen, ehuru med begränsning till onerösa avtal (IV 3 §).

I skrivelse till Konungen den 31 maj 1928 (nr 325) anhöll riksdagen om utredning, huruvida och på vad sätt en effektivare lagstiftning mot ocker vid försträckning skulle kunna komma till stånd. I första lagutskottets av riksdagen godkända utlåtande i ärendet ifrågasattes sådan lagändring, att den som tager eller betingar sig förmögenhetsförmåner, vilka i sådan grad som för ockeransvar förutsattes överstiga vad efter omständigheterna kan anses utgöra skälig ränta, skulle bli förfallen till ansvar för ocker, med mindre av omständigheterna framginge att förfarandet icke inneburit utnyttjande av en ockersituation. I yttranden, som infordrades över riksdagskrivelsen, tillstyrktes den begärda utredningen av överståthållarämbetet och flertalet länsstyrelser. Beträffande förekomsten av ocker upplyste åtskilliga länsstyrelser, att de utan resultat efterforskat fall av ocker inom länet, och i många yttranden uppgavs, att ocker förekomme endast i storstäderna. Förslaget att omkasta bevisbördan beträffande ockrarens kännedom om den andres läge förklarades av flera länsstyrelser erbjuda en framkomlig väg, medan andra av principiella skäl motsatte sig en sådan lösning. Vissa länsstyrelser funno ansvar böra förekomma även i det fall, att gärningsmannen ej insett men bort inse att den andres handlande föranleddes av en ockersituation. Ett par länsstyrelser ansågo, att det för ansvar borde vara tillräckligt att uppenbart missförhållande rådde mellan prestation och vederlag och att därutöver ej borde krävas att gärningsmannen utnyttjat den andres trångmål etc. Enligt många länsstyrelser vore svårigheten att få ockrare bestraffade främst en bevisningssvårighet.

På förslag av Kungl. Maj:t genom proposition till 1937 års riksdag skärptes genom lag den 21 maj nämnda år straffet bland annat för ocker. I sitt av riksdagen godkända utlåtande i ärendet framhöll första lagutskottet, att någon omarbetning av brottsbegreppet icke kunnat ske i samband med utredningen om ändring i straffsatsen. Utskottet förordade en ny utredning angående åvägabringande av effektivare lagstiftning mot ocker. Denna utredning borde omfatta även vissa former av ocker, vilka för närvarande icke äro föremål för straffrättslig reaktion. Riksdagen avlät den 8 maj 1937 skrivelse till Konungen (nr 278) i enlighet med utskottets förslag. Denna skrivelse har överlämnats till kommittén.

Huru önskvärt det än må vara att kunna åtkomma ockrare med straff, skulle det dock vara betänkligt att, såsom ifrågasatts, för detta ändamål rubba principen, att ingen må fällas till ansvar för brott där ej rekvisiten för detta bevisats vara för handen. Icke heller torde det vara tillrådligt att införa straff för ocker av oaktsamhet.

Kommittén har emellertid ansett sig i vissa andra viktiga hänseenden kunna föreslå utvidgning av det straffbara området. Beskrivningen av ockersitua-

21:5

tionen har sålunda i förslaget utvidgats till överensstämmelse med 31 § avtalslagen, så att ej som nu endast utnyttjande av annans trångmål, oförstånd eller lättsinne utan även begagnande av annans beroende ställning kan utgöra straffbart ocker. Vidare har det straffbara området begränsning till kreditocker borttagits, så att ockerbestämmelsen kommer att liksom 31 § avtalslagen hava avseende även på sakocker. Som exempel på sakocker må nämnas, att ett affärsföretag utnyttjar anställdas eller agents beroende av företaget till att förmå dem att för oskäligt högt pris köpa företagens varor. Ett annat exempel som kommer att omfattas av ockerbestämmelsen erbjuder det fall, att hyresvärd utnyttjar en hyresgästs trångmål till att betinga sig oskälig hyra. Dessa och liknande osunda företeelser hava syntts kommittén väl förtjänta av straffrättslig reaktion. Kommittén har vid utarbetande av sitt förslag på denna punkt kunnat följa exempel som givits flerstädes utomlands.

Förslaget innebär i förhållande till gällande rätt en utvidgning av det straffbara området även såtillvida, som ockerbegreppet utsträckts till att omfatta benefika rättshandlingar. Såsom ocker skall sålunda enligt förslaget kunna bestraffas, att någon med utnyttjande av annans oförstånd eller lättsinne förmår denne att giva honom gåvor. I många fall torde utnyttjandet hava karaktären av sådant vilseledande, att gärningen bör bedömas som bedrägeri. För fall, i vilka bedrägeribestämmelserna icke äro tillämpliga, har det emellertid syntts motiverat att äga tillgång till ockerbestämmelsen.

Räckvidden av det föreslagna straffbudet är emellertid begränsad bland annat därav, att ocker förutsätter utnyttjande av annans trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroende ställning. Uttrycket oförstånd är att fatta såsom bristande omdömesförmåga i allmänhet eller beträffande sådana affärer som den ifrågavarande. Däremot kan oförstånd icke anses föreligga endast för det den ene kontrahenten är okunnig om förhållandena, så att han ej lika väl som den andre förstått att bedöma den ifrågavarande prestationens värde. Om en expert på gammal konst i en konst- eller antikvitetshandel för lågt pris förvärvar en tavla som han men icke säljaren inser vara en berömd mästares verk, bör han sålunda icke anses göra sig skyldig till ocker. Under straffbestämmelsen härför kan köparen däremot hemfalla, om säljaren överhuvud saknar insikt rörande det slags saker köpet gäller och därför är helt ovetande om möjligheten att tavlan kan vara särskilt värdefull. I dylika fall kan för övrigt, såsom vid 1 § berörts, understundom förutsättningarna för bedrägeriansvar vara för handen. Såsom nyss framhållits i fråga om det benefika ockret, äro då bestämmelserna om ansvar för bedrägeri att tillämpa i stället för bestämmelserna i förevarande lagrum. Bedrägeri är nämligen, som av straffsätserna framgår, ett grövre brott än ocker.

Till ockerförbrytelsens kännetecken hör vidare, att ockraren utnyttjar en omständighet som minskar motståndskraften just hos offret. Ett utnyttjande av allmän brist på viss vara till att sätta upp priset på denna faller sålunda icke under den föreslagna ockerbestämmelsen, även om priset skulle förefalla oskäligt. Icke heller har den föreslagna bestämmelsen avseende på hyres-

marknaden eller löne marknaden i allmänhet utan blott på individuellt betingade fall. Att generellt reglera prisbildningen torde icke vara strafflagens uppgift.

Efter de föreslagna utvidgningarna kommer straffbestämmelsen angående ocker att till sin räckvidd motsvara 31 § avtalslagen. Avfattningen har med hänsyn därtill anpassats efter lydelsen av sistnämnda lagrum. För att vinna närmare överensstämmelse med brottsbeskrivningarna vid bedrägeri och utpressning har kommittén emellertid utbytt avtalslagens ord »taga eller betinga sig förmåner» mot uttrycket »bereda sig förmån». Ehuru den föreslagna lagtexten alltså ej särskilt nämner det fallet att gärningsmannen betingar sig förmån, torde det vara tydligt, att brottet är fullbordat redan i och med rättshandlingens företagande. Därav följer, att preskriptionstiden för åtal börjar löpa redan vid denna tidiga tidpunkt och att ockerbrott, varigenom någon förskaffat sig en fordran, således kan tänkas bli preskriberat innan ännu ockraren gjort fordringen gällande. Som straffmaximum för ocker enligt förslaget är straffarbete i två år eller i grova fall fyra år, preskriberas emellertid brottet tidigast efter fem år, och då ockerfordringar sällan hava lång löptid, har det icke ansetts sannolikt, att någon olägenhet skall uppkomma av den anmärkta omständigheten.

I subjektivt hänseende fordras för straffbarhet uppsåt. Gärningsmannen skall således hava insett att den andre handlade under inflytande av en ocker-situation eller också skall han hava räknat med möjligheten därav och tillika hava sådan inställning, att han måste antagas skola hava berett sig förmånen i fråga även om han insett att medkontrahenten låtit bestämma sig av ockersituationen.

Förslaget innebär ökad straffrättslig reaktion mot ocker även såtillvida, som straffet angivits på sådant sätt att straffarbete kan användas också om omständigheterna ej äro synnerligen försvårade och att högsta straff, för det fall att brottet är grovt, bestämts till straffarbete i fyra år i stället för det nuvarande straffmaximum av två år.

I syfte att öka möjligheterna att bekämpa ocker har kommittén vidare i 21:10 föreslagit, att under beteckningen ockerpantning skall kriminaliseras mottagande av falskt fordringsbevis, check utan täckning m. m. med uppsåt att utnyttja oriktigheten eller bristen såsom påtryckningsmedel vid krav.

6. §.

Strafflagen innehåller i sitt delaktighetskapitel bestämmelser om straff för den som efter det brott timat går den brottslige tillhanda. I SL 3:9 stadgas sålunda straff för den som, med vetskap om brottet, gjort sig skyldig till sådan s. k. efterföljande delaktighet, faution, och i SL 3:10 gives motsvarande straffbestämmelse för den som väl ej ägt vetskap om brottet men haft skäl till misstanke därom. Såsom exempel på straffbelagda förfaranden nämnas i förstnämnda lagrum dels åtgärder avseende att förbygga att den brottslige blir straffad, s. k. personlig faution, t. ex. att hjälpa honom att fly, dels också följande åtgärder nämligen att mottaga, dölja,

21:6

köpa eller föryttra gods som är åtkommet genom brottet eller att besörja omarbetning eller förändring därav, s. k. reell faution. På den som med vetenskap om den olovliga åtkomsten förfarit på nu angivet sätt med stulet eller rånat gods skola emellertid enligt SL 20:12 och 21:9 bestämmelserna i stödkapitlet tillämpas. En särbestämmelse gives vidare i lagen angående ocker den 14 juni 1901, varest straff finnes stadgat för den som, där han förvärvat fordran den han visste vara tillkommen genom ocker, uppbär eller utsöker eller till annan överlåter större del av fordringen än efter lag skall utgå.

Thyrén har icke i sitt utkast behandlat hithörande brott i annan mån än att han beträffande efterocker upptagit en bestämmelse, nära överensstämmande med gällande rätt.

Redan i allmänna motiveringen har anmärkts (s. 62 f. och 35 f.), att hithörande brott icke, såsom i gällande strafflag skett, torde böra behandlas i sammanhang med delaktighetsreglerna. I 10:18 a har därför upptagits en motsvarighet till bestämmelserna om personlig faution i SL 3:9 och 10. En motsvarighet till reglerna om reell faution i dessa båda lagrum samt till SL 20:12 och 21:9 och det anförda stadgandet i lagen om ocker har upptagits i nu förevarande paragraf.

Till grund för bestämmelserna i paragrafen ligger följande tankegång. Reglerna om straff för den som genom stöld, bedrägeri, förskingring eller annat brott frånhänder någon en sak böra lämpligen kompletteras med bestämmelser om straff för den som efter brottet tager sådan befattning med saken att det blir svårare för ägaren att återfå denna. Ett straffrättsligt förbud mot att taga befattning med sak som är åtkommen genom brott är emellertid icke tillräckligt för att bekämpa tjuvgömmare och andra, som genom att köpa eller på annat sätt omhändertaga förvärv genom brott främja brottslig verksamhet. Ty förbudet har avseende blott på sak som åtkommits genom brott och drabbar sålunda exempelvis icke det fall att någon tillgodogör sig penningar som influtit för försålt tjuvgods. Vid sidan av en bestämmelse av det slag som nyss antytts erfordras därför ett allmänt stadgande om straff i viss omfattning för den som utnyttjar annans förvärv genom brott till att bereda sig vinning. En sådan bestämmelse gör ej den förstnämnda överflödig, ty befattning med genom brott åtkommen sak synes böra föranleda straff, även om ej vinning kommer därav. Så bör, för att taga ett exempel, köpare av tjuvgods kunna bestraffas, även om han skulle erlagga så hög köpeskillning att affären för honom vore förlustbringande. I viss utsträckning täcka emellertid de båda bestämmelserna varandra. Med hänsyn därtill och då bestämmelserna i stort sett hava avseende på samma brottslingstyp, har det ansetts lämpligt att sammanföra dem till en paragraf med gemensam brottsbeteckning. I lagrummet har dessutom upptagits ett stadgande om ansvar för den som på visst sätt tager befattning med en genom brott tillkommen fordran. Vid val av beteckning på hithörande brott har kommittén, såsom redan i allmänna motiveringen nämnts (s. 67), stannat vid ordet häleri.

I första stycket första punkten av förevarande paragraf har upptagits en bestämmelse, vilken i enlighet med det sagda avser att i viss omfattning straffbelägga befattning med sak som är frånhänd någon genom brott. Det häleriet föregångna brottet, förbrottet, kännetecknas enligt denna bestämmelse av att sak blivit någon frånhänd. Med detta uttryck åsyftas ej blott sådana brott, genom vilka saken blivit tagen ur annans besittning, såsom stöld, utan varje brott, genom vilket någon förvärvat annans sak och således berövat ägaren denna, innefattar ett frånhändande. Häleribestämmelsen är alltså tillämplig i fråga om befattning med sak, som åtkommits genom bedrägeri, utpressning, ocker, förskingring m. fl. brott. Även egenmäktigt förfarande kan i vissa fall innefatta ett frånhändande. Den som tillägnat sig en sak genom att taga den från dess ägare men, emedan gärningen icke innebär någon skada för ägaren, ej kan fällas till ansvar för stöld utan blott för egenmäktigt förfarande har icke desto mindre frånhänt ägaren saken, och den som sedermera tager befattning med denna kan därför bliva att döma för häleri. Ett sådant fall är det att föremålet för tillgreppet är ett brev vilket icke representerar något ekonomiskt värde, ett annat fall är att fullt vederlag lämnats för det tillgripna. Det synes väl motiverat, att den som exempelvis köper ett genom sådant brott tillgripet föremål blir dömd för häleri, om han handlar med sådant uppsåt som förutsättes för häleriansvar. För att ett frånhändande skall anses hava ägt rum kräves för övrigt icke att brottet riktat sig mot ägaren av en sak. Om ingen ägare finnes, är det nog att en ockupationsberättigad blivit berövad saken. Olovlig jakt och olovligt fiske kunna alltså vara förbrott. Däremot hör förvärv i strid mot spritförfattning eller vapenkungörelse icke hit, liksom ej heller tagande av muta. Förbrottet måste vara fullbordat före häleriet. Om sålunda förskingring sker genom att förskingraren lämnar penningar ur kassan till annan som inser att förfaringssättet är brottsligt, är denne ej att anse som hälare utan som delaktig i förskingringen.

Köp av tjuvgods har i praxis bedömts såsom reell faution, även om tjuven på grund av minderårighet gått fri från straff (NJA 1918 s. 341). Förslaget avser icke att bryta med denna praxis. Det har emellertid icke ansetts erforderligt att i lagtexten överhuvud ingå på frågan om och i vad mån omständigheter som för förövaren av förbrottet utesluta straffbarhet skola hava motsvarande verkan beträffande hälaren. Där den handling genom vilken en sak frånhändes ägaren icke kan betraktas såsom ett brott emedan den handlande saknar uppfattning om vad han gör, såsom då han är ett helt litet barn eller en sinnessjuk som fullständigt saknar fattningsgävor, kan dock efterföljande befattning med saken icke bedömas såsom häleri. I stället kan emellertid bestämmelsen i 22:4 om ansvar för olovligt förfogande bliva att tillämpa. Enligt detta lagrum straffas nämligen den som med egendom, vilken han fått i besittning på annat sätt än på grund av avtal, tjänst eller dylik ställning, vidtager åtgärd varigenom egendomen frånhändes den andre eller denne på annat sätt berövas sin rätt. Ansvar för olovligt förfogande inträder sålunda exempelvis om någon, efter att genom förmedling

av ett litet barns handling hava kommit i besittning av annans tillhörighet, säljer eller konsumerar denna. Ändras exemplet därhän att det är han själv som förmått barnet att taga saken, blir han att fälla till ansvar för stöld.

Såsom exempel på hälerigärning har i lagtexten angivits det fall att någon köper sak som är frånhänd annan genom brott; något krav på att saken skall hava överlämnats i köparens besittning har icke ansetts böra uppställas. Såsom hälerigärning nämnes i lagtexten vidare att någon annorledes tillgodogör sig saken. Exempel härför erbjuder det fall att någon konsumerar stulet gods. Såsom häleri bestraffas emellertid enligt förslaget även förfarande, varigenom någon eljest med saken tager befattning som är ägnad att försvåra sakens återställande. Därunder falla förfaranden sådana som mottagande, döljande, föryttrande och omarbetande av saken, såvida gärningen är ägnad att försvåra sakens tillrättaskaffande till ägaren. En vanlig reparation av stulen sak eller mottagande av sådan sak i en järnvägsinlämning är icke av beskaffenhet att falla under häleribestämmelsen. Även sådana gärningar som de sist anförda kunna emellertid ådraga ansvar för häleri, nämligen enligt andra punkten i stycket, såvida gärningsmannen tager mera betalt än vanligt och därigenom bereder sig otillbörlig vinning.

Vid sidan av bestämmelsen om ansvar för tagande av befattning med sak som är frånhänd någon genom brott har i paragrafen såsom ett första led i andra punkten av första stycket i enlighet med förut berörda tankegång upptagits en bestämmelse om ansvar för den som eljest bereder sig otillbörlig vinning av någons brottsliga förvärv. Bestämmelsen syftar i första hand på sådana fall som det, att någon mottager sak som inköpts för stulna penningar eller ock penningar som influtit för försålt tjuvgods eller sak som förvärvats för sådana penningar. Vad bestämmelsen riktar sig mot är att någon bereder sig vinning av annans föregående brott. Som den sålunda till sin syftning skiljer sig från bestämmelsen i första punkten, synes det icke finnas någon anledning att begränsa bestämmelsens räckvidd till sådana fall, i vilka förbrottet varit av den i första punkten förutsatta beskaffenheten. Fastmera torde ansvar enligt bestämmelsen böra kunna följa efter vilket föregående brott som helst som medfört förvärv för den brottslige. Det bör sålunda kunna komma i fråga att enligt bestämmelsen fälla till ansvar exempelvis en person, som mottager belopp förvärvade genom verksamhet såsom spritsmugglare. Likaså bör ansvar kunna inträda för den som drager vinning av annans brott mot förbud att tillverka eller försälja brännvin. Däremot bör tydligen icke blotta befattningen med insmugglat gods eller olovligen tillverkat brännvin drabbas av bestämmelsen. I vad mån sådana handlingar böra vara straffbelagda får avgöras i de särskilda författningar som behandla smuggling och brännvinstillverkning. Att bereda sig vinning av annans brottsliga förvärv är till skillnad från dylika gärningar ett förfarande, som är ägnat för kriminalisering i allmän omfattning.

Själva hälerigärningen består enligt ifrågavarande bestämmelse i att någon bereder sig vinning av annans brottsliga förvärv. Det fordras naturligtvis icke att vinningen utgöres av vad som förvärvats eller av saker som trätt

i dess ställe — krav därpå skulle medföra att straffbarheten gjordes beroende av tillfälligheter — utan det är tillräckligt att ett orsakssammanhang föreligger mellan förvärvet och vinningen. Då det ej kan komma i fråga att straffbelägga varje förfarande varigenom någon bereder sig vinning av annans förvärv genom brott, har den begränsningen införts, att vinningen skall vara otillbörlig. Straffbara äro därför främst de fall, då någon utnyttjar den omständigheten att brott ägt rum till att vid uppgörelse med brottslingen betinga sig överpris för något han säljer eller utverka underpris för något som han köper. Däremot är det straffritt att till normalt pris tillhandahålla den brottslige livets nödtorft, oaktat betalningen ytterst härrör av dennes brottsliga verksamhet. Det skall sålunda ej vara förbjudet för en butiksinnehavare att sälja till en tjuv, för en läkare att behandla honom eller ett stadsbud att transportera hans tillhörigheter, allt mot sedvanlig betalning. Icke heller kunna anhöriga till en tjuv straffas för det de mottaga normalt underhåll av honom.

Såsom ett tredje fall av häleri har i ett andra led i andra punkten enligt vad i det föregående antytts upptagits en bestämmelse om ansvar för den som genom krav, överlåtelse eller på annat dylikt sätt hävdar genom brott tillkommen fordran till större del än efter lag skall utgå. Bestämmelsen syftar främst på s. k. efterocker, vilket såsom förut nämnts för närvarande är straffbelagt i 1901 års lag angående ocker. Förbrottet kan emellertid även vara annat brott, såsom bedrägeri eller utpressning. För att hälerigärningen skall anses såsom ett fullbordat brott erfordras icke att kravet lyckas. Fullbordat brott föreligger redan då fordringen hävdats genom krav. Genom uttrycket hävda angives emellertid, att icke vilket krav som helst är tillräckligt, utan det fordras att kravet framställes med visst eftertryck, så att det är ägnat att ingiva gäldenären känslan av att han är utsatt för press. Ett krav, som icke innefattar mera än en fråga huruvida gäldenären är villig att betala ådrager således icke ansvar, och om fordringens innehavare faller undan då gäldenären invänder att fordringen tillkommit genom brott, kan han icke heller fällas till ansvar. Det är vidare att märka att fordran, ehuru tillkommen genom brott, likväl till en del kan vara legitim, såsom fallet är med ockerfordringar då enda felet med fordringen är att däri ingår alltför hög ränta. Att borgenären i sådant fall gör gällande fordringen med det lägre belopp, vartill han enligt lag är berättigad, skall icke medföra ansvar.

Enligt alla bestämmelser i första stycket kräves på den subjektiva sidan uppsåt, innefattande vetskap om förbrottet. De närmare omständigheterna beträffande detta behöva emellertid naturligtvis icke vara kända för häleren. Eventuellt uppsåt är tillfyllest, varför straff kan ådömas den som väl ej kan övertygas om att hava vetat att han köpte stulen sak men som misstänkt att saken var stulen och måste antagas hava köpt saken, även om han haft vetskap om säljarens oärliga åtkomst. Uppsåtet skall föreligga vid själva hälerigärningen, men det är å andra sidan tillräckligt, att gärningsmannen då har uppsåt att begå häleri. Att han tidigare varit i god tro kan emellertid fritaga honom från ansvar, om därigenom godtrosförvärv eller liknande rätts-

21: 6

faktum mellankommit som gör honom berättigad att förfoga över objektet. Har en person i god tro inköpt tjuvgods och därigenom bragt den bestulnes äganderätt att upphöra, kan han sålunda icke fällas till ansvar för det han därefter säljer det. Och om någon förvärvat ett löpande skuldebrev utan att veta att fordringen tillkommit genom ocker, hemfaller han ej till ansvar för häleri, därest han sedermera söker indriva fordringen.

Det förekommer att personer som köpa tjuvgods väl misstänka att säljaren stulit egendomen men med flit underlåta att höra efter huru han åtkommit den. De hoppas nämligen därmed undgå att göra sig skyldiga till uppsåtlig befattning med tjuvgods. Som det i åtskilliga fall ej kan tagas för visst att de skulle hava köpt egendomen därest de vetat att den var stulen, brista ej sällan förutsättningarna för ansvar för uppsåtligt brott. En straffbestämmelse för oaktsamt förfarande har därför synts önskvärd. Med hänsyn till de betänkligheter som kunna anföras mot att straffbelägga icke uppsåtliga gärningar av förevarande slag, synes emellertid en sådan straffbestämmelse böra kringgärdas med snävare gränser än det i det föregående berörda stadgandet i SL 3: 10. Enligt kommitténs mening bliva hithörande gärningar kriminaliserade i tillräcklig omfattning, om ansvaret begränsas till fall då gärningen sker i utövning av yrke eller näring. I andra stycket har därför upptagits en bestämmelse av detta innehåll. Då kommittén icke ansett nödigt att åsätta oaktsamhetsbrott särskilda beteckningar, har någon brottsbenämning icke upptagits i detta stycke. Vid bedömandet huruvida oaktsamhet föreligger måste naturligtvis beaktas, att det för en senare innehavare av en fordran mången gång kan vara svårt att avgöra huruvida denna verkligen tillkommit genom brott. Särskilt gäller detta, där det brott som uppgives hava ägt rum är ocker, eftersom det är en omdömesfråga huruvida det för detta brott utmärkande missförhållandet mellan prestation och motprestation föreligger. Kraven på fordringsinnehavarens omdöme kunna härvid icke sättas synnerligen högt, och det mått av aktsamhet som i det särskilda fallet skall krävas får i viss mån bero på beskaffenheten av den gärning vars straffbarhet är ifrågasatt. Att innehavaren av en fordran som uppgives vara tillkommen genom ocker hänskjuter frågan om gäldenärens betalningsskyldighet till domstol torde på den grund icke böra föranleda ansvar i andra fall än då det bort vara klart för honom att kravet var ohemult.

Straffet för häleri har ansetts böra bestämmas med väsentligt högre maximum än i motsvarande stadganden i gällande rätt. De höga straffen äro naturligtvis i främsta rummet avsedda för det yrkesmässiga häleriet, vilket kan innefatta organiserad brottslighet av mycket samhällsfarlig art. Det har dock lika litet här som i övriga sammanhang ansetts lämpligt att införa särskild straffskala för det fall att brottet sker yrkesmässigt.

Enligt SL 3: 9 inträder ansvar för faution endast om den som gör sig skyldig till sådan gärning icke tillika är hemfallen till ansvar för delaktighet i förbrottet. Någon sådan bestämmelse finnes däremot icke i SL 20: 12. I förslaget har någon motsvarighet till bestämmelsen icke heller upptagits. Frågan om konkurrens mellan delaktighet i förbrottet och häleri har näm-

ligen ansetts kunna lämnas öppen att lösas enligt allmänna regler. Det är tydligt, att gärningsmannen till förbrottet icke kan fällas till ansvar jämväl för häleri för den befattning han efter brottet tager med föremålet för detta. Detsamma torde gälla beträffande sådan delaktig, som enligt 3 kap. SL skall straffas som vore han själv gärningsman. Annan delaktig i förbrottet torde däremot ådraga sig ansvar för häleri, om han efter brottet förövar hälerigärning. Att det i sådant fall icke stannar vid ansvar för delaktighet är en naturlig följd av att häleriet uppfattas såsom ett självständigt brott. Vid straffmätningen får tillses, att det för båda brotten gemensamma straffet bestämmes med hänsyn till vad den tilltalade förskyller för sitt brottsliga förfarande såsom helhet bedömt, något som efter 1938 års reform av reglerna om sammanträffande av brott icke erbjuder särskilda svårigheter.

7 §.

Enligt den allmänna bedrägeribestämmelsen i SL 22:1 skall straff drabba var som genom svikligt förfarande bedrager sig till gods eller penningar eller tillskyndar annan förlust därav. Detta uttryck kan, säger Thyrén (IV s. 131), efter ordalagen innefatta tre fall, nämligen 1) det typiska bedrägeriet som utmynnar i vinning för gärningsmannen och skada för annan; 2) det fall att vinning uppstår för gärningsmannen men ingen skada för annan; samt 3) det fall att ingen vinning uppstår för gärningsmannen men väl skada för annan. Thyrén har ansett benämningen bedrägeri böra förutsätta såväl vinning som skada och alltså dit hänfört allenast det förstnämnda fallet (IV 1 §). Fall i vilka intet vinningssyfte men väl uppsåt att skada annans förmögenhet föreligger hava av Thyrén hänförts till ett annat lindrigare straffstadgande (IV 10 §). Det fallet att vinning uppstår för gärningsmannen men ingen skada för annan har Thyrén icke närmare behandlat. Trots ordalagen har lagstiftaren säkerligen icke avsett att i SL 22:1 medtaga detta fall. Vissa sådana förfaranden torde emellertid kunna hänföras under stadgandet i SL 22:13 om straff för den som säljer eller annorledes emot vedergällning föryttrar ont för gott, mängt för omängt eller det, varuti han vet fel vara, utan att sådant uppenbara. För detta stadgandes tillämplighet förutsattes nämligen antagligen icke att köpare eller annan mottagare lider påvisbar skada. Thyrén framhåller (IV s. 137) att nämnda stadgande i SL 22:13 står i ett oklart förhållande till den allmänna bedrägeribestämmelsen i SL 22:1 och upptager ingen motsvarande kriminalisation i sitt lagutkast.

Enligt kommitténs förslag förutsattes, såsom vid 1 § i detta kapitel framhållits, för bedrägeriansvar att någon på grund av att han blivit vilseledd företager en disposition, antingen en handling eller en underlåtenhet, samt att dispositionen innebär vinning för bedragaren och skada för den vilseledd eller någon i vars ställe denne är. Till bedrägeri hava alltså endast hänförts fall i vilka dispositionen innebär en förmögenhetsöverföring; bedrägeri har sålunda enligt förslaget karaktären av vinningsbrott. Liksom

21: 7

i 20: 6 mot stöld svarande brott som icke innebära förmögenhetsöverföring sammanförts under beteckningen egenmäktigt förfarande, hava i förevarande paragraf mot bedrägeri svarande fall, som icke innebära förmögenhetsöverföring men likväl ansetts böra straffbeläggas, sammanförts under beteckningen oredligt förfarande. För straffbarhet förutsättes, liksom vid bedrägeri, att gärningsmannen medelst vilseledande bestämmer någon till en disposition, antingen en handling eller en underlåtenhet. I motsats till vad som fordras för bedrägeriansvar förutsättes icke att dispositionen innebär förmögenhetsöverföring men däremot antingen att gärningsmannen skadar den vilseledde eller någon i vars ställe denne är eller ock att vilseledandet sker i utövning av yrke eller näring och avser beskaffenhet, myckenhet eller ursprung av vad mot vederlag tillhandahålles.

Såsom oredligt förfarande betecknas alltså i förslaget till en början sådana fall i vilka en genom vilseledande framkallad disposition innebär skada för den vilseledde eller någon i vars ställe denne är men ej tillika någon däremot svarande vinning för gärningsmannen. Någon narrar genom oriktig uppgift annan t. ex. att företaga en järnvägsresa för att erhålla en plats som i själva verket icke var ledig, att köpa begravningskrans åt någon som icke var avliden eller göra annat meningslöst inköp, att avstå från en förmånlig affär varom han redan erhållit bindande anbud o. s. v. I likhet med vad som gäller vid bedrägeri kan även vid oredligt förfarande den vilseleddes disposition vara antingen en rättshandling eller en faktisk handling. Den i doktrinen anvisade möjligheten att betrakta förledande till skadebringande faktiska handlingar såsom skadegörelse i medelbart gärningsmannaskap synes vara en nödfallsutväg, vars anlitande blir onödigt genom förslaget. Det bör sålunda anses som oredligt förfarande att narra någon att kasta sin klocka i sjön eller göra om ett konstverk så att dess konstnärliga värde går till spillo eller göra dyrbara tillredelser för en festlighet som ej kan äga rum. Lämpligheten att i detta hänseende likställa rättshandlingar och faktiska handlingar framgår bäst därav, att gärningsmannens uppsåt ofta kan förverkligas lika väl genom en faktisk handling som genom en rättshandling. För den som med uppsåt att skada annan förleder honom till en onödig resa är det av ringa eller ingen betydelse, om den vilseledde lider skadan genom att köpa biljett eller genom att förbruka bensin till egen bil eller helt enkelt genom tidsspillan. Vad gärningsmannen ytterst åsyftar kan ofta vara att skörda vinning men i så fall en vinning som icke svarar mot den vilseleddes skada. Gärningsmannen erhåller måhända ekonomisk gottgörelse för sitt förledande av någon som har intresse av att den vilseledde lider skada. Den vinning som erhålles genom sådan gottgörelse utgör icke, lika litet som den fördel någon utomstående kan hava av den vilseleddes disposition, exempelvis järnvägen av att han köper biljett för den onödiga resan, sådan mot skadan svarande vinning som förutsättes för bedrägeriansvar. De nu berörda fallen äro uppenbarligen straffvärda men synas dock höra till en annan och mindre farlig brottstyp än bedrägeri. Kommittén har därför hänfört dem till oredligt förfarande.

Ett behov av en straffbestämmelse till komplettering av stadgandena om bedrägeri gör sig vidare gällande på grund av det vid bedrägeri uppställda kravet att den vilseleddes gärning skall innebära och ej blott orsaka skada. I förevarande paragraf kräves, i motsats till vad som enligt 1 § gäller beträffande bedrägeri men i likhet med vad som enligt 22:5 i förslaget gäller beträffande trolöshet mot huvudman, blott att den brottslige genom sin handling skadar målsäganden, d. v. s. att handlingen omedelbart eller medelbart medför skada. Om någon genom oriktiga uppgifter förleder en annan att inlåta sig på en äventyrlig affär som slutligen leder till förlust, är alltså förevarande paragraf tillämplig.

Utöver sådana fall i vilka den vilseleddes förfogande innebär eller medför skada omfattar den föreslagna bestämmelsen om oredligt förfarande varje vilseledande i utövning av yrke eller näring angående beskaffenhet, myckenhet eller ursprung av vad mot vederlag tillhandahålles. Svårigheten att påvisa förhandenvaro av skada har nämligen visat sig vara ett hinder för att medelst bedrägeribestämmelserna på ett verksamt sätt beivra oredlighet i handel. Bestämmelsen i SL 22:13 om straff för föryttring av ont för gott, mängt för omängt eller det varuti man vet fel vara har föga använts till fyllande av denna brist, säkerligen till stor del på grund av bestämmelsens dunkla innebörd. Behovet av straffskydd i detta hänseende har emellertid vid skilda tillfällen påpekats. Sålunda avgavs år 1921 ett förslag till livsmedelslag, vari bland annat stadgades straff för den som sätuhåller, till allmänheten försäljer eller eljest mot vederlag till allmänheten utlämnar livsmedel under omständigheter ägnade att vilseleda köpare eller mottagare om varans beskaffenhet, myckenhet eller ursprung. Förslaget ledde dock icke till någon lagstiftningsåtgärd. För särskilda fall hava straffbestämmelser tillkommit. Sålunda stadgas i 9 § lagen den 14 juni 1928 angående handel med utsädesvaror straff för säljare av sådan vara som lämnar oriktig uppgift om renhetsgrad, ogräshalt, grobarhet eller dylikt. Vidare straffas enligt 1 § lagen den 29 maj 1931 med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens den som i utövning av näringsverksamhet i uppenbar strid mot god affärssed angående verksamheten eller däri utbudna varor eller prestationer lämnar oriktig uppgift, ägnad att framkalla uppfattningen om ett fördelaktigt anbud. Straff enligt sistnämnda lag är emellertid stadgat för att skydda konkurrenter snarare än medkontrahent, något som har betydelse bland annat så till vida som den senare ej torde vara målsägande vid brott enligt lagen. Vidare gäller det nyss citerade straffbudet allenast oriktig uppgift i meddelande avsett för ett större antal personer. På grund härav har det funnits otillämpligt i ett rättsfall (NJA 1938 s. 193), vari en försäljare av separatorer av visst fabrikat åtalats för det han skaffat ett flertal köpare genom att bibringa dem var för sig den uppfattningen att maskinerna vore av annat fabrikat. Bedrägeriansvar kunde ej ådömas, då det ej visats att köparna lidit förlust därigenom att de erhållit separatorer av annat märke än det av dem avsedda.

Den av kommittén föreslagna bestämmelsen omfattar bland annat berör-

21:7

da fall angående försäljning av separatorer. För köparna, vilka ämnade använda maskinerna i sitt lantbruk, voro de levererade maskinerna icke påvisbart sämre än de utlovade, ehuru de voro av annat märke. Det var dock genom vilseledande angående varans beskaffenhet, som försäljaren i rättsfallet lyckades få köpeavtalen till stånd, och ansvar enligt förevarande bestämmelse skulle därför kunnat komma i fråga. Annorlunda torde fallet hava varit att bedöma, om försäljning skett till återförsäljare. En sådan skulle förmodligen icke hava varit betjänt med maskiner av annat märke än det han beställt, då andra maskiner sannolikt skulle hava visat sig svårare att avyttra. I ett sådant fall torde därför bedrägeribrottets skaderekvisit vara uppfyllt.

Under bestämmelsen om oredligt förfarande faller vidare, att någon i utövning av yrke eller näring under uppsåtligt falsk förespeglning av vinst förmår annan till rättshandling som visserligen ej medför den i utsikt ställ- da vinsten men ej heller försämrar hans ekonomiska ställning. Att en förespeglad eller utlovad vinst uteblir kan nämligen icke i och för sig anses utgöra sådan skada, som erfordras för ansvar enligt bedrägeribestämmelserna. Under förevarande paragraf rymmes sålunda exempelvis det fall, att en försäkringsagent medelst oriktig uppgift angående skatteförmåner förmår personer att teckna försäkring. Likaså hör hit det fall att någon yrkesmässigt förmår annan att köpa lotter under oriktig uppgift om vinstchanserna, såvida lotterna likväl få anses värda sitt pris.

Bestämmelsen om straff för den som i utövning av yrke eller näring medelst vilseledande angående något som tillhandahålles mot vederlag bestämmer annan till en disposition avser även oredlighet i handel med livsmedel, utsädesvaror, värdepapper eller vad det vara må. En försäljare, som genom uppsåtligt oriktiga uppgifter beträffande varans kvantitet eller kvalitet förmår allmänheten att köpa, blir att fälla enligt den ifrågavarande bestämmelsen utan att det behöver styrkas att priset överstiger varans värde. Det är sålunda oredligt förfarande, om en handlande säljer margarin under uppgift att det är smör, även om priset är det för margarin gängse. Överhuvud straffbelägges genom detta stadgande varje användande av vilseledande som medel i utövning av yrke eller näring, såvitt vilseledandet avser beskaffenhet, myckenhet eller ursprung av vad mot vederlag tillhandahålles. Det är emellertid att märka, att för straff förutsättes orsakssammanhang mellan vilseledandet och dispositionen. Oriktiga uppgifter i oväsentliga avseenden eller för köparen uppenbara överdrifter i lovprisandet av en vara kunna på den grund icke medföra ansvar.

Vilseledande som icke medför påvisbar skada har icke straffbelagts annat än om det sker i utövning av yrke eller näring. Skulle andra personer än yrkes- och näringsutövare göras straffbara för varje vilseledande som orsakar en disposition, komme straffbestämmelsen att omfatta jämförelsevis harmlösa streck, som icke tarva straffrättslig behandling. Icke heller inom yrkes- och näringsutövning torde något verkligt behov av en straffbestämmelse föreligga annat än för det fall att någon bestämmer annan

till ett ömsesidigt förpliktande avtal genom vilseledande i fråga om sin egen prestation.

Straffet för oredligt förfarande är böter eller fängelse eller, om brottet är grovt, straffarbete i högst två år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt böra i huvudsak samma omständigheter som de i 3 § beträffande bedrägeri angivna beaktas. Har ringa eller ingen skada uppkommit, kan brottet tydligen sällan bliva att anse som grovt.

Då straffsatsen är strängare än vad förenämnda bestämmelser inom specialstraffrätten stadga, bör tydligen bestämmelsen om oredligt förfarande ensam vinna tillämpning, så långt dess tillämpningsområde sträcker sig. De specialstraffrättsliga bestämmelserna hava emellertid ett vidsträcktare tillämpningsområde; de äro sålunda tillämpliga på ouppsåtliga brott.

8 §.

Av de i förevarande kapitel behandlade brotten är enligt gällande rätt endast utpressning straffbelagd redan på försöksstadiet. Såsom fullbordat brott behandlas emellertid i SL 22:2 p. 6 och 22:5 vissa gärningar, som till sin natur kunna vara försök till bedrägeri.

Såsom i redogörelsen för huvuddrag i förslaget (s. 63 f.) anförts, har kommittén funnit önskvärt, att försök till brott straffbeläggas i avsevärt större utsträckning än som skett i gällande rätt. I förevarande lagrum har därför straff stadgats ej blott för utpressningsförsök utan även för försök till bedrägeri överhuvud.

Försök till ocker har däremot icke ansetts böra straffbeläggas. Om så skedde, skulle lätt kunna inträffa att en person som erhållit en prestation på helt skäliga villkor sökte undandraga sig att uppfylla dessa genom hot att åtala medkontrahenten för det denne under de förberedande förhandlingarna sökt betinga sig oskäliga förmåner. Icke heller häleriförsök har ansetts böra beläggas med straff. Bestämmelsen om häleri är nämligen så utformad, att brottet för varje särskilt fall skall anses fullbordat vid den tidpunkt vid vilken ingripande med straff synes påkallat, nämligen beträffande olovligen åtkommen sak vid befattning därmed, beträffande fordran som tillkommit genom brott vid dess hävdande samt i övriga fall vid uppkomsten av otillbörlig vinning.

Enligt förslaget upphävas SL 19:4 och 8, som handla om eldsåsättande eller åstadkommande av sjöskada med uppsåt att bedraga försäkringsgivare eller med annan sådan sviklig avsikt. Innebär ett sådant förfarande allmänfara, synes det, oavsett avsikten därmed, böra bedömas enligt SL 19:1, 2, 3 eller 7. Föreligger åter ingen allmänfara, finnes näppeligen något skäl varför, såsom i SL 19:4 och 8 stadgas, den omständigheten att gärningen förorsakat dödsfall eller svår kroppsskada skulle bedömas annorledes än efter SL 14:9 eller 17. Det svikliga i förfarandet bör enligt kommitténs mening bedömas såsom ett, i vissa fall med brott enligt SL 14 eller 19 kap. konkurrerande, försök till bedrägeri. I förevarande lagrum har uttrycklig bestäm-

21: 8

melse därom givits, varvid straffbarheten utsträckts till alla fall då någon skadar eller söker skada sig eller annan till person eller egendom för att bedraga försäkringsgivare eller med annat bedrägligt uppsåt. Den föreslagna ordalydelsen utvisar klart, att även gärningar som innefatta allenast förberedelse till bedrägeri äro straffbara enligt bestämmelsen. Tydligt är, att den som anordnat ett skenbart försäkringsfall med uppsåt att framdeles utkräva försäkringssumman, oavsett reglerna om tillbakaträdande från försök, icke går fri från ansvar blott därför att han sedermera, måhända på grund av att han känner sig misstänkt, avstår från att framställa det bedrägliga kravet.

9 §.

Det inträffar understundom, att bedrägliga förfaranden icke riktas mot viss person eller en bestämd krets personer utan mot allmänheten eller i allt fall en obestämd krets av personer. Det kan vid sådant »bedrägeri mot allmänheten» vara förenat med stora svårigheter att bevisa, att förutsättningarna för bedrägeriansvar äro för handen. Svårigheterna gälla särskilt orsakssammanhanget mellan de vilseledande uppgifterna och viss ofördelaktig affärstransaktion ävensom förhandenvaron av bedrägligt uppsåt. Det kan emellertid vara motiverat, att samhället inskrider med straff mot lämnande av vilseledande uppgifter, även om icke bedrägeri eller ens bedrägeriförsök bevisligen föreligger. Redan den omständigheten att någon till allmänheten eller en obestämd krets personer lämnar vilseledande uppgifter kan nämligen under vissa förhållanden innefatta avsevärd fara för att personer förledas till förlustbringande transaktioner. Straffbestämmelser av detta slag hava upptagits i förevarande lagrum.

I gällande svensk rätt finnes en bestämmelse av denna typ i 49 § lagen den 16 maj 1919 om fondkommissionsrörelse och fondbörsverksamhet, vari stadgas böter eller under vissa omständigheter fängelse i högst ett år för den som, i syfte att inverka på allmänhetens eller ett flertal personers uppfattning, om fondpappers värde eller om fondmarknadens läge överhuvud utsprider rykte som han vet vara osant. En annan hithörande bestämmelse finnes i 132 § aktiebolagslagen, varest böter eller fängelse stadgas för vissa fall då stiftare, styrelseledamöter, likvidatorer eller andra lämna oriktiga uppgifter i vissa handlingar, såsom stiftelseurkund, registreringsanmälan och skriftlig handling som framlägges å bolagsstämma. Även i vissa andra lagar, såsom i lagen om ekonomiska föreningar, finnas liknande bestämmelser.

I vissa utländska lagar förekomma mera allmänt hållna straffbestämmelser av ifrågavarande slag.

I danska strafflagen § 296 stadgas sålunda böter, Hæfte eller Fængsel intill två år för den som, utan att förutsättningarna för bedrägeriansvar äro för handen: »1. udspreder løgnaktige Meddelelser, hvorved Prisen paa Varer, Værdipapirer eller lignende Genstande kan paavirkes; 2. gør urigtige eller

vildledende Angivelser angaaende Aktieselskabers, Andelsselskabers eller lignende Foretagenders Forhold gennem offentlige Meddelelser, i Beretninger, Regnskabsopgørelser eller Erklæringer til Generalforsamlingen eller nogen Selskabsmyndighed, ved Anmeldelse til Handelsregisteret eller Aktieselskabsregisteret eller i Indbydelse til Dannelse af saadane Selskaber eller Udbud af Andele i dem.» Begås de angivna handlingarna ej med uppsåt men av grov vårdslöshet, är straffet böter eller under försvårande omständigheter Hæfte. En annan straffbestämmelse, som kan vara tillämplig i vissa hithörande fall, finnes i § 175.

Enligt norska strafflagen § 273 är det belagt med böter eller med fängsel intill två år att utsprida lögnaktiga meddelanden genom vilka priset på varor, värdepapper eller dylikt avses skola bliva påverkat. Samma straff är stadgat för den, som 1. i egenskap av innbyder til stiftelse av aktieselskap, til overtagelsen af lån eller til et lignende foretagende søker å skaffe deltagere gjennom falske foregivender eller fordølgelse av sannheten, eller 2. i et sådant foretagende offentliggjør opgaver angående sammes stilling, der enten ved uriktige anførsler eller ved fordølgelse av vesentlige omstændigheter er egnet til å villede, eller avgir sådanne opgaver til det offentlige eller annen vedkommende.»

I det av professor Allan Serlachius åren 1921 och 1922 avgivna förslaget till ny strafflag i Finland, 29: 13, återfinnes även en hithörande bestämmelse, i det att där stadgas straff för den som, utan att göra sig skyldig till bedrägeri, mot bättre vetande utsprider grundlösa meddelanden som äro ägnade att påverka prisen på varor eller värdepapper eller i aktiebolags eller andelslags årsberättelse eller i skriftlig inbjudan till tecknande av aktier eller andelar eller i annan sådan offentliggjord skrift orätt framställer eller förtiger på sådan sammanslutnings förmögenhetsställning väsentligt inverkan omständigheter.

Vid en kriminalisering av vilseledande uppgifter riktade till en vidsträckt eller obestämd krets synes en åtskillnad böra göras mellan det fall att uppgifterna röra visst företag och lämnas av personer som hava med företaget att skaffa och det att så icke är förhållandet. I förra fallet synas nämligen väsentligt större krav kunna ställas på sanningsenligheten av uppgifter som spridas till allmän kännedom och uppgifterna vinna även lättare tilltro, varför faran är större än eljest. I enlighet härmed har i förevarande paragraf givits två straffbestämmelser. Första stycket innehåller en regel enligt vilken gärningsmannskapet icke är bundet till viss personkrets men i stället straff inträder endast under förutsättning att den vilseledande uppgiften lämnats för att påverka priset på vara, värdepapper eller annan egendom. Andra stycket åter avser vilseledande uppgifter av vissa till aktiebolag eller annat företag knutna personer, därvid något liknande krav beträffande syftet med uppgiften icke uppställas men i stället fordras att uppgiften skall vara ägnad att påverka bedömandet av företaget i ekonomiskt hänseende och därigenom medföra skada.

Vad första stycket beträffar är att märka, att uttalanden som icke inne-

21:9

hålla mera preciserade uppgifter utan äga exempelvis en allmänt lugnande innebörd icke falla under lagrummet. I subjektivt hänseende förutsättes för straffbarhet som nämnt avsikt att påverka priset. Det fordras även vetskap om att uppgiften är vilseledande.

Andra stycket riktar sig som sagt mot personer som stå i förbindelse med aktiebolag eller annat företag. Till den ifrågavarande personkretsen höra stiftare, styrelseledamöter, verkställande direktörer, revisorer m. fl. Innehavaren av en post aktier i företaget är även att räkna dit, därest han faktiskt utövar ett avgörande inflytande på företaget. Om en person intager sådan ställning att han bör äga särskild kännedom om ett företag, äger han icke ursäkt sig med att han i själva verket var okunnig om dess angelägenheter, ty hans uttalanden kunna icke desto mindre på grund av hans ställning framstå såsom trovärdiga. Att en utomstående person, låt vara kanske en expert, t. ex. en fondmäklare, skaffat sig noggrann kännedom om företaget är å andra sidan icke tillräckligt för att han skall hänföras till den ifrågavarande personkretsen.

I överensstämmelse med kommitténs i allmänna motiveringen utvecklade uppfattning angående ansvar för delaktighet i brott som begås av specialsubjekt (s. 35) må framhållas, att den gjorda begränsningen av straffbarheten till en viss kategori personer icke får anses utesluta att även en utomstående skulle kunna bestraffas såsom gärningsman eller delaktig i brott till vilket en person tillhörande den angivna kategorien medverkat.

Gärningen har i andra stycket beskrivits såsom offentliggörande eller spridande bland allmänheten eller företagets intressenter av oriktig eller vilseledande uppgift ägnad att påverka bedömandet av företaget i ekonomiskt hänseende och därigenom medföra skada. Detta kan ske genom oriktig bokföring som innebär ett förgyllande av ställningen, exempelvis för att förmå utomstående att släppa till medel, eller ett nedsvärtande av ställningen, t. ex. i syfte att driva bort intressenter från företaget. Kravet på riktig bokföring torde emellertid icke föranleda, att det skulle vara straffbart att under en ekonomisk kris ett företag temporärt gör sådana avvikelser från eljest gängse värderingsmetoder som få anses företagsekonomiskt grundade med hänsyn till rådande krisförhållanden. Brottet är ej fullbordat förrän bokföringen eller uppgift ur densamma offentliggjorts eller eljest spritts bland allmänheten eller intressenterna, sålunda icke redan i och med att den framlagts inför revisorerna. En uppgift får anses offentliggjord, om den lämnats till offentlig myndighet för att där hållas tillgänglig för allmänheten. Vad aktiebolag angår äro således uppgifter som lämnats till patent- och registreringsverket att anse såsom offentliggjorda. Ett spridande bland intressenterna i ett företag kan ske genom meddelande till alla delägarna eller till dem som komma samman på bolagsstämma men även genom meddelande till en avsevärd grupp bland delägarna, t. ex. till dem som äro anslutna till en delägarförening.

I brottets natur ligger att de oriktiga uppgifterna måste vara riktade till en obestämd eller vidsträckt krets. Detta framgår redan av att handlingen

beskrivits såsom offentliggörande eller spridande samt understrykes ytterligare genom tillägget, att spridandet skall ske bland allmänheten. För att icke beteckningen allmänheten i sådana fall, där fråga är om visst företag, må föranleda den missuppfattningen att allenast utanför företaget stående personer avses talar kommittén i andra stycket om spridande bland allmänheten eller företagets intressenter. Oriktiga uppgifter som endast rikta sig till företagets intressenter kunna emellertid föranleda ansvar för svindleri blott om intressenterna äro så många att man kan tala om ett spridande bland dem. Inom små företag kan man icke använda straff för svindleri utan blott för bedrägeri eller bedrägeriförsök. Med uttrycket allmänheten eller företagets intressenter åsyftas ingen begränsning av personkretsen genom uteslutande av någon mellangrupp, exempelvis fordringsägarna. Att lämna vilseledande uppgifter till befintliga eller tillämnade fordringsägare kan ofta vara typiskt svindleri.

Svindleri kan äga rum såväl vid företagets bildande som under dess bestånd, exempelvis vid utvidgning av företaget eller upptagande av lån. De oriktiga uppgifterna måste tydligen för att anses brottsliga avse något, varom gärningsmannen på grund av sin ställning till företaget bör äga särskild kännedom. Därest en styrelseledamot i ett företag lämnar oriktig uppgift angående det allmänna ekonomiska läget eller annat varom hans ställning i företaget icke kan skänka honom någon kännedom, är detta icke svindleri, även om uppgiften är ägnad att påverka bedömandet av företaget i ekonomiskt hänseende.

Beträffande själva uppgiften framhålles i lagtexten, att den skall vara oriktig eller vilseledande. Sistnämnda uttryck syftar framför allt på att det icke behöver föreligga någon positiv oriktighet utan att uppgiften kan vara vilseledande därför att någon väsentlig omständighet förtegets. Vidare skall uppgiften vara ägnad att påverka bedömandet av företaget i ekonomiskt hänseende och därigenom medföra skada. Härmed menas att någon som får del av uppgiften kan förväntas på grund därav företaga en förlustbringande disposition.

I subjektivt hänseende kräves i andra stycket icke avsikt. Uppsåt, även eventuellt sådant, är tillfyllest, men det skall omfatta även uppgiftens vilseledande karaktär och dess beskaffenhet att kunna påverka bedömandet av företaget. Dessutom kräves, att gärningsmannen insåg att skada kunde komma av uppgiften. Däremot fordras icke skadeuppsåt. Även den som i välmening, t. ex. för att rädda sitt företag över en kris vilken han tror vara övergående, offentliggör från bokföringssynpunkt oriktiga uppgifter om ställningen, kan således drabbas av ansvar enligt lagrummet.

I andra stycket har vid sidan av det uppsåtliga brottet upptagits ett oakt-samhetsbrott. Ifall de ifrågavarande till ett företag anknutna personerna lämna vilseledande meddelanden angående företaget till delägarna eller allmänheten, synas de nämligen böra fällas till ansvar även om de av grov vårdslöshet underlåtit att taga kännedom om förhållandena.

Såsom namn för det uppsåtliga brottet enligt förevarande paragraf har

21:9

kommittén föreslagit svindleri. Oaktsamhetsbrottet har här liksom i 6 § lämnats utan särskild brottsbeteckning.

Med hänsyn till att under paragrafen falla gärningar, som kunna hava vittgående skadeverkningar för landets ekonomi och ådagalägga stor hänsynslöshet, har straffets maximum ansetts böra bestämmas så högt som till straffarbete i fyra år.

Brott enligt förevarande paragraf innebär, såsom lätt inses, mången gång förberedelse till bedrägeri. Om gärningsmannen i sådant fall fullföljer sitt förfarande så att fullbordat bedrägeribrott eller försök därtill kommer till stånd, bör ansvar enligt förevarande lagrum icke ådömas. Den fara för allmänheten eller en obestämd krets personer som svindleriförfarandet innebär bör emellertid vid ådömande av ansvar för bedrägeri eller försök därtill beaktas som en försvårande omständighet; ofta kan brottet på denna grund böra betecknas som grovt.

Beträffande bokföringsbrott enligt 23: 5 i förslaget torde gälla, att sådant brott icke skall anses vara för handen om de oriktiga uppgifterna i bokföringen uteslutande tjänat till utförande av svindleribrott. Tydligt är, att de ovan anförda bestämmelserna i fondkommissionslagen, aktiebolagslagen med flera lagar icke äro att tillämpa beträffande gärning som föranleder straff enligt förevarande lagrum.

De gärningar, som äro straffbelagda enligt förevarande paragraf, kunna naturligtvis företagas genom tryckt skrift, och fråga uppstår därför i vad mån tryckfrihetsförordningens regler lägga hinder i vägen för tillämpning av paragrafen. Om offentliggörandet eller spridandet sker såväl genom tryckt skrift som ock på annat sätt, t. ex. genom anförande på bolagsstämma vilket sedermera återges i tidningarna, är paragrafen givetvis tillämplig. Svårare ställer sig bedömandet, om offentliggörandet eller spridandet uteslutande ägt rum genom tryckt skrift. Stöd för att tolka tryckfrihetsförordningen på ett sätt som medger paragrafens tillämpning även i sådana fall kan emellertid hämtas ur vad som förekommit i andra lagstiftningsärenden.

I ett den 20 december 1912 avgivet betänkande med förslag till tryckfrihetsordning har uttalats, att det icke om varje brottsligt förfarande, som begagnar det tryckta ordet såsom medel att nå sitt syfte, gäller att det är straffbart endast i kraft av stadgande i tryckfrihetsförordningen (s. 152). I betänkandet anföres som exempel, att ansvar för en bedräglig annons drabbar den bedräglige annonsören och ej boktryckaren eller tidningsutgivaren, vilka enligt tryckfrihetsförordningen skulle varit ansvariga. I betänkandet uttalas vidare, att även om bedrägeri enligt svensk rätt vore straffbart redan på försöksstadiet och försökshandlingen i ett givet fall bestått blott av den tryckta annonsen, saken vore att bedöma på enahanda sätt. Grunden härtill är enligt betänkandet den, att vad tryckfrihetsförordningen hägnar med grundlagsskydd är yttrandefrihet i tryck och att kriminaliseringen av ett förfarande såsom oredligt ej har något med frågan om yttrandefrihetens gränser att göra.

Under förarbetena till lagen den 29 maj 1931 med vissa bestämmelser

mot illojal konkurrens dryftades frågan om tryckfrihetsförordningens förhållande till straffbestämmelser i andra lagar, varvid bland andra lagrådets ledamöter i huvudsak anslöto sig till den i 1912 års tryckfrihetsbetänkande framställda åsikten. I rättspraxis har ock den, som gjort sig skyldig till bedrägligt förfarande genom falsk uppgift i annons eller eljest i tryckt skrift, fällts till ansvar för bedrägeri enligt allmänna strafflagen (NJA 1900 s. 528 och 1905 s. 364). Det förtjänar vidare i detta sammanhang att erinras, att genom ändring den 16 maj 1930 i 12 § lagen den 5 juli 1884 om skydd för varumärken införts en uttrycklig straffbestämmelse för det fall att någon i utövning av näringsverksamhet för kännetecknande av sina varor obehörigen i annons, cirkulär, prospekt, priskurant, bruksanvisning eller annan affärshandling brukar annans namn eller firma eller namnet på annans fasta egendom eller varumärke som han vet vara för annans räkning registrerat. Även denna bestämmelse har ansetts tillämplig oberoende av tryckfrihetsförordningen.

10 §.

Helt naturligt äro personer som söka lån mot ockerränta i regel föga kreditvärdiga. Då de ej kunna åstadkomma sådan säkerhet som brukas inom det lojala affärslivet, förmår ockraren dem understundom att till honom överlämna ett påtryckningsmedel av annan art. Det förekommer sålunda, att en ockrare mottager falsk revers med full insikt om dess bristande äktighet för att kunna utnyttja handlingens falskhet såsom påtryckningsmedel mot låntagaren-förfalskaren. Förfaringssättet har givit upphov till ordstävets, att falska växlar äro de säkraste. En liknande metod är, att långgivaren förmår låntagaren att underskriva en förbindelse enligt vilken den lånfångna summan mottagits för visst ändamål under redovisningsskyldighet, varefter han kan hota att ange låntagaren för förskingring eller trolöshet mot huvudman om likvid uteblir. Med drastisk humor har en sådan handling benämnts Långholmskvitto. Såsom utpressning eller försök därtill kunna dessa och liknande förfaringssätt icke åtkommas, med mindre långgivaren gjort bruk av handlingen och han dessutom därigenom gjort eller sökt göra en vinning utöver vad gäldenären var skyldig att betala. Ockerbestämelsen skulle däremot säkerligen kunna tillämpas i de flesta fall av denna typ, såvida ej bevissvårigheter mötte. Det visar sig emellertid i allmänhet svårt att åstadkomma erforderlig bevisning om att straffbart ocker övats. Vid sådant förhållande har kommittén funnit det ändamålsenligt att såsom ett särskilt brott straffbelägga själva mottagandet av handling av ifrågavarande slag att användas såsom påtryckningsmedel vid krav. Bevissvårigheter möta naturligtvis mången gång även då tillämpning av denna ansvarsbestämmelse ifrågasättes, emedan det kan vara svårt att leda i bevis att fordringsägaren mottagit handlingen med uppsåt att använda den såsom påtryckningsmedel. I vissa fall framgår det emellertid tämligen tydligt av omständigheterna, att fordringsägaren har sådant uppsåt, såsom då han driver omfattande lånerörelse och i sin portfölj har påfallande stort antal falska

21: 10

handlingar. Tillvaron av ansvarsbestämmelsen torde i allt fall utgöra ett riskmoment, som kan förväntas utöva viss avhållande verkan. Brottet har erhållit beteckningen ockerpantning, som väl torde återge den reella innebörden av det straffbelagda förfarandet.

Jämväl i Norge torde, efter vad kommittén under sitt samarbete med den norska straffelovkomiteen erfarit, en bestämmelse av ungefärligen denna innebörd komma att föreslås.

I lagrummet straffbelägges mottagande av handling som är falsk, upprättad för skens skull eller eljest oriktig ävensom mottagande av check utan täckning, allt med uppsåt att utnyttja oriktigheten eller bristen såsom påtryckningsmedel vid indrivning av fordran. Några exempel på hithörande handlingar hava redan givits. Såsom ytterligare exempel på handling, som upprättats för skens skull och mottagits för att tjäna såsom påtryckningsmedel, må nämnas skuldebrev, vilket utställts att lyda på högre belopp än lånet och tjänar till att bereda långivaren möjlighet att hota med att överlåta skuldebrevet till godtroende tredje man. Däremot höra icke hit handlingar vilka uteslutande skola tjäna som bevismedel. Det är sålunda icke ockerpantning om en köpare som funnit det köpta behäftat med fel, för att lättare kunna utfå skadestånd, skaffar sig en skriftlig garanti, vari säljaren förklarar det sålda vara felfritt.

Straffet har ansetts böra kunna uppgå till samma maximum som vid ocker när det icke är grovt, alltså till straffarbete i två år. I lindrigare fall kunna böter eller fängelse ådömas.

Av sakens natur torde följa, att om en person som gjort sig skyldig till brott enligt förevarande paragraf använder handlingen såsom påtryckningsmedel under sådana förhållanden att han gör sig förfallen till ansvar för utpressning eller försök därtill, icke även denna paragraf skall tillämpas. Däremot äro naturligtvis ockerparagrafen och förevarande paragraf tillämpliga samtidigt.

11 §.

Såsom i den allmänna motiveringen framhållits (s. 37—41), förläggas genom förslaget alla förmögenhetsbrott under allmänt åtal med allenast två undantag, avseende dels att brott mot närstående åtalas av allmän åklagare endast efter angivelse eller då överåklagaren finner det påkallat ur allmän synpunkt, dels ock att allmänt åtal av vissa lindrigare förmögenhetsbrott tillåtes först efter sådan lämplighetsprövning från överåklagarens sida.

Beträffande åtalsbegränsningen för brott mot närstående, vilken omfattar samtliga i detta kapitel upptagna brott utom grovt bedrägeri, hänvisas till vad som anförts i motiveringen till 20: 10 i förslaget. Grunden för begränsningen av åtalsrätten är, såsom närmare utvecklats i allmänna motiveringen (s. 39), att där brott förövats mot någon inom viss krets av anhöriga, målsäganden kan hava ett befogat intresse av att brottet icke blir åtalat. I 20: 10, 21: 11 och 22: 10 i förslaget stadgas därför, att om brott som där avses förövats mot någon av de ifrågavarande anhöriga,

allmän åklagare må väcka åtal allenast om brottet av målsägande angives till åtal eller överåklagare finner åtal mot den brottslige vara ur allmän synpunkt påkallat. Denna regel äger tillämpning beträffande häleri och gärning som är straffbelagd i andra stycket av 21:6, därest brottet förövats mot viss person, vilken alltså är att betrakta som målsägande, och sådant förhållande som nyss berörts råder mellan gärningsmannen och målsäganden. I 20:10 har emellertid vidare givits ett stadgande, enligt vilket rätten att åtala häleri eller det motsvarande oaktsamhetsbrottet på enahanda sätt begränsats för det fall att förövaren av förbrottet och målsäganden äro på angivet sätt anhöriga till varandra. Att förmånen av åtalsbegränsning därigenom kan komma hälare till godo, ehuru han ej står i något skyldskaps- eller liknande förhållande till målsäganden, har ansetts motiverat med hänsyn till att det vid ett åtal mot hälarer i regel ej kan undvikas att förbrottet utredes.

Undantagsregeln att allmänt åtal må ske allenast då överåklagare finner det påkallat avser av brotten i detta kapitel det i 7 § upptagna, oredligt förfarande. Beträffande de där avsedda handlingarna, vilka i viss utsträckning straffbelagts oavsett om de medföra någon skada eller ej, har åt överåklagaren anförtrotts en lämplighetsprövning i vad mån åtal är av allmänna hänsyn påkallat i fall då åtal ej väckes av målsägande. Enligt SL 22: 21 är viss oredlighet som eljest skulle vara målsägandebrott förlagd under allmänt åtal, där fråga är om föryttring av livsmedel. Förslaget upptager icke någon motsvarande bestämmelse. Angivelse för oredligt förfarande i handel torde kunna förväntas ganska ofta bliva gjord av konkurrenter. Då frågan huruvida en sådan angivelse bör föranleda allmänt åtal vanligen är av grannlaga beskaffenhet, har dess avgörande i förslaget anförtrotts överåklagaren. Konkurrenterna äro enligt förslaget icke målsägande och kunna alltså icke själva anställa åtal.

22 KAP.

Förslagets 22 kap. svarar närmast mot senare delen av SL 22 kap. Stadgandet i SL 22: 11 om förskingring har sin motsvarighet här. Detsamma gäller SL 22: 12 första stycket, olovligt brukande utan besittningstagande, flertalet av de i SL 22: 13 första stycket omtalade brotten ävensom det i andra stycket nämnda brottet tvesalu, bestämmelserna om trolöshet mot huvudman i SL 22: 14, vars sista stycke dock flyttats till övergångsbestämmelserna, vidare vad i SL 22: 19 stadgas om brott beträffande hittegods samt bestämmelserna om boдрäkt i SL 22: 20 såvitt angår vissa arter av förskingring. I förslaget finnas emellertid åtskilliga nyheter, som sakna motsvarigheter i gällande rätt.

I enlighet med den av kommittén valda indelningen av förmögenhetsbrotten (se s. 55 f.) omfattar detta kapitel brott, som innebära förtroendemisbruk eller annat missbruk av egen maktsfär. Brotten hava avseende på särskilda i kapitlet angivna rättsförhållanden och skilja sig därigenom

22 kap.

från de i 23 kap. upptagna gäldenärsbrotten, som visserligen innebära missbruk av egen maktsfär men strida mot den hänsyn en gäldenär är skyldig sina borgenärer överhuvud. Kapitlet börjar med förskingringsbrottet, liksom stöldbrottet indelat i tre svårhetsgrader (1—3 §§), varemot av skäl som angivits i motiveringen till 20: 3 i förslaget någon bodräktsprivilegiation icke här ansetts behöfelig. Till förskingring hänföras i förslaget både förskingring av anförtrött gods och förskingring av penningar eller andra fungibla tillgångar som i och med mottagandet övergått i förtroendemannens ägo. Den som olovligen tillägnar sig hittegods eller annan egendom som genom misstag eller tillfällighet kommit i hans besittning straffas där emot enligt förslaget icke för förskingring utan för olovligt förfogande (4 §). Liksom gärningar, vilka icke innebära förmögenhetsöverföring, enligt stöldkapitlet kunna bliva straffbara som egenmäktigt förfarande, så kan enligt detta kapitel i motsvarande fall gärningsmannen drabbas av straff för olovligt förfogande. Bestämmelserna om förskingring och olovligt förfogande äro tillämpliga även på fastighet; någon erinran därom har icke upptagits i lagtexten, enär samma allmänna regler som beträffande lös sak skola tillämpas (jfr motiveringen till 20: 7 i förslaget). Såsom trolöshet mot huvudman betecknar kommittén allenast sådana förtroendemisbruk som icke innefatta förskingring (5 §). Brottet skiljer sig från förskingring genom att å ena sidan kretsen av hithörande handlingstyper är mera omfattande men å andra sidan förtroendeställningen skall vara av närmare angivet kvalificerat slag. Föreligger ingen förtroendeställning, kan behörighetsmissbruk bliva föremål för straff såsom tillhörande en särskild i förslaget utbildad brottstyp (6 §). Vidare upptager förslaget i detta kapitel straff för olovligt brukande, nämligen i sådana fall då ingen besittningskränkning föreligger (7 §), fyndförseelse (8 §) samt försök till förskingring eller trolöshet mot huvudman (9 §). Kapitlet avslutas med en bestämmelse om åtal (10 §).

Ehuru brotten i nu förevarande kapitel i stor utsträckning av kommittén utformats på sådant sätt att de förutsätta en gärningsman i särskild förtroendeställning, bör enligt kommitténs redan i den allmänna motiveringen uttalade mening (s. 35) ansvar kunna drabba ej blott den som själv befinner sig i sådan ställning utan jämväl den som medverkar till en gärning som han vet vara stridande mot annans förtroendeställning. Den som förmår en syssloman att missbruka sin förtroendeställning till huvudmannens skada kan straffas för anstiftan till trolöshet mot huvudman. Likaså kan den som av en förvaltare mottager penningar vilka honom vederligen olovligen tagas ur en anförtrödd kassa straffas för delaktighet i förskingring. Straff kan ådömas även om den som intager förtroendeställning icke är brottslig. Har någon tvingat eller genom vilseledande förmått honom till gärningen, är den förre att anse som medelbar gärningsman. Tillkommer förtroendeställningen en bank, ett bolag eller annat särskilt bildat rättssubjekt, kan ansvar drabba dem som handla å subjektets vägnar. Detta är en allmän regel, varom kommittén icke ansett sig behöva erinra genom någon uttrycklig bestämmelse i detta kapitel. I SL 23: 4 stadgas nu att, då bolag eller

förening är gäldenär, straff för gäldenärsbrott skall kunna drabba styrelseledamot eller annan som är satt att leda bolagets eller föreningens angelägenheter. Detta stadgande, som avser en snävt begränsad krets av personer och brott, kan tydligen giva anledning till det missförståndet att ansvar i andra fall skulle vara uteslutet. Kommittén har därför borttagit detta stadgande. I stället stadgas i förslagets 23:7 att den som är i gäldenärsställe skall kunna straffas för gäldenärsbrott som vore han själv gäldenär. Det är alltså möjligt att för sådant brott straffa den som obehörigen satt sig i gäldenärens ställe. Då något motsvarande stadgande icke finnes i detta kapitel, kan här något sådant icke förekomma. Om en redovisningsskyldigs hustru använder de anförtrodda medlen till gemensamma hushållsutgifter, kan hon alltså icke straffas för förskingring.

1 §.

I detta lagrum jämte de följande 2 och 3 §§ behandlas förskingring.

Enligt gällande rätt beskrives förskingring i SL 22:11 såsom det förfarande att man förfalskar, svikligen förbyter, försnillar eller eljest uppsåtligt förskingrar annans gods det man i besittning haver. Till detta huvudstadgande ansluta sig bestämmelser om förskingring av ämbetsman i SL 25:11 och 12 och om vissa andra speciella förskingringsfall som i det följande skola beröras.

I tillämpningen har denna beskrivning av förskingringsbrottet i viktiga avseenden visat sig otillfredsställande. Vad först beträffar brottsobjektet har visserligen den begränsning till sak av penningvärde, vilken ansetts gälla i lika mån vid förskingring som vid stöld, icke här medfört lika kännbara praktiska olägenheter som vid sistnämnda brott. Tillägnande av aktie eller av växel, check, sparbanksbok eller annat liknande fordringsbevis har i alla händelser kunnat bestraffas som förskingring av det influtna vederlaget eller som trolöshet vid förvaltningen av värdehandlingen i fråga. Där emot har objektets beskrivning såsom annans sak givit upphov till betydande svårigheter och medfört otillräckligt straffskydd i det uti direktiven särskilt omnämnda fallet, att en syssloman obehörigen förfogar över penningar vilka i och med mottagandet övergått i hans ägo, och samma problem uppkommer i allmänhet även utanför sysslomannaskap då penningar eller andra fungibla saker, vilka mottagits för redovisning och icke såsom kredit, bliva föremål för obehörigt förfogande. Enär penningarna, så fort de ingå i mottagarens kassa, genom sammanblandningen övergå i dennes äganderätt, kan den som anförtrot penningarna bibehållas vid äganderätten allenast genom att de avskiljas från mottagarens egendom. I överensstämmelse därmed hava penningar i rättspraxis godtagits såsom objekt för förskingring endast under förutsättning att det rättsligen ålegat mottagaren att hålla dem avskilda för den berättigades räkning (NJA 1916 s. 318, 1924 not. B 702 och 1928 s. 497). Den nyare lagstiftningen har anpassat sig till denna avgränsning av brottsobjektet och i särskilda fall berett straffskydd mot

förskingring i den formen, att legal skyldighet stadgats att så förvara penningar eller värdepapper som innehavas för annans räkning, att de ej sammanblandas med vad som tillhör innehavaren eller en tredje man (8 kap. 7 § förmynderskapslagen, 2 kap. 14 § boutredningslagen). I rättspraxis har framträtt en tydlig tendens att, under åberopande av omständigheterna i det särskilda fallet, antaga skyldighet att hålla penningar och andra fungibla saker avskilda i vidare omfattning, än som följer av uttrycklig lag eller avtalsbestämmelse. Med en sådan utveckling är det fara värt att skyldigheten att avskilja endast blir en fiktion för att tillgodose behovet av förskingringsskydd i det rättsförhållande varom fråga är. Men även om man genomför en långt gående utvidgning av denna skyldighet, återstår likväl ett stort och i praktiken synnerligen viktigt område av redovisningsskyldighet, där generell förpliktelse att hålla de främmande medlen avskilda icke kan antagas och behovet av straffskydd ändock kvarstår. I senare rättspraxis har s. k. penningförskingring, som faller utanför gränsen för egentlig förskingring och förövas inom ett sysslomannaförhållande, i viss utsträckning bestraffats såsom trolöshet mot huvudman (NJA 1915 s. 480, 1935 s. 230 och 1938 s. 286). Men denna lösning framstår av två skäl såsom en nödfallsutväg. Penningförskingring och egentlig förskingring representera kriminalpolitiskt fullt likartad brottslighet och övergå kontinuerligt i varandra; och behovet av straffskydd mot penningförskingring är icke begränsat till området för sysslomannaskap och annan sådan särskild förtroendeställning.

Genom fordran på att objektet skall vara i gärningsmannens besittning har från förskingring uteslutits tillägnande av sak utom besittning. Några större praktiska olägenheter torde ej hava uppkommit därav, ehuru det i gällande rätt framstår såsom ovisst om tillägnande av fynd eller hittegods vartill ägaren är okänd skall bestraffas enligt SL 22: 11 eller SL 22: 19 eller vara straffritt. Då förskingringsobjektet utan åtskillnad omfattar främmande sak i gärningsmannens besittning, har emellertid under förskingring inrymmts mycket artsilda förfaranden, i det att med typisk förskingring av gods som anförtrots gärningsmannen för att besittas för annans räkning likställts tillägnande av sådant som gärningsmannen reellt sett besitter för egen räkning, så att egendomen, om rättsförhållandet utvecklar sig normalt, slutligen skall behållas av honom.

Olägenheten härav har i synnerhet framträtt i de talrikt förekommande fall, då ansvar för förskingring ådömts på grund av obehörigt förfogande över egendom, som gärningsmannen köpt på avbetalning eller eljest under äganderättsförbehåll för säljaren. Den särställning som denna art av förskingring intager i jämförelse med den typiska förskingringen har redan tidigare varit föremål för lagstiftarens uppmärksamhet. Beträffande förskingring av gods, som gärningsmannen fått i besittning på grund av avtal enligt vilket äganderätten skall övergå på honom sedan för godset betingad betalning blivit helt eller delvis erlagd, begränsades nämligen genom lagen den 11 maj 1934 åtalsrätten på det sätt att brottet endast må åtalas av målsägande, under det att annan förskingring ligger under allmänt åtal. Denna

lösning, som innebär ett avsteg från moderna principer rörande åtalsrätten, var redan vid lagens tillkomst omstridd; lagen avstyrktes också av lagutskottet. Det är tydligt att mellan förskingring av annans anförtrodda egendom och av egendom, som i realiteten innehaves för egen räkning, föreligger en djupgående kriminalpolitisk skillnad, vilken icke kan tillgodoses endast genom åtalsbestämmelser utan kräver beaktande redan vid de materiella rättsreglernas utformning.

Handlingen vid förskingring är i typiska fall ett tillägnande av den innehavda främmande saken. Beskrivningen i SL 22: 11 öppnar emellertid möjlighet att inbegripa även handlingar utan vinningskaraktär. Någon anledning att begagna sig därav till att såsom förskingring bestraffa vanlig skadegörelse av sak i gärningsmannens besittning finnes visserligen icke. Men blotta frånhändandet av saken utan att något tillgodogörande sker, såsom då en krigsman vid rymning bortkastar de av honom innehavda kronopersedlarna, ingår efter orden under »förskingra» och har i praxis bedömts såsom förskingring av kronans egendom enligt strafflagen för krigsmakten 101 §. Kriminalpolitiskt sett är emellertid en sådan gärning av väsentligt annan karaktär än den lukrativa förskingringen och står närmare skadegörelse.

Vissa förskingringshandlingar äro privilegierade därigenom att de inbegripas under de i SL 22: 13 givna straffbestämmelserna angående den som nekar till pantsatt, lånt, lagt eller inlagt gods eller vad eljest det är som hör till annan till och man i besittning haver samt angående den som säljer tvem ett. I den mån nekandet innebär ett fullbordat tillägnande kan en ovillkorlig privilegiering i den betydande grad, som framträder både i förhållandet mellan straffsatsen i 13 § (maximum fängelse) och i 11 § (maximum straffarbete i fyra år) och uti åtalsrättens begränsning till målsäganden i 13 §, icke anses kriminalpolitiskt motiverad.

En förskingring måste slutligen enligt gällande rätt hava lett till förmögenhetsskada för ägaren av den förskingrade egendomen. Brottsligheten uteslutes alltså, om någon tillägnar sig annans sak men tillgodoför ägaren vederlag till fulla värdet. Om denna princip råder enighet, men dess tillämpning har givit anledning till skiljaktiga meningar angående den tidpunkt, då vederlaget måste presteras. En uttrycklig bestämmelse härom förekommer i fråga om förskingring av ämbetsman i SL 25: 11 av innehåll, att ämbetsman, som gitter det förskingrade genast ersätta eller sådan säkerhet därför ställa att någon skada av tillgreppet ej komma kan, allenast dömes till avsättning och ej tillika till allmänt straff. I viss analogi härmed har vid vanlig förskingring, åtminstone såvitt angår penningar eller eljest fungibla saker, under ett tidigare skede av strafflagens giltighet den uppfattningen varit rådande, att förskingring icke föreligger, om blott den som obehörigen förfogat över de främmande medlen är i stånd att vid anfordran återbetala beloppet. Såsom berörts i allmänna motiveringen (s. 46) hävdades denna uppfattning ännu så sent som år 1922 i ett utlåtande av justitiekanslern under återopande av bland annat rättsfall i NJA 1916 s. 318 (k. prop. 1923:

22: 1

201 s. 32—33). Redan i det lagärende vari utlåtandet avgavs uttalade emellertid justitieministern en motsatt uppfattning (nyssnämnda prop. s. 7), och en bindande argumentering mot den analoga tillämpningen av SL 25: 11 på vanlig förskingring har därefter framlagts av Stjernberg (Nordisk Tidsskrift for Strafferet 1924 s. 286 f.). Härmed överensstämmer även senare rättspraxis (t. ex. NJA 1938 s. 247). Enligt denna tolkning innehåller SL 25: 11 i förevarande avseende en särbestämmelse om straffnedsättning, då en ämbetsman ersatt skadan genast efter det hans brist aktualiserats. Vid vanlig förskingring däremot skall bedömandet av skadan inriktas på tiden för tillägnandet av den främmande egendomen. Förskingring är utesluten allenast om redan vid tillägnandet gärningsmannen är inställd på att giva ägaren vederlag — vilket kan framgå t. ex. av bokföringen — och i detta avseende är fullt vederhäftigt. Om gärningsmannen t. ex. använt anförtrodda medel för spekulation på en utländsk börs och själv icke är solvent för beloppet, uteslutes icke brottsligheten därav, att spekuleringen lyckas och gärningsmannen därigenom får möjlighet att återbetala medlen. Liksom övriga objektiva rekvisit skall även förmögenhetsskadan omfattas av gärningsmannens uppsåt, vilket framgår av beskrivningen »uppsåtliga förskingar» i SL 22: 11, ett uttryck som saknar motsvarighet i SL 25: 11. Ett sådant uppsåt är uteslutet om gärningsmannen ansåg sig besitta obestriddlig vederhäftighet för beloppet; gärningen blir då icke brottslig även om en senare inträffad händelse, som han icke tagit i beräkning, sätter honom ur stånd att fullgöra betalningsskyldigheten. Den presumtion om förskingringsuppsåt, särskilt i fråga om förmögenhetsskadan, som vid förskingring av ämbetsman kan anses gälla för den som icke genast bereder full ersättning, kan sålunda icke tillämpas på vanlig förskingring.

Ett tillägnande av annans sak i gärningsmannens besittning utan att förmögenhetsskada tillfogas ägaren kan enligt det sagda icke straffas såsom förskingring. I gällande rätt är ett sådant fall kriminaliserat i 4 § lagen den 16 maj 1919 med vissa bestämmelser om rätt att förfoga över annan tillhöriga fondpapper.

I Thyréns utkast (III 1 §) har förskingringsbrottet i sina huvuddrag bibehållits oförändrat. Objektet beskrives såsom annans sak den man innehar och inbegriper alltså penningar och andra fungibla saker allenast i den omfattning man kan antaga skyldighet att hålla dem avskilda för ägarens räkning. Det erkända behovet av ett längre gående straffskydd i fråga om penningar och likställda objekt har Thyréns sökt tillgodose genom att i avslutning till trolöshetsbrottet uppställa en särskild straffbestämmelse beträffande den som på grund av avtal eller eljest är rättsligen pliktig att för annans räkning förvalta eller på visst sätt använda penningar eller annat, som genom mottagandet övergått i hans egendom, och genom handling som strider mot tro och heder sätter sig ur stånd att det återlämna eller på sätt honom åligger använda (IV 6 §).

Förskingringshandlingen är i Thyréns utkast utvidgad att omfatta principiellt allt tillägnande, och såsom konsekvens därav hava några särbestäm-

melser om nekande till innehav och om tvesalu, motsvarande de i SL 22: 13 upptagna, icke bibehållits. Vissa fall av tvesalu ingå under en generell straffbestämmelse angående den som olovligen säljer annans sak eller upplåter rätt till säkerhet däruti, vilken bestämmelse gjorts subsidiär bland annat i förhållande till förskingring (IV 8 §).

Tillägnaudets ekonomiska resultat upptages i Thyréns brottsbeskrivning, såsom i den allmänna motiveringen berörts, allenast såsom subjektivt brottsrekvisit: gärningsmannen skall hava tillägnat sig saken i avsikt att åt sig eller annan bereda orättmätig vinning. Därmed avses uppenbarligen förmögenhetssituationen vid tiden för tillägnaudet och icke vid någon senare tidpunkt. Däremot har beträffande förskingring av ämbetsman i Thyréns utkast (VII 7 §) bibehållits den nuvarande regeln, att om gärningsmannen genast ersätter eller säkerställer det förskingrade, straffet stannar vid avsättning och allmänt straff bortfaller.

Vid revision av straffbestämmelserna på förskingringsområdet har kommittén i främsta rummet sökt att tillrättalägga den straffrättsliga behandlingen av penningförskingring. Såsom förut nämnts har redan i direktiven denna fråga särskilt angivits såsom praktiskt betydelsefull. Till grund för de nya bestämmelserna synes böra läggas det förhållandet, att vid obehörigt förfogande över penningar det icke är möjligt att från kriminalpolitisk synpunkt uppdraga någon avgörande skillnad mellan den som är skyldig att hålla penningarna avskilda och den som utan sådan skyldighet omhänderhar medel för annans räkning. I båda fallen representerar förskingraren samma kriminalpsykologiska typ och bör den straffrättsliga reaktionen gestaltas efter samma linjer. I viss mån har rättspraxis redan uppgivit att vid obehörigt förfogande över penningar skarpt skilja mellan förskingring och trolöshet mot huvudman. Om nämligen sådant förfogande inom ett sysslomannaskap av underdomstol bedömts såsom trolöshet, ehuru ansvar för förskingring bort tillämpas, plägar överdomstol icke ändra brottets rubricering (Erik Bergendal, SvJT 1935 s. 533 n. 1). Av dessa skäl har i kommitténs förslag förskingring utvidgats att omfatta obehörigt förfogande beträffande penningar oberoende av om innehavaren är skyldig att hålla dem avskilda eller utan sådan skyldighet har att redovisa dem till den berättigade. Genom denna bestämning av förskingringsbrottet vinner man även den praktiska fördelen att hithörande rättsförhållanden ställas under samma straffskydd även då en ursprunglig skyldighet att utgiva en individuell sak senare övergått i redovisningsskyldighet för sakvärdet. Vid försäljningskommission t. ex. framstår det såsom föga motiverat att kommissionärens obehöriga förfogande blir förskingring, då det avser själva kommissionsgodset, men trolöshet mot huvudman, då det hänför sig till det för godset influtna vederlaget, vilket åtminstone en handelskommissionär icke ansetts pliktig hålla avskilt. Än mindre tillfredsställande skulle det vara, om vid deposition eller annat besittningsförhållande utanför sysslomannaskap förfogande över den anförtrodda egendomen skulle straffas såsom för-

skingring men förfogande beträffande det vederlag i vilket egendomen egenmäktigt omsatts vara straffritt.

En utvidgning av förskingringsbrottet i nu angivna riktning har genomförts i flera utländska lagar från senare tid, däribland den norska och den danska. Tekniskt har man där förfarit på det sättet att såsom med varandra sidordnade förskingringsfall upptagits dels att någon tillägnar sig annans lösa sak i gärningsmannens besittning, dels att någon förbrukar anförtrodda penningar även om mottagaren icke var skyldig att hålla dem avskilda från sin egen förmögenhet. Enligt denna metod komma emellertid inom den utvidgade brottstypen att kvarstå vissa till förskingring i äldre mening hörande handlingar, vilka kriminalpolitiskt väsentligt skilja sig från de typiska förskingringsfallen, och kommittén har därför sökt utforma förskingringsbrottet efter en mera enhetlig grundtanke, därvid den ledande synpunkten hämtats från penningförskingring.

Då penningar anförtros någon för användning för annans räkning men utan skyldighet att hålla dem avskilda, kan mottagarens obehöriga förfogande icke hänföras till annat än den egna förmögenheten, med vilken de främmande medlen sammanblandats. Juridiskt sett förfogar mottagaren över sin egen förmögenhet, ehuru han reellt sett förfogar över ett främmande värde, vilket han är skyldig att redovisa till den berättigade. Penningförskingring kännetecknas alltså därav, att gärningsmannen missbrukar den särskilda möjlighet att förfoga över ett främmande förmögenhetsvärde, vilken anförtrots honom i och med att formell äganderätt till penningarna förlänats honom. I denna mening kan alltså brottet karakteriseras såsom ett förtroendemissbruk. Härigenom bildar penningförskingring en motsvarighet till det i samma kapitel upptagna brottet trolöshet mot huvudman, som omfattar vissa andra missbruk av anförtrodd möjlighet att förfoga över främmande förmögenhet.

Betraktar man härefter det område av förskingring som vanligen beskrives såsom tillägnande av annans lösa sak, visar sig även här att såsom typiska förskingringsfall framstå de, där saken blivit anförtrodd och alltså tillägnandet är förenat med ett förtroendemissbruk. Det råder en påtaglig kriminalpolitisk skillnad mellan dessa fall och tillägnande av egendom som på grund av upphittande, misstag, kreaturs överlöpande eller på annat dylikt sätt kommit i gärningsmannens besittning. Med sistnämnda grupp böra även sammanställas de förut berörda fall, där tillägnandet avser egendom som gärningsmannen köpt under förbehåll av säljarens äganderätt intill dess betalning blivit helt eller delvis erlagd. Sådant gods har visserligen överlämnats till köparen på grund av köpeavtalet, men om rättsförhållandet utvecklar sig normalt, skall godset behållas av köparen, och det föreligger därför icke något besittningsförhållande för främmande räkning vilket skulle grunda ett förtroendemissbruk av samma art som i de typiska förskingringsfallen.

Med beaktande av dessa synpunkter har kommittén med penningförskingring sammanfört allenast de såsom förtroendemissbruk kännetecknade typiska fallen av tillägnande utav annans egendom och därav bildat en central brotts-

typ, för vilken benämningen förskingring förbehållits. Såsom gemensamt kännetecken på det här avsedda förtroendemissbruket har angivits att gärningsmannen åsidosätter vad han har att iakttaga för att kunna fullgöra sin skyldighet att utgiva eller redovisa för den anförtrodda egendomen. Genom ett sådant förskingringsbegrepp tillskapas för den betydelsefulla grupp av rättsförhållanden där egendom anförtros i främmande besittning ett enhetligt rättsskydd, utan åtskillnad om rättsförhållandet avser individuellt gods eller penningar eller bådadera eller om under rättsförhållandets utveckling gods och penningar träda i stället för varandra.

Den för förskingring i förslagets mening erforderliga besittningssituationen har närmare beskrivits så att någon på grund av avtal, allmän eller enskild tjänst eller dylik ställning fått egendom i besittning för annan med skyldighet att utgiva egendomen eller redovisa för denna. Endast om besittningen uppkommit på grund av avtal eller någon här avsedd ställning, föreligger det för förskingring utmärkande förtroendemissbruket. Vid avtal har innehavaren frivilligt åtagit sig besittningen och därmed förbundna skyldigheter; vid tjänst eller liknande ställning är det utan betydelse om denna härrör av åtagande eller av medborgerlig skyldighet, såsom i fråga om allmänt förtroendeuppdrag eller värnpliktstjänst. Även offentliga tjänstemän vilka äro underkastade det särskilda ämbetsmannaansvaret i SL 25 kap. inbegripas under bestämmelsen, och kommittén föreslår i detta sammanhang, såsom under nämnda kapitel närmare skall motiveras, att de i SL 25: 11 och 12 givna särbestämmelserna om förskingring av ämbetsman upphävas. Har besittningen tillkommit utan samband med någon av de angivna rättsgrunderna, såsom genom upphittande, misstag eller tillfällighet, hänföres förfogande över egendomen icke längre till förskingring men kan efter omständigheterna straffas såsom olovligt förfogande eller fyndförseelse enligt 4 eller 8 § i förevarande kapitel.

Den för förskingring i förslagets mening erforderliga besittningen skall vidare vara en besittning för annan. Därigenom uteslutas av förskingring i äldre mening de förut behandlade fall som utgöras av förfogande över gods som någon köpt på avbetalning eller eljest under ägareförbehåll för säljaren. Sådana avtal grundlägga visserligen en skyldighet för köparen att i särskilda fall utgiva egendomen, nämligen om han underlåter att fullgöra sin betalningsskyldighet och understundom om han åsidosätter något annat åliggande. Däremot kommer denna skyldighet icke att bliva aktuell, om rättsförhållandet utvecklar sig normalt, utan godset kommer i så fall att behållas av köparen. På grund därav innehar köparen i realiteten godset för sin egen och icke för säljarens räkning. Dessutom kommer ifrågavarande förutsättning att från förskingring i förslagets mening utesluta vissa fall, vilka i gällande rätt icke straffas som förskingring eller vilkas bedömande är ovisst, t. ex. obehöriga förfoganden av en fideikommissarie eller en testamentstagare med nyttjanderätt enligt 4 kap. 3—9 §§ testamentslagen.

Det till grund för besittningen liggande rättsförhållandet skall innebära skyldighet för innehavaren att till annan utgiva egendomen eller redovisa

för denna. Det förra ledet omfattar även det fall att någon såsom representant för ett rättssubjekt besitter egendom som han skall lämna ifrån sig, då han upphör att representera subjektet. Under samma led kommer vidare besittning av penningar, vilka innehavaren är skyldig att hålla avskilda för ägarens räkning. Detta är förhållandet beträffande alla kassor som överlämnats i självständig besittning åt en kassör eller en överordnad ledare som äger anbefalla utbetalningar, beträffande egendom som innehas av förmyndare eller boutredningsman o. s. v. Enligt förslaget kommer emellertid skyldigheten att hålla egendom avskild icke längre att avgränsa förskingringsområdet, utan därmed likställes skyldighet att redovisa för egendomen. I beskrivningen av denna andra grupp av förskingringssituationer användes uttrycket »redovisa för egendomen» i samma betydelse som i senare lagstiftning förekommer t. ex. i 60 § kommissionslagen och i 194 § konkurslagen. Det väsentliga är i förevarande sammanhang det led i redovisningen som avser egendomens utgivande. Att utgivandet skall ske på grundval av redovisningsräkning (jfr 2: 15 boutredningslagen) utmärker att den ifrågasvarande egendomen i innehavarens hand är ett främmande värde för vars omhändertagande han skall avgiva räakenskap och över vilket han icke äger förfoga för egen räkning. Härvid kommer det endast an på rättsförhållandet mellan parterna; något sakrättsligt skydd för egendomen emot innehavarens borgenärer eller annan tredje man erfordras icke. I förhållandet mellan parterna uppdrages genom kravet på redovisningsskyldighet en gräns mellan å ena sidan de situationer där egendom överlämnas av någon såsom kredit och denne står vanlig risk såsom kreditgivare och å andra sidan sådana fall då egendom anförtros åt annan såsom ett främmande värde vilket mottagaren icke äger sätta i fara. Kreditgivning utesluter alltså städse en förskingringssituation, även om kreditrisken begränsats genom särskild ändamålsbestämelse, t. ex. kredit för investering i visst företag. Förskott som lämnas en handelsresande för att bestrida omkostnader och som det åligger denne att redovisa vid avräkning med huvudmannen kan alltså bli föremål för förskingring, däremot icke förskott på en timmerleverans vilket säljaren bekommit såsom förlag för avverkningen.

Redovisningsskyldighet av nu angiven innebörd torde vara det vanliga, då egendom mottagits i följd av tjänst eller annan sådan ställning utan skyldighet att hålla egendomen avskild; inom dessa rättsförhållanden är kreditgivning ett sällsynt undantagsfall. Men även då på grund av avtal egendom mottagits för annans räkning, kan kreditgivning endast antagas föreligga, om den grundas på uttryckligt medgivande eller andra särskilda omständigheter. I överensstämmelse härmed kommer förskingring att omfatta icke blott talrika fall av åsidosatt redovisningsskyldighet inom sysslomannaskap vilka såsom förut nämnts i hittillsvarande rättspraxis bestraffats såsom trolöshet, utan även vissa situationer i vilka rättspraxis tvekat att tillämpa straffskydd. Så t. ex. har auktionsförrättare som stått del credere för auktionssumman ansetts fri från ansvar icke blott för förskingring, enär han uppenbarligen saknat skyldighet att hålla auktionsmedlen avskilda, utan även för trolöshet mot huvud-

man (NJA 1911 s. 498 och 1912 s. 332). Enligt förslaget kommer auktionsförrättaren att för de auktionsmedel, som verkligen influtit och för vilka han alltså är redovisningsskyldig, vara underkastad förskingringsansvar lika som för anförtrodda medel i allmänhet.

För att begränsa förskingringsområdet till fullt likartade fall av förtroendemissbruk har uppställts en fordran på att gärningsmannen fått egendomen i besittning med skyldighet att utgiva eller redovisa för densamma. Besittningen skall redan vid sin uppkomst hava varit förenad med sådan skyldighet beträffande egendomen som kännetecknar en förskingringssituation. I vanliga fall följer detta samband därav, att besittningen och skyldigheten att utgiva eller redovisa för egendomen härröra av samma rättsgrund. Är detta förhållandet, blir det utan betydelse, om egendomen överlämnats av den berättigade och i denna mening blivit besittaren anförtrodd eller om denne mottagit egendomen av tredje man, t. ex. såsom inkasserare eller kommissionär. Det blir en förskingringssituation till och med om besittaren på grund av tjänst själv tagit egendomen i besittning. En utmättningsman som tillägnar sig utmätt egendom som han tagit om händer eller en tjänsteman som tillägnar sig egendom som omhändertagits med stöd av förfogandelagen eller rekvisitionslagen skall enligt förslaget straffas för förskingring.

Då en förskingringssituation en gång uppkommit, är det vidare möjligt att den skyldighet att utgiva eller redovisa för egendomen som ursprungligen förelegat i samband med besittningens uppkomst sedermera ändrats till sitt innehåll, t. ex. då kommissionsavtal slutits angående gods som kommissionären haft som deposition eller då besittaren övergått från uppdragsstagare till tjänsteman. Genom en sådan övergång från en förskingringssituation till en annan förändras ej karaktären av det förtroendemissbruk som uppkommer, då innehavaren åsidosätter sin skyldighet beträffande egendomen på grund av det nya rättsförhållandet. Även sådana fall skola enligt förslaget hänföras till förskingring.

Från detta brott komma däremot enligt förslaget att uteslutas sådana till förskingring i äldre mening hänförliga situationer, där någon redan har egendom i besittning på annan grund och därefter genom avtal eller tjänst blir förpliktad att till annan utgiva eller redovisa för egendomen. De viktigaste hithörande fallen äro, då någon ikläder sig sådan skyldighet beträffande egendom vartill han vid denna tid är ägare. Om den förutvarande ägaren åsidosätter sin skyldighet, har detta icke samma karaktär av förtroendemissbruk som den typiska förskingringen. Exempel härpå erbjuder lösöre köp, vid vilket köparen låter egendomen kvarbliva i säljarens besittning. Här föreligger icke något förtroendeförhållande av samma art som då egendom anförtros åt annan genom att överlämnas i hans besittning; särskilt gäller detta vid de talrika lösöre köp som allenast åsyfta att bereda köparen rättslig säkerhet och där alltså med normal utveckling av rättsförhållandet egendomen slutligen skall behållas av säljaren. Likaledes saknas i allmänhet någon motsvarande förtroendesituation vid tvesalu; en privile-

22: 1

giering av detta brott i överensstämmelse med den nuvarande bestämmelsen i SL 22: 13 förtjänar så till vida att bibehållas och genomföres i förslaget på det sättet att bestämmelsen i 22: 4 om olovligt förfogande blir tillämplig. Ur gärningsmannens synpunkt ter sig säkerligen olovligt förfogande över en sådan egendom, som en gång varit hans och som han aldrig lämnat, lindrigare än förskingring. I några hithörande fall kunna visserligen förekomma förtroendeförhållanden vilka närma sig de typiska förskingringssituationerna. Det har emellertid icke ansetts erforderligt att av hänsyn till dylika fall, vilka kunna erhålla ett tillfredsställande bedömande även om de rubriceras på annat sätt än såsom vanlig förskingring, frågå den tekniska enkelhet som den ifrågavarande gränsen erbjuder.

Med den föreslagna bestämningen av förskingringssituationen bortfaller grunden för att begränsa brottsobjektet till lös sak och att i denna del bibehålla den i strafflagen liksom i Thyréns utkast genomförda likställigheten mellan förskingring och stöld. Såsom förskingringsobjekt böra ifrågakomma alla förmögenhetsobjekt, vilka överhuvud kunna vara föremål för besittning. Vad angår fastighet kan sålunda enligt förslaget förskingring avse såväl fastigheten såsom helhet som beståndsdelar därav.

Bland sistnämnda förskingringsobjekt ingå även sådana beståndsdelar av en jordegendom vilkas tillägnande enligt gällande rätt straffas som åverkan. Kommittén har i motiven till 20: 7 angivit de skäl på grund av vilka de särskilda åverkansbrotten icke bibehållits i förslaget. Det till grund för dessa brott liggande åtskiljandet mellan rena naturalster och kulturprodukter skall enligt förslaget icke längre tilläggas någon straffrättslig betydelse, och båda dessa grupper av en fastighets beståndsdelar kunna alltså ifrågakomma såsom möjliga objekt för förskingring. På grund härav komma vissa av de förfaranden, som för närvarande bestraffas såsom åverkan enligt SL 24: 6 eller 7, enligt förslaget att bedömas såsom förskingring.

I fastighetsförhållanden kommer den för förskingring erforderliga besittningen av objektet i regel att hänföras till fastigheten såsom helhet och icke uteslutande till den särskilda beståndsdel som tilläventyrs är föremål för tillägnande. Såsom i motiven till 20: 7 framhållits har kommittén utgått från att frågan när besittning till fastighet skall anses föreligga bör bedömas efter samma grundsatser som frågan om besittning av lös sak. Den rättsliga besittning av fastighet som kan anses tillkomma lagfartsinnehavare får därför i förevarande sammanhang lämnas åsido, och besittningen bör bedömas uteslutande med ledning av den faktiska rådigheten över fastigheten eller någon på marken bestämd del därav. I enlighet härmed kunna såsom besittare av fastighet betraktas dels ägare eller självständig förvaltare i den mån han själv brukar densamma, dels arrendator, hyresgäst eller annan innehavare med total nyttjanderätt. Om arrendator eller hyresgäst i strid med sin nyttjanderätt tillgodogör sig beståndsdelar av fastigheten, blir gärningen att anse såsom förskingring. Däremot kan den som innehar allenast partiell nyttjanderätt, t. ex. rätt till grustäkt eller till skogsavverkning, icke betraktas såsom besittare av det markområde som rätten avser. Om en sådan nytt-

janderättshavare tager grus eller avverkar skog vartill han icke är berättigad eller på fastigheten tillgriper andra naturalster, blir enligt förslaget gärningen att hänföra till stöld och icke till förskingring. På samma sätt bedömes med ännu större skäl den som på fastigheten allenast har rätt till jakt eller fiske, därest han i andra avseenden förövar tillgrepp därstädes; för överskridande av jakt- eller fiskerätten gälla speciella straffbestämmelser. Kriminalpsykologiskt sett äga sådana tillgrepp som förövas av de nu nämnda innehavarna av partiella nyttjanderätter större likhet med stöld än med förskingring. Då de hänföras till stöldområdet, blir resultatet att de i stor utsträckning komma att bedömas såsom snatteri, och tillgreppen erhålla på detta sätt ett för dem väl avpassat straff.

Den brottsliga handlingen vid förskingring har i förslaget givits den allmänna beskrivningen att gärningsmannen åsidosätter vad han har att iakttaga för att kunna fullgöra sin skyldighet att utgiva eller redovisa för den mottagna egendomen. Straffsanktionen inriktas icke på ett fullgörande av den ifrågavarande skyldigheten i och för sig, vilket bland annat skulle göra förskingringsbrottets fullbordan beroende av den tidpunkt, då utgivande eller redovisning skall uppfyllas. Såsom tidigare utvecklats i den allmänna motiveringen (s. 47 f.), bör straffet inriktas på att förebygga varje i tiden dessförinnan företagen åtgärd, varigenom den berättigades utsikter till redovisning försämras på ett sätt som vid denna tid kan uppskattas såsom en skada för hans förmögenhet.

På grund därav kommer enligt förslaget liksom enligt gällande rätt förskingring av individuell sak eller avskilda penningar att vara fullbordad, då besittaren tillägnar sig egendomen utan vederlag för den berättigade. Tillägnandet, som i nyare strafflagar och även i Thyréns utkast (III 1 §) användes för att beteckna förskingringshandlingen på ifrågavarande område, har därför upptagits i brottsbeskrivningen såsom en särskilt betydelsefull handlingstyp inom förslagets utvidgade handlingsbeskrivning. Vad kommittén innefattar under tillägnande har närmare angivits i motiven till stöldbeskrivningen (se 20: 1). I motsats till vad som gäller vid stöld erhåller emellertid vid förskingring tillägnandet icke någon för brottstypen begränsande betydelse; det utgör endast ett huvudfall varigenom egendomens mottagare kan åsidosätta vad han har att iakttaga för att kunna fullgöra sin skyldighet att utgiva egendomen. Vissa gränsfall till tillägnande, om vilka tidigare rått tvekan huruvida de kunna hänföras till förskingring, komma enligt förslaget att otvivelaktigt inbegripas under brottet. Såsom exempel kan nämnas sådant nekande till anförtrott gods som särskilt beskrives i SL 22: 13 och som enligt Thyréns utkast straffbelägges allenast i den mån det utgör tillägnande (III s. 118). Enligt förslaget kan dylikt nekande, såvida det innebär skada för den berättigade, i hela sin vidd bedömas såsom förskingring, och till brottet kunna även hänföras angränsande handlingar, t. ex. om den förpliktade undandrager sig att utgiva egendomen eller hindrar den berättigade från att komma i förbindelse med honom. Även blotta fränhändandet av anförtrodd egendom, t. ex. genom att bortkasta densamma, vilket

22: 1

hittills ansetts såsom förskingring enligt SL 22:11, ingår under förslagens handlingsbeskrivning men uteslutes från förskingring på grund av frånvaro av vinning för gärningsmannen; enligt förslaget bedömes frånhändandet såsom olovligt förfogande enligt 22: 4.

Det senare ledet i handlingsbeskrivningen, vilket avser att gärningsmannen åsidosätter vad han har att iakttaga för att kunna fullgöra sin skyldighet att redovisa för mottagen egendom, har sin främsta betydelse för penningförskingring, d. v. s. sådana utanför förskingring i äldre mening fallande situationer då penningar eller andra fungibla tillgångar mottagits under redovisningsskyldighet. Men samma handlingstyp får även betydelse, då det ursprungliga rättsförhållandet avsett skyldighet att utgiva individuell sak eller avskilda penningar men senare övergått i redovisningsskyldighet, t. ex. om innehavaren uppburit köpeskillning eller försäkringsbelopp för en anförtrodd sak eller om han förfogat över en sak eller sammanblandat penningar, som det ålegat honom att hålla avskilda, med sina egna i samband med att den berättigade erhållit säker vederlagsfordran. Förskingring i förslagens mening får alltså icke uppfattas såsom bestående av två alternativa handlingstyper vilka uppställts vid sidan av varandra i anslutning till förskingringsobjektens båda huvudtyper. Fastmer innebär förskingringsbrottets utvidgning till att omfatta även redovisningssituationer ett längre gående straffskydd även i förhållande till de vid förskingring i äldre mening avsedda objekten.

De handlingar varigenom någon åsidosätter vad han har att iakttaga för att kunna fullgöra redovisningsskyldighet äro juridiskt sett icke hänförliga till bestämda förmögenhetsobjekt i den redovisningsskyldiges besittning, ehuru de anförtrodda penningarna reellt sett utgöra ett främmande värde i hans hand vilket han icke vid någon tidpunkt äger sätta i fara. Såsom förskingringshandlingar kunna till en början ifrågakomma vissa motsvarigheter till de förut nämnda handlingar, som rikta sig mot rätten att utbekomma viss sak. Om den redovisningsskyldige nekar till att han mottagit anförtrodda penningar eller undandraget sig redovisning eller förbindelse med den berättigade kan sålunda detta innefatta förskingring. Ett sätt att undandraga sig redovisning kan vara att i en redovisningsräkning utelämna inkasserade belopp eller upptaga fingerade motfordringar.

De viktigaste handlingar varigenom den redovisningsskyldige åsidosätter vad han har att iakttaga utgöras emellertid av sådana förfoganden över egen förmögenhet vilka återverka på värdet av redovisningsrätten. Till skillnad från skyldighet att återgälda penningar som bekommit såsom lån eller eljest såsom kredit får redovisningsskyldighet anses medföra åliggande att kontinuerligt handhava den anförtrodda egendomen såsom ett främmande värde och att icke vid någon tidpunkt under rättsförhållandets bestånd sätta den berättigades rätt i fara. Även en redovisningsskyldighet, som bestämts på det sätt att redovisningen skall äga rum vid viss tid eller med vissa mellantider, kan när som helst aktualiseras, t. ex. genom återkallelse av uppdrag eller anställande av revision, och innebär därför åliggande att till varje tid

tillgodose den berättigades rätt till det anförtrodda förmögenhetsvärdet. Från dessa utgångspunkter kunna på den redovisningsskyldige ställas följande krav vilkas åsidosättande medför förskingringsansvar. Den redovisningsskyldige bör i fråga om skötseln av sin ekonomi upprätthålla kontinuerlig likviditet för sina redovisningsskulder eller, om hans ekonomi icke fyller detta anspråk, säkerställa den berättigade genom att hålla anförtrodda medel avskilda från den egna förmögenheten. Någon vansklighet att genomföra ett sakrättsligt avskiljande torde icke förefinnas, om detta verkställs i omedelbart samband med mottagandet av de främmande medlen och utan att sammanblandning ägt rum med mottagarens egna tillgångar. Ett sådant avskiljande redan från början torde kunna ske oberoende av om medlen överlämnats från den redovisningsberättigade eller uppburits från tredje man av t. ex. en inkas-serare eller en kommissionär. Såsom praktisk utväg att genomföra avskiljandet erbjuder sig främst medlens insättande i bank i den berättigades namn (jfr 58 § konkurslagen), och detta förfogande synes kunna utbyggas därhän, att en advokat eller annan yrkesidkare som omhänderhar medel för ett flertal klienter kan avskilja medel gemensamt för flera redovisningsberättigade på ett samfällt klienters konto, beträffande vilket det torde vara tillfyllest att de individuella tillgodohavandena framgå av handelsböckerna. Där- emot äro möjligheterna att med sakrättslig verkan avskilja anförtrodda medel långt mera begränsade och ovissa, sedan medlen sammanblandats med den redovisningsskyldiges egna tillgångar. Av allmänna rättsregler följer nämligen att ett avskiljande då icke kan verkställas genom en ensidig åtgärd av den redovisningsskyldige, t. ex. medlens insättning i bank på den berättigades konto med bibehållen rätt för den redovisningsskyldige att förfoga över medlen (jfr 4 § lagen den 27 mars 1936 angående vissa utfästelser om gåva). Däremot kan det möjligen antagas att ett avskiljande vid en tidpunkt då den redovisningsskyldige är fullt solvent kan genomföras i samband med en förtida redovisning till den berättigade. I den mån avskiljande icke kan verkställas, måste det anses åligga den redovisningsskyldige som sammanblandat främmande medel med egna tillgångar att antingen underlåta att ikläda sig ekonomiska förbindelser som riskera hans kontinuerliga likviditet eller dessförinnan och eventuellt i förtid fullgöra honom åliggande redovisningsskyldighet. Ehuru åsidosättande härav alltså bör bedömas såsom förskingring, blir likväl straffskyddet för redovisningsfordringen i denna del påtagligt ofullständigt, enär försämringen i den redovisningsskyldiges ekonomi vanligen inträder så småningom och mera sällan kan tillskrivas vissa bestämda transaktioner, vilkas återverkan på redovisningsfordringen kan anses omfattad av den redovisningsskyldiges uppsåt. En komplettering av straffskyddet skulle här kunna beredas genom att civilrättsligt reglera och utvidga möjligheten att verkställa ett efterföljande avskiljande av främmande medel och därigenom förläna ökat värde åt förskingringsbestämmelsen. Även med nu gällande civilrättsliga begränsning i detta avseende kan dock bestämmelsen sådan den utformats i förslaget bidra till att förverkliga det aktuella önskemålet om ökad säkerhet för klienters medel vilka anför-

22: 1

tros advokater med flera yrkesidkare (jfr första lagutskottets utlåtande 1939: 34).

Förmögenhetsresultatet vid förskingring beskrives liksom vid bedrägeri och utpressning såsom fordran på att gärningen innebär vinning för gärningsmannen och skada för den berättigade. Innebörden härav har närmare behandlats i den allmänna motiveringen (s. 45 f.). Det tillägnande som utgjort kärnan i det äldre förskingringsbegreppet har i svensk rättsutveckling uppfattats såsom förverkligande av en förmögenhetsöverföring, och denna objektiva fordran har kommittén bibehållit vid den nya förskingringstypen i förslaget. Vinning och skada måste alltså motsvara varandra såsom olika sidor av samma förmögenhetsöverföring. Ett vinningssyfte vilket som helst, vilket efter utländska förebilder upptogs i Thyréns förskingringsbeskrivning (III 1 §), blir enligt förslaget icke tillfyllest, t. ex. om en verkställande direktör i förtid kasserar maskiner eller inventarier, emedan nyanskaffningen därav kan bereda honom vinning. Givetvis begränsar sig resultatet icke till förmögenhetsöverföring i rättslig mening, t. ex. genom försäljning av anförtrodd sak till godtroende tredje man. Förmögenhetsöverföringen kan framträda också såsom ett faktiskt resultat, t. ex. genom förbrukning av anförtrodd egendom för egen eller annans räkning, och den behöver vid penningförskingring icke ens hänföra sig till viss tillgång utan kan äga rum genom att gärningsmannen använder medel, vilka juridiskt sett tillhåra honom men i hans hand representera ett främmande värde, för sitt eget ändamål.

Om den i förmögenhetsöverföringen ingående vinningen saknas, kan den som åsidosätter vad han har att iakttaga för att kunna fullgöra sin skyldighet att utgiva individuell egendom eller avskilda pengar bli straffbar för olovligt förfogande enligt 4 §, där resultatet endast behöver vara att egendomen frånhändes den berättigade. Ett åsidosättande, utan vinning, av redovisningsskyldighet för främmande medel, vilka juridiskt ingå i innehavarens förmögenhet, kan däremot icke hänföras till olovligt förfogande, vid vilket brott objektet skall vara egendom vartill ägande- eller säkerhetsrätt tillkommer annan. Vissa hithörande handlingar kunna drabbas av straff såsom trolöshet mot huvudman enligt 22: 5, ty vid detta brott kräves icke vinning utan allenast att gärningen medför skada. I övrigt torde det icke vara erforderligt att för att skydda en redovisningsberättigads intresse straffa den redovisningsskyldiges skadegörande förfogande över egen förmögenhet i annan mån än han såsom vanlig gäldenär kan straffas för gäldenärsbrott.

Brottsbeskrivningens föreskrift att gärningen skall innebära vinning och skada bekräftar den grundsats, vari den hittillsvarande tillämpningen av SL 22: 11 utmynnat, nämligen att förmögenhetsöverföringen skall bedömas med tanke på den situation som föreligger vid tiden för förskingringshandlingen. För detta ändamål skall man icke behöva avvakta den tid, då enligt det föreliggande rättsförhållandet egendom skall utgivas eller redovisningsskyldighet fullgöras. Om den förpliktade obehörigt förfogat över främmande egendom eller han, ehuru redovisningsskyldig, genom egna förmögenhetsförfo-

ganden åsidosatt vad som åligger honom, skall återverkan därav på värdet av den berättigades redovisningsfordran uppskattas; om uppskattningen visar ett underskott av praktisk betydelse, är skaderekvisitet uppfyllt. Därmed är förskingring fullbordad, och brottsligheten förändras icke därav att vid redovisningstiden eller dessförinnan, då redovisningsskyldigheten aktualiseras, gärningsmannen ersätter det ifrågavarande beloppet. Någon tvekan härom kan icke råda, såvida betalningen möjliggöres genom omständigheter utan samband med det föreliggande rättsförhållandet, såsom då anhöriga och vänner till den redovisningsskyldige tillskjuta beloppet eller medel på grund av arv eller testamente tillfalla honom. I princip bör emellertid enahanda bedömning tillämpas, om samma transaktion varigenom den redovisningsskyldige åsidosatt sin skyldighet skulle utfalla förmånligt och sålunda sätta honom i stånd att fullgöra redovisningen. Det typiska förhållandet vid spekulation med främmande medel är nämligen att spekuleringen verkställs av den redovisningsskyldige för egen räkning, så att vinsten tillfaller honom, under det att förlustrisken ligger på den redovisningsberättigade. Att denne iklädes en risk som icke motväges av någon honom tillkommande vinstutsikt innebär för hans förmögenhetsläge en försämring vilken kan uppskattas såsom skada. En annan sak är, om spekuleringen, låt vara obehörigt, företages för den berättigades räkning och de med densamma förbundna riskerna och vinstutsiktterna medgiva en uppskattning av redovisningsfordringen till fulla värdet. I det sista fallet föreligger nämligen vid tiden för spekuleringens företagande icke någon skada.

Det subjektiva rekvisitet vid förskingring har icke särskilt angivits i brottsbeskrivningen. Enligt allmänna grundsatser fordras uppsåt i förhållande till samtliga i det föregående angivna objektiva rekvisit. Något kvalificerat uppsåt erfordras icke i något av dessa avseenden utan eventuellt uppsåt gör tillfyllest. Den av Thyrén uppställda fordran på vinningssyfte (III 1 §) har sålunda icke upptagits i förslaget. Då kommittén beträffande förmögenhetsresultatet utgår från att vinning och skada objektivt förverkligats såsom olika sidor av en och samma förmögenhetsöverföring, bör ej beträffande vinningen krävas ett mera kvalificerat uppsåt än beträffande skadan (jfr s. 52). Denna ståndpunkt i förslaget torde överensstämma med nu gällande rätt.

Sin största praktiska betydelse erhåller fordran på uppsåt i förhållande till förmögenhetsskadan för den berättigade. Den av kommittén hävdade principen att skadan skall utgöras av förskingringshandlingens omedelbara återverkan på den berättigades förmögenhet och icke bör hänföras till den senare tidpunkt, då skyldigheten att utgiva eller redovisa för egendomen aktualiseras, medför här den konsekvensen att förskingringsuppsåtet allenast skall omfatta den ekonomiska situationen vid tiden för förskingringshandlingen och icke avser frågan, huruvida slutlig förlust kommer att inträda eller icke. Vid tillägnande av annans sak eller avskilda penningar föreligger förskingringsuppsåt, när gärningsmannen inser att den redovisningsfordran han tillgodoför ägaren icke kan uppskattas till fulla värdet av det

22: 1

tillägnade, emedan han icke är i stånd att på anfordran fullgöra redovisningen eller i varje fall icke kan göra detta utan att åsidosätta andra borgenärens intresse. Sker förskingring genom en åtgärd, varigenom den som är redovisningsskyldig för främmande medel åsidosätter vad som åligger honom, är det på motsvarande sätt tillfyllest att han inser att åtgärden, t. ex. en spekulation, återverkar på den berättigades förmögenhet på sådant sätt att redovisningsfordringen icke kan uppskattas till sitt fulla värde. Däremot är den förskingrandes tro eller förvissning, att han icke desto mindre skall kunna fullgöra redovisningen vid den tid, då skyldigheten därtill blir aktuell, och att alltså förlusten ej skall bliva slutlig, icke av beskaffenhet att utesluta förskingringsuppsåt. För ett effektivt straffskydd på förskingringsområdet är denna ståndpunkt av synnerlig betydelse, emedan vid ett stort antal typiska och utpräglat farliga förskingringshandlingar den slutliga skadan icke omfattas av eventuellt uppsåt i den mening kommittén i överensstämmelse med strafflagskommissionen inlagt i detta begrepp. Ty i förhållande till den slutliga skadan saknas eventuellt uppsåt, om gärningsmannen icke skulle företagit förskingringsåtgärden därest han varit förvissad om skadans inträde, och ett så beskaffat motivläge är icke ovanligt, i synnerhet då det rör sig om stora belopp vilkas förlust icke kan undgå upptäckt. Enligt förslaget blir det alltså uppsåtlig förskingring, ehuru den redovisningsskyldige som inlåtit sig på en förlustbringande spekulation själv varit övertygad om att spekuleringen skulle lyckas.

Vid bestämmande av straffet för förskingring har i förslaget tillämpats en liknande tredelning som vid stöld och bedrägeri. I förevarande paragraf behandlas förskingring av normal svårhetsgrad. Straffsatsen har satts till fängelse eller straffarbete i högst två år. Sätillvida är straffsatsen mildare än det föreslagna straffet för medelsvår stöld och bedrägeri, att fängelse upptagits före straffarbete. I förhållande till gällande rätt, som stadgar ett straff av högst straffarbete i två år, innebär förslaget ingen annan förändring än att böter överförts till de ringa förskingringsfallen i 2 §.

2 §.

Varken i gällande rätt (SL 22: 11) eller hos Thyrén (III 1 §) angivas några särskilda lindrigare bestraffade fall av förskingring. Skillnad mellan olika svårhetsgrader kan i stort sett göras endast genom straffmätningen.

Kommittén har ansett det vara ett önskemål att den nuvarande olikheten mellan reglerna om stöld och reglerna om förskingring i detta hänseende utjämnas. Stöldbrottet är för närvarande noga gradindelad, och lindrigare straffbara fall upptagas under en särskild beteckning, snatteri. Denna ordning bibehåller kommittén i något förenklad form. Det synes då föga konsekvent att vid förskingring alltid bruka en och samma brottsbenämning samt helt överlåta graderingen åt domarens straffmätning i det enskilda fallet. Att för närvarande gärningen betecknas såsom förskingring även i de talrika fall, för vilka böter framstå som det normala straffet, innebär en-

ligt kommitténs mening en onödigt hård brottsstämpel och är ägnat att i det allmänna medvetandet utsudda intrycket av den verkligt allvarliga karaktär brottet i andra fall äger. I förslaget upptagas därför de lindrigare fallen av förskingring till särskild behandling under beteckningen undandräkt. Denna beteckning, som är nybildad, torde osökt föra tanken i rätt riktning; en liknande ordbildning är den redan brukade brottsbenämningen bodräkt.

I överensstämmelse med vad som föreslås beträffande snatteri föreligger enligt förslaget undandräkt, då brottet med hänsyn till det förskingrades värde och övriga omständigheter vid brottet är att anse som ringa. Värdegränsen är enligt förslaget varken vid snatteri eller vid undandräkt absolut bestämd utan får fastställas med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. På grund av brottets natur kan värdegränsen variera mera vid undandräkt än vid snatteri. Även om värdet uppgår till så stort belopp som några hundra kronor, kan brottet under vissa omständigheter böra betecknas som undandräkt.

Bland övriga beaktansvärda omständigheter märkes här, i motsats till vad händelsen är beträffande snatteri, särskilt trolöshetsmomentet. Har stort förtroende visats och missbrukats, kan detta vara en försvårande omständighet, därest gärningsmannen intagit allmän eller enskild förtroendeställning. Har han åter innehaft en underordnad post, som icke bort förenas med självständigt ansvar utan fastmera förknippas med fortlöpande kontroll, blir brist i kontrollen att beakta som en förmildrande omständighet.

Sådana fall vilka vid stöld privilegierats såsom bodräkt kunna vid förskingring stundom vara att bedöma såsom undandräkt. Vanligen blir dock, såsom i motiveringen till 20: 3 framhållits, bestämmelsen om olovligt förfogande tillämplig i dylika fall.

Straffet för undandräkt föreslås till böter eller fängelse. Då böter nämnas först och alltså framstå såsom normalstraffet, är straffsatsen något lindrigare än vid snatteri, där de båda straffarterna upptagas i motsatt ordning.

3 §.

Beträffande mera kvalificerade förskingringsfall upptager SL 22: 11 ej annat särskilt stadgande än att det för normala fall till högst straffarbete i två år bestämda straffet vid synnerligen försvårande omständigheter må höjas till fyra års straffarbete. Förskingrare som är underkastad ämbetsmannans ansvar skall emellertid straffas enligt SL 25: 11, som upptager straffarbete från och med sex månader till och med fyra år och blott vid synnerligen mildrande omständigheter medger ådömande av fängelse. Har ämbetsmannen därjämte sökt dölja sitt tillgrepp genom falska räkenskaper eller böcker eller eljest brukat oriktiga verifikationer eller andra oriktiga bevismedel till bristens döljande, blir straffet jämlikt SL 25: 12 straffarbete från och med ett till och med sex år; straffarbetstiden kan dock under synnerligen mildrande omständigheter nedsättas till sex månader.

Thyrén (III 1 § andra stycket) föreslår strängare straff för förskingring

av dels sådant som man på grund av yrke eller enskild tjänst fått sig anförtrött, dels ock gods som annan insatt i förskingrarens vård under lås, försegling eller dylikt stängsel.

Kommittén har, liksom vid stöld och bedrägeri, även vid förskingring uttagit de fall, som med hänsyn till omständigheterna vid brottet äro att anse som grova, till strängare behandling under särskild benämning, grov förskingring. Till ledning för bedömandet huruvida brottet är att anse som grovt anföras även beträffande förskingring flera exempel på omständigheter, som ofta kunna men icke nödvändigtvis måste göra brottet grovt. Exempelen äro i stor utsträckning desamma som vid stöld och bedrägeri, varför kommittén kan hänvisa till vad som anförts beträffande 20: 4 och 21: 3 i förslaget. Angående de skäl som föranlett kommittén att även här uttaga grova fall till särskild behandling må anföras följande.

De grova förskingringarna hava på grund av den ekonomiska utvecklingens förlopp under senare årtionden blivit ett alltmer beaktansvärt samhällsligt problem. Visserligen hava straffbestämmelserna tid efter annan skärpts, men straffen för grova förskingringar framstå dock allttjämt som lindriga i jämförelse med dem som i kvalificerade fall drabba tjuvar. Enligt kommitténs mening beror detta till väsentlig del på att förskingring principiellt betraktats som ett tillägnelsebrott, en uttunnad form av stöld, vari tillgreppsmomentet saknas. Det förefaller då naturligt att indela stöldbrottet i flera grovhetsgrader, främst efter tillgreppets växlande former, men bedöma förskingring efter en enda, i jämförelse med stöldbestämmelserna lindrig straffskala. Betraktas åter förskingring i enlighet med kommitténs förslag icke som ett tillägnelse- utan som ett trolöshetsbrott, så framträder däri ett hos stölden icke förefintligt moment, trolöshetsmomentet, som kräver beaktande vid gradering av brottets svårhetsgrad. I överensstämmelse härmed har kommittén som exempel på grov förskingring främst upptagit, att någon förskingrar vad han omhänderhar på grund av ansvarsfull tjänsteställning. Såvitt angår allmän tjänst, har detta moment redan enligt gällande rätt beaktats såtillvida, att förskingring i ämbete eller allmän tjänst bedömes som ett ämbetsbrott, vilket enligt SL 25 kap. medför såväl långvarigt frihetsstraff som särskilt ämbetsstraff. Enligt kommitténs förslag skall ämbetsmannaförskingring i stället medföra dels frihetsstraff enligt de allmänna förskingringsbestämmelserna och dels ämbetsansvar enligt SL 25: 16. Denna tankegång utvecklas närmare i motiven till förslaget beträffande 25 kap. En förutsättning för lämpligheten av denna ordning är tydligen, att tillräckligt strängt frihetsstraff kan utmätas inom ramen för de allmänna förskingringsbestämmelserna. Så blir enligt kommitténs förslag fallet, om förskingring i ämbete eller allmän tjänst regelmässigt bedömes som grov förskingring. Avgörande bör dock icke vara, om gärningsmannen är underkastad ämbetsmannans ansvar enligt SL 25 kap. utan om hans ställning är av så självständig art, att den kan betecknas som en ansvarsfull tjänsteställning. Därför böra å ena sidan vissa mindre kvalificerade tjänster som äro förenade med ämbetsmannans ansvar undantagas, men å andra sidan finnas

tydligt många sådana självständiga ställningar utanför ämbetsbrottens tillämpningsområde. Liksom en ämbetsmans förskingring i ämbete bör anses grov, bör grov förskingring anses föreligga även då gärningsmannen intager ledande eller självständigt medelsförvaltande ställning inom bank, bolag, ekonomisk förening, fackförening eller liknande företag eller sammanslutning. Med ansvarsfull tjänstställning kan tydligt stundom likställas en ställning som grundar sig på uppdrag eller förordnande. Av domstol förordnade förmyndare och boutredningsmän böra i regel anses lika ansvariga som tjänstemän i ansvarsfull ställning, och detsamma gäller advokater vid förvaltning av klienters medel. Det torde väl överensstämma med allmän rättsuppfattning att jämställa en verkställande direktörs, bankkassörs eller advokats förskingring med en ämbetsmans. Däremot torde det vara att gå för långt att, såsom Thyren föreslagit, kvalificera varje förskingring av sådant som någon på grund av yrke eller enskild tjänst fått sig anförtrott. Om en portvakt, chaufför eller hotellvaktmästare på grund av sitt yrke fått hand om reseffekter, ytterplagg eller dylikt, behöver förskingring därav visst icke alltid framstå som grov.

Såsom exempel på omständigheter som kunna göra förskingring grov nämner kommittén vidare, att gärningsmannen begagnar falsk handling eller vilseledande bokföring. Detta exempel ansluter sig till den nuvarande kvalifikationen av ämbetsmannaförskingring i SL 25:12. I sistnämnda lagrum talas i första hand om intellektuell handlingsförfalskning. Om förskingraren själv är räkenskapsförare, kan han föra oriktiga räkenskaper eller böcker, exempelvis underlåta att upptaga influtna medel eller uppföra utbetalningar som icke skett. Detta sammanfattas i kommitténs förslag under beteckningen vilseledande bokföring. Vidare talar SL 25:12 om vanlig materiell förfalskning. En förskingrare kan, vare sig han själv för räkenskaper eller ej, hava tillverkat falska verifikationer. Häremot svarar i kommitténs förslag uttrycket falsk handling. Ytterligare nämnes i SL 25:12 negativ förfalskning, nämligen att gärningsmannen undanskaffat handlingar. Detta fall omtalas icke särskilt i kommitténs förslag men bör anses inbegripet under det allmänna uttrycket att gärningen eljest är av särskilt farlig art. Så snart en förskingrare till brottets genomförande eller bristens döljande använt en förfalskningsåtgärd, positiv eller negativ, materiell eller immateriell, bör enligt kommitténs förslag regelmässigt ansvar för grov förskingring inträda. Förfalskningsåtgärden skall icke medföra särskilt ansvar för förfalskning utan blott skärpning av förskingringsstraffet; dock att SL 12:1, vars straffmaximum överskrider maximum i förevarande paragraf, bör tillämpas även i förskingringsfall av här avsedd art.

Av särskilt farlig art kan en förskingring även vara, när gärningsmannen använt annat listigt eller durkdrivet förfaringssätt än förfalskning. Man kan här tänka på vad som i SL 25:12 kallas »annat sådant bedrägeri», varmed icke åsyftas bedrägeri i egentlig mening utan oredliga förfaranden överhuvud (jfr NJA 1902 s. 484). Kommittén har särskilt avsett sådana fall, då flera personer systematiskt samverkat på ett sätt som gjort brottet svårt

att upptäcka. Däremot kan kommittén icke finna det av Thyren omnämnda fallet att förskingringen avser sluten deposition vara något gott exempel på särskild farlighet. Ett visst avseende bör dock fästas vid besittningsförhållandets art. Så är det t. ex. vid en bankkassörs förskingring en försvårande omständighet, att pengarna rätteligen aldrig bort föras från banklokalen.

En förskingring kan slutligen vara att anse som grov på grund av att den avser betydande värde eller innebär synnerligen kännbar skada. Det överensstämmer säkert med allmän rättsuppfattning att utan vidare anse en förskingring grov, därest den avser hundratusentals kronor eller anförtrodda medel av vilka huvudmannen varit beroende för sitt uppehälle. Värdet bör vanligen tillmätas större betydelse vid förskingring än vid stöld, ty förskingraren kan på förhand överblicka hur mycket han kommer att tillägna sig, varemot tjuvens utbyte ofta är beroende på tillfälligheter vid brottets utförande.

Straffsatsen föreslås liksom för grov stöld och grovt bedrägeri till straffarbete i högst sex år. Skälen för denna straffsats hava berörts redan i den allmänna motiveringen (s. 70). Vad grov förskingring angår kan straffsatsen sägas utgöra en naturlig konsekvens av den hittillsvarande utvecklingen, som alltmer närmat straffen för vanlig förskingring och ämbetsmannaförskingring till varandra genom straffskärpning i förra och straffsänkning i senare fallet. En närmare redogörelse för denna utveckling lämnas i motiven till 25 kap.

Framhållas må slutligen, att brottets indelning i grader särskilt vid förskingring framträder som en fördel i preskriptionshänseende. Det är otvivelaktigt en förbättring i förhållande till gällande rätt, att brottspreskription inträder för ringa fall redan efter två år, för medelsvåra som nu efter fem år men för grova först efter tio år.

4 §.

Under SL 22: 11 torde falla ej blott förskingring av anförtrott gods utan även olovligt tillägnande av egendom som icke blivit anförtrodd samt ej endast brott som innebära vinning utan även enbart skadegörande gärningar. I intetdera hänseendet äro dock förskingringsbrottets gränser enligt gällande rätt otvetydigt bestämda. Vad angår egendom som icke blivit anförtrodd, stadgas i SL 22: 19, förutom bötesansvar för underlåtenhet att lysa fynd eller hittegoods, tillika straff med böter eller fängelse för den som förtiger fyndet eller hittegodset, då ägaren eller annan därtill berättigad sig anmäler eller eljest tillkännagiver. Detta stadgande är ägnat att uppväcka tvivel, huruvida olovligt tillägnande av hittegoods på annat sätt, t. ex. genom konsumtion eller föryttring, bör drabbas av det vida strängare förskingringsansvaret enligt SL 22: 11 eller huruvida tvärtom blott bötesansvar för underlåten lysning kan komma i fråga. Vidare finnas i SL 22: 13 vissa särbestämmelser, som snarare fördunkla än förklara det allmänna förskingringsbrottets gränser. Bland annat stadgas där straff för den som säljer, städjer eller leger tvem ett. Vad angår enbart skadegörande fall, t. ex. att

en syssloman bränner upp omhänderhavda värdepapper eller en upphittare kastar hittegodset i sjön, kan man tveka mellan tillämpning av förskingringsbestämmelserna och stadgandet om skadegörelse i SL 19: 20. Fall som icke innebära skada ligga däremot otvivelaktigt utanför det enligt SL 22: 11 straffbara området. Om någon av en vän till förvaring mottagit en tavla, på vilken vännen sätter stort värde men som depositarien anser vanprydande, gör denne sig därför icke förfallen till ansvar, om han egenmäktigt säljer tavlan men lämnar vännen köpeskillingen. Straffbestämmelserna i HB 12: 4 tillämpas nämligen icke längre, lika litet som de närbesläktade reglerna i HB 10: 6 och 11: 4. För ett visst fall, nämligen om den, vilken såsom pant eller till förvaring eller till försäljning i kommission emottagit eller i kommission inköpt fondpapper, utan laga rätt förfogar däröver för annans räkning än ägarens, finnes ansvar stadgat i 4 § lagen den 16 maj 1919 med vissa bestämmelser om rätt att förfoga över annan tillhöriga fondpapper.

Thyrén (III s. 114) behandlar förskingring som ett vinningsbrott; skadegörande former lämnar han å sido. I hans förslag är förskingringsparagrafen (III 1 §) ett allmänt stadgande om olovligt tillägnande i vinningsavsikt, från vilket vissa arter av sådant tillägnande, såsom hittegodsdelikt (III 2 §) och stöld (III 3 §) uttagits till särbehandling. Frånsett hittegods gör Thyrén (III s. 119) ingen skillnad mellan anförtrodd egendom och egendom vartill besittningen uppkommit på annat sätt. I annat sammanhang upptager Thyrén (IV 7 och 8 §§) straff för ägares kränkning av pant- eller retentionsrätt samt för den som olovligen försäljer annans sak eller upplåter rätt till säkerhet däruti. Med sistnämnda lagbud, som äro av subsidiär natur, åsyftar Thyrén tvesalu och andra liknande fall.

Kommittén har vid utformningen av brottsbegreppet olovligt förfogande fullföljt i huvudsak följande tankegång. Det har ansetts lämpligt att meddela ett allmänt stadgande om straff för olovligt tillägnande i sådana fall, som ej äro reglerade i annat lagrum. I stället för att, efter mönstret av Thyréns förslag, placera det allmänna stadgandet först bland tillägnelsebrotten och låta det praktiskt betydelsefullaste fallet, nämligen stölden, framstå som undantag, har emellertid kommittén låtit bestämmelsen om olovligt förfogande inflyta sist såsom en uppsamlingsreserv för de icke förut behandlade fallen. Kommittén har vidare, i motsats till Thyrén, skilt mellan de fall, då gärningsmannen fått egendomen i besittning för annan med skyldighet att utgiva densamma och fråga sålunda är om anförtrodd egendom, samt sådana fall då besittningen uppkommit på annat sätt. Endast beträffande anförtrodd egendom använder kommittén beteckningen förskingring; olovligt tillägnande av hittegods eller av egendom som gärningsmannen fått i sin besittning genom misstag eller tillfällighet anses såsom olovligt förfogande. Stadgandet om olovligt förfogande kompletterar förskingringsbestämmelsen i ytterligare ett hänseende. Såsom olovligt förfogande betecknas nämligen ej blott olovliga tillägnanden utan även frånhändanden utan tillägnande, detta vare sig gärningen medför skada eller ej. Då förskingring i kommitténs liksom i Thyréns förslag är ett vinningsbrott och alltså blott omfattar fall som inne-

22: 4

bära förmögenhetsöverföring, kompletteras förskingringsbestämmelsen beträffande fall som icke innebära förmögenhetsöverföring av stadgandet om olovligt förfogande på samma sätt som i förslaget 20 kap. egenmäktigt förfarande kompletterar stöld. Till omfattningen av begreppet olovligt förfogande i sådana fall som innebära frånhållande utan tillägnande återkommer kommittén i det följande. Vad angår sådana fall som innebära olovligt tillägnande, framgår brottsbegreppets omfattning genom bestämning av gränsen i förhållande till stöld och förskingring.

Gränsen mellan stöld och olovligt förfogande bestämmas av om gärningen innefattar ett olovligt besittningstagande eller ej (jfr Thyrén III s. 112—114). Vid olovligt förfogande har gärningsmannen i regel egendomen i besittning på rättsenlig grund. Det kan dock även tänkas, att han olovligen tagit egendomen i besittning utan tillägnelseuppsåt, t. ex. för att tillfälligt nyttja den, men sedan kommer på andra tankar och tillägnar sig egendomen. Ett sådant fall bör enligt kommitténs förslag bedömas som egenmäktigt förfarande jämte olovligt förfogande. I likhet med Thyrén (III s. 119) anser kommittén nämligen ett olovligt besittningstagande och ett därpå följande olovligt tillägnande icke böra uppfattas såsom ett brott, stöld.

Då förfogandet sker i samband med ett besittningstagande vilket emellertid icke i och för sig är olovligt, är gärningen icke stöld men kan bli att bedöma såsom olovligt förfogande. Sådana fall föreligga, då gärningsmannen tager hittegods, då annan tillhörigt djur självmant kommer i hans vård eller då besittningen eljest uppkommer på grund av tillfällighet eller misstag. Det är visserligen olovligt att taga hittegods med uppsåt att tillägna sig det, men besittningstagandet i och för sig är lovligt. Att taga hittegods med tillägnelseuppsåt skall därför icke bedömas som stöld utan som olovligt förfogande. För att klargöra att fall av detta och liknande slag skola bedömas lika, vare sig gärningsmannen redan vid besittningstagandet handlade i tillägnelseuppsåt eller då hade ärliga avsikter men sedan kom på andra tankar, har kommittén uppdelat paragrafen om olovligt förfogande på två punkter. Första punkten avser egendom som gärningsmannen har i besittning. Detsamma som där sägs skall emellertid enligt andra punkten gälla även då någon i annat fall än förut i förslaget är sagt genom att taga sak i besittning frånhänder annan saken eller säkerhetsrätt till denna. Undantaget för vad förut i förslaget är sagt syftar huvudsakligen på stöld och egenmäktigt förfarande; regeln gäller de förut angivna hittegods-, tillfällighets- och misstagsfallen. Gränserna för regelns tillämpningsområde torde emellertid få dragas ganska snävt. Såsom i motiven till 20:1 i förslaget framhållits, bör ett besittningstagande av kvarglömda saker med tillägnelseuppsåt i regel bedömas som stöld. Detsamma gäller i viss utsträckning besittningstagande av bortkomna djur, t. ex. lapparnas renar. Om en ren kommit ur sin hjord, kan det likväl icke anses lovligt att taga den i besittning, sålänge den befinner sig inom ifrågavarande lappfamiljs distrikt. Ett besittningstagande i tillägnelseuppsåt blir alltså stöld och icke olovligt förfogande. Föreligga däremot de lagliga förutsättningarna för intagande av krea-

tur, straffas den som tillägnar sig kreaturet för olovligt förfogande, vare sig tillägnelsen sker vid intagandet eller senare. Typiska exempel på olovligt tillägnande utan stöldkaraktär erbjuda de fall då besittningen uppstått på grund av misstag. Gärningsmannen förhåller sig nämligen här passiv, medan någon annan av misstag tillför honom besittningen. Om en person, iförd hatt men ej överrock, lämnar hatten till förvaring i en garderob men vid avhämtandet genom misstag från rockvaktmästarens sida tillika får en överrock, gör han sig skyldig till olovligt förfogande, om han med insikt om rätta sammanhanget mottager rocken. Någon efterföljande tillägnelse-åtgärd kräves ej. Gärningsmannen undgår ej straff därför att han, när han beträdes med sitt oärliga förfarande, har rocken kvar och kan återlämna den i oskadat skick. Olovligt förfogande föreligger också i och med att någon i ond tro mottager pengar som lämnas honom av misstag; att pengarna användas kräves ej. Den som har femtio kronor att fordra men av misstag får en hundrakronesedel, gör sig genom att i ond tro mottaga sedeln skyldig till olovligt förfogande.

Gränsen mellan förskingring och olovligt förfogande hänför sig, såsom av det redan sagda framgår, till två moment, dels huruvida besittningen till egendomen uppkommit på sådan grund som medför skyldighet att utgiva egendomen, dels huruvida brottet innebär vinning. Då trolöshetsmomentet gjorts till ett ledmotiv i förslagets 22 kap., är det naturligt att kommittén i motsats till Thyrén (III s. 119) lagt avgörande vikt vid frågan om egendomen är att anse som anförtrodd eller ej. För att egendom skall anses som anförtrodd i den mening att olovligt förfogande däröver blir förskingring måste enligt kommitténs förslag följande förutsättningar vara uppfyllda. Förfogandet skall strida mot en förpliktelse att utgiva egendomen som åvilar gärningsmannen på grund av avtal, tjänst eller dylik ställning. Vidare skall gärningsmannen hava fått egendomen i besittning med sådan skyldighet. Och slutligen skall denna skyldighet vara sådan att han besitter egendomen mera för annans än för egen räkning. För att olovligt förfogande över egendom skall föreligga fordras däremot endast att förfogandet strider mot annan tillkommande ägande- eller säkerhetsrätt till egendomen. Nu angivna förutsättningar för förskingring hava behandlats i motiven till 1 § men skola här ytterligare beröras ur den synpunkten att, om någon av dem brister, brottet blir olovligt förfogande i stället för förskingring.

Med hänsyn till det sagda kan man skilja mellan tre typer av olovligt förfogande. Sådant brott föreligger, då förfogandet visserligen strider mot annans ägande- eller säkerhetsrätt till egendomen men ej mot någon förpliktelse på grund av avtal, tjänst eller dylik ställning. Olovligt förfogande föreligger vidare, då förfogandet visserligen strider mot en förpliktelse som åvilar gärningsmannen men egendomen redan var i hans besittning då förpliktelsen uppstod. Slutligen föreligger olovligt förfogande, då gärningsmannen visserligen fått egendomen i sin besittning med skyldighet att respektera annans ägande- eller säkerhetsrätt därtill men denna skyldighet är sådan att han besitter egendomen mera för egen än för annans räkning.

Olovliga förfoganden av förstnämnda typ hava nyss omnämnts på tal om gränsen mot stöld. Hit höra förfoganden över hittegods eller sådant som genom misstag eller tillfällighet kommit i gärningsmannens besittning. I gällande rätt finnas från förskingring skilda bestämmelser om olovligt tillägnande av hittegods. Andra hithörande fall, såsom det ovan anförda då någon av misstag fått en överrock till sig utlämnad, påminna lika litet om förskingring. Det är därför en fördel, att dessa fall i förslaget blivit uttryckligen hänfödda till en lindrigare brottstyp än förskingring. Till belysande av gränsen emot förskingring må anföras följande exempel. Någon får sig tillsänd en sak från en annan med uppmaning att lämna den till en tredje utan att mottagaren åtagit sig att vidarebefordra saken. Behåller han den för egen räkning, gör han sig skyldig till olovligt förfogande. Varor som utan beställning skickats till påseende kan det stundom vara lovligt att tillägna sig, nämligen då meningen är att mottagaren får behålla varorna om han är villig att betala dem. Behåller han dem utan att betala, gör han sig blott skyldig till underlåtenhet att infria en skuld. I andra fall kan det emellertid bliva olovligt förfogande att tillägna sig sådant som utan beställning lämnats till påseende. Ett annat exempel erbjuder det fallet, att en jordägare intager en grannes kreatur, som kommit in på hans mark och där anställt skada. Grannelagsförhållandet grundlägger icke en förskingrings-situation och det är alltså olovligt förfogande om jordägaren tillägnar sig kreaturet.

Den andra av de förenämnda typerna är den, att någon åtager sig en förpliktelse beträffande egendom som han redan innehar, men sedan förfogar över egendomen i strid mot sitt åtagande. Hit höra tvesalu och andra tیکنande fall. Att sådana gärningar icke heller för närvarande betraktas såsom egentlig förskingring kan man sluta däraf, att såväl i gällande rätt som hos Thyrén en särskild bestämmelse om tvesalu upptagits vid sidan av den allmänna regeln om förskingring. Det torde vara en fördel att dessa fall avskiljas från förskingringsområdet, som därigenom erhåller en klarare avgränsning. Då förskingring i förslaget ej begränsats till olovligt tillägnande av annans egendom utan även kan avse förfoganden över egendom vartill gärningsmannen själv har äganderätten, erfordras för att förskingringsbrottet skall få en fast avgränsning den kompletteringen, att gärningsmannen dock en gång måste hava av annan fått viss egendom, motsvarande det värde för vilket han sedan är redovisningsskyldig. Är så ej förhållandet, kan i stället straff för olovligt förfogande inträda. Tvesalu av lös sak är sålunda i regel olovligt förfogande. Om någon säljer en sak till en annan, åtager han sig därigenom skyldighet att utgiva egendomen till köparen. En säljare, som fått behålla egendomen i sin vård men sedermera säljer och utlämnar den till en annan eller konsumerar den, gör sig skyldig till olovligt förfogande. Utlämnar säljaren egendomen till förste köparen, kan han bliva att straffa för bedrägeri eller för oredligt förfarande enligt 21: 7 i förslaget, därest han med förtigande av det första köpet bedragit den andre köparen att betala köpeskilling eller förlett honom till någon förlustbringande dispo-

sition. Tvesalu av fastighet eller av värdepapper, deponerade hos tredje man, blir i regel icke att bedöma såsom olovligt förfogande utan såsom det i förslagets 6 § omtalade, med samma straff belagda brottet behörighetsmissbruk. Det är nämligen i sådana fall vanligen icke den faktiska besittningen till egendomen utan den rättsliga behörigheten att förfoga däröver som missbrukas. Såsom olovligt förfogande skola däremot bedömas fall i vilka någon, som överlåtit äganderätten men behållit besittningen till en fastighet, förfogar över dess beståndsdelar. Såsom i motiveringen till 20:7 i förslaget framhållits gör sig en fastighetsägare, som själv tillgodogör sig träd var till han upplåtit avverkningsrätten åt annan, skyldig till olovligt förfogande, förutsatt att fastighetsägaren har kvar besittningen till skogsområdet; i annat fall blir fastighetsägarens åtgärd att anse som stöld.

Den tredje typen av olovligt förfogande avser sådan egendom som gärningsmannen fått i sin besittning med annan förbehållen ägande- eller säkerhetsrätt men som han i själva verket besitter mera för egen än för annans räkning. Skyldighet att utgiva egendomen är visserligen avtalad men gjord beroende av sådana villkor, att det för gärningsmannen framstår som det normala att han skall behålla egendomen. Kommittén tänker här främst på avbetalningsköp. Vid sådana köp brukar säljaren förbehålla sig äganderätten till det försålda tills köpeskillingen blivit gulden. Att kalla ett här emot stridande förfogande över egendomen från köparens sida förskingring är ej välgrundat, ty säljarens äganderätt är så uttunnad, att köparen med fog anser sig innehava egendomen mera för egen än för säljarens räkning. Däremot synes det rimligt att åt köparen utmäta ett lägre straff, för olovligt förfogande, därför att han brutit sitt åtagande att behålla egendomen till säkerhet för säljaren. Helt straffria böra emellertid sådana fall lämnas, i vilka säljarens förbehåll i själva verket icke syftat till att återfå godset utan blott till att kunna hota köparen med straff. I praxis hava ägarförbehåll frånkänts verkan, då köparen haft rätt att fritt förfoga över godset (se NJA 1932 s. 564, 1933 s. 133 och 1935 s. 152; jfr Erik Bergendal i SvJT 1936 s. 599 och 1939 s. 670 ävensom NJA 1908 s. 449 och 1932 s. 103 och 292). I den mån särskilda lagbestämmelser i ämnet erfordras, torde dessa böra bliva av civilrättslig art (jfr SOU 1938:11). Avbetalningsköparens och med dem jämförliga personers straffrättsliga ställning bör givetvis icke bedömas efter de uttryck parterna använt i sitt avtal utan efter avtalets verkliga innebörd. Även om parterna betecknat avtalet som hyreskontrakt och köparens möjlighet att förvärva äganderätten till godset som en särskild, av vissa villkor betingad förmån, kan köparen icke straffas för förskingring utan blott för olovligt förfogande, såvida meningen i själva verket är att godset normalt skall stanna hos köparen.

Den som fått i besittning egendom, vartill äganderätt förbehållits eller tillförsäkrats annan, måste också sägas besitta egendomen mera för egen än för annans räkning, därest den först efter hans död skall utgivas till annan. Vad nu sagts gäller icke den som redan under sin livstid kan bliva skyldig utgiva egendomen, därest han icke erlägger bestämda periodiska avgifter

22: 4

eller fullgör andra dylika åligganden; en sådan person, t. ex. en livstidsarrendator, besitter tydligen egendomen för annan. Den som icke har annan skyldighet än att till sin död bibehålla egendomen oförminskad, t. ex. en fideikommissarie eller en testamentstagare med nyttjanderätt enligt 4 kap. 3—9 §§ testamentslagen, kan däremot sägas besitta egendomen för egen räkning. Han kan därför icke anses underkastad förskingringsansvar, men enligt kommitténs mening är det rättvist att han drabbas av straff för olovligt förfogande, om han gör av med något som bort finnas kvar åt den som efter honom skall tillträda egendomen. Från nu berörda fall bör noga skiljas att någon innehar egendom med fri förfoganderätt och annan blott tillförsäkrats rätt till vad som må finnas kvar, sedan den förres rätt upphört. Vid fri förfoganderätt kan tydligen något ansvar för olovligt förfogande ej ifrågakomma. Trots de i GB 6 kap. meddelade stadgandena till skydd för makes giftorätt, är denna rätt otvivelaktigt ej av beskaffenhet att åtnjuta straffskydd såvitt angår tiden innan giftorättsanspråket aktualiserats genom äktenskapets upplösning, hemskillnad eller boskillnad. Har åter så skett och egendomsgemenskap alltså uppkommit, måste det anses som olovligt förfogande, om ena maken sedermera minskar sitt giftorättsgods i sådan utsträckning, att den andre ej kan få ut sin giftorätt.

Den brottsliga gärningen består vid olovligt förfogande i åtgärd varigenom egendomen fränhändes målsäganden eller denne annorledes berövas sin rätt. Fråga kan vara om såväl rättsliga som faktiska förfoganden, men förfogandet skall innebära ett undandragande. Olovligt brukande behandlas i förslaget 7 §. Kravet att förfogandet skall innebära ett undandragande är icke uppfyllt genom den blotta omständigheten att en person som har annans egendom till försäljning därvid i något avseende frångår sina instruktioner. Vad de rättsliga förfogandena angår, måste dessa anses innefatta ett undandragande, även om deras verkan kan omintetgöras genom återopande av den brottsliga gärningen. Tvesalu är sålunda straffbar, även om förste köparen kan fränvinna andre köparen egendomen.

Olovligt förfogande består oftast däri att gärningsmannen tillägnar sig en sak vartill äganderätt tillkommer annan. Emellertid är brottet icke ett tillägnelsebrott ur samma synpunkt som den man hittills lagt på stöld och förskingring, då dessa uppfattats som brott mot annans äganderätt. För att olovligt förfogande skall föreligga förutsättes nämligen enligt kommitténs förslag icke, att en rätt som åtnjuter skydd mot tredje man, en sakrätt, tillkommer målsäganden. Det är tillräckligt att äganderätt tillförsäkrats eller förbehållits honom genom bestämmelse, som är förpliktande för gärningsmannen. Enligt förslaget föreligger alltså vid tvesalu olovligt förfogande alldeles oavsett om äganderätten anses hava genom första avtalet gått över på köparen eller fortfarande vara kvar hos säljaren eller om både köpare och säljare betraktas såsom ägare; det brottsliga ligger i att säljaren bryter sitt åtagande att utgiva egendomen. Av vad nyss sagts framgår även att en ägare kan begå olovligt förfogande, om genom testamente eller på annat för honom förpliktande sätt blivit bestämt att äganderätten efter honom skall

tillfalla annan. Även om den rätt som tillförsäkrats annan icke avser hela egendomen utan, såsom vid giftorätt, hälften därav eller eljest en ideell andel, kan olovligt förfogande föreligga. En bolagsman gör sig sålunda skyldig till olovligt förfogande, om han förfogar över vad han själv insatt i bolaget i strid mot ett bolagsavtal enligt vilket annan har rätt till del däri vid likvidation, detta vare sig det insatta anses ingå i en särskild bolagsförmögenhet eller tillhöra bolagsmannen. Att bryta mot ett åtagande att redovisa för visst värde eller viss myckenhet, utan att någon viss egendom blivit rättsligen avskild för ändamålet, faller däremot utanför det straffbara området. Det är sålunda straffritt, om en gäldenär bryter ett åtagande att redovisa sina framtida inkomster eller bestämd del därav till en borgenär. Om en arbetsgivare underlåter att till utmätningsman redovisa enligt lagen om införsel innehållet belopp, kan i regel varken straff för förskingring eller för olovligt förfogande inträda, därför att något för ändamålet rättsligen avskilt belopp aldrig funnits (jfr SvJT 1925 Rf s. 42). Icke heller kan man straffa en affärsman som sålt viss myckenhet av en vara till en kund men sedan ej kan fullgöra leveransavtalet, därför att han sålt ut hela sitt lager av varan till andra kunder.

Den av kommittén föreslagna bestämmelsen är tillämplig vare sig den rätt som tillförsäkrats annan är ägande- eller säkerhetsrätt. Gränsen mellan rättigheter av ena och andra slaget ter sig i praktiken tämligen flytande. Avtal enligt 1845 års förordning om lösören, som köparen låter i säljarens vård kvarbliva, äro till sin ekonomiska innebörd ofta icke överlåtelse av äganderätt utan upplåtelse av säkerhetsrätt. Vare sig meningen är den ena eller den andra, blir ett förfogande, varigenom förvärvaren berövas sin rätt, straffbart som olovligt förfogande. Vad pantsättning angår, sker sådan vanligen genom att lös sak överlämnas i annans besittning; återtager ägaren saken, gör han sig skyldig till egenmäktigt förfarande och icke till olovligt förfogande. I spannmål kan emellertid panträtt jämlikt lagen den 20 juni 1924 om viss panträtt i spannmål upplåtas utan att spannmålen överlämnas till panthavaren eller annan för dennes räkning. Förfogar ägaren olovligt över spannmålen, kan han drabbas av straff enligt 18 § i nyssnämnda lag. Detta straffbud föreslår kommittén ersatt med en hänvisning till den allmänna bestämmelsen om olovligt förfogande. Emellertid åsyftas med att säkerhetsrätt tillförsäkrats icke att sakrätt av visst slag uppstått, så att den berättigade är skyddad gentemot tredje man, utan blott att bindande avtal därom träffats, så att rätten kan återropas gentemot medkontrahenten. Bestämmelsen kan därför tillämpas även vid pantavtal om andra lösören än spannmål. Det är sålunda olovligt förfogande, om en gäldenär, som träffat bindande avtal om pantsättning av viss egendom men ännu icke lämnat egendomen ifrån sig, förfogar däröver i strid mot avtalet. Däremot kan ansvar för olovligt förfogande icke drabba den som förklarat sig upplåta säkerhetsrätt i viss egendom, om parternas mening är att egendomen skall förbliva i upplåtarens besittning. Rätt som icke avser sakens substans eller värde, t. ex. bruksrätt, har icke heller ansetts förtjänt av straffrättsligt skydd

mot olovliga förfoganden (jfr Thyren IV s. 163). Det i SL 22: 13 omnämnda förfarandet att städja eller lega tvem ett har alltså i förslaget lämnats straffritt.

Olovligt förfogande innebär i de flesta fall vinning för gärningsmannen genom att han tillägnar sig annans egendom eller tillgodogör sig värdet av egendom som visserligen tillhör honom själv men vartill säkerhetsrätt tillkommer annan. Emellertid förutsättes ej, att gärningen innebär vinning. Fall som endast såtillvida skilja sig från förskingring att gärningen ej innebär vinning bliva att bedöma såsom olovligt förfogande. Hit hänföres sålunda det fall att någon bortkastar anförtrodd egendom.

Såsom förut nämnts förutsättes emellertid ej heller att skada uppkommit för att en gärning skall vara att bedöma såsom olovligt förfogande. Den som mottagit annans sak till förvaring men säljer den blir således att döma för olovligt förfogande, fastän han är fullt beredd att redovisa för det sålda. Likaledes blir en hyresvärd som kvarhållit hyresgästens tillhörigheter till säkerhet för ogulden hyra eller annan retentionsrättshavare straffbar för olovligt förfogande, om han självrådigt gör sig betäckt för sin fordran genom att sälja det kvarhållna godset. Gärningsmannens självrådighet i dylika fall har synts böra medföra straff, liksom enligt 20: 6 egenmäktigt förfarande vilket brott ej heller förutsätter skada. För ägaren kan nämligen förfaringssättet vara synnerligen olägligt, även om icke någon ekonomisk skada uppstår. Under begreppet olovligt förfogande i förslaget komma också förfoganden som i gällande rätt äro straffbara enligt 1919 års lag om fondpapper. Kommittén föreslår, att straffbestämmelsen i 1919 års lag utbytes mot en hänvisning till förevarande lagrum. Under bestämmelserna i detta rymmes även det fall att någon som mottagit penningar med skyldighet att hålla dem avskilda, t. ex. förmyndare, sammanblandar dem med egna medel. Genom sammanblandningen går myndlingens äganderätt till spillo och förvandlas till en fordringsrätt, något som lagstiftaren velat undvika då det stadgats att förmyndaren skall vara skyldig att hålla myndlingens medel avskilda från sina egna. Att förmyndaren hela tiden är fullt solvent för beloppet kan fritaga honom från förskingringsansvar men ej från ansvar för olovligt förfogande. Sådant ansvar kan jämväl inträda, om förmyndaren, mot överförmyndarens förbud eller eljest mot bättre vetande, avhänder myndlingen viss egendom mot valuta i annan, t. ex. utbyter obligationer mot aktier i ett bolag vari förmyndaren är intresserad. Om förmyndaren misstagit sig om i vilka valutor han har rätt att placera myndlingens medel, går han emellertid fri från ansvar, även om misstaget var oursäktligt.

Straffet för olovligt förfogande är böter eller fängelse eller, där brottet är grovt, straffarbete i högst två år. Det ligger i detta brottsbegrepps natur, att de därunder sammanfattade förfarandena äro ganska olikartade. De mera typiska fallen av olika slag torde emellertid alla vara av samma, ganska ringa straffvärdhet. Enskilda fall av olika typer kunna dock vara av vida grövre beskaffenhet och komma stöld eller förskingring ganska nära. För sådana fall är den särskilda straffarbetskalan avsedd. Vad åter

angår de allra lindrigaste fallen, torde åtalsbestämmelsen i förslagets 10 § komma att medföra, att de i stor utsträckning överhuvud ej bliva föremål för åtal.

5 §.

Trolöshet mot huvudman såsom förmögenhetsbrott har i SL 22:14 sammanförts med trolöshet av rättegångsfullmäktig. Detta senare brott beskrives så, att fullmäktigen i sak den honom betrodd är svikligen går huvudmannens vederpart tillhanda, vare sig med skrifts uppsättande eller med råd eller skäl, eller eljest till huvudmannens skada främjar sin eller annans nytta. Såsom tillägg till denna beskrivning stadgas i lagbudet samma straff jämväl för syssloman som vid annat uppdrags utförande begår trolöshet mot huvudman. I anslutning till motsvarande äldre straffbestämmelser i HB 18 kap. har detta brott uppfattats såsom ett förmögenhetsbrott, vars subjekt är sådan syssloman som omförmäles i nämnda kapitel och vars handlingsrekvisit består i att sysslomannen vid uppdrags utförande till huvudmannens skada främjar sin eller andras nytta. Även med denna tolkning är brottsbeskrivningen behäftad med betydande obestämdhet, som i tillämpningen icke kunnat undanröjas utan givit anledning till alltjämt bestående osäkerhet. Endast brottets subjekt har blivit närmare bestämt genom vissa lagändringar under senare tid, enligt vilka såsom syssloman skall straffas dels ledamot i styrelse för bolag eller förening samt annan som är satt att leda bolagets eller föreningens angelägenheter, dels förmyndare och god man som förordnats för omyndig, sjuk eller bortovarande.

Inom svensk teori har hävdats, att en sammanställning med övriga förmögenhetsbrott ger vid handen att trolöshet i främsta rummet bör omfatta en med bedrägeri, utpressning och ocker parallell kriminalisering av förfogande över främmande förmögenhet. Vid dessa brott förverkligar gärningsmannen ett sådant förfogande genom förmedling av den skadelidande själv. Motsvarande förfogande bör enligt denna uppfattning kriminaliseras såsom trolöshet, då det företages av någon som är i den skadelidandes ställe så att han kan företaga förfogandet utan att föröva bedrägeri, utpressning eller ocker mot den skadelidande. Med tillämpning av en sådan jämförelse, särskilt med bedrägeri, har Thyrén i sitt utkast till förmögenhetsbrotten såsom trolöshet upptagit följande två handlingstyper. I IV 4 § förutsättes att någon, som har den rättsliga makt över annans förmögenhet att han kan ådraga honom skyldighet eller förfoga över hans rättighet, missbrukar denna makt så, att på grund av någons goda tro förmögenhetsskada vållas huvudmannen och att orättmätig vinning uppstår för gärningsmannen eller tredje man. I 5 § förutsättes att någon, som är rättsligen pliktig att för annans räkning företaga viss handling med rättslig verkan, genom underlåtenhet av sin plikt åstadkommer förmögenhetsskada för den andre samt orättmätig vinning för sig själv eller en tredje man.

I Thyrens utkast hade jämväl bedrägeribrottet på motsvarande sätt begränsats till en genom vilseledande framkallad handling eller underlåtenhet, varigenom den vilseledde ådrager sig skyldighet eller förfogar över sin rät-

tighet. Då enligt kommitténs förslag bedrägeri omfattar vilseledande icke blott till handling eller underlåtenhet av rättslig karaktär utan även till förfogande av rent faktisk innebörd, skulle emellertid vid ett följdriktigt genomförande av tanken att trolöshet är en med bedrägeri parallell brottstyp trolöshetsbrottet komma att omfatta en sysslomans eller annan därmed likställd ställföreträdarens handling eller underlåtenhet även där denna är av blott faktisk karaktär. Det synes även frånsatt denna jämförelse vara påkallat, att trolöshetsbrottet bestämmes så omfattande att jämväl dylika handlingar kunna falla därunder. För trolöshet bör sålunda en syssloman straffas ej blott om han med begagnande av en fullmakt säljer sin huvudmans tillhörigheter till vrakpris utan även om han gör dem värdelösa genom att uppsåtligen åsidosätta sin vårdnadsplikt. Det förtjänar emellertid framhållas, att samtidigt som trolöshetsbrottet bestämmes på detta sätt så att det kan förövas även genom rent faktiskt förfogande jämförelsen med bedrägeribrottet blir mindre vägledande för bestämmandet av trolöshetsbegreppets omfattning. Det torde nämligen icke vara motiverat att straffbelägga rent faktiska gärningar såsom trolöshet i lika vidsträckt omfattning som förledande till sådana gärningar kan föranleda ansvar för bedrägeri. Enligt kommitténs förslag kan sålunda bedrägeriansvar inträda för den som vilseleder ett bud eller en anställd i underordnad befattning, ehuru dennes ställning är sådan att han ej bör straffas för trolöshet om han handlar på eget initiativ.

I främmande rätt finnas brottsbestämmingar, vilka icke, på sätt Thyrén föreslagit, anknyta till bedrägeribrottet. Danska strafflagen § 299 stadgar sålunda ansvar där någon i en ekonomisk angelägenhet, vilken det åligger honom att sköta åt annan, genom åsidosättande av sin plikt tillfogar denne en betydande förmögenhetsskada, som icke ersättes före dom i underrätt. Bestämmelsen uppdrager en yttergräns för trolöshetsbrottet och är subsidiär i förhållande till den kvalificerade form därav som beskrives i § 280 under benämningen Mandatsvig. Under sistnämnda bestämmelse hänföres den som för att skaffa sig eller andrá oberättigad vinning ådrager annan förmögenhetsförlust genom att antingen missbruka behörighet att handla med rättslig verkan för denne eller i förmögenhetsangelägenhet, som det åligger honom att sköta för den andre, handla mot dennes tarv. Av dessa brottsbeskrivningar torde följa, att bestämmelserna i stort sett bliva tillämpliga endast på sysslomän och med dem jämförliga personer. Någon begränsning till endast rättsliga förfoganden göres däremot icke.

För att en kriminalisering av brott mot förpliktelser som följa av sysslomannaskap eller därmed jämförliga förhållanden skall vara motiverad, måste det emellertid kunna påvisas, att dessa förpliktelser på ett avgörande sätt skilja sig från förpliktelser som följa av avtalsförhållanden i allmänhet. Det kan nämligen icke komma i fråga att helt allmänt straffbelägga avtalsbrott. En lång rättsutveckling har fastmera lett till att tvångsmedlen för avtals upprätthållande begränsats till civilrättsliga påföljder. Ett skiljemärke mellan avtalsförhållanden i allmänhet och sysslomannaskapet är emellertid att finna däri, att sistnämnda förhållande har karaktären av ett förtroende-

förhållande mellan sysslomannen och hans huvudman. Det är naturligt att i detta moment av förtroende se ett för kriminaliseringen avgörande kännetecken. Enligt denna tankegång kan det vara motiverat, att sådana förpliktelser som åligga någon på grund av särskild förtroendeställning i viss utsträckning ställas under straffsanktion.

Vid utförande av denna tankegång bör förhållandet till ämbetsbrotten övervägas. I 25 kap. SL straffbeläggas för närvarande ett antal gärningar av ämbetsmän. Till stor del äro dessa sådana att de, därest de begås av annan än ämbetsman, medföra ansvar enligt andra lagrum i strafflagen. Vid sidan av de speciella straffbuden stadgas i 16 § ansvar för ämbetsman som på annat sätt uppsåtligen åsidosätter sin ämbetsplikt. Straffet är avsättning eller i lindrigare fall böter eller suspension. Att genomföra en liknande bestämmelse beträffande uppsåtligt åsidosättande av förpliktelser som åligga personer i privat tjänst stöter på det hindret, att avsättning i sådana fall bör ankomma på arbetsgivaren och icke på domstol. Ansvar för pliktförsummelse i privat tjänst eller uppdrag måste i stället utgöras av frihetsstraff eller böter. Det är en bestämmelse om sådant ansvar som gällande rätt innehåller i SL 22: 14. Den nuvarande ordningen innebär emellertid, att enahanda gärning understundom för ämbetsmän medför allenast avsättning eller suspension men för privatperson, förutom entledigande från befattningen enligt arbetsgivarens bestämmande, jämväl frihetsstraff eller böter. Denna olikhet synes icke motiverad. Det torde vara riktigare, att jämväl ämbetsmän underkastas ansvar av detta slag, där de begå gärningar som för privatanställda medföra sådant straff. Genom en bestämmelse som i viss utsträckning stadgar frihetsstraff eller böter för förtroendemissbruk oavsett huruvida gärningsmannen är anställd i offentlig eller enskild tjänst skulle enhetlighet uppnås på detta område. En sådan ansvarsbestämmelse skulle ock i sin mån vara ägnad att betona, att funktioner av samhällelig vikt tillkomma personer såväl i allmänna som i enskilda förtroendeställningar.

Vid uppställandet av ett enligt denna tankegång bestämt trolöshetsbrott torde böra fasthållas, att brottet skall vara ett förmögenhetsbrott. Det skulle nämligen komma att sakna fasta gränser, om man helt allmänt kriminaliserade uppsåtlig pliktförsummelse i anförtrödda angelägenheter. I brottsbeskrivningen bör därför upptagas ett skaderekvisit. Tillika synes böra fordras, att förtroendeförhållandet skall röra en ekonomisk angelägenhet. Utanför det här avsedda straffbudet torde sålunda böra lämnas sådana fall som att en sjuksköterska vanvårdar en patient eller att en förmyndare uraktlåter att sörja för att hans myndling erhåller tillbörlig utbildning.

Enligt den nu utvecklade tankegången har i första stycket av förevarande paragraf under beteckningen trolöshet mot huvudman stadgats ansvar för det fall att någon som på grund av förtroendeställning, evad det är i allmän eller enskild tjänst, såsom syssloman eller eljest, fått att för annan sköta ekonomisk angelägenhet eller öva tillsyn å skötseln därav, missbrukar behörighet att företräda huvudmannen eller eljest sin förtroendeställning och därigenom skadar huvudmannen.

Denna brottsbeskrivning är sådan att jämväl förskingring ofta faller där- under. Såsom kommittén bestämt förskingringsbrottet, är detta i själva verket ett fall av förtroendemissbruk jämförligt med dem som straffbeläggas i förevarande lagrum. Att förskingring uppställts såsom ett särskilt brott, skilt från trolöshet mot huvudman, har sin grund dels i att man sedan gammalt är van att betrakta förskingring såsom ett brott för sig med egen brottsbeteckning, dels ock däri att det såsom förskingring betecknade förtroendemissbruket bildar en med särskilda kännetecken tämligen väl avgränsad kategori. Gränsen mellan de båda brotten har dragits därigenom, att trolöshetsbrottet gjorts subsidiärt i förhållande till förskingring. Det har vidare i den föreslagna lagtexten betonats, att trolöshetsmomentet skall beaktas även vid bedömning av förskingringsbrott. Såsom indikation för grov förskingring i 3 § har nämligen särskilt upptagits den omständigheten att gärningsmannen missbrukar ansvarsfull tjänsteställning. Det förskingring närstående brottet olovligt förfogande, vilket behandlas i 4 §, har däremot icke ansetts böra på detta sätt undantagas från trolöshetsbegreppet. Som straffsatsen i 4 § är jämförelsevis låg, har i stället ansetts, att gärning som efter orden faller både under 4 § och det nu förevarande lagrummet bör bedömas allenast såsom trolöshet, och att så skall ske har synts med tillräcklig tydlighet framgå dels av jämförelsen mellan straffskalorna i de båda lagrummen dels av att 4 §:s fall i motsats till 1 §:s icke undantagits i förevarande lagrum.

I förhållande till bedrägeri, varmed trolöshetsbrottet i det föregående jämförts, är trolöshet en helt sidoställd brottstyp. Vid 21: 1 har gränsen mellan de båda brotten angivits. Om en syssloman vilseleder sin huvudman och därigenom tillskyndar denne skada, är brottet enligt vad där utvecklats att anse såsom bedrägeri, om den skadande handlingen utföres av huvudmannen, men som trolöshet, om det är sysslomannen som utför handlingen. Såsom trolöshet skall alltså bedömas exempelvis det fall att någon, efter att genom vilseledande uppgifter hava narrat annan att utfärda fullmakt för honom, med begagnande av denna sluter ett för fullmaktsgivaren ofördelaktigt avtal. Att han därvid måhända handlat i fullständig överensstämmelse med de instruktioner huvudmannen givit honom utesluter icke, att brottet bedömes såsom trolöshet, och sådant brott måste anses vara för handen även om fullmakten endast skulle avse ingående av det ifrågavarande avtalet. I de fall åter då en försäkringsagent genom oriktiga uppgifter eller genom underlåtenhet att inskrida mot sådana uppgifter av en försäkringstagare medverkat vid tillkomsten av ett för hans bolag ofördelaktigt försäkringsavtal eller vid utbetalningen av en försäkringssumma från bolaget, skall agentens förfarande enligt förslaget bedömas såsom bedrägeri likaväl som försäkringstagarens svikliga förfarande. Agentens särskilda förtroendeställning kan vinna tillräckligt beaktande såsom indikation för att hänföra brottet till grovt bedrägeri enligt 21: 3. I hittillsvarande praxis hava sådana fall bedömts än som troslöshet och bedrägeri i konkurrens, än uteslutande såsom trolöshet (NJA 1901 not. B 448, 1905 s. 241, 1923 s. 523 och 1931 not. B 347).

I den beskrivning på trolöshetsbrottet som lämnas i förevarande lagrum

har subjektet för brottet beskrivits såsom den som på grund av förtroendeställning — evad det är i allmän eller enskild tjänst, såsom syssloman eller eljest — fått att för annan sköta ekonomisk angelägenhet eller öva tillsyn å skötseln därav. En för alla fall gemensam och väsentlig bestämning är, att en förtroendeställning föreligger på grund av vilken den ifrågavarande personen fått att för annan fullgöra viss funktion. Omnämmandet av särskilda slag av förtroendeställningar har endast exemplifierande innebörd.

Vad beträffar allmän eller enskild tjänst följer av det sagda, att detta uttryck måste avse en trängre krets befattningshavare vid trolöshet än vid förskingring. Ty en förskingringssituation kan hänföra sig till en tjänst vilken som helst, vari tjänstemannen fått egendom i besittning. Vid trolöshet böra däremot endast ifrågakomma sådana tjänster vilkas innehavare kunna anses intaga en förtroendeställning. Med denna begränsning omfattar emellertid den föreslagna trolöshetsbestämmelsen icke blott enskild utan även offentlig tjänst. De som äro underkastade ämbetsmannaansvar enligt 25 kap. SL rymmas därför i stor utsträckning under lagrummet. I detta avseende innebär förslaget en ändring i förhållande till gällande rätt som genom uppräkningsen av subjekten i SL 22: 14 får anses utesluta offentliga tjänstemän. Trolöshet och förskingring av dem som äro underkastade ämbetsmannaansvar komma enligt förslaget, i motsats till vad fallet är enligt gällande rätt, att erhålla likartat bedömande, nämligen dels såsom förmögenhetsbrott mot det allmänna och ofta som grovt sådant, dels såsom därmed konkurrerande uppsåtligt ämbetsbrott enligt SL 25: 16.

Såsom subjekt för trolöshetsbrott utanför tjänsteförhållanden anges liksom i SL 22: 14 syssloman. Under annan icke särskilt specificerad förtroendeställning falla de i samma lagrum nämnda organen för juridiska subjekt och därjämte alla andra sådana organ vilka icke intaga tjänsteställning. Inom bolag, föreningar, stiftelser och andra enskilda juridiska subjekt inbegripas alltså styrelseledamöter, likvidatorer, revisorer och andra förvaltande eller kontrollerande organ. I fråga om stat och kommun avses innehavare av allmän befattning på grund av förordnande eller val, vilka icke äro tjänstemän. Slutligen tillkomma sådana ställföreträdare som representera annan med stöd av lag eller myndighets förordnande. SL 22: 14 anger såsom typiska fall därav förmyndare och god man som förordnats för omyndig, sjuk eller bortovarende; ett annat exempel är boutredningsman.

Subjektet för brottet bestämmes vidare i lagrummet genom att där kräves, att den ifrågavarande personen på grund av sin förtroendeställning skall hava fått att åt annan sköta ekonomisk angelägenhet eller öva tillsyn å skötseln därav. Den ledande synpunkten är, att sådana pliktöverträdelser kriminaliseras som innebära missbruk av en särskild förfogandemöjlighet i fråga om förvaltningen av främmande förmögenhet eller tillsynen därå, vilken möjlighet förlänats en person genom det föreliggande rättsförhållandet. När någon företräder ett annat subjekt vid skötseln av dess ekonomiska angelägenheter — fullständigt såsom styrelsen för ett juridiskt subjekt eller en förmyndare eller ock partiellt såsom en syssloman — erhåller han i

större eller mindre utsträckning särskilda möjligheter att förfoga över den främmande förmögenheten, en specifik maktställning som kan av honom missbrukas till att göra skada på ett sätt som saknar motsvarighet i fråga om utomstående personer. Dessa förfogandemöjligheter kunna vara såväl av rättslig som av faktisk beskaffenhet. Ställföreträdaren kan utrustas med rättslig behörighet att företaga rättshandlingar med bindande verkan för huvudmannen och genom missbruk därav kan han avhända huvudmannen egendom eller belasta honom med gäld. Ställföreträdaren kan emellertid även erhålla faktisk tillgång till yrkeshemligheter eller andra upplysningar av ekonomisk betydelse; genom deras uppenbarande kan han gynna en konkurrent till skada för huvudmannen. Den möjlighet till missbruk från denne ställföreträdarens sida som föreligger på det ekonomiska området motsvarar nära den i SL 22: 14 såsom trolöshet beskrivna handlingen av rättegångsfullmäktig, vilken svikligen tillhandagår huvudmannens vederpart med råd eller skäl. Vidare kan ställföreträdaren vara satt att bevaka huvudmannens intressen i olika avseenden och genom underlåtenhet att vara verksam medverka till ekonomiska förskjutningar. Det kan sålunda hava anförtrots honom att öva tillsyn eller kontroll över ekonomisk förvaltning, särskilt inom juridiska subjekt, och han kan i sådan egenskap underlåta att förhindra skadebringande åtgärder av något förvaltningsorgan. De förfogandemöjligheter, vilkas missbruk bedömes som trolöshet hänföra sig utslutande till ekonomiska angelägenheter. Sådana måste alltså i större eller mindre omfattning ingå under det ställföreträdarskap för ett främmande subjekt som ankommer på gärningsmannen, oavsett om ställföreträdarskapet därjämte omfattar andra angelägenheter än ekonomiska. Då förfogandemöjlighet kan kvarstå även efter upphörandet av den ställning som givit upphov till densamma, har förutsättningen angivits vara den, att gärningsmannen *fått* att för annan sköta ekonomisk angelägenhet.

Den brottsliga handlingen vid trolöshet har beskrivits såsom missbruk av behörighet att företräda huvudmannen eller eljest av gärningsmannens förtroendeställning. Missbruk av behörighet att företräda huvudmannen hänförs sig till den särskilda möjlighet att förfoga över främmande förmögenhet som är av rättslig karaktär och som tillkommer de flesta av de i det föregående nämnda brottssubjekten. Huruvida rättshandlingen företagits i annans eller i eget namn är utan betydelse, om blott dess verkningar i realiteten träffa den företrädda förmögenheten. Under övrigt missbruk av förtroendeställning falla förfoganden av faktisk karaktär i de skilda avseenden vartill möjlighet öppnats för gärningsmannen genom hans ställning till huvudmannen. Både i fråga om rättshandlingar och faktiska handlingar kan straffbart missbruk förekomma även i form av underlåtenhet att vara verksam. Blott rådgivning faller däremot ej under denna bestämmelse; enligt förslaget föreligger bedrägeri, om det är huvudmannen själv som företager det skadebringande förfogandet. Det är vidare att märka, att trolöshet icke får anses vara för handen, där ej förtroendemannens gärning har karaktären av missbruk av hans ställning. Att en styrelseledamot underlåter att

bevista ett sammanträde med styrelsen kan sålunda icke gärna medföra ansvar, även om därigenom uppkommer någon kostnad eller förlust för företaget, och icke heller torde någon kunna fällas till ansvar för det han underlåter att i rätt tid avgiva redovisningsräkning.

Brottsresultatet vid trolöshet har bestämts väsentligt mera omfattande än för övriga centrala förmögenhetsbrott. Det för trolöshet utmärkande missbruket av en förtroendeställning och dess särskilda förfogandemöjligheter i fråga om främmande förmögenhet har nämligen synts böra utbyggas till ett enhetligt brottsbegrepp, omfattande allt sådant missbruk, oavsett om det därav orsakade förmögenhetsresultatet är av den ena eller andra beskaffenheten som eljest är särskiljande inom förmögenhetsbrotten. Denna omfattning av trolöshetsbrottet framgår av brottsbeskrivningens allmänna fordran att gärningsmannen genom missbruket skadar huvudmannen, och erhåller betydelse huvudsakligen i två riktningar.

För det första har icke uppställts någon fordran på en mot skadan svarande vinning, d. v. s. förmögenhetsöverföring. De kriminalpolitiska grunderna för att förläna vinningsbrotten i allmänhet självständig ställning äga icke i lika mån tillämplighet vid trolöshet. Den typiska förmögenhetsöverföringen vid vinningsbrott är den som sker till den brottslige själv. Men en sådan överföring ligger i regel utanför de rättsliga möjligheterna för den som samtidigt handlar som ställföreträdare för annan. Oftast härrör visserligen en ställföreträdarens trolösa handling av vinningsmotiv, men vinningen tillföres honom icke omedelbart genom den ifrågavarande handlingen utan genom dolda kanaler i form av muta eller ekonomisk förmån i något annat avseende eller utsikt att i framtiden erhålla sådan. En dylik medelbar vinning eller dess samband med den handling varigenom ställföreträdaren tillfogar huvudmannen skada är i regel icke bevisbar. På grund därav är icke ens ett utvidgat vinningsrekvisit ägnat att upptagas såsom teknisk förutsättning för trolöshetsbrott. Å andra sidan saknas icke skäl att med fall av verklig vinningskaraktär likställa trolösa handlingar av enbart skadegörande verkan. Då nämligen i detta avseende icke är fråga om skadegörelse av vad slag som helst utan endast om den som förverkligas genom missbruk av någon särskild förfogandemöjlighet på grund av förtroendeställningen, äger en sådan handling med skadeuppsåt närmare frändskap med förtroendemissbruk i övrigt än med skadegörande förmögenhetsangrepp i allmänhet. Särskilt då förtroendemannen generellt representerar annan, såsom fallet är med företrädare för juridiska subjekt, framträder behovet av enhetligt rättsskydd mot missbruk av förtroendeställning i alla dess former, även av skadekaraktär. I ett förtroendeförhållande kan i många fall en enbart skadegörande handling framstå såsom lika straffvärd som en med vinning förenad.

Vidare omfattar trolöshet varje orsakande av skada, under det att vid övriga centrala förmögenhetsbrott fordras att den i brottet ingående handlingen innebär skada. Detta sammanhänger med att trolöshetsbrottet icke utformats såsom ett vinningsbrott. Det fordras alltså för ansvar icke att

en förmögenhetsöverföring ägt rum, och därmed bortfaller det skäl som för-
anlett kommittén att vid de övriga centrala förmögenhetsbrotten begränsa
skaderekvisitet till sådan skada som orsakas på ett omedelbart sätt. Det har
i stället ansetts motiverat att låta ansvar för trolöshet inträda ej blott i det
vid de övriga brotten avsedda fallet att handlingen för den främmande för-
mögenheten innebär omedelbar skada som genast kan uppskattas utan även
i det fall då handlingen icke medför sådan skada eller kanske icke ens är av
ekonomisk beskaffenhet men medelbart orsakar en senare inträdande skada.
I detta avseende överensstämmer den föreslagna brottsbeskrivningen med
gällande rätt. Såsom trolöshet skall således fortfarande t. ex. det fall be-
dömas, att en förtroendeman för motparten uppenbarar huvudmannens
tvångsläge eller lägsta pris vid realisation av en tillgång, såvida uppenbarandet
leder till att huvudmannen måste sälja till underpris och sålunda lider skada.
Likaså kan ansvar för trolöshet inträda, då en person, som erhållit i uppdrag
att placera annans medel på ett i möjligaste mån riskfritt sätt, med begag-
nande av fullmakt som den andre givit honom verkställer stödköp av aktier
som väl vid inköpet stå i den kurs efter vilken han betalar men som seder-
mera falla i värde.

Genom fordringen på skada uteslutas vissa förfaranden av förtroendeman
som, ehuru otillbörliga, likväl icke lämpligen kunna sammanföras med de
såsom trolöshet kriminaliserade. Att förtroendemannen tager muta kan
sålunda icke bestraffas såsom trolöshet, med mindre det kan styrkas att den
bestuckne därav föranletts till handling eller underlåtenhet som länt huvud-
mannen till skada. På enahanda sätt bör det fall bedömas att förtroende-
man, på grund av affärsavslut å huvudmannens vägnar, tager provision
av motparten. Ett sådant förfaringssätt blir att bedöma såsom trolöshet endast
om det varit möjligt att betinga huvudmannen ett gynnsammare pris genom
att avstå från provisionen. Tagande av muta eller returprovision har sålunda
endast i begränsad omfattning straffbelagts genom förevarande lagrum. Blott
för det specialfall som behandlas i andra stycket har skaderekvisitet upp-
givits. Frågan i vad mån ansvar utan skadeförutsättning bör stadgas för
andra med trolöshetsbrottet jämförliga fall sammanhänger nära med lag-
stiftningen mot illojal konkurrens. Såsom i allmänna motiveringen fram-
hållits (s. 29), har kommittén funnit sig icke böra ingå på de frågor som
tillhöra detta lagstiftningsområde.

I subjektivt avseende förutsättes för trolöshet uppsåt i förhållande till
samtliga objektiva rekvisit. Liksom vid förskingring har fordran på uppsåt
sin praktiska betydelse främst i förhållande till förmögenhetsskadan för hu-
vudmannen. Eventuellt uppsåt är tillfyllest i detta liksom i andra avseenden.
Däremot har kommittén icke ansett sig böra, såsom någon gång förekommit
i rättspraxis vid tillämpningen av SL 22: 14, eftergiva fordran på varje uppsåt
i förhållande till förmögenhetsskadan och betrakta denna allenast såsom ob-
jektivt överskott (jfr NJA 1937 s. 387). När en förtroendeman på grund av en
inträdd pliktcollision försummat en huvudmans angelägenhet för att kunna
sköta en viktigare sak åt en annan huvudman, måste fordran på uppsåt hän-

föras till den tidpunkt då han åtog sig det försummade uppdraget eller underlät att sörja för dess bevakning på annat sätt. För att förtroendemannen i ett sådant fall skall bliva ansvarig fordras att han då räknat med att han skulle bliva ur stånd att sköta uppdraget och i förhållande därtill haft åtminstone eventuellt uppsåt.

Trolöshet mot huvudman straffas enligt förslaget högst med straffarbete i två år. I straffsatsen ingår sålunda utom straffarbete och fängelse jämväl böter. Detta i jämförelse med förskingring lägre minimum motiveras därav att trolöshet, särskilt då brottet är enbart skadegörande, omfattar även vissa fall av lägre samhällsfarlighet. Å andra sidan har kommittén ansett att uppställandet av en särskild privilegierad grad av brottet skulle kunna i rättstillämpningen leda till att under det straffbaras område indroges åtskilliga bagatellfall vilka överhuvud icke böra drabbas av straff. I beskrivningen av trolöshetsbrottet torde föreligga en garanti mot att straffet utsträcker till sådana bagatellfall; det fordras att handlingen utgör missbruk av förtroendeställning och gärningen betecknas såsom trolöshet. Vid sidan av straffet för okvalificerad trolöshet upptager förslaget en bestämmelse om grov trolöshet med samma straffsats som vid närstående förmögenhetsbrott eller straffarbete i högst sex år. De omständigheter som särskilt angivas i beskrivningen av det kvalificerade brottet hava liksom vid andra grova brottsfall karaktären av exempel och skola ej ovillkorligen föranleda brottets bedömning såsom grovt. Dessa omständigheter äro att gärningsmannen begagnat falsk handling eller vilseledande bokföring eller tillfogat huvudmannen betydande eller synnerligen kännbar skada. Angående dem hänvisas till vad vid 3 § anförts.

Det i SL 22: 14 upptagna trolöshetsbrottet av rättegångsfullmäktig har icke ansetts för närvarande kunna inrymmas på annan plats i strafflagen utan fått tills vidare kvarstå i förslagets trolöshetsparagraf och där infogats såsom ett andra stycke. Då ifrågavarande brott ej har naturen av förmögenhetsbrott, har den redan befintliga straffbestämmelsen i sak lämnats i möjligaste mån orubbad. Dock har subjektet beskrivits så vidsträckt, att det omfattar uppdragstagare i rättsliga angelägenheter av skilda slag och ej blott rättegångsfullmäktige i egentlig mening. Då detta slags förtroendemisbruk ej är begränsat till ekonomiska angelägenheter, har dess resultat beskrivits såsom förfång för huvudmannen i stället för skada.

6 §.

Angrepp på främmande förmögenhet av samma karaktär som utmärker trolöshet mot huvudman, nämligen missbruk av särskilda förfogandemöjligheter beträffande förmögenheten, kunna förekomma även utanför kretsen av de i 5 § avsedda förtroendemännen vilka representera huvudmannen. Så är fallet beträffande förfogandemöjligheter både av faktisk och av rättslig beskaffenhet.

I faktiskt avseende kan en person som står utanför nämnda krets icke blott förfoga såsom besittare av annans egendom utan även äga kännedom om yrkeshemligheter och andra ekonomiskt betydelsefulla sakförhållanden; ett kontorsbiträde eller en arbetare kan i arbetet hava tillfälle till saboterande handling eller underlåtenhet o. s. v. Såvitt angår förfogande över egendom i gärningsmannens besittning, är straffskydd berett genom bestämmelserna om förskingring och olovligt förfogande. Andra faktiska förfoganden över främmande förmögenhet äro sinsemellan av så olikartad beskaffenhet, att någon kompletterande enhetlig straffbestämmelse svårigen kan uppställas. I den mån straffskydd erfordras mot dylika handlingar, synes det därför vara bättre att utforma brottet på annat sätt än såsom förmögenhetsbrott, t. ex. såsom brott mot yrkeshemlighet eller bestickning.

Däremot böra rättsliga förfoganden över främmande förmögenhet av annan än en i 5 § avsedd förtroendeman bliva föremål för en kompletterande straffbestämmelse i detta sammanhang. Möjligheten till sådant rättsligt förfogande kan till en början grunda sig på skriftlig fullmakt eller annan legitimationshandling, som i regel anförtros en förtroendeman enligt 5 § men undantagsvis kan innehavas även av annan. Såsom exempel kan nämnas att någon hittat eller av misstag bekommit en fullmakt, ett löpande skuldebrev, sådant underskrivet skuldebrev eller kvitto som omförmåles i 35 § avtalslagen o. s. v. eller att handlingen anförtrots honom allenast som bud för befordran till annan. Enligt de för varje sådan handling gällande civilrättsliga reglerna har innehavaren möjlighet att i viss utsträckning vidtaga rättsliga dispositioner med verkan för utställaren och kan därigenom tillfoga honom skada.

Ännu större praktisk betydelse äger en annan grupp av förfogandemöjligheter, vilken saknar motsvarighet inom ramen för 5 § och i straffrättskipningen vållat kännbara svårigheter. I dessa fall grundas förfogandemöjligheten därpå, att någon tidigare själv varit rättsägare och därefter avhänt sig rätten helt eller delvis men likväl fortfarande är legitimerad såsom rättsinnehavare i den ursprungliga omfattningen. Exempel härpå äro följande. En fastighetsägare som innehar lagfart är efter fastighetens försäljning innan nye ägaren sökt lagfart legitimerad att förfoga över fastigheten genom ny försäljning, medgivande till in-teckning o. s. v. En borgenär som mottagit avbetalning på ett löpande skuldebrev utan att avskrivning verkställt kan under vissa förutsättningar genom att överlåta eller pantsätta skuldebrevet enligt dess lydelse ådraga gäldenären förnyad betalningsskyldighet (NJA 1906 s. 450). En borgenär som överlåtit sin icke löpande fordran till annan utan att meddelande därom givits gäldenären är legitimerad att fortfarande förfoga över fordringen genom att mottaga betalning; understundom kan han även låta döda fordringsbeviset (NJA 1932 s. 81).

Behovet av straffskydd mot sådana missbruk varom här är fråga har särskilt framhållits i kommitténs direktiv, då där erinrats om att någon straffbestämmelse ej finnes för sådana vinningsbrott som förövas medelst missbruk, utanför sysslomannaskap, av behörighet att rättsligt förfoga över annans för-

mögenhet. Samma behov har även framträtt i rättspraxis. Härvid har man ej sällan sökt pressa in hithörande förfoganden under andra brottstyper, i vilket avseende främst den vaga beskrivningen i SL 22: 1 av bedrägeri inbjudit till extensiv tolkning (jfr nyssnämnda båda rättsfall). Det förhåller sig även så att enligt de civilrättsliga reglerna förmögenhetsskadan i fall av denna art kan komma att drabba icke den verkliga rättsinnehavaren utan tredje man gentemot vilken förfogandet vidtagits, t. ex. då denne vilseletts att för ett skuldebrev prestera betalning som icke är gill, emedan han haft skälig anledning till misstanke om förfogandemissbruket. I detta fall föreligger ett mot gäldenären förövat bedrägeri. I den mån däremot skada drabbbar den verkliga borgenären, orsakas denna omedelbart av den föregivne borgenärens obehöriga förfogande, och i ett sådant fall kan bedrägeri, i varje fall enligt förslaget beskrivning, icke tillämpas.

För att genomföra den erforderliga kriminaliseringen på ifrågavarande område har förslaget i 6 § under benämningen behörighetsmissbruk uppställt en allmän straffbestämmelse för den som genom missbruk av behörighet att i annans ställe företaga rättshandling skadar denne. Bestämmelsen är subsidiär i förhållande till trolöshet mot huvudman i 5 §. I sitt förhållande till trolöshetsbestämmelsen utgör den en parallell till förhållandet mellan olovligt förfogande i 4 § och förskingring i 1 §. Liksom olovligt förfogande som brottstyp kompletterar förskingring med straffskydd för annans egendom i gärningsmannens besittning i andra fall än inom de vid förskingring särskilt avsedda rättsförhållandena, bildar behörighetsmissbruk ett komplement till trolöshet mot huvudman och avser förmögenhetsangrepp av samma karaktär som vid trolöshet, ehuru utanför ramen av sådan förtroendeställning som avses i 5 §. I övrigt äro brottsförutsättningarna desamma vid behörighetsmissbruk som vid trolöshet. Missbruket skall hava orsakat skada men behöver ej nödvändigt innebära sådan. En mot skadan svarande vinning behöver ej föreligga.

Behörighetsmissbruk är vidare subsidiärt i förhållande till de i förevarande kapitel förut upptagna brottstyperna förskingring och olovligt förfogande. Om någon fått i förvar eller mottagit såsom pant skuldebrev till innehavaren eller blankoöverlåtna aktier och obehörigen avyttrar dem för egen räkning, bedömes gärningen uteslutande såsom förskingring, ehuru i detta fall även föreligger behörighetsmissbruk. Om samma värdehandlingar lämnats gärningsmannen av misstag eller hittats av honom, straffas han för olovligt förfogande.

Straffet för behörighetsmissbruk är detsamma som för olovligt förfogande med en normal straffskala av böter eller fängelse och med ett för grova brottsfall förhöjt straff av straffarbete i högst två år.

Försök är ej straffbart. Såsom en viss motsvarighet till försöksstraff har emellertid för behörighetsmissbruk medelst skuldebrev eller dylik handling bestämts en tidigare fullbordanspunkt, nämligen då gärningsmannen kräver vad annan tillkommer. Av vad förut sagts om gränsen mellan behörighetsmissbruk och bedrägeri framgår att obehörigt begagnande av skuldebrev till

att kräva betalning för en fordran som rätteligen tillkommer annan är att hänföra till behörighetsmissbruk, om skada drabbar borgenären, och till bedrägeri, i den mån gäldenären lider skada. Av dessa brott är endast bedrägeri straffbart på försöksstadiet. För att trygga säkerheten i den på skuldebrev grundade omsättningen bör emellertid krav på grund av skuldebrev med vetskap om att fordringen rätteligen tillkommer annan drabbas av ansvar, evad gärningen visas vara riktad mot gäldenären eller ej. På grund därav har såsom ett fall av behörighetsmissbruk upptagits att någon med missbruk av behörighet att göra gällande skuldebrev kräver vad annan tillkommer. Bestämmelsen bör uppfattas såsom subsidiär i förhållande till bedrägeriförsök, för vilket strängare straff kan ådömas.

Enligt andra punkten i förevarande paragraf skall straff för behörighetsmissbruk inträda även där någon fordrar betalning jämlikt handling som ej blivit utgiven eller för gäld som redan är gulden eller ock kräver att utfå gods som han redan bekommit eller mot krav återoppar kvitto som icke utgivits. Såvitt angår dubbelkrav har denna bestämmelse en motsvarighet i stadgandena i SL 22: 13 om straff för den som fordrar betalning för gäld den han vet gulden vara eller återfordrar gods av visst slag ändå att han det veterligen återbekommit. Liknande stadganden hava hos Thyrén upptagits i en paragraf (IV 9 §), som jämväl avser det fallet att någon genom utkrävande, pantsättning, överlåtelse eller på annat sätt gör sig till godo annans fordran. Kommittén har upptagit sistnämnda fall i första punkten, som avser att någon missbrukar formell legitimation såsom borgenär till att med verkan för den rätte borgenären företaga en rättshandling med gäldenären. Till kompletterande härav behandlas i andra punkten dylikt missbruk vid företagande av rättshandling gentemot gäldenären med verkan för denne, varjämte här upptagits ett likartat förfarande från gäldenärens sida.

Den som fordrar betalning för gäld som redan är gulden missbrukar visserligen icke behörighet att företaga rättshandling med verkan för annan. I den mån han kräver på grund av ett skuldebrev, missbrukar han emellertid dess bevisvärde i förhållande till gäldenären på likartat sätt som då någon kräver vad annan tillkommer. Även då kravet ej grundar sig på skuldebrev, missbrukar han ett förmånligt bevisläge, t. ex. då gäldenären betalat utan att fordra kvitto eller förlorat kvittot. För dubbelkrav i dessa fall är uppenbarligen icke typiskt att gäldenären bibringas en villfarelse om att han icke betalat, och den därav beroende möjligheten att straffa för bedrägeri eller försök därtill bereder därför icke erforderligt straffskydd.

Bestämmelsen i SL 22: 13 om återfordrande av gods som lämnats i annans vård i vissa fall, ändå att man det veterligen återbekommit, utvidgades i Thyréns utkast till att omfatta återfordrande av gods i allmänhet som annan haft omhand. Kommittén har gått ett steg längre i generalisering och straffbelägger allt krav att utfå gods som någon redan bekommit, t. ex. varor som någon inköpt och säljaren sedan hemsänt utan att köparen lämnat mottagningskvitto.

Utom de båda fallen av dubbelkrav upptagas i andra punkten två fall, vilka icke äga någon motsvarighet i gällande rätt eller hos Thyrén. Missbruk av formell legitimation såsom borgenär till att utkräva icke existerande gäld kan förekomma även i annan form än den att någon ånyo kräver vad som redan betalats. Kommittén föreslår därför straff där någon fordrar betalning jämlikt handling som ej blivit utgiven, det vill säga som kommit ur gäldenärens hand utan att denne velat förplikta sig i det avseende varom fråga är. Någon har t. ex. skickat annan en växelaccept att användas vid en omsättning, men mottagaren missbrukar accepten till krav mot acceptanten. Det förekommer också att skuldförbindelser överlämnas såsom säkerhet att användas blott under viss förutsättning; att kräva på en sådan förbindelse i annat fall är behörighetsmissbruk. Liknande missbruk av bevisläge kan förekomma även på gäldenärens sida. Kommittén föreslår med hänsyn härtill, att det skall vara straffbart att mot krav åberopa kvitto som icke utgivits.

I de i andra punkten nämnda brottsfallen är gärningen fullbordad redan då krav framställts på grund av handlingen eller, såvitt angår åberopande av icke utgivet kvitto, bestritts med stöd av detta, oavsett om skada uppstått för medkontrahenten.

7 §.

I SL 22: 12 första stycket stadgas straff för att utan lov bruka eller låta bruka vad annan tillhör och det man i besittning haver. Beträffande olovligt brukande av fast egendom finnas flera straffstadganden i SL 24 kap.: i 1 § för den som olovligen bygger, gräver, plöjer, sår eller planterar å annans jord, i 8 § för den som olovligen släpper kreatur på annans ägor eller missbrukar betesrätt å samfällad mark samt i 11 § för den som tager olovlig väg. Bestämmelserna om fast egendom äro tillämpliga oavsett om gärningsmannen har egendomen i besittning eller ej.

I kommitténs förslag göres, av skäl som angivas i motiven till 20: 7, genomgående skillnad allt efter som brottet innefattar ett olovligt besittningstagande eller ej. I förra fallet tillämpas 20: 6, såvitt fråga är om fastighet jämte 20: 7. Stadgandet om olovligt brukande är endast tillämpligt på sådant som gärningsmannen har i besittning eller som han, på sätt i 22: 4 sista punkten avses, lovligen tager i besittning. Stadgandet är alltså tillämpligt på den som tager hittegods i besittning för att olovligen bruka det. Tänker han behålla godset för egen räkning, är emellertid gärningen att beteckna som olovligt förfogande enligt 22: 4. I motsats till sistnämnda paragraf gäller bestämmelsen om olovligt brukande såvitt angår lös egendom endast sak vartill äganderätt tillkommer annan men såvitt angår fastighet både mot annans äganderätt och mot annans bruksrätt stridande olovligt brukande. Stadgandet är i princip icke tillämpligt på sådant olovligt brukande som innebär ett tillägnande av delar av vad som brukas. Det är alltså icke olovligt brukande utan förskingring eller olovligt förfogande att från en fastighet skörda eller eljest tillgodogöra sig vad som tillkommer an-

nan. Om tillägnandet framträder som en oväsentlig biverkan av brukandet, såsom tillägnandet av gräs genom bete vid kreaturs utsläppande och av bensin vid färd med motorfordon, bör dock det hela betraktas som olovligt brukande.

För straffbarhet förutsättes dels att gärningsmannen brukar saken uppsåtligen, dels ock att han därigenom uppsåtligen eller av oaktsamhet vållar skada eller olägenhet. Härigenom vill kommittén begränsa tillämpningsområdet till de verkliga straffvärda gärningarna, huvudsakligen sådana genom vilka gärningsmannen åsidosätter den skyldighet att väl vårda godset som gäller beträffande såväl anförtrödd egendom (HB 11: 1 och 12: 2) som hittegods (2 § lagen den 22 april 1938 om hittegods). Med skada åsyftar kommittén här liksom eljest förmögenhetsskada. Här är alltså närmast fråga om straffbeläggande av vållande till skada, ouppsåtlig skadegörelse som sker genom brytande av vårdnadsplikt. Emellertid synes gärningen straffvärd även om den lett till ringa eller ingen påvisbar skada, och kommittén fördrar därför ej att skada inträtt utan blott att olägenhet uppkommit. Olovligt brukande av kläder som lämnats till tvättning är till olägenhet, även om ingen nötning kan påvisas. Det är till olägenhet för en bilägare, om hans bil blivit använd till en långfärd när den inlämnats för reparation eller förvaring. Stundom kan väl ock ett betydande obehag räknas som olägenhet, såsom om en pantlånare olovligen låter sin hustru bära hos honom belånade familjesmycken.

Straffet för olovligt brukande är liksom i gällande lag allenast böter.

Obetydliga fall behöva aldrig bliva föremål för allmänt åtal, ty enligt förslagets 10 § skall sådant åtal ske allenast då överåklagaren finner det vara ur allmän synpunkt påkallat.

8 §.

Enligt SL 22: 19 första stycket medför underlåtenhet att så lysa fynd eller hittegods som i lag stadgat är böter till högst dubbla värdet av det hittade. Thyrén (III 2 §) upptager ett allmänt stadgande om straff för den som bryter mot föreskrifter rörande fynd eller hittegods; den närmare regleringen av hithörande frågor tänker sig Thyrén (III s. 121 f.) skola ske genom reformering av de civilrättsliga bestämmelserna. Nya civilrättsliga bestämmelser om hittegods hava numera tillkommit genom lagen den 22 april 1938 om hittegods (jfr justitiedepartementets P. M. 1937: 1). I fråga om fornyfynd har nyligen framlagts ett förslag till reviderad fornminneslagstiftning (SOU 1938: 60).

Kommittén föreslår, att den som ej fullgör vad i lag är föreskrivet om skyldighet att tillkännagiva sak som han hittat eller av misstag eller tillfällighet fått i besittning skall straffas för fyndförseelse. Stadgandet avser både sak vartill äganderätten tillkommer annan och fynd vartill ägare ej finnes. Att olovligen tillägna sig sådant gods som tillhör annan skall emellertid enligt förslagets 4 § bestraffas som olovligt förfogande. I sådant fall är icke jämväl bestämmelsen om fyndförseelse tillämplig. En erinran här-

om har upptagits i paragrafens andra punkt. Olovligt brukande av annans sak straffas enligt förslaget 7 §, som kan sägas innefatta en straffsanktion av det i 2 § lagen om hittegods givna stadgandet, att hittegods skall väl vårdas. Straff för olovligt brukande utesluter ej samtidig tillämpning av bestämmelsen om fyndförseelse. Vad angår fynd vartill ägare ej finnes är tillägnande eller brukande därav ej straffbart i och för sig; bestämmelsen om fyndförseelse blir ensam tillämplig på sådana fall.

Skyldighet att tillkännagiva hittegods eller annans sak som man av miss-tag eller tillfällighet fått i besittning finnes föreskriven beträffande hittegods, kvarglömd sak, intaget hemdjur och driftefä. Enligt 1 § lagen om hittegods skall den, som hittar något, utan oskäligt dröjsmål anmäla fyndet hos polismyndighet; är ägaren till hittegodset känd, må upphittaren i stället underrätta honom om fyndet. Fullgör upphittaren ej vad sålunda stadgats, skall han enligt kommitténs förslag drabbas av ansvar för fyndförseelse. Vad nu sagts om upphittare gäller på grund av stadgandet i 6 § lagen om hittegods även den som tillvaratager hos honom kvarglömd sak. Beträffande intaget hemdjur stadgas i 52—57 §§ lagen den 2 juni 1933 om ägofred skyldighet för den som intagit djuret att underrätta djurets ägare eller, om denne ej är känd, att kungöra intagningen i viss ordning. Även underlåtenhet härutinnan bör enligt kommitténs förslag medföra ansvar enligt förevarande paragraf. Detsamma som om intaget hemdjur gäller enligt 8 § lagen om hittegods hemdjur som någon hittar, s. k. driftefä.

Beträffande fynd vartill ägare ej finnes givas föreskrifter i förordningen den 29 november 1867 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande, förordningen den 30 maj 1873 angående nedgraven skatt, bottenfynd eller annat dylikt, vartill ägare ej finnes, BB 21:2 samt lagen den 2 april 1918 med vissa bestämmelser om sjöfynd. Enligt 8 § fornminnesmärkesförordningen skola fornsaker av guld, silver eller koppar hembjudas till staten; fyndet skall därför anmälas till närmaste kronobetjänt eller omedelbart hos konungens befallningshavande. Underlåten anmälan skall enligt kommitténs förslag medföra ansvar för fyndförseelse. För närvarande stadgas i 8 § 3 mom. fornminnesmärkesförordningen särskilt ansvar för den som undandöljer, nedsmälter, förskingrar, bortskänker eller föryttrar sådant fynd, innan det varit staten hembjudet. Detta stadgande föreslår kommittén ändrat därhän, att straff för fyndförseelse skall inträda. Givet är att den som nedsmälter, förskingrar, bortskänker eller föryttrar ett fynd av detta eller annat slag icke kan undgå ansvar för fyndförseelse genom att göra en formell anmälan. Av nedgraven skatt, bottenfynd eller annat dylikt, vartill ägare ej finnes men som ej utgöres av fornsaker, skall hälften tillfalla jordägaren och hälften den som hittade. Den sistnämnde är alltså tydligen skyldig att anmäla fyndet för jordägaren; underlåter han det, bör han straffas för fyndförseelse. Detsamma gäller den som hittar bi i annans skog och mark utan att anmäla det för jordägaren, ty denne är berättigad till två tredjedelar av fyndet. Bin som hittas inom annans hägnad höra däremot jordägaren till; den som tillägnar sig dem kan bliva att straffa

22: 8

för stöld. Vad slutligen angår sjöfynd, skall anmälan därom göras hos landsfiskal eller annan polisman eller hos tulltjänsteman. Beträffande straff för underlåtenhet att göra sådan anmälan hänvisar 8 § lagen om sjöfynd till allmän lag. Hänvisningen kommer enligt kommitténs förslag att avse bestämmelsen om fyndförseelse.

Straffsatsen omfattar liksom i gällande rätt allenast böter, varvid emellertid den nuvarande bestämmelsen om att böterna skola vara beroende av egendomens värde fått bortfalla. Strafflagen upptager sådana normerade böter endast för bodräkt och fyndförseelse. Kommittén, enligt vars förslag sådana böter ej skola förekomma vid bodräkt, kan icke heller finna skäl att bibehålla normerade böter för fyndförseelse. Böterna skola alltså enligt förslaget på vanligt sätt utmätas i dagsböter.

9 §.

För närvarande straffas ej försök till brott varom i detta kapitel förmäles i vidare mån än att nekande till pantsatt, lånt, lagt, inlagt eller hittat gods är straffbart oavsett om nekandet i det enskilda fallet kan anses innebära fullbordat tillägnelsebrott eller ej (se SL 22: 13 och 19; jfr Thyrén III s. 118 och IV s. 136). Såsom i den allmänna motiveringen angivits (s. 63 f.) har kommittén funnit, att försök bör straffbeläggas i större utsträckning än vad nu är fallet. I förevarande paragraf stadgas straff för försök till förskingring, grov förskingring och trolöshet mot huvudman.

I praktiken har behov av försöksstraff gjort sig mindre kännbart vid förskingring och trolöshet än vid stöld och bedrägeri. Detta torde bero på att gärningsmannen här handlar inom egen maktsfär. Det står honom därför i regel fritt att fullborda brottet om han så vill. Detta medför att brott som stanna på försöksstadiet bliva sällsynta, men de försöksfall som verkligen förekomma behöva icke vara mindre straffvärda här än annars. De påtagliga försöksfallen äro framför allt sådana, där brottet förutsätter en utomstående medverkan som emellertid av en eller annan anledning uteblir. Den som fått en sak till förvaring söker sälja eller pantsätta saken men misslyckas. Någon som har anförtrodda medel om hand avtalar att för egen räkning insätta medlen i en spekulationsaffär, men affären strandar innan medlen kommit till användning, t. ex. därför att den som skulle ordnat affären blir häktad för tidigare begångna brott. En syssloman uppsöker huvudmannens motpart och erbjuder sig att gå honom tillhanda i ett mellanhavande med huvudmannen, men motparten avböjer erbjudandet. I sådana fall synes gärningsmannen straffvärd, då han gjort vad på honom ankommer för att få brottet till stånd. Man torde så mycket mindre behöva tveka om lämpligheten att införa försöksstraff i den omfattning kommittén föreslår som det straffbara området för förskingringsförsök begränsats till grova och medelsvåra fall, medan de ringa förskingringsfallen på försöksstadiet lämnats straffria. I motsats till vad som gäller vid stöld kan man vid förskingring i regel redan på försöksstadiet fastställa till huru

grovt brott försöket syftar. Då en tjuv anträffas under misstänkta omständigheter, är det ofta svårt att säga, om han tänkt taga mycket eller litet och hur grovt brottet i övrigt kunde hava blivit. Den som beträdes med försök till förskingring har däremot vanligen yppat sin planer för någon utomstående.

För olovligt förfogande, behörighetsmissbruk och olovligt brukande föreslås ej försöksstraff. Beträffande olovligt förfogande över hittegods torde bestämmelsen om fyndförseelse kunna ersätta försöksstraff.

Bestraffningsregeln för försök är densamma som i förslagets 20 och 21 kap. Regelns innebörd har angivits i den allmänna motiveringen (s. 36).

10 §.

Den i första stycket upptagna åtalsregeln beträffande brott mot anhöriga överensstämmer med bestämmelserna i 20:10 och 21:11 i förslaget. Kommittén hänvisar till dessa lagrums motivering ävensom till den allmänna motiveringen (s. 39 f.).

I andra stycket stadgas, att olovligt förfogande eller brukande ej må åtalas av allmän åklagare, med mindre överåklagare finner åtal vara ur allmän synpunkt påkallat. I motsats till vad som gäller enligt första stycket erfordras alltså enligt andra stycket överåklagares tillstånd till allmänt åtal, även om brottet av målsäganden angivits till åtal. Denna olikhet är beroende på syftet med stadgandet. Det skall främst ersätta bestämmelsen i SL 22:21 att brott, varom i SL 22:11 förmäles, ej må åtalas av annan än målsägande, där gärningsmannen kommit i besittning av godset på grund av avtal enligt vilket äganderätten skall övergå å honom sedan för godset betingad betalning blivit helt eller delvis erlagd. Den av kommittén föreslagna åtalsbegränsningen avser emellertid ej blott detta utan även andra fall av olovligt förfogande samt därjämte olovligt brukande, alltså alla enligt 22:4 och 7 i förslaget straffbara gärningar. Skälen härför hava berörts vid sistnämnda lagrum ävensom i den allmänna motiveringen (s. 40).

23 KAP.

I detta kapitel hava liksom i det närmast föregående givits bestämmelser om brott, vilka äro kännetecknade av att gärningsmannen åsidosätter något som han bör iakttaga på grund av rättsförhållande till annan person. Det föregående kapitlet, som handlar om förskingring och annan trolöshet, har avseende på särskilda i kapitlet angivna rättsförhållanden. I förevarande kapitel åter är fråga om gärningar, som strida mot vad en gäldenär skall iakttaga av hänsyn till sina borgenärer överhuvud. Brotten hava sammanfattats under beteckningen gäldenärsbrott.

I gällande rätt finnes motsvarighet till bestämmelserna i detta kapitel — förutom i SL 22:2 p. 3 — i SL 23 kap., som behandlar de s. k. konkurs-

23 kap.

brotten. En genomgående förutsättning för straffbarhet är beträffande dessa brott, att gäldenären kommit i konkurs eller fått till stånd offentlig ackordsförhandling utan konkurs. Huvudparten av de brottsliga gärningarna är ordnad i tre grupper, betecknade såsom bedrägeri, oredlighet och uppenbar vårdslöshet mot borgenärer samt upptagna i SL 23: 1, 2 och 3. I förstnämnda lagrum straffbeläggas i punkt 1 gärningar, genom vilka gäldenär genom skenavtal eller eljest svikligen undanhåller boet egendom, samt i punkt 2 uppgivande eller vidgående av falsk skuld i hemligt samförstånd med föregiven borgenär. En för dessa fall gemensam förutsättning är, att gäldenären uppsåtligen lämnar oriktig uppgift om boet vid konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs. I punkt 3 straffbeläggas vidare falsk bokföring och liknande förfaranden beträffande handelsböcker. Straffet är enligt paragrafen straffarbete från och med ett till och med sex år. Äro omständigheterna synnerligen mildrande, må tiden för straffarbetet nedsättas till sex månader. Såsom oredlighet upptagas i SL 23:2 vissa fall, i vilka gäldenär utan sviklig avsikt att bereda sig fördel sålt, förstört eller annorledes förskingrat egendom, ävensom vissa avhändelser genom gåva eller liknande åtgärd. För oredlighet skall dömas till straffarbete i högst två år eller fängelse. Såsom uppenbar vårdslöshet slutligen straffbeläggas enligt SL 23:3 följande gärningar: 1. slöseri, spel, lättsinnigt ingående av ansvarsförbindelse och vissa liknande förfaranden; 2. vissa fall av bristande redovisning av tillgång som gäldenären förskaffat sig under den närmaste tiden före konkurs; 3. oordentlig bokföring; samt 4. gynnande av någon borgenär till de övrigas förfång i vissa fall och fortsättande av rörelse under upptagande av ny kredit under vissa förutsättningar. Straffet är för vårdslöshet mot borgenärer fängelse eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, straffarbete i högst två år. För bokföringsbrott må i vissa fall dömas till böter, dock ej under 30 dagsböter. Vid sidan av de nämnda tre huvudgrupperna av konkursbrott innehåller SL 23 kap. även, i 5 §, en bestämmelse om straff för konkursgäldenär som rymmer för skuld.

Thyrén medhann icke före sin död att uppgöra utkast till nya bestämmelser beträffande detta slags brott. Och allenast i ringa utsträckning har kommittén på detta område kunnat hämta ledning från utländsk rätt. Kommitténs förslag avviker nämligen i denna del ganska mycket ej blott från gällande svensk rätt utan även från de flesta främmande länders, i det att gäldenärsbrotten enligt förslaget i jämförelsevis ringa omfattning utformats i anslutning till konkursinstitutet.

Vid övertvägande vilka åtgärder som böra kriminaliseras såsom gäldenärsbrott gives icke i samma utsträckning som beträffande trolöshetsbrotten ledning av rättsregler tillhörande andra delar av rättssystemet. Kriminaliseringen av gärningar tillhörande sistnämnda grupp innebär till stor del, att förpliktelser som framgå av privaträttsliga regler ställas under straffsanktion. Det kan icke komma i fråga att på enahanda sätt generellt bereda straffsanktion åt gäldenärens förpliktelser mot fordringsägare i allmänhet, ty att stadga straff för betalningsförsummelse såsom sådan är uteslutet. Kri-

mineraliseringen bör inskränkas till vissa gärningar, som rikta sig mot borgenärernas intressen genom att minska deras utsikter till betalning.

Såsom straffvärda framstå bland andra vissa gärningar, genom vilka gäldenären minskar sina tillgångar eller ökar sina skulder och genom sådan försämring av sin ekonomiska ställning förringar borgenärernas utsikter att erhålla betalning. I gällande rätt äro vissa dylika gärningar straffbelagda i SL 23:2 och 3. En förutsättning för ansvar är beträffande dessa gärningar, liksom beträffande övriga enligt 23 kap. SL straffbelagda, att gäldenären kommit i konkurs eller fått till stånd offentlig ackordsförhandling utan konkurs.

Det kan emellertid ifrågasättas, huruvida en sådan förutsättning bör gälla vid brott av detta slag. Vid tolkningen av nuvarande bestämmelser har förutsättningen givit anledning till tvivelsmål rörande rätta innebörden av bestämmelserna. I själva verket är det svårt att rationellt förklara, varför konkurs eller vad därmed jämställes skall vara förutsättning för ansvar, ty en åtgärd, varigenom en gäldenär försämrar sin förmögenhetsställning så att borgenärerna bliva lidande, synes vara lika straffvärd vare sig det kommer till konkurs eller ej. Att uppställa en sådan förutsättning medför vidare den nackdelen, att en gäldenär går fri från ansvar i sådana fall då borgenärerna, måhända just på grund av det otillbörliga förfarandet, ansett konkurs ändamålslös och därför avstått därifrån. Det synes önskvärt, att en gäldenär som grovt åsidosätter den hänsyn han bör visa sina borgenärer kan fällas till ansvar även om någon exekutiv förrättning ej kommer till stånd. Kommittén har därför funnit, att konkurs icke bör upptagas såsom förutsättning för ansvar vid de ifrågavarande brotten. I stället har kommittén utformat brottstyperna på ett sätt liknande det som använts beträffande huvudparten av de i förslagets 20—22 kap. upptagna.

Det för de viktigaste av dessa utmärkande är att de innebära skada. I allmänna motiveringen har utvecklats vad därmed bör förstås. En jämförelse med de brott som till sin typ stå gäldenärsbrotten närmast, nämligen förskingring och andra trolöshetsbrott, torde ådagalägga, att i detta hänseende består en viss skillnad mellan gäldenärsbrott å ena sidan samt trolöshetsbrotten å den andra. Såsom framhållits t. ex. beträffande förskingring, hemfaller den, som fått egendom i sin besittning med skyldighet att utgiva egendomen eller redovisa för denna, till ansvar för detta brott ej endast i det fall, att han underlåter att på bestämd tidpunkt fullgöra sin skyldighet att utgiva egendomen eller att redovisa. Han anses hava gjort sig skyldig till straffvärd gärning, innebärande skada för den berättigade, redan om han före denna tidpunkt framkallar risk för att han ej skall bliva i stånd att fullgöra nämnda skyldighet.

När det gäller en gäldenärs förpliktelse gentemot sådana borgenärer vilka ej äga redovisningsfordran eller annan särskilt kvalificerad rätt, torde man ej kunna vid straffansvar uppställa så stränga krav på den förpliktade. För att en gäldenär skall anses hava gjort sig skyldig till straffvärd kränkning av sina borgenärs intressen torde böra fordras, att det konstateras att

23 kap.

gäldenären icke kan betala gäld på förfallodagen. För ansvar bör därför krävas, att gäldenären vidtagit en åtgärd som orsakar att han kommit på obestånd. Med obestånd får i detta sammanhang förstås detsamma som i konkurslagen, nämligen att han blivit urståndsatt att betala förfallen gäld. Är han redan före den ifrågavarande gärningen på obestånd, bör fordras, att hans obestånd genom gärningen förvärrats. Det är ej uteslutet, att obestånd föreligger ehuru gäldenären hittills lyckats punktligt infria sina förbindelser. Kan det styrkas att gäldenären icke kommer att vara i stånd att infria sina förpliktelser på förfallodagen, får han nämligen det oaktat anses vara på obestånd. Med hänsyn till vad nu anförts har vid ifrågavarande grupp av gäldenärsbrott skaderekvisitet bestämts så, att gäldenären genom gärningen antingen försätter sig på obestånd eller ock, därest han redan är på obestånd, förvärrar detta.

Ehuru för straffbarhet vid de ifrågavarande brotten av skäl som nyss anförts icke kräves att någon exekutiv förrättning kommit till stånd, följer av förhållandenas natur, att obestånd jämförelsevis sällan kan tillförlitligen styrkas innan gäldenären blivit försatt i konkurs eller annan exekutiv förrättning misslyckats. En borgenär, som avstått från att sätta gäldenären i konkurs, kan i regel icke bevisa hans obestånd på annat sätt än genom försök till utmätning. Även andra omständigheter kunna emellertid åberopas för att styrka obeståndet. Särskilt komma i betraktande de konkursanledningar som, jämte misslyckad utmätning, upptagits i konkurslagen. Uppenbarligen böra vid prövning huruvida gäldenären är på obestånd samma krav ställas på bevisningen som vid prövning av brottsförutsättningar i allmänhet.

I det föregående har anförts, att det enligt kommitténs mening vid de ifrågavarande brotten bör fordras att gäldenären genom sin handling framkallat eller förvärrat obestånd. Det bör vidare uppställas krav på att obeståndet är till men för borgenärer som gäldenären hade då handlingen förövades. Med de ifrågavarande straffbestämmelserna avses nämligen att kriminalisera handlingar som synas straffvärda med hänsyn till gärningsmannens redan bestående förpliktelser, icke att straffa den som, huru orsakligt det än må vara, ikläder sig förpliktelser vilka han ej kan uppfylla. För straffvärda fall av det senare slaget kan ansvar inträda enligt andra bestämmelser, främst stadgandena om bedrägeri. Ansvar för gäldenärsbrott kan sålunda ej ifrågakomma för en person som, utan nämnvärda skulder, i spekulationssyfte på kredit köper en post aktier med fluktuerande värde, ehuru han saknar medel att betala aktierna ifall de sjunka. Den blotta omständigheten att köparen förmått kreditgivaren att inlåta sig på en alltför riskabel affär är ej tillräcklig för kriminalisering. Icke heller bör ansvar för gäldenärsbrott inträda, om en icke gäldbunden person, som står i begrepp att göra riskabla affärer, dessförinnan överlåter sina tillgångar till sin hustru eller sina barn för att därigenom undandraga sina blivande borgenärer egendomen. Ett sådant fall kan jämföras med att en sedan länge medellös person åtager sig förpliktelser och bör lika litet som detta

senare fall kriminaliseras i detta sammanhang. Att det för straffbarhet sålunda fordras att gärningsmannen redan då gärningen förövas häftat i skuld har kommittén uttryckt genom att beteckna gärningsmannen vid de ifrågavarande brotten såsom gäldenär.

Den som är skyldig att utgiva familjerättsligt underhållsbidrag kan icke anses gäldfri. I hittillsvarande praxis har dömts för oredlighet mot borgenärer, då en man, som varit skyldig att utge underhållsbidrag till barn eller fränskild hustru, genom försäljning av egendom till underpris satt sig ur stånd att gälda senare förfallande underhållsbidrag.¹ Det synes riktigt, att den som på familjerättslig grund har periodisk underhållsskyldighet sålunda kan ådraga sig ansvar om han avhänder sig egendom för att undslippa att fullgöra denna skyldighet. Däremot bör man bortse från gäld, som icke beröres av gäldenärens obestånd. Om en gäldenär, som endast har förmansberättigade borgenärer, genom ett äventyrligt företag åsamkar sig oprioriterad gäld till sådant belopp att han kommer på obestånd, inträder sålunda icke ansvar.

Med det sagda sammanhänger, att det för straffbarhet måste fordras att, där gäldenären ej redan förut är på obestånd, den ifrågavarande gärningen i och för sig och således icke endast i förening med ytterligare åtgärder av gäldenären framkallar obestånd. Liksom en person, som icke har några skulder och avhänder sig egendom medan han är gäldfri, ej bör straffas för avhändelsen även om han sedermera ikläder sig gäld så att han kommer på obestånd, bör nämligen även den som häftar i skuld kunna företaga en avhändelse, förutsatt att han behåller så mycket av sina tillgångar att han även efter denna åtgärd är solvent. Att han sedermera till äventyrs ikläder sig nya skulder och därigenom blir insolvent bör icke medföra att han ådrager sig ansvar för avhändelsen, även om det skulle vara tydligt att hans tillgångar skulle hava varit tillräckliga för att täcka all hans gäld, därest han underlåtit att företaga avhändelsen. Om, för att belysa tankegången med ett exempel, den som har 60 000 kronor i tillgångar och 10 000 kronor i skulder skänker bort 40 000 kronor men därefter ådrager sig en ytterligare gäld å 20 000 kronor med påföljd att han kommer på obestånd, får han icke anses hava ådragit sig ansvar genom gåvan, ehuru han alltjämt skulle varit solvent därest han behållit sin egendom. Detsamma bör gälla jämväl ifall exemplet ändras därhän, att han efter det han bortgivit beloppet å 40 000 kronor kommer på obestånd genom att de återstående tillgångarna sjunka i värde. En gärning, som när den företogs var ekonomiskt försvarlig, får nämligen icke sedermera anses straffbar, emedan de ekonomiska förhållandena ändrats. Hänsyn bör även tagas till gäldenärens förvärvsmöjligheter. Är en gäldenär, som avhänt sig egendom, alltjämt i stånd att med de återstående tillgångarna betala all redan förfallen gäld och har han därtill rimliga utsikter att kunna förtjäna tillräckligt för att betala övriga skulder som åvila honom, i den mån de förfalla, bör han rätteligen ej anses

¹ Se NJA 1925 s. 634 och 1939 s. 472. Angående familjerättsligt underhållsbidrags natur, se justitierådet Stenbecks anförande i rättsfallet NJA 1929 s. 204.

23 kap.

hava begått straffbar gärning, även om förvärvsutsikterna sedermera skulle slå fel och det därför efter någon tid visar sig att han är på obestånd. Den som är pliktig att utgiva periodiskt förfallande underhållsbidrag bör således utan att hemfalla under ansvar kunna bortgiva egendom, därest åtgärden med hänsyn till hans förvärvsmöjligheter är ekonomiskt försvarbar.

Enligt kommitténs förslag är brottet fullbordat, så snart gäldenären genom en såsom gäldenärsbrott angivnen gärning orsakar eller förvärrar obestånd. Att de borgenärer som funnos vid gärningens förövande måhända sedermera erhålla full betalning bör icke fritaga gäldenären från ansvar, lika litet som en förskingrare äger att till sitt fredande från ansvar åberopa att det lyckats honom att efter gärningens förövande ersätta det förskingrade. Det är vidare uppenbart, att en transaktion kan vara straffbar såsom gäldenärsbrott, även om den bringas att återgå med tillämpning av återvinningsreglerna.

Detta betraktelsesätt medför konsekvenser för frågan om målsäganderätt vid ifrågavarande gäldenärsbrott. I hittillsvarande praxis har borgenär, som fått full likvid, ansetts ej vara behörig att tala å konkursförbrytelse (NJA 1891 s. 410, jfr 1904 s. 479). Emedan fullbordat gäldenärsbrott enligt vad nyss nämnts föreligger i och med att gäldenären genom gärningens förövande kommit på obestånd eller förvärrat sitt obestånd, äro de borgenärer som då funnos att betrakta såsom målsägande, oavsett huruvida de erhålla betalning eller ej. Icke heller bör deras målsäganderätt anses gå förlorad genom att de till äventyrs överlåta sina fordringar. Enligt kommitténs uppfattning är det ej uteslutet, att även de som förvärva dessa fordringar kunna bliva att anse såsom målsägande. Den som sedan brottet fullbordats, måhända med kännedom om gäldenärens obestånd och orsaken därtill, givit gäldenären kredit, kan däremot icke med fog göra anspråk på att få uppträda som målsägande (NJA 1913 s. 172).

Med den ståndpunkt kommittén intager i nu berörda hänseenden är det naturligt, att någon motsvarighet till SL 23:6 icke upptagits i förslaget. Enligt nämnda lagrum skall den som gjort sig skyldig till ansvar för vårdslöshet mot borgenärer förklaras fri från allt ansvar härför, om han inför rätten styrker att han till fullo förnöjt sina fordringsägare. Denna bestämmelse, som således gäller endast en grupp bland brotten enligt SL 23 kap., är ägnad att ingiva principiella betänkligheter. Den innebär nämligen, att en åtalad brottsling kan genom släktingars eller vänners mellankomst friköpas från ansvar. I sin nuvarande utformning medför den även, att konkurs och åtal till och med medan de pågå kunna utnyttjas såsom påtryckningsmedel för att förmå närstående att träda emellan.

Vid sidan av skaderekvisitet skulle vid vissa gäldenärsbrott, om det beträffande andra förmögenhetsbrott i förslaget brukade schemat följas, uppställas ett vinningsrekvisit. I de andra kapitlen upptages nämligen en brotts-typ, enligt vilken gärningen innebär såväl skada som vinning så att gärning-en innefattar förmögenhetsöverföring. De ifrågavarande gäldenärsbrottens egenartade beskaffenhet medför emellertid, att vinningsrekvisitet ej kan uppställas vid dem. Hithörande gärningar innebära nämligen, att gäldenären

undandrager sina borgenärer egendom genom att försämra sin egen ekonomiska ställning. Även om en dylik åtgärd skulle vara på det sättet skenbar att gäldenären kan vänta sig fördelar därav, innebär åtgärden tydligen icke vinning av sådant slag att den skulle kunna betraktas såsom en förmögensöverföring.

Bland de ifrågavarande gäldenärsbrotten synes icke desto mindre böra göras skillnad mellan två huvudtyper.

Till den mera straffvärda torde böra hänföras gärningar av osedvanlig beskaffenhet, genom vilka egendom undandrages borgenärerna. Dit hör främst bortgivande av egendom av betydighet. Med gåva torde böra jämsställas annan åtgärd som till sin följd därmed lika är. De motiv som föranleda gäldenären att bortgiva egendomen kunna vara av skilda slag. I många fall är det önskan att tillgodose gåvotagaren hellre än borgenärerna. I andra kan gäldenären hava en beräkning, att gåvotagaren sedermera skall hålla honom egendomen tillhanda eller göra honom annan gentjänst. Det kan även förekomma, att gäldenärens motiv huvudsakligen är att skada borgenärerna. Att fall av sistnämnda slag rymmas inom brottsgruppen gör det naturligt att med bortgivande av egendom jämsställa vissa fall, i vilka gäldenären ej överför egendom till annan utan gör den oåtkomlig för borgenärerna genom att förstöra den. Vid de flesta andra förmögensbrott behandlas väl enbart skadegörande gärningar såsom en i jämförelse med vinningsbrotten mindre straffvärd brottsform. Vid de ifrågavarande gäldenärsbrotten synes emellertid, med hänsyn bland annat till det förhållande vari gärningsmannen står till dem mot vilka brottet riktas, från kriminalpolitisk synpunkt motiverat att, på liknande sätt som vid trolöshet mot huvudman, hänföra jämväl allenast skadegörande gärningar till den grövre brottstypen. Med stöd av det anförda har i förslaget till en grupp sammanförts de fall då gäldenär förstör eller genom gåva eller åtgärd som till sin följd därmed lika är avhänder sig egendom av betydighet och därigenom försätter sig på obestånd eller förvärrar sitt obestånd. I subjektivt hänseende fordras vid brottsgruppen uppsåt täckande alla objektiva rekvisit.

Såsom en andra huvudtyp har i förslaget straffbelagts, att gäldenär för ett slösaktigt levnadssätt, fortsätter rörelse under förbrukande av avsevärda medel utan motsvarande nytta för rörelsen, inlåter sig på äventyrligt företag eller lättsinnig ansvarsförbindelse eller vidtager annan sådan åtgärd och därigenom framkallar eller förvärrar obestånd. Det fordras, att själva gärningen sker uppsåtligen. Framkallandet eller förvärrandet av obestånd behöver däremot ej ske med uppsåt, utan det är tillräckligt att denna effekt orsakas av vårdslöshet.

Det är tydligt, att en handling som enligt det sagda straffbelägges såsom gäldenärsbrott tillika kan utgöra förskingring. Detta senare brott föreligger nämligen bland annat där någon som är skyldig att redovisa för anförtrödd egendom sätter sig ur stånd att fullgöra sin skyldighet. Om en redovisningsgäldenär, som icke hållit medel för redovisningen avskilda, försätter sig på obestånd genom någon handling som medför ansvar för gäldenärsbrott, bliva

23 kap.

därför både 22 och 23 kapitlen tillämpliga, såvida han har även andra fordringsägare än redovisningsborgenären.

För att bereda straffrättsligt skydd åt borgenärernas intressen är det icke tillräckligt att såsom nu utvecklats straffbelägga gärningar genom vilka gäldenär till men för sina borgenärer försämrar sin förmögenhetsställning. Liksom enligt gällande rätt bör ansvar i viss utsträckning drabba även den som handlar mot sina borgenärsintressen genom att utge sin förmögenhetsställning för sämre än den i verkligheten är. Ett sådant förfaringsätt kan vara ägnat att undanhålla borgenärerna egendom som rätteligen skolat användas till betalning av deras fordringar. Det är desto mera motiverat att i detta sammanhang kriminalisera oriktiga uppgifter av gäldenär, som det i rättstillämpningen mången gång kan vara svårt att skilja mellan ett verkligt bortgivande och ett blott undandöljande genom rättshandling för skens skull. Gäldenär, som inför hotande obestånd genom benefik rättshandling överlåter egendom till annan, har ofta ej ens för sig själv klargjort, huruvida åtgärden innebär en verklig överlåtelse eller endast en skentransaktion. Han har måhända blott i tankarna att draga egendomen undan borgenärerna; huruvida rättshandlingen skall vara en giltig sådan, så att han ej själv skall kunna annullera den, är en fråga som ej varit aktuell för honom. Kommittén har emellertid icke ansett att ansvar för oriktig uppgift bör utkrävas om ej gäldenären blivit försatt i sådan situation att han har särskild anledning att upplysa om sina förmögenhetsförhållanden. I förslaget har beträffande nu ifrågakommande gäldenärsbrott för att ansvar skall inträda fordrats att ett exekutivt förfarande inletts mot gäldenären.

Bestämmelser av denna typ finnas för närvarande i SL 23: 1 p. 1 och 2. I dessa lagrum stadgas ansvar för gärningar, genom vilka gäldenärens verkliga ekonomiska ställning icke försämrats men väl den ställning som enligt hans uppgift skall läggas till grund för konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs. I anslutning till dessa bestämmelser har i förslaget stadgats straff för gäldenär, som under konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs förtiger tillgång, uppgiver obefintlig skuld eller lämnar annan sådan oriktig uppgift utan att uppgiften rättas innan den beedigas eller eljest lägges till grund för förfarandet. De sålunda straffbelagda gärningarna rikta sig mot det kollektiva borgenärsintresset att vid general-exekution gäldenärens tillgångar ställas till förfogande för borgenärernas förnöjande. Gärningar, som rikta sig allenast mot enskilda borgenärer, lämnas i detta sammanhang straffria. Förslaget innehåller således icke någon straffbestämmelse för det fall att konkursgäldenär förtiger skuld. Att anordna särskilt straffskydd, utöver det skydd som följer av menedsstraff för falsk bouppteckningsed, för de enskilda borgenärernas rätt att delta i konkursen synes nämligen icke påkallat. Ej heller har det ansetts behöfligt att införa någon bestämmelse om ansvar för konkursgäldenär som uppgiver diktad tillgång.

De nu berörda straffbestämmelserna i förslaget förutsätta, liksom deras motsvarighet i gällande lag, att gäldenären handlar uppsåtligt. Erfarenheten

har emellertid givit vid handen, att det skulle vara önskvärt att äga möjlighet att bestraffa en gäldenär för enahanda gärningar även i vissa fall i vilka han icke kan överbevisas om uppsåtligt brott. Det bör nämligen fordras av en gäldenär som kommit i konkurs eller fått till stånd offentlig ackordsförhandling, att han nedlägger omsorg på att undersöka sin ställning. Med hänsyn härtill har, såsom en nyhet i förslaget, nyss angivna gärningar kriminaliserats även för det fall att de utföras av grov vårdslöshet.

Liksom det genom de nu berörda bestämmelserna anordnas visst straffskydd för borgenärsintresset vid generalexekution, torde straffskydd böra anordnas även till skydd för borgenär som fullföljer sin rätt genom special-exekution. I förslaget har därför med det fall, att i konkurs eller vid offentlig ackordsförhandling utan konkurs förtiges tillgång eller med orätt uppgives skuld, jämställts det fall, att gäldenär lämnar sådan oriktig uppgift i förteckning till utmätningssed. Därutöver torde, med tanke på andra fall av special-exekution än utmätning ävensom det stora antal utmätningar vid vilka edgång ej begäres, böra upptagas en motsvarighet till den bestämmelse gällande rätt innehåller i SL 22: 2 p. 3. I nämnda lagrum stadgas, att såsom bedrägeri skall anses om man, under falskt sken av köp, gåva eller annat avtal, avhänder sig egendom för att förekomma utmätning eller eljest hindra annan att göra sin rätt till egendomen gällande. En motsvarande straffbestämmelse i förslaget torde ej böra anknytas till bedrägeribrottet utan hellre upptagas bland gäldenärsbrotten. Det torde ock vara motiverat att giva straffbestämmelsen fastare utformning genom att begränsa den till fall, i vilka gäldenärens förfarande äger rum i samband med offentlig förrättning som avser att bereda borgenär betalning eller säkerhet, såsom utmätning, införsel och kvarstad. I likhet med vad fallet är enligt gällande rätt men i motsats till vad som ansetts böra gälla beträffande generalexekution torde straffansvar icke böra inträda, där ej gäldenären söker styrka sin oriktiga uppgift med falska medel. Denna begränsning synes böra följa däray, att någon skyldighet att uppgiva boet ej finnes stadgad för fall av utmätning, där ej borgenär påkallar edgång, samt att någon dylik skyldighet icke finnes föreskriven beträffande andra former av special-exekution. Brottet torde ej böra anses vara fullbordat, om icke gäldenärens förfarande medför att förrättningen blir resultatlös eller giver sämre resultat än den eljest skulle hava gjort. Med stöd av dessa överväganden har upptagits en bestämmelse om straff för gäldenär, som i samband med annan exekutiv förrättning än konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs åberopar oriktig handling eller skenavtal och därigenom hindrar att erforderlig egendom genom förrättningen tages i anspråk för att bereda borgenär betalning eller säkerhet.

Vid sidan av de nu behandlade gärningarna, vilka utmärkas av att gäldenären genom oriktiga uppgifter söker hindra att egendom genom exekutiv förrättning tages i anspråk för fordringsägares förnöjande, böra straffbeläggas vissa andra åtgärder, genom vilka gäldenär söker nå samma mål utan att minska sin förmögenhet. De åsyftade åtgärderna röra konkursförfaran-

23 kap.

det. På grund av svårigheten för konkursförvaltningen att sätta sig i besittning av egendom som finnes utrikes kan en gäldenär mången gång faktiskt draga egendom undan borgenärerna genom att föra den ur riket. En straffbestämmelse mot sådan åtgärd synes därför påkallad men måste av naturliga skäl begränsas, så att den icke lägger hinder i vägen för förflyttningar i legitimt syfte. En lämplig avvägning mellan olika hänsyn torde ske genom att straff stadgas för gäldenär som, då konkurs är förestående, bortför tillgång av betydelse ur riket med uppsåt att hålla den undan konkursen. Härmed torde böra jämföras det fall, att gäldenär som kommit i konkurs undandrager eller undanhåller konkursförvaltningen tillgång. En sådan bestämmelse erfordras, emedan den förut berörda bestämmelsen angående förtigande av tillgång syftar på egendom som tillhör konkursgäldenär då han skall uppgiva boet. Med hänsyn till det sagda hava bestämmelser av nu angivna innehåll upptagits i förslaget. I stor utsträckning äro förfaranden av ifrågavarande slag för närvarande straffbara enligt SL 23:1 p. 1 eller 2 p. 1.

En grupp av gärningar, som jämte de nu berörda mot exekutiv förrättning riktade brotten böra kriminaliseras såsom gäldenärsbrott, utgöres av bokföringsbrotten. I gällande lag finnas, såsom framgår av det förut anförda, bestämmelser om bokföringsbrott i SL 23:1 p. 3 och 3 p. 3. I förstnämnda lagrum behandlas förande av falska handelsböcker samt uppsåtlig förändring eller förstöring eller annan dylik åtgärd beträffande handelsböcker. Enligt sistnämnda lagrum åter bestraffas gäldenär, som visar uppenbar vårdslöshet mot sina borgenärer genom att icke ordentligen fullgöra sin bokföringskyldighet. En gemensam förutsättning är, att konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs kommer till stånd. Denna förutsättning har föranlett tvivelsmål, huruvida och i vad mån för ansvar erfordras att den oriktiga bokföringen har betydelse för konkursen eller ackordsförhandlingen. Sammanställningen av falsk bokföring med förtigande av tillgång m. m. i SL 23:1 har härvid, tillika med straffets stränghet, givit anledning att ifrågasätta, huruvida icke i nämnda lagrum åsyftas endast sådan oriktig bokföring som är ägnad att undanhålla borgenärerna egendom. I praxis har denna uppfattning icke vunnit anslutning, men väl har där på senare tid framträtt en tendens att begränsa ansvaret till sådana fall, i vilka den oriktiga bokföringen är ägnad att försvåra boets utredning eller på annat sätt bereda förfång för borgenärerna (NJA 1933 s. 724).

Enligt förslaget komma åtskilliga av de fall, som enligt gällande rätt äro straffbara såsom bokföringsbrott, att föranleda ansvar enligt bestämmelserna om oriktig uppgift under konkurs eller offentlig ackordsförhandling. I dessa bestämmelser har det fall att gäldenären grundar sin uppgift på vilseledande bokföring särskilt omnämnts såsom ett fall då brottet är att anse som grovt. Vid sidan av dessa bestämmelser erfordras emellertid ett stadgande, som direkt tjänar till straffrättslig sanktion åt reglerna i lagstiftningen om bokföringskyldighet. I förslaget har därför upptagits ett särskilt stadgande om bokföringsbrott. Enligt detta bestraffas gäldenär, som uppsåtligen eller av vårdslöshet åsidosätter honom åliggande bokföringskyldighet på sådant

sätt att ställningen och rörelsens gång ej kunna i huvudsak bedömas med ledning av bokföringen.

Det torde emellertid ej vara lämpligt att låta ansvar inträda i vilket fall som helst då bokföringsskyldighet uppsåtligen eller av vårdslöshet åsidosatts på sätt nyss nämnts. Under förarbetena till bokföringslagen avvisades tanken att utsträcka ansvaret för bokföringsbrott till andra fall än sådana, där den bokföringsskyldige kommit i konkurs eller fått till stånd offentlig ackordsförhandling utan konkurs, och såsom skäl för denna ståndpunkt åberopades handelsbokföringens privata karaktär och vådan för den bokföringsskyldige, att affärshemligheter blottas (NJA II 1929 s. 163 f.). Icke heller enligt kommitténs mening bör en bokföringsskyldig behöva underkasta sig prövning, huruvida han fullgjort sin bokföringsskyldighet, i andra fall än då det finnes grundad anledning att antaga att han ej kan fullgöra sina förpliktelser och redan till följd därav en granskning av böckerna skall äga rum. Med hänsyn härtill har införts en särskild bestämmelse, att bokföringsbrott ej må åtalas, där ej gäldenären kommit i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar. En sådan bestämmelse torde icke giva upphov till tvivelsmål av det slag som framträtt vid tolkningen av nuvarande regler, eftersom det klart framgår att för ansvar ej förutsättes att den oriktiga bokföringen varit ägnad att öva inverkan på frågor som angå konkurs eller vad därmed jämställes.

Med stöd av de överväganden för vilka i det föregående redogjorts har kommittén utformat kapitlet om gäldenärsbrott på följande sätt. I 1 § har under beteckningen oredlighet mot borgenärer upptagits dels, i första stycket, bestämmelserna angående bortgivande och förstörande och dels, i andra stycket, bestämmelserna om uppsåtligt oriktiga uppgifter vid exekutiv förrättning. I ett tredje stycke hava med samma brottsbeteckning upptagits straffbestämmelserna för gäldenär som, då konkurs är förestående, bortför tillgång av betydelse ur riket med uppsåt att hålla den undan konkursen ävensom för gäldenär som under konkurs undandraget eller undanhåller konkursförvaltningen tillgång. Straffet har i denna paragraf bestämts till straffarbete i högst två år eller fängelse. För grova fall av oredlighet mot borgenärer har i 2 § angivits en särskild straffskala med maximum av sex års straffarbete liksom för grov stöld, grovt bedrägeri och grov förskingring. I 3 § åter har med beteckningen vårdslöshet mot borgenärer upptagits i ett första stycke ansvarsbestämmelserna avseende slösaktigt levnadssätt, fortsättande av förlustbringande rörelse m. m. och i ett andra stycke bestämmelserna om ansvar för den som av grov vårdslöshet lämnar oriktiga uppgifter under konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs eller i förteckning till utmätningssed.

En motsvarighet till stadgandet om gynnande av borgenär i SL 23:3 p. 4 har upptagits i 4 §. Det straffbelagda området har därvid utvidgats. Konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs skall sålunda ej längre vara ovillkorlig förutsättning för ansvar. Vidare skall även betalning av förfallen fordran kunna ådraga ansvar. Och slutligen har ansvaret utvidgats till att

23 kap.

omfatta jämväl hemliga manipulationer i samband med ackordsunderhandlingar.

I 5 § hava upptagits de bestämmelser om bokföringsbrott vilka förut berörts.

Genom de nu behandlade straffbestämmelserna kommer det föreslagna kapitlet om gäldenärsbrott att innehålla motsvarighet till alla de i SL 23 kap. kriminaliserade gärningarna utom de i 23:3 p. 2 och 23:5 upptagna.

I SL 23:3 p. 2 stadgas straff för gäldenär, som under en på visst sätt bestämd tid före konkurs indragit penningar, borgat varor eller sålt egendom och ej kan nöjaktigt redovisa därför. Det har icke synts erforderligt att vid revideringen av brottsbeskrivningarna bibehålla en dylik bestämmelse, vars grund synes vara att gäldenärens oförmåga att redovisa presumeras bero på straffvärt förfarande av honom.

Stadgandet i SL 23:5 om straff för konkursgäldenär som rymmer för skuld har, av skäl som anförts i allmänna motiveringen (s. 65), likaledes ansetts kunna lämnas utan motsvarighet i förslaget.

Försök till gäldenärsbrott har ansetts i regel böra lämnas straffritt. I fråga om de i 1 § tredje stycket behandlade brott, som bestå i att bortföra tillgång ur riket eller att undandraga eller undanhålla tillgång i konkurs, har det emellertid synts motiverat att införa försöksstraff. Bestämmelse härom har upptagits i 6 §.

Vid samtliga gäldenärsbrott har i brottsbeskrivningen gärningsmannen betecknats såsom gäldenär. I viss utsträckning bör emellertid gäldenärsbrott anses föreligga, ehuru någon gäldenär icke medverkat till gärningen. I 7 § hava vissa bestämmelser upptagits för att klarlägga bland annat denna fråga. Dessa bestämmelser ersätta de stadganden angående ansvar för styrelseledamot i bolag eller förening, som nu finnas i SL 23:4.

Av skäl som framlagts i allmänna motiveringen (s. 38) har någon motsvarighet till bestämmelsen i SL 23:7, enligt vilken brott som omförmäles i SL 23:3 skall vara angivelsebrott, icke upptagits i förslaget.

1 §.

Såsom vid kapitelrubriken anförts, har i förevarande paragraf straffbelagts en grupp av gärningar, vilka betecknats såsom oredlighet mot borge-närer.

I första stycket har kriminaliserats, att någon förstör eller genom gåva eller åtgärd som till sin följd därmed lika är avhänder sig egendom av betydelse. Det är tydligt, att förstörande kan äga rum genom underlåtenhet att tillvarataga egendom, t. ex. underlåtenhet att skörda. Under bestämmelsen faller även åtgärd som ekonomiskt är att jämställa med förstörelse, såsom t. ex. att någon säljer en värdefull maskin som skrot. Med gåva jämställs åtgärd som till sin följd därmed lika är, ett uttryck som hämtats från SL 23:2 p. 2. Under lagrummet faller sålunda även annan rättshandling än gåva, såvida den ekonomiskt är att jämställa med en sådan. Exempel härpå erbjuder försäljning till underpris i benefikt syfte. Bestämmelsen avser även

det fall att gäldenären ikläder sig förbindelse utan vederlag eller mot otillräckligt vederlag. Låt vara att en sådan förbindelse enligt 1 § andra stycket lagen den 27 mars 1936 angående vissa utfästelser om gåva är ogill mot borgenärerna, mot gäldenären är den dock giltig och kan göras gällande mot honom såsom varje annan förbindelse. Under bestämmelsen rymmas vidare vissa fall, i vilka gäldenär vid delning av samfällighet avstår från något som tillkommer honom. Att vid ett familjebolags likvidation avstå från sin rätt kan sålunda vara att betrakta såsom en gåvoliknande åtgärd. Det samma gäller då make vid bodelning av sin egendom avstår mera än giftorättsreglerna föranleda. I GB 13:14 stadgas visserligen, att om make vid bodelning eftergivit vad honom tillkommer och gäld, som uppstått före bodelningen, ej kan betalas av honom, andra maken skall svara för vad som brister intill värdet av vad han bekommit för mycket, såvida han ej kan visa att hans make efter bodelningen hade kvar egendom som uppenbarligen motsvarade honom då åvilande gäld. Det är emellertid icke för borgenärerna likgiltigt att gäldenären vid bodelning låter sin make övertaga för mycket av sin egendom, ehuru skulderna, om så erfordras, alltjämt häfta vid egendomen. Faktiskt innebär ett sådant bortskiftande av egendom en icke obetydlig risk för att egendomen undandrages borgenärerna. Bland riskmomenten må särskilt framhållas, att andra maken måhända är starkt gäldbunden eller att han i sin ordning avhänder sig egendomen, i vilket fall den ej längre häftar för skulderna.

För att en transaktion skall kunna betraktas såsom likställd med gåva i förevarande hänseende måste fordras, att den innefattar en minskning av gäldenärens förmögenhet. Det är icke tillräckligt, att egendom göres svårare åtkomlig för borgenärerna. Tydligt är sålunda, att paragrafen icke kan vara tillämplig t. ex. i det fall att en gäldenär köper en livränta, därest denna är utmättningsbar, eller att en gäldbunden lantbrukare säljer sin gård till sin son mot skäligt vederlag i undantagsförmåner som äro utmättningsbara. Straff bör emellertid icke heller inträda där gäldenären använder sina tillgångar till att skaffa sig utmättningsfri egendom, t. ex. en icke utmättningsbar livränta. Om ett sådant förfaringsätt anses ej böra tolereras, ligger det närmare till hands att ändra reglerna om utmättningsfrihet än att kriminalisera förfarandet. En gäldenär kan skaffa sig utmättningsfri tillgång även på det sättet att han tager livförsäkring. Under vissa förutsättningar, som angivas i 116 § lagen om försäkringsavtal, är nämligen rätten enligt sådant avtal utmättningsfri; enligt 117 § samma lag äga det oaktat borgenärerna i vissa fall återkräva en del av det erlagda premiebeloppet. Genom dessa regler får lagstiftningen anses hava skilt mellan gäldenärens och borgenärernas intressen, varför det icke är motiverat att stadga ansvar för gäldenär som skaffar sig livförsäkring borgenärerna till förfång. Annorlunda ter sig emellertid åtgärden, om gäldenären insatt förmånstagare och gentemot honom förbundet sig att låta förordnandet stå vid makt. En sådan rättshandling måste behandlas såsom gåva, ty genom att oåterkalleligt insätta annan som förmånstagare frånhänder sig gäldenären ett honom tillhörigt värde.

23: 1

Ansvarret har begränsats till de fall, då gärningen avser egendom av betydelse. Detta uttryck bör tolkas under hänsynstagande till boets ställning och gäldenärens förhållanden.

Gärningen skall hava till följd, att gäldenären kommer på obestånd eller att han, om han redan är på obestånd, får detta förvärrat. Innebörden härav har belysts vid kapitelrubriken.

I subjektivt avseende kräves uppsåt, omfattande alla objektiva rekvisit. Eventuellt uppsåt är tillfyllest. Om, för att taga ett exempel, en frånskild man med underhållsskyldighet gentemot sin förra hustru överlåter tillgångar till en annan kvinna, med vilken han ämnar ingå nytt äktenskap, i så stor omfattning att han därigenom blir oförmögen att betala underhållsbidraget, kan han bli att fälla till ansvar enligt förevarande lagrum, även om han skulle hysa förhoppningar om att kunna förtjäna tillräckligt för att trots överlåtelsen kunna betala underhållsbidraget. Inser han risken av att överlåtelsen skall sätta honom ur stånd att göra detta och äro förhållandena sådana att det måste antagas att han skulle verkställt överlåtelsen även om han varit säker på att den skulle göra honom insolvent, handlar han nämligen med eventuellt uppsåt att försätta sig på obestånd genom åtgärden. Sådant uppsåt föreligger i regel, eftersom motivet för avhändelsen oftast torde vara att säkerställa den nya hustrun för den händelse gäldenären icke skulle lyckas förtjäna tillräckligt för att bestrida underhållsbidraget åt sin förutvarande hustru. Det är dock att märka att ansvar, såsom vid kapitelrubriken framhållits, icke kan inträda, där avhändelsen med hänsyn till gäldenärens förvärvsmöjligheter är ekonomiskt försvarbar.

I andra stycket hava upptagits bestämmelser avseende uppsåtligt oriktiga uppgifter i samband med exekutiv förrättning.

Gärningen anges i första punkten av stycket vara den, att gäldenär vid konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs eller i förteckning till utmätningssed förtiger tillgång, uppgiver obefintlig skuld eller lämnar annan sådan oriktig uppgift. Brottbeskrivningen omfattar även det fall att gäldenären med skenavtal eller eljest med oriktig handling söker styrka sådan vilseledande uppgift, likaså att gäldenären uppgiver en fordran till för lågt belopp eller en skuld till för högt. Det är vidare tydligt, ehuru det icke såsom i gällande lag uttryckligen stadgas, att bestämmelsen drabbar gäldenär som med orätt vidgår skuld vari någon påstår honom häfta. Till de straffbelagda gärningarna hör vidare uppdiktande av omständighet som grundar panträtt eller förmånsrätt. Eftersom förteckning till utmätningssed blott skall innehålla uppgift om gäldenärens tillgångar, kan emellertid oriktighet i sådan förteckning endast hava avseende på tillgångarna. Det fordras för straffbarhet icke att den oriktiga uppgiften övat inflytande på konkursens, ackordsförhandlingens eller utmätningens resultat.

Uttryckligen stadgas, att gäldenären skall gå fri från ansvar om den oriktiga uppgiften, på föranledande av honom själv eller annan, rättas innan den blivit beedigad. Detta stadgande har införts för att gäldenären ej må av straffhotet avhållas från att rätta oriktig uppgift eller medgiva oriktighet

som annan påpekar. Med tanke på det fall att edgång ej kommer till stånd, t. ex. emedan gäldenären undandrager sig att beediga bouppteckningen, har med beedigande jämställts att uppgiften eljest lagts till grund för förfarande.

I andra punkten av andra stycket har ansvar stadgats för gäldenär, som i samband med annan exekutiv förrättning än konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs åberopar oriktig handling eller skenavtal och därigenom hindrar att erforderlig egendom genom förrättningen tages i anspråk för att bereda borgenär betalning eller säkerhet. Stadgandet gäller varje offentlig förrättning som avser att tillföra borgenär betalning eller säkerhet, alltså förrättningar sådana som utmätning, införsel, exekutiv försäljning, kvarstad och skingsringsförbud, däremot ej förrättning som avser t. ex. att återställa viss sak till ägaren, ej heller vräkning. Gärningen behöver ej nödvändigtvis företagas vid förrättningen; även åberopande av oriktig handling i besvär över förrättningen faller sålunda under straffbudet. För att brottet skall vara fullbordat kräves, att förrättningen helt eller delvis misslyckas.

I tredje stycket hava upptagits bestämmelser om ansvar under vissa förutsättningar för gäldenär som bortför egendom ur riket med uppsåt att hålla den undan konkurs eller som, om han kommit i konkurs, undandrager eller undanhåller konkursförvaltningen egendom.

För att bortförande av egendom till utlandet skall vara straffbart kräves, att gäldenärens ekonomiska läge är så dåligt att konkurs är förestående. I regel torde denna förutsättning icke kunna styrkas, om ej konkurs verkligen inträffar inom kort tid efter gärningen. Undantagsvis torde förutsättningen emellertid få anses uppfylld även då gäldenären lyckas avvärja eller uppskjuta konkursen, nämligen om det är en helt oväntad händelse, t. ex. ett opåräknat arv, som befriar honom ur hans trångmål. Liksom enligt första stycket skall gärningen avse tillgång av betydelse. I subjektivt hänseende fordras uppsåt, omfattande alla objektiva rekvisit, samt därutöver uppsåt att hålla egendom undan konkurs. Eventuellt uppsåt är tillräckligt.

Bestämmelsen om ansvar för gäldenär som undandrager eller undanhåller konkursförvaltningen egendom är tillämplig både i fråga om egendom som frångagits gäldenären och beträffande egendom som gäldenären tillåtits att själv alltjämt hava om händer. Den är även tillämplig i sådana fall, där gäldenären underlåter att till konkursförvaltningen redovisa medel som han uppbär och som skola tillföras konkursboet, t. ex. lön, arv eller lotterivinst.

Straffet enligt 1 § har, liksom straffet för stöld och bedrägeri i medelsvåra fall, bestämts till straffarbete i högst två år eller fängelse. För grova fall av oredlighet mot borgenärer har en särskild straffskala stadgats i 2 §.

2 §.

För det fall att brott som i 1 § sägs är grovt har i denna paragraf stadgats en särskild straffskala med en övre gräns av sex års straffarbete. Samma

23: 2

straffmaximum gäller enligt förslaget för grovt stöld, grovt bedrägeri och grovt förskingring samt enligt de nuvarande bestämmelserna i SL 23: 1.

Bland omständigheter av beskaffenhet att föranleda att oredlighet mot borgenärer skall anses som grovt har kommittén främst nämnt, att gäldenären beedigat oriktig uppgift. Det i 1 § andra stycket omförmälda brottet att en gäldenär vid konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs eller i förteckning till utmätningssed lämnar oriktig uppgift blir i regel fullbordat i och med att gäldenären beedigar uppgiften och alltså begår mened. Då meneden är ett regelmässigt brukat medel för gäldenärsbrottets begående, har det synts kommittén mindre lämpligt att, såsom i nuvarande rättstillämpning sker, utmäta straff med tillämpning av såväl SL 23 kap. som SL 13 kap. Enligt kommitténs mening bör i stället ansvar ådömas allenast för oredlighet mot borgenärer men detta brott bedömas som grovt med hänsyn till att gäldenären begått mened. Därvid bör dock SL 13: 1 citeras, ty straffet skall sättas högre än minsta straffet för mened, vilket är straffarbete ett år eller vid synnerligen mildrande omständigheter straffarbete sex månader. Återkallar gäldenären, på sätt i SL 13: 3 sägs, meneden innan skada skett, torde gäldenärsbrottet i regel icke böra bedömas strängare än efter 23: 1 i förslaget.

Såsom exempel på grovt oredlighet mot borgenärer nämnes vidare att gäldenären begagnat falsk handling eller vilseledande bokföring. Därav följer, att den som begår brott enligt förevarande paragraf genom att förfälska sina handelsböcker eller föra dem på vilseledande sätt skall fällas till ansvar enligt denna paragraf allena och ej tillika enligt SL 12 kap. Detta överensstämmer med den tankegång som ligger till grund för bestämmelserna om liknande fall i 21: 3 och 22: 3 av kommitténs förslag ävensom med vad nyss anförts om förhållandet mellan mened och gäldenärsbrott. Däremot skiljer sig stadgandet från den nu gällande bestämmelsen i SL 23: 1 p. 3, vari falsk bokföring uppställs såsom ett självständigt fall av bedrägeri mot borgenärer. För att felaktigheter beträffande bokföringen skola kunna föranleda ansvar enligt förevarande paragraf i kommitténs förslag fordras nämligen, att någon av brottsbeskrivningarna i 1 § är tillämplig. Straff enligt 2 § kan således inträda för den som i sin bokföring undandöljer tillgång och, när han sedan råkar i konkurs, ej uppger densamma. Beträffande fall som ej äro hänförliga under någon av brottsbeskrivningarna i 1 § — gäldenären har t. ex. fört sina böcker så att de visa bättre ställning än den verkliga — hänvisar kommittén till 23: 5 i sitt förslag.

Grovt oredlighet mot borgenärer bör slutligen anses föreligga, om brottet är av betydande omfattning. Kommittén tänker framför allt på fall i vilka det sammanlagda skuldbeloppet i konkursen är stort samt därjämte det brottsliga förfarandets inverkan på utdelningen betydande. Av en gäldenär som, med utnyttjande av sina kreditmöjligheter, rör sig med stora tillgångar och stora skulder måste man kräva ett större ansvar än av en gäldenär i små förhållanden. Varje brott av en gäldenär i stora förhållanden kan dock icke betecknas som grovt; rör brottet ett belopp som är ringa i förhållande till boets omfattning och gäldenärens ställning, blir förevarande paragraf icke tillämplig.

3 §.

I denna paragraf behandlas, under beteckningen vårdslöshet mot borgenärer, en grupp av brott som i förhållande till de i 1 § upptagna innefatta ett mindre grovt åsidosättande av borgenärernas intressen. I 1 § förutsättes att gäldenären uppsåtligen skadar sina borgenärer. 3 § omfattar dels åtgärder genom vilka gäldenären icke uppsåtligen utan endast av vårdslöshet åsidosätter sina borgenärers intressen, dels även vissa uppsåtliga gärningar. Skillnaden emellan de båda paragraferna hänför sig nämligen icke endast till uppsåtet, utan gärningsbeskrivningarna äro i flera hänseenden olika.

Första stycket motsvarar såtillvida första stycket i 1 §, att fråga i båda fallen är om verkliga förmögenhetsminskningar, genom vilka gäldenären försätter sig på obestånd eller förvärrar sitt obestånd. De avsedda åtgärderna beskrivas emellertid olika. 1 § avser förstörande, gåva och åtgärd som till sin följd därmed lika är. I 3 § talas om att gäldenären för ett slösaktigt levnadssätt eller fortsätter rörelse under förbrukande av avsevärda medel utan motsvarande nytta för rörelsen eller inlåter sig på äventyrligt företag eller lättsinnig ansvarsförbindelse eller vidtager annan sådan åtgärd.

I motsats till 1 § omfattar 3 § främst gärningar av beskaffenhet att fortgå under längre eller kortare tid. Till denna grupp av gärningar hör slösaktigt levnadssätt, d. v. s. att gäldenären för personliga behov förbrukar avsevärt större belopp än med hänsyn till hans yrke och ställning samt övriga omständigheter är tillbörligt. Även om gäldenären icke lever högre än andra, kan han straffas, då han fortsätter rörelse under förbrukande av avsevärda medel utan motsvarande nytta för rörelsen. Detta stadgande svarar mot bestämmelsen i SL 23:3 p. 4 om ansvar för gäldenär som, sedan han kommit på sådant obestånd att han bort inse det han ej kunde göra rätt för sig, i uppenbar avsikt att fördröja utbrott av konkurs fortsätter sin rörelse och därunder upplånar penningar eller varor. Stadgandet åsyftar i första hand sådana fall, då en gäldenär fortsätter en förlustbringande rörelse under utnyttjande av den möjlighet att erhålla fortsatt kredit som han har därför att han driver en rörelse. Förfarandet liknar i viss mån bedrägeri, eftersom borgenärerna lämna kredit i förlitande på rörelsen som kreditbas men denna i själva verket bjuder föga säkerhet. I ytterlighetsfall, t. ex. om gäldenären vanemässigt köper varor på kredit till högre pris än det för vilket han sedan säljer dem, kan också bedrägeriansvar ifrågakomma, men i det stora flertalet av dylika fall saknar gäldenären säkerligen bedrägeriuppsåt. På grund därav har han hittills varit straffbar endast om hans avsikt varit att fördröja utbrott av konkurs. Denna förutläggning torde emellertid vara för snäv. I stället fordras därför enligt förslaget, att gäldenären genom att fortsätta rörelsen under otillbörlig medelsförbrukning framkallar eller förvärrar obestånd. Det krav på samband mellan rörelsens fortsättande och obeståndet som ligger häri innebär, att kredit skall hava upptagits med rörelsen som kreditbas samt att kredit-

givarnas säkerhet avsevärt försämras genom rörelsens fortsättande. Kommittén har vidare ansett sig böra utvidga det straffbara området genom att borttaga fordran att gäldenären skall fortsätta sin rörelse under upptagande av ny kredit. Straff synes nämligen böra drabba exempelvis även den som skaffat sig ett varulager på kredit och därefter, utan att stifta ny gäld, håller affären gående så länge tillgångarna förslå under uttagande av alltför stora belopp ur rörelsen. Framför allt av affärsmän och fabrikanter som fått kredit av sina leverantörer kan man fordra, att de icke driva sin rörelse på sådant sätt att den blir förlustbringande för leverantörerna. Så är tydligen händelsen både då rörelsen i och för sig icke är ekonomiskt bärkraftig och då gäldenären för främmande ändamål uttager större belopp än rörelsen förmår bära. För eget behov får gäldenären icke uttaga mer än rörelsens ekonomi tillåter, även om beloppen ej skulle överstiga en i betraktande av hans arbete skälig avlöning. Inser han att rörelsen icke kan avlöna hans arbete med så stora belopp som dem han uttager, måste det fordras av honom att han upphör antingen med dessa uttag eller med rörelsen. Bestämmelsen kan också tillämpas på den som driver rörelse i aktiebolagsform och själv uppbär lön såsom verkställande direktör. Mera sällan kan bestämmelsen bli tillämplig på hantverkare eller jordbrukare i små förhållanden eller på advokater, läkare eller dylika yrkesutövare, ty dessa anlita vanligen icke verklig förlagskredit i sådan utsträckning att de kunna anses pliktiga använda tillgängliga medel i första hand till rörelsens nytta. Av sådana yrkesutövare fordras blott, att de ej skada borgenärernas intressen genom att föra ett slösaktigt levnadssätt. Det förtjänar erinras, att bestämmelsen blir att tillämpa även där gäldenär gör utgifter som komma hans rörelse tillgodo men äro för stora för att rörelsen skall kunna bära sig. Emedan fordran att utgifterna ej skola lända rörelsen till motsvarande nytta, enligt vad i det följande utföres, skall vara täckt av uppsåt, inträder emellertid icke ansvar där gäldenären gör utgifter som väl objektivt sett äro oförsvarliga men som han själv tror åtminstone på lång sikt vara fördelaktiga. Han ikläder sig exempelvis alltför stora utgifter för lokalhyra, reklam eller representation men tror själv, att dessa utgifter äro motiverade med hänsyn till rörelsens framtida utveckling.

I första stycket har vidare såsom straffbart upptagits, att gäldenär inlåter sig på äventyrligt företag eller lättsinnig ansvarförbindelse. Såsom framgår av brottsbeskrivningen, erfordras för ansvar, att gärningsmannen redan före gärningens förövande häftar i skuld. Bestämmelsen avser nämligen fall, där någon vidtager åtgärd från vilken han bort avhålla sig av hänsyn till de borgenärer han redan har. Där emot är ej meningen med bestämmelsen att straffa någon för det han ådrager sig skulder som han ej kan betala. Enligt vad vid kapitelrubriken framhållits, inträder sålunda ej ansvar enligt detta lagrum i det fall, att en person som saknar nämnvärda skulder inlåter sig på ett äventyrligt företag, vilket medför att han ådrager sig en i förhållande till hans tillgångar övermäktig skuldbörda. Givet är vidare, att bestämmelsen icke heller avser att

straffa en gäldenär för vilken som helst riskfylld transaktion. Det är uppenbart, att risken måste vara höggradig. Det är också tydligt, att storleken av den risk en gäldenär får taga är beroende av hans ekonomiska ställning i det hela. Det får ytterst ankomma på en prövning i det särskilda fallet, huruvida en gäldenär med viss åtgärd överskridit gränsen till det straffbara området, därvid med ledning av gängse åskådningssätt är att taga hänsyn till hans tillgångar, hans tidigare skulder och de nya skulder som han ådrager sig genom transaktionen. Såsom exempel på äventyrligt företag må nämnas ett fall ur rättspraxis, vars rätta bedömande enligt gällande lag var föremål för delade meningar: en person, som i det närmaste saknade egna medel, köpte samtliga aktier i ett försäkringsbolag och lånade, för att kunna erlægga köpeskillingen, så gott som alla bolagets disponibla tillgångar med påföljd att bolaget kom i konkurs (NJA 1923 s. 500).

Under första stycket i 3 § falla ej blott de nu angivna, närmare beskrivna förfarandena utan även varje »annan sådan åtgärd». Härmed avses åtgärder som medföra verklig minskning av gäldenärens förmögenhet. De i 1 § första stycket angivna åtgärderna, att förstöra eller bortgiva egendom eller göra något som till sin följd därmed lika är, kunna alltså falla under gärningsbeskrivningen jämväl i 3 § första stycket. Sådana åtgärder skola bestraffas enligt 1 §, därest gäldenären uppsåtligen försätter sig på obestånd eller förvärrar sitt obestånd, men enligt 3 §, om det är av vårdslöshet som gäldenären framkallar eller förvärrar obestånd. Att icke uppsåt men väl vårdslöshet i detta hänseende kan läggas gäldenären till last torde emellertid vara mera sällsynt vid bortgivande eller förstörande än vid de i 3 § som exempel nämnda fallen.

På den subjektiva sidan kräves, att gäldenären uppsåtligen eller av vårdslöshet framkallar eller förvärrar obestånd. Själva de brottsliga handlingarna skola förövas uppsåtligen. Däri ligger krav på ett visst mått av insikt rörande gärningens ekonomiska innebörd. I det fall att gäldenär fortsätter sin rörelse under förbrukande av avsevärda medel utan motsvarande nytta för rörelsen fordras sålunda, att gäldenären har klart för sig att rörelsen blir förlustbringande eller att han åtminstone misstänker detta och måste antagas hava velat fortsätta rörelsen, även om han vetat att den skulle gå med förlust. Enahanda mått av insikt fordras i de andra straffbelagda fallen, alltså t. ex. angående företags äventyrlighet. Det är alltså endast i förhållande till obeståndet som oaktsamhet är tillfyllest.

I andra stycket har upptagits en motsvarighet till bestämmelsen i 1 § andra stycket första punkten. Här åsyftas emellertid ej såsom i sistnämnda lagrum uppsåtlig gärning utan sådan som sker av grov vårdslöshet. Vid kapit rubriken har anförts, att det ansetts påkallat att införa straffansvar för gäldenär som under konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs eller vid uppgörande av förteckning till utmätningssed av grov försumlighet underlåter att skaffa sig kännedom om sina tillgångar och skulder.

4 §.

I SL 23: 3 p. 4 stadgas straff för gäldenär som, sedan han kommit på sådant obestånd att han bort inse att han ej kan göra rätt för sig, gynnar någon borgenär till de övrigas förfång med betalning, pant eller annan säkerhet för fordran, som ej varit förfallen eller varför viss förfallotid ej varit utsatt och krav ej heller hos gäldenären skett. För ansvar förutsättes, att gäldenären sedermera kommer i konkurs eller att offentlig ackordsförhandling kommer till stånd.

Det synes kommittén vara väl motiverat, att det sålunda för vissa fall stadgas ansvar för gäldenär som betalar borgenärs fordran eller lämnar säkerhet för densamma, ehuru hans ställning är sådan att han bort avträda sin egendom till konkurs eller på annat sätt sörja för att även andra fordringsägare erhålla del av tillgångarna. En bestämmelse härom torde göra nytta ej blott för att motverka benägenhet hos en gäldenär att förfara illojalt utan även för att giva gäldenären stöd mot otillbörliga påtryckningar från borgenärerna. Den omfattning, i vilken hithörande åtgärder skola ådraga gäldenären ansvar, bör enligt kommitténs mening något utvidgas, vilket torde kunna ske utan att alltför stora krav ställas på gäldenärens förmåga och vilja att behandla sina borgenärer rättvist.

Det torde sålunda icke vara erforderligt att såsom enligt gällande rätt begränsa ansvaret till de fall, där gäldenär betalar eller ställer säkerhet för fordran som han ej varit skyldig att omedelbart betala. Även genom sådan åtgärd beträffande förfallen fordran kan gäldenär göra sig skyldig till straffvärd illojalitet, i det att övriga borgenärers utsikter till betalning därigenom minskas. Att göra skillnad i förevarande avseende mellan förfallen och icke förfallen gäld är för övrigt även av den orsaken mindre välgrundat, att det numera mycket ofta beträffande mera betydande fordringar träffas sådana anordningar att fordran förfaller när gäldenären råkar i ekonomiskt trångmål. I förslaget har den straffbara gärningen för den skull angivits så, att gäldenär betalar eller ställer säkerhet för borgenärs fordran och därigenom avsevärt förringar övriga borgenärers rätt.

Den i gällande rätt beträffande detta liksom övriga brott i 23 kap. upptagna förutsättningen, att konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs senare kommer till stånd, har icke heller ansetts behöflig. För begränsning av de straffbara fallen har det ansetts tillräckligt att förutsätta, att gärningen sker antingen då konkurs är förestående, vilket är första punktens fall, eller, därest gäldenären är bokföringsskyldig, då han enligt god köpmanssed uppenbarligen bort inställa sina betalningar, ett fall som behandlas i andra punkten. Rörande innebörden av uttrycket att konkurs är förestående hänvisas till vad ovan anförts beträffande samma uttryck i 1 § tredje stycket.

I subjektivt hänseende fordras uppsåt, omfattande alla objektiva rekvisit. Gäldenären skall alltså i första punktens fall inse, att konkurs är förestående samt att betalningen eller ställandet av säkerhet avsevärt förringar övriga borgenärers rätt eller också, om han ej förstår allt detta, inse möjligheten

därav och tillika hava sådan inställning därtill, att det måste antagas att han skulle hava företagit gärningen, även om han förstått det. Även i andra punkters fall är eventuellt uppsåt tillräckligt.

Vid sidan av de nu behandlade stadgandena har i andra stycket upptagits en särskild straffbestämmelse för gäldenär, som förfar ohederligt i samband med ackord eller ackordsförhandling. Någon direkt motsvarighet härtill finnes icke i gällande lag, men dylikt förfarande kan dock i viss utsträckning bestraffas såsom bedrägeri. Reglerna därom äro emellertid tillämpliga allenast då det kan bevisas att gäldenären ingivit borgenärerna en oriktig föreställning om de förhållanden som äro av betydelse för ackordsförhandlingen. Med hänsyn därtill har i förevarande stycke upptagits en bestämmelse om ansvar för gäldenär, som hemligen lämnar eller utlovar betalning eller annan förmån för att främja ackord. Det fordras ej, att gärningen förringar övriga borgenärs rätt. Ansvar inträder alltså t. ex. i det fall att en gäldenär hemligen uppskriver viss borgenärs fordran för att förmå honom att gå med på ackord, även om utomstående person tillskjuter den därav föranledda merkostnaden. Ansvar inträder däremot naturligtvis ej i det fall, att utomstående köper upp fordringar tillhöriga sådana borgenärer som ej vilja medgiva ackord och därefter såsom fordringsägare ansluter sig till ackordet. Den föreslagna bestämmelsen har viss motsvarighet i 166 § konkurslagen och 32 § lagen den 13 maj 1921 om ackordsförhandling utan konkurs, enligt vilka lagrum hinder mot att ackord fastställes av rätten bland annat föreligger, då gäldenären eller annan med hans vetskap hemligen gynnat någon borgenär i avsikt att inverka på ackordsfrågans avgörande.

I subjektivt hänseende kräves avsikt att främja ackord, något som innebär att gäldenären vidtager den ifrågavarande åtgärden för att avlägsna eller omstamma en borgenär, som är eller förmodas vara ovillig att biträda ackordsöverenskommelsen.

Såsom beteckning för brott enligt förevarande paragraf har valts uttrycket mannamån mot borgenärer, vilket framhåller det för brottet utmärkande.

Straffet är enligt förslaget i huvudsak lika med straffet för oredlighet mot borgenärer enligt gällande lag.

I vad mån borgenär, som medverkar till gäldenärsbrott av ifrågavarande slag, bör straffas för delaktighet däri, framgår av 7 § andra stycket.

5 §.

Straffbestämmelser avseende oriktig bokföring finnas i SL 23:1 och 3. Förutsättning för straffbarhet är enligt båda dessa lagrum, att gäldenären varit bokföringsskyldig samt att han kommit i konkurs eller fått till stånd offentlig ackordsförhandling utan konkurs. Straffbestämmelsen i SL 23:1 avser gäldenär, som finnes hava övat bedrägeri mot sina borgenärer på sådant sätt att han fört falska böcker eller svikligen förändrat sina böcker eller uppsåtligen förstört eller undanstuckit dem eller gjort dem oläsliga. Enligt SL 23:3 straffas gäldenär som provas hava visat uppenbar vårdslöshet mot

23: 5

sina borgenärer därigenom, att han icke ordentligen fullgjort sin bokförings-skyldighet. Såsom redan vid kapitelrubriken erinrats, hava beträffande innebörden av dessa bestämmelser yppats olika meningar, om och i vad mån för straffbarhet erfordras att oriktigheten i bokföringen varit ägnad att öva inverkan på konkursutredningen. De båda anförda bestämmelserna äro emellertid ej de enda som kunna komma i fråga då det gäller ansvar för gärning som innefattar oriktig bokföring, ty i den mån gärningen innebär annat brott, t. ex. bedrägeri, äro naturligtvis bestämmelserna om ansvar för detta brott att tillämpa.

Även enligt förslaget kommer brott beträffande bokföring mången gång att föranleda ansvar enligt en straffbestämmelse, som icke är uteslutande avsedd för brott genom fel i bokföringen eller som avser gärning, i vilken oriktig bokföring stundom ingår som ett led. Liksom SL 12 kap. redan är tillämpligt på positiv förfalskning av handelsböcker, så blir den som förstör eller undandöljer sina handelsböcker eller gör dem obrukbara straffbar enligt 12: 5 a i förslaget. Vidare har i 12: 5 b i förslaget införts en straffbestämmelse för s. k. intellektuell handlingsförfalskning. Enligt nämnda lagrum inträder ansvar för den som i enskild handling — och till enskilda handlingar räknas handelsbok — lämnar oriktig uppgift och sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra begagnar eller till sådant begagnande utlämnar handlingen. Enligt 6 § andra stycket i samma kapitel straffas den som, i sådan avsikt, begagnar handling som han vet innehålla oriktig uppgift. En annan i förslaget nyinförd straffbestämmelse av betydelse i detta sammanhang är bestämmelsen om svindleri i 21: 9. Detta brott torde i ej ringa utsträckning ske på sådant sätt, att oriktig bokföring ingår såsom led i den brottsliga gärningen. Åtskilliga förfaranden i vilka oriktig bokföring ingår komma vidare att falla under brottsbeskrivningen i 1 § i förevarande kapitel. Enligt 2 § kan i så fall brottet bedömas såsom grov oredlighet mot borgenärer.

Gemensamt för de brott som enligt det sagda kunna utföras medelst oriktig bokföring är, att den brottsliga gärningen utöver själva bokföringen innehåller något ytterligare moment, såsom offentliggörande eller begagnande av oriktiga eller förstörande av riktiga uppgifter. Det synes emellertid önskvärt att jämte dessa straffbestämmelser äga tillgång till ett lagbud, som i viss omfattning stadgar ansvar redan för åsidosättandet av bokföringsskyldighet. En bestämmelse av denna innebörd har därför upptagits i förevarande paragraf. Bokföringsskyldighetens omfattning och innebörd anges främst i bokföringslagen, beträffande aktiebolag jämväl i aktiebolagslagen. Förevarande lagrum tjänar därför i viss utsträckning till sanktion av dessa och andra regler. Bokföringsskyldighet kan åsidosättas ej blott genom positiv åtgärd, såsom införing i böckerna av icke existerande tillgång eller skuld eller införing av en post under oriktig beteckning eller till oriktigt värde, utan även genom underlåtenhet att göra erforderlig införing. Att förstöra något som enligt bokföringslagen skall förvaras hör även under brottsbeskrivningen. Det är att märka, att bokföring omfattar ej blott handelsböckerna utan även bilagor till dem samt korrespondens som enligt bokföringslagen skall bevaras. An-

svar har emellertid icke ansetts böra stadgas för varje sådant åsidosättande av bokföringsskyldighet som nu antytts. Straffbarheten har begränsats till de fall, där på grund av bokföringsfelet ställningen och rörelsens gång ej kunna i huvudsak bedömas med ledning av bokföringen. Det förutsättes alltså, att felet är sådant att vid granskning av böckerna rätta sammanhanget lätt undandrager sig uppmärksamheten. Naturligtvis föreligger straffbarhet, om sanningen väl kan utrönas av böckerna men först efter mödosam forskning.

Enligt det sagda inträder ej ansvar för obetydliga oriktigheter i bokföringen. Tekniska ofullkomligheter äro icke heller i och för sig av beskaffenhet att föranleda ansvar. Att inventariet icke är underskrivet bör sålunda ej i och för sig medföra straff, och ej heller andra oordentligheter, så länge de icke inverka på bedömandet.

I stor utsträckning komma oriktiga värdeuppgifter i bokföringen ej heller att vara straffbara. I fråga om värderingen av tillgångarna innehålla de i bokföringslagen och aktiebolagslagen meddelade bestämmelserna — utöver det i bokföringslagen upptagna stadgandet att bokföringen skall ske i överensstämmelse med allmänna bokföringsgrunder och med iakttagande av god köpmannased — huvudsakligen regler om beaktande dels av tillgångarnas verkliga värde och dels av kostnaderna för deras anskaffning eller tillverkning.

Att tillgångar upptagits över sitt verkliga värde torde redan av den orsaken endast i begränsad omfattning föranleda ansvar enligt ifrågavarande lagrum, att dylika värderingsfrågor ofta i sådan grad äro omdömesfrågor att det är svårt att med erforderlig säkerhet fastställa att övervärdering ägt rum och att gäldenären bort inse att så varit förhållandet. Värderingen kompliceras därav, att den i stor utsträckning innefattar vanskliga avskrivningsfrågor. Därtill kommer, att ett fel med avseende å värderingen i allmänhet ej hindrar ett bedömande med ledning av böckerna. Tydligt är emellertid, att där värdebestämningen skall hänföras exempelvis till vissa å marknaden gängse varupriser, en väsentlig övervärdering kan medföra ansvar. Det samma gäller om upptagande av tillgång över anskaffnings- eller tillverkningskostnaden, vilket kan verka i hög grad vilseledande. Det motsatta fallet, nämligen att undervärdering ägt rum, torde mera sällan falla under ifrågavarande straffbestämmelse. Något uttryckligt stadgande mot undervärdering innehåller bokföringslagen icke, och det anses i stor utsträckning tillåtet eller t. o. m. förtjänstfullt, att tillgångar nedskrivs under sina rätta värden. Detta sammanhänger med att undervärdering kan vara till nackdel för borgenärerna endast om den drives därhän, att den gör bokföringen i huvudsak oanvändbar som upplysningskälla angående företagets ställning och gång, något som sällan torde inträffa.

Ehuru straffbestämmelsen allenast i ytterlighetsfall blir tillämplig beträffande undervärdering, torde den av skäl som nu antytts från borgenärernas synpunkt vara tillräcklig såsom skydd mot oriktigheter av denna art. För delägare i företaget åter kan undervärdering även i andra fall vara till men, i det att den kan medföra att de ej erhålla tillbörlig utdelning eller att de un-

23: 5

derskatta värdet av sina andelar. För delägarna är det dock mindre bokföringens svårsläsbare beskaffenhet än oriktigheter hos de publicerade eller delägarna meddelade uppgifterna som äro till skada. Det synes därför riktigt, att delägarintresset skyddas icke av förevarande bestämmelse utan av de bestämmelser om svindleri och intellektuell handlingsförfalskning som berörts i det föregående. Att förevarande bestämmelse icke avser att skydda delägarintresset framgår ock av att den upptagits bland bestämmelserna om gäldenärsbrott.

Från undervärdering bör väl skiljas det fall, att ställningen i bokföringen gives utseende av att vara sämre än den är genom att tillgångar visserligen icke undervärderas men i stället ej alls upptagas i bokföringen. Ett sådant förfarande innebär, att bokföringen ej giver möjlighet till skälig kontroll över att tillgångarna komma borgenärerna till godo.

Av samma skäl fordras enligt bestämmelsen att bokföringen måste, låt vara endast i stora drag, utvisa rörelsens gång, d. v. s. att affärshändelserna och tiden då de företagits skola på det hela taget framgå av bokföringen i kontinuerlig följd.

Kravet på kontinuitet i bokföringen får emellertid ej drivas därhän, att det icke skulle stå öppet för den bokföringsskyldige att, så länge bokföringen för viss tidsperiod ej är avslutad, genom att rätta förelupna fel undgå ansvar för dem. Om t. ex. balansräkningen för ett aktiebolag i anledning av revisorernas erinringar rättas innan den framlägges, böra felen således ej föranleda ansvar enligt förevarande lagrum. Sedan bokföringsåtgärd blivit definitiv, kan däremot rättelse icke ske med verkan att fritaga den bokföringsskyldige från ansvar.

På den subjektiva sidan fordras uppsåt eller vårdslöshet. Ursäktliga fel vid bokföringen medföra alltså ej ansvar.

Straffet för ifrågavarande brott, vilket betecknats såsom bokföringsbrott, har för normala fall bestämts till fängelse.

Då brottsbeskrivningen enligt paragrafen icke innehåller något krav på att den oriktiga bokföringen framlagts inför utomstående, har det, såsom vid kapitelrubriken närmare motiverats, ansetts lämpligt att genom bestämmelse i andra stycket begränsa åtalsmöjligheten till vissa fall, i vilka det uppstått anledning att granska gäldenärens bokföring. Det har sålunda stadgats, att bokföringsbrott icke må åtalas, där ej gäldenären kommit i konkurs eller fått till stånd eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar. Åtal kan naturligtvis anställas även efter det att sådan omständighet upphört, blott brottet icke blivit preskriberat. I SL 5:16 har upptagits ett stadgande, att tiden för åtalspreskription skall räknas från den tidpunkt då beslut om egendomsavträde meddelas eller åtal eljest tidigast kan ske. Förslaget intager således samma ståndpunkt beträffande bokföringsbrott som gällande rätt intager med avseende på de fall där brott ej må åtalas innan det är dömt till återgång i äktenskap, nämligen att tiden för åtalspreskriptionen icke börjar löpa förrän möjlighet till åtal inträtt. För att förhindra att åtal anställas alltför lång tid efter det brottet förövades, har emellertid tillika

stadgats, att bokföringsbrott ej må åtalas där ej gäldenären kommit i konkurs, fått eller erbjudit ackord eller inställt sina betalningar inom fem år från det brottet förövades.

Vad beträffar det fall att gäldenär begagnar vilseledande bokföring såsom medel för bedrägeri, förskingring eller oredlighet mot borgenärer, skall enligt 21: 3, 22: 3 och 23: 2 bedrägeriet, förskingringen eller oredligheten i sådant fall kunna betraktas såsom grovt brott. Det avses att därmed angiva, att oriktig bokföring som allenast är medel för bedrägeri, förskingring eller oredlighet mot borgenärer icke skall föranleda tillämpning av förevarande paragraf. Av sakens natur torde följa, att vid svindleri medelst oriktig bokföring, som endast är medel för svindleriet, på enahanda sätt allenast 21: 9 och icke tillika förevarande paragraf skall tillämpas. Däremot är det, såsom framgår av straffskalorna, förevarande paragraf och icke 12: 5 b eller 6 som skall tillämpas, om en gärning uppfyller förutsättningarna för ansvar såväl för bokföringsbrott som för intellektuell handlingsförfalskning. Vid materiell förfalskning av handelsböcker, inbegripet förstörande av sådana böcker, kunna emellertid både 12: 4 eller 12: 5 a och förevarande paragraf bliva att tillämpa.

6 §.

Denna paragraf innehåller bestämmelse om straff för försök till vissa gäldenärsbrott, vid vilka den brottsliga gärningens beskaffenhet lämnar utrymme för försöksstraff, nämligen de brott som behandlas i 1 § tredje stycket. Till motivering av bestämmelsen må framhållas, att det skulle vara föga tillfredsställande, om försök att bortföra egendom ur riket, därest det upptäcks och förhindras — kanske först vid gränsen — skulle lämnas utan straffrättslig reaktion, då enligt förslaget ansvar för fullbordat brott skall inträda om försöket lyckas. Det synes också vara välgrundat att stadga straff för konkursgäldenär som söker men ej lyckas tillgripa egendom från konkursförvaltningen eller tillgodogöra sig egendom vilken han fått omhändera för konkursboets räkning; sådana fall te sig ej olika försök till stöld eller förskingring, vilka enligt förslaget äro straffbelagda.

7 §.

I de brottsbeskrivningar, som lämnas i de särskilda paragraferna i förevarande kapitel, har subjektet vid brottet genomgående angivits vara en gäldenär. Vid kapitelrubriken har närmare utvecklats, hurusom kommittén därmed har velat angiva att straffbestämmelserna i 23 kap. avse gärningar stridande mot den hänsyn som bör visas fordringsägare. För att brott enligt detta kapitel skall föreligga kräves därför, att ett gäldenärsförhållande består. Däremot kan icke fordras, att gärningen förövas av gäldenären själv.

Att ett gäldenärsbrott måste kunna föreligga ehuru gäldenären själv icke företagit någon gärning som omtalas i förevarande kapitel ligger i öppen dag i de fall där gäldenären är ett särskilt bildat rättssubjekt. Det är sålunda tydligt, att dettas organ böra underkastas sådant ansvar för sina hand-

23: 7

lingar. Liknande måste gälla i vissa fall där gäldenären är en fysisk person. Att en legal ställföreträdare, t. ex. en förmyndare, företager en i kapitlet såsom brottslig angiven handling måste sålunda kunna konstituera ett gäldenärsbrott. Jämväl i andra fall där en gäldenär företrädes av annan person bör en gärning av den senare vara tillräcklig. Att en förtroendeman som har att självständigt sköta gäldenärens affärer avhänder denne egendom såsom i 1 § angives bör sålunda otvivelaktigt anses konstituera gäldenärsbrott, oaktat gäldenären själv ej medverkat. Vad nu sagts överensstämmer med vad som utvecklats beträffande vissa av de i trolöshetskapitlet behandlade brotten (se motiven till nämnda kapitel rubrik). Det torde gälla enligt sakens natur och kräver icke någon uttrycklig föreskrift. Bestämmelsen i SL 23:4 att styrelseledamot eller annan som är satt att leda bolags eller förenings angelägenheter och som förbryter sig mot dess borgenärer skall straffas som vore han gäldenär, är sålunda enligt kommitténs mening varken tillräckligt omfattande eller behöflig.

Ett gäldenärsbrott synes emellertid böra anses föreligga även i andra fall där någon för gäldenärens räkning företager en såsom sådant brott betecknad gärning. Om exempelvis gäldenärens hustru bortgiver honom tillhörig egendom som hon har i sin besittning, bör hon kunna straffas för gäldenärsbrott. Ett annat exempel är, att en hos gäldenären anställd bokförare denne ovetande för oriktiga böcker utan att gäldenären kan göras ansvarig för försummad tillsyn. Om i sådana fall gäldenärsbrott icke ansåges föreligga, skulle förfarandena i avsevärd utsträckning vara straffria, något som skulle innebära en kännbar lucka i straffskyddet. Vad angår särskilt bildade rättssubjekt torde det icke böra ankomma allenast på den privaträttsliga organställningen. Även den som, utan att intaga sådan ställning att han genom rättshandling kan förplikta den juridiska personen, likväl självständigt handlar för denna bör anses kunna begå gäldenärsbrott. Med hänsyn till det anförda synes det motiverat att intaga den ståndpunkten, att gäldenärsbrott föreligger oavsett huruvida gärningen företages av gäldenären själv eller av annan som intager sådan ställning att han kan handla i gäldenärens ställe. Detta bör gälla vare sig denna ställning anförtrotts honom av gäldenären eller han utan dennes anmodan ingriper för att tillvarata hans angelägenheter. På liknande sätt är det enligt kommitténs förslag för bedrägeriansvar tillräckligt i förevarande avseende, att den vilseledde har möjlighet att företaga en disposition med omedelbar verkan för annan. För att giva uttryck åt den anförda ståndpunkten har i första stycket upptagits en bestämmelse av innehåll, att om någon som är i gäldenärs ställe begår gärning som i kapitlet sägs, han skall straffas som vore han själv gäldenär.

Bestämmelsen är avfattad med tanke på det fall, att gäldenären själv icke förövat någon gärning som avses i kapitlet. Har han däremot gjort sig skyldig till sådan gärning, kan han naturligtvis icke undgå ansvar för denna genom att åberopa att någon som är i hans ställe medverkat. I ett sådant fall bliva båda att straffa. För gäldenären kommer därvid gärningsmannans ansvar i fråga i större utsträckning än fallet är vid brott i allmänhet. Att

hithörande gärningar såsom nyss framhållits äro straffbelagda ur synpunkten att de strida mot den hänsyn som bör visas i ett gäldsförhållande föranleder nämligen, att gäldenären ådrager sig gärningsmannans ansvar även i fall där annan faktiskt står närmare effekten. Om en köpman givit sin bokhållare order att bokföra viss transaktion felaktigt, måste sålunda köpmanen anses såsom gärningsman till brottet, fastän gärningen utförts av bokhållaren. Även bokhållaren kan emellertid bliva att straffa såsom gärningsman, nämligen såvida han intager så självständig ställning att han ej kan betraktas endast såsom medhjälpare. Jämväl i de praktiskt viktiga fall, där det enda som kan läggas gäldenären till last är att han icke övat nödig tillsyn över bokföringen, bör gäldenären dömas såsom gärningsman. Bokföraren kan, även om han intager ganska underordnad ställning, bliva ansvarig såsom gärningsman till bokföringsbrott, såvida brottet föröfvats på ett område som han har att självständigt sköta; han begär exempelvis av slarv en mängd småfel som göra bokföringen oöverskådlig.

Till ytterligare belysning av det sagda må beträffande bokföringen i ett aktiebolag framhållas, att verkställande direktören eller annan som har befogenhet att giva order om bokförande av affärshändelserna blir såsom gärningsman ansvarig för införingar som ske i enlighet med hans order. Den som sköter bokföringen kan jämväl själv bliva såsom gärningsman ansvarig för felföringar, såvida han, såsom förekommer i större förhållanden, har att självständigt sköta bokföringen. Även en bokförare i underordnad ställning kan emellertid, efter vad ovan framhållits, bliva ansvarig såsom gärningsman för fel vid utförandet av sina åligganden. Därest det kan anses åligga verkställande direktören att övervaka bokföringen, får han svara såsom gärningsman för försummelse därutinnan, även om han ej beordrat viss oriktig bokföringsåtgärd. Viss skyldighet att sörja för att bolaget har tillfredsställande bokföring åligger städse bolagsstyrelsen, varför dennas ledamöter eller vissa av dem kunna för bristande tillsyn bliva ansvariga för brister i detta hänseende. Allt efter förhållandena blir någon av de nu nämnda personerna eller flera av dem att fälla till ansvar för fel som begåtts.

Bestämmelsen i första stycket avser icke att begränsa ansvaret för gäldenärsbrott, så att endast gäldenär och den som är i gäldenärs ställe skulle kunna bestraffas. Enligt kommitténs redan uttalade uppfattning (s. 35) bör, så snart någon av de till brottet medverkande befinner sig i den angivna särskilda ställningen, jämväl envar annan med kännedom därom medverkande kunna straffas.

Det är sålunda enligt kommitténs mening intet som hindrar att en person, vilken ej tillhör den angivna kretsen, blir dömd såsom medelbar gärningsman. Ett exempel härpå är att en intressent i ett bolag för att undanhålla bolagets borgenärer viss egendom undandöljer den, så att den ej anträffas vid inventering som företages i samband med bolagets konkurs, och direktören för bolaget därför i god tro beedigar bouppteckning i vilken egendomen icke upptagits. Intressenten dömes i så fall jämlikt 1 §, medan direktören, därest han har gjort sig skyldig till grov vårdslöshet, bör dömas

23: 7

enligt 3 §. Kan sådan vårdslöshet ej läggas honom till last, skall han frikännas. Gäldenärsbrott i medelbart gärningsmannaskap föreligger jämväl, där någon förmår en sinnessjuk gäldenär att skänka honom egendom till sådant värde att gäldenären därigenom kommer på obestånd (jfr NJA 1939 s. 472).

Beträffande delaktighetsansvar äro reglerna i SL 3 kap. att tillämpa vid gäldenärsbrotten liksom vid de flesta andra brott. Det är icke uteslutet att använda dessa regler även vid tillämpningen av sådana straffbestämmelser vilka icke förutsätta uppsåt, nämligen bestämmelserna om bokföringsbrott och om vårdslöshet mot borgenärer. Det är givet att om någon som förövar ett av dessa brott handlar med uppsåt det kan komma i fråga att döma annan för delaktighet i brottet enligt samma regler som eljest gälla beträffande delaktighet i uppsåtliga gärningar. Är gärningsmannens brott ouppsåtligt, inställer sig emellertid viss svårighet som strax skall belysas.

Vad först beträffar bokföringsbrott är det enligt det sagda tydligt, att delaktighetsansvar i regel bör komma i fråga för bokförare som enligt order av verkställande direktören bokför transaktion felaktigt, såvida han icke intager sådan ställning att han enligt det förut anförda bör dömas såsom gärningsman. I viss utsträckning torde emellertid de allmänna reglerna om straffrihet för gärning som skett på förmans befallning föranleda, att bokförare som ej gjort annat än lytt order går fri från ansvar.

För revisor i aktiebolag stadgas i 132 § p. 7 lagen om aktiebolag straff, där han i berättelse eller utlåtande eller annan handling, som framlägges å stämma eller annorledes hålles tillgänglig för aktieägarna, mot bättre vetande lämnar oriktig uppgift rörande bolagets angelägenheter eller uppsåtligt underlåter att göra anmärkning mot dylik uppgift i handling, som av honom granskats. Liknande stadganden finnas t. ex. i lagen om bankrörelse (251 § p. 7), lagen om försäkringsrörelse (258 § p. 7) och lagen om ekonomiska föreningar (84 § p. 4). Genom rådgivande verksamhet eller genom att i sin revisionsberättelse underlåta att anmärka på en oriktighet som därigenom kommer att kvarstå i de definitivt fastställda räkenskaperna för året kan en revisor jämväl ådraga sig ansvar för delaktighet i ett bokföringsbrott. Den antydda svårigheten att avgöra, huru vid ouppsåtligt brott medverkan av annan än gäldenären bör bedömas, gör sig emellertid gällande, då fråga uppstår huruvida revisor är straffbar även om det blott kan läggas honom till last att han ej utfört sin revision så omsorgsfullt att han upptäckt oriktighet i böckerna eller annan oegentlighet. Enligt en åsikt skulle ansvar för sådan medverkan ej kunna inträda, emedan revisorn ej haft uppsåt att medverka till brottet.¹ Enligt en annan åsikt skulle det, förutsatt att det ifrågavarande brottet är straffbart i oaktsamhet, kunna komma i fråga att döma honom till ansvar såsom gärningsman till ett genom oaktsamhet begånget brott, åtminstone om hans medverkan varit av avgörande beskaffenhet, d. v. s. sådan att gärningen därigenom skett.² Denna

¹ Hagströmer, Svensk straffrätt I s. 289 f. och 319 f.

² Denna åsikt har kommit till uttryck i strafflagskommissionens förslag (SOU 1923: 9 s. 208 f.).

fråga kan tydligen ej lösas utan att man ingår på en närmare granskning av delaktighetsreglerna, något som ligger utanför kommitténs uppgift.

I fråga om vårdslöshet mot borgenärer äro enahanda synpunkter att anlägga. Det bör sålunda icke anses uteslutet att för medverkan till sådant brott döma annan än gäldenären, detta vare sig brottet är uppsåtligt eller ej. Man kan alltså straffa den som förlett gäldenären till slösaktigt levnads-sätt eller äventyrligt företag, givetvis dock endast under förutsättning att han haft sådan insikt om gäldenärens ekonomi som lagrummet förutsätter, något som endast undantagsvis torde vara händelsen. Det är också givet att anställda i ett företag endast i begränsad omfattning kunna göras ansvariga såsom delaktiga i företagsledningens åtgärder, ehuru något principiellt hinder däremot icke förekommer.

För visst fall har det ansetts påkallat att genom uttrycklig bestämmelse göra undantag från den nyss berörda principen om ansvar enligt vanliga regler för medverkan vid gäldenärsbrott. Brottet mannamån mot borgenärer, vilket behandlas i 4 §, förutsätter normalt, att borgenär medverkar genom att mottaga eller låta sig utlova betalning eller säkerhet. Det skulle emellertid vara att gå för långt att av en borgenär kräva lika stor hänsyn till medborgenärernas intressen som av gäldenären i hans förhållande till borgenärerna. Det ankommer nämligen i första hand på gäldenären att se till att förefintliga tillgångar användas till borgenärernas förnöjande efter rättvisa grunder. En borgenär bör i allmänhet kunna mottaga betalning eller säkerhet utan att behöva pröva, huruvida därigenom medborgenärerna bliva lidande. Enligt sakens natur bör en borgenär också utan att behöva befara rättsliga efterräkningar kunna inom vissa gränser öva påtryckningar på gäldenären för att förmå honom att fullgöra sin förpliktelse. Endast om borgenärens tillvägagångssätt präglas av uppenbar illojalitet mot medborgenärerna, synes det böra komma i fråga att inskrida med straff emot honom. Det har därför i andra stycket stadgats, att borgenär som tager eller låter åt sig utlova betalning, säkerhet eller annan förmån skall straffas endast om han brukar otillbörligt hot eller otillbörligt löfte om förmån eller handlar i hemligt samförstånd med gäldenären. Beträffande frågan när hot får anses otillbörligt kan ledning hämtas av vad kommittén vid 21:4 ytt-rat angående utpressning. Såsom exempel på otillbörligt löfte om förmån må nämnas löfte om anställning åt gäldenären. Däremot åsyftas självfallet icke en affärsmans löfte, att gäldenären skall få köpa nya varor på kredit om han betalar förut levererade. Bestämmelsen om ansvar för borgenär som skaffar sig betalning i hemligt samförstånd med gäldenären drabbar borgenär som vid ackordsförhandling träffar hemligt avtal med gäldenären, t. ex. genom att utfärda s. k. sidolöpare.

Med hänsyn till de regler om borgenärs ansvar för vilka nu redogjorts har viss begränsning vidtagits i straffbestämmelserna i 213 § konkurslagen och 50 § lagen den 13 maj 1921 om ackordsförhandling utan konkurs.

24 KAP.

Kommittén föreslår, att SL 24 kap. upphäves. Åverkansbrotten skola enligt förslaget mista sin särställning och, på sätt motiveringen till 20:7 närmare utvisar, inordnas bland de vanliga förmögenhetsbrotten, varvid brott beträffande fastighet i annans besittning komma att falla under 20 kap. och brott beträffande fastighet som man själv innehar under 22 kap. Emellertid skall bestämmelsen i SL 24:9 överflyttas till 59 § ägofredslagen och SL 24:11 delvis erhålla sin motsvarighet i en ny § 12 a i SL 11 kap. Beträffande olovligt jagande och fiskande hänvisas till punkt 4 i övergångsbestämmelserna samt beträffande stadganden av privaträttslig betydelse i SL 24 kap. till övergångsbestämmelserna punkterna 5 och 6.

25 KAP.

Jämlikt SL 25:11 och 12 skall en ämbets- eller tjänsteman, som gör sig skyldig till förskingring i tjänsten, dömas till såväl avsättning som frihetsstraff. Gitter han genast ersätta det förskingrade eller ställa sådan säkerhet därför att någon skada av gärningen ej kan komma, blir straffet dock allenast avsättning. Thyrén (VII 7 § och s. 180) föreslår inga mera väsentliga ändringar i dessa regler.

Att det förmögenhetsbrott och det ämbetsbrott, varav ämbetsmannaförskingringen består, upptagits till gemensam behandling torde i första rummet bero på att man i motsats till vad som gäller vid vanlig förskingring velat bygga straffbudet på grundsatsen, att den som i kraft av sitt ämbete mottager allmän eller enskild egendom under alla förhållanden handhar denna under förskingringsansvar. Såsom förskingringsbegreppet i kommitténs förslag är utformat, finnes ur nyssnämnda synpunkt ingen anledning att behandla ämbetsmannaförskingringen annorlunda än som vanlig förskingring i förening med tjänstefel.

Ett annat skäl för den nuvarande ordningen är tydligen att man velat sätta straffet högre än ämbetsbrottet och förskingringsbrottet vart för sig skulle hava medfört. Ämbetsbrottet, vilket som nämnt nu alltid medför avsättning, skulle, om särskilt stadgande ej funnes, bedömas jämlikt SL 25:16. I vanliga fall blir straffet även enligt detta lagrum avsättning, men under vissa omständigheter, nämligen om det var av förhastande som ämbetsmannen förgick sig och därav kom ingen eller ringa skada, kan dock straffet ned sättas till böter eller mistning av ämbete på viss tid. Vad förskingringsbrottet angår, var vid strafflagens tillkomst straffet enligt SL 25:11 straffarbete från och med sex månader till och med fyra år men enligt SL 22:11 blott böter eller fängelse. 1890 skedde en utjämning genom att i sistnämnda lagrum straffarbete i högst två år tillades samtidigt som i SL 25:11 infördes

möjlighet att under synnerligen mildrande omständigheter ådöma fängelse. 1937 medgavs i SL 22:11 straffets höjande till fyra års straffarbete under synnerligen försvårande omständigheter. Trots att sålunda straffskalan i SL 25:11 sänkts medan däremot straffsatsen i SL 22:11 betydligt skärpts, är dock förstnämnda lagrum alltså avsevärt strängare. Man har alltså velat, då ämbetsman begår förskingring, ej blott tillägga avsättningspåföljden för tjänstefelet utan även skärpa det allmänna förskingringsstraffet, tydligen på grund av att den särskilda förtroendeställning ämbetsmannen intager är att beakta som en försvårande omständighet. Härtill kommer att i SL 25:12 stadgas ännu mycket strängare straffarbetsstraff för sådant fall att ämbetsmannen sökt dölja förskingringen genom falska räkenskaper eller böcker, såsom att han utslutit influtna medel eller upptagit dem såsom restantier eller å räkning uppfört utbetalningar som icke skett eller att han, till bristens döljande, undanskaffat handlingar, företett veterligen oriktiga verifikationer »eller förövat annat sådant bedrägeri», med vilket sistnämnda uttryck lagstiftaren torde avsett annat missbruk av bevismedel. I SL 25:12 var straffminimum ursprungligen sex år; det sänktes 1890 till fyra eller vid synnerligen mildrande omständigheter två år, 1918 till två år sex månader eller för mildrande fall ett år samt 1937 till ett år eller för mildrande fall sex månader. De i SL 25:12 avsedda fallen innefatta förutom ämbets- och förskingringsbrott även ett förfalskningsbrott, vilket dock ofta har formen av blott intellektuell förfalskning och vilket enligt hittills gällande rätt i allt fall icke, bedömt för sig, skulle hava medfört en så kraftig straffhöjning som den i SL 25:12 angivna.

De nu angivna skälen för ämbetsmannaförskingringens särbehandling bortfalla, om bestämmelserna angående förskingring erhålla den utformning kommittén föreslår. Det allmänna förskingringsstraffet blir strängare för alla ämbets- och tjänstemän i mera ansvarsfull ställning på grund av den i 22:3 av kommitténs förslag upptagna regeln, att förskingring kan anses som grov, om gärningsmannen missbrukar ansvarsfull tjänsteställning. I sistnämnda lagrum har även upptagits en mot SL 25:12 svarande grund att anse brottet grövre, nämligen att gärningsmannen begagnar falsk handling eller vilseledande bokföring. Straffet enligt 22:3 i kommitténs förslag är straffarbete i högst sex år; straffmaximum är alltså detsamma som i SL 25:12. Straffminimum i 22:3 av kommitténs förslag är två månaders straffarbete, men i det fall som avses i SL 25:12 sammanträffa två uttryckligen angivna straffskärpningsgrunder, varför straffet sällan kan väntas bliva lägre än det nu i SL 25:12 angivna minimum. Vad angår den nu i SL 25:11 upptagna möjligheten att vid synnerligen mildrande omständigheter ådöma fängelse, är det enligt kommitténs förslag möjligt att, om tjänstemannen icke har någon mera ansvarsfull ställning och gärningen ej är av särskilt farlig beskaffenhet, anse förskingringen icke vara grov och alltså med tillämpning av 22:1 i kommitténs förslag döma till fängelse eller straffarbete i högst två år.

Då det allmänna straffet för ämbetsmannaförskingring sålunda lämpligen

25 kap.

kan utmätas inom straffsatserna för vanlig förskingring i kommitténs förslag, föreslår komittén, att SL 25: 11 och 12 upphävas. Detta förslag innebär tydligen ingen ändring beträffande ämbetsmans skyldighet att hålla medel avskilda; erinras må, att blotta sammanblandandet av egna och anförtrodda medel understundom medför straff enligt 22: 4 i kommitténs förslag. I stället för SL 25: 11 och 12 skola dels 22: 1 eller 3 i kommitténs förslag, dels ock SL 25: 16 tillämpas. Gärningen kommer i regel att liksom hittills utöver frihetsstraff även medföra avsättning, ty endast i sällsynta undantagsfall kan det tänkas vara lämpligt att med tillämpning av regeln i SL 25: 16, för det fall att ämbetsmannen förgick sig av förhastande och ingen eller ringa skada uppkom, i stället för avsättning döma till böter eller mistning av ämbete på viss tid.

Möjligheten för ämbetsman att undgå frihetsstraff genom att lämna ersättning har bortfallit i kommitténs förslag. Det måste nämligen anses stötande, att ämbetsmän genom ersättning skola kunna undgå straff i fall, då det icke är möjligt för enskilda. Vid strafflagens tillkomst framträdde icke denna motsättning, eftersom förskingring då var målsägandebrott och den brottslige följaktligen alltid genom överenskommelse med målsäganden kunde hindra åtal. Sedan förskingring numera kommit under allmänt åtal och ansvar ådömes även i fall då ersättning lämnats, måste det anses uteslutet att låta ämbetsmän undgå det allmänna förskingringsstraffet i dylikt fall.

Den av kommittén beträffande ämbetsmannaförskingring föreslagna ordningen, nämligen att skärpt straff för förmögenhetsbrottet skall ådömas jämte straff enligt SL 25: 16, är uttryck för en genomgående tanke. Samma tanke finnes i gällande rätt uttalad för ett speciellt fall, nämligen för kronans uppbördsman eller av offentlig myndighet antagen mätare som beträdes med att uppsåtligen göra orätt i mätande, vägande eller räknande; för dylikt fall stadgas ett särskilt strängare straffminimum i SL 22: 5. Detta lagrum har icke bibehållits i kommitténs förslag, utan gärningen blir enligt allmänna regler att bedöma som bedrägeri eller försök därtill. Att ett grovt fall av bedrägeri föreligger, om ämbetsman övar bedrägeri i tjänsten, framgår av 21: 3 i kommitténs förslag, där det heter att bedrägeri kan anses som grovt, om gärningsmannen missbrukar allmänt förtroende. Att trolöshet mot huvudman i tjänsten bör föranleda straff enligt såväl SL 25: 16 som 22: 5 i kommitténs förslag har framhållits vid sistnämnda lagrum. Vid vissa brott, t. ex. stöld, har missbruk av förtroendeställning ej nämnts som exempel på grovt brottsfall, därför att sådana fall där äro sällsynta; det är emellertid utan vidare klart, att en stöld är grövre, om den förövats av tjänsteman i tjänsten.

Övergångsbestämmelser.

I avseende på lagstiftningens införande torde, såsom vid strafflagstiftning i allmänhet är vanligt, principerna i 1864 års förordning om strafflagens införande böra vinna tillämpning. På sätt 5 § nämnda förordning innehåller

bör alltså brott, som är förövat innan nya lagen blivit gällande men för vilket dessförinnan straff ej är bestämt genom dom som vunnit laga kraft eller ej varder överklagad, straffas efter nya lagen, om det straff, som bör ådömas efter samma lag, är lindrigare än det som i äldre lag eller författning varit stadgat för brottet. I överensstämmelse med 12 § samma förordning böra reglerna om återfall i 4: 14 av kommitténs förslag vinna tillämpning, ändå att straffet för förra brottet varit ådömt efter äldre lag eller författning. Vad angår sammanträffande av brott böra, i anslutning till principen i 11 § 1864 års förordning, de genom förslaget upphävda SL 20: 8 och 9 icke vidare tillämpas utan de allmänna reglerna gälla även med avseende på äldre brott. Vid ådömande jämlikt nya lagen av gemensamt straff för brott, som förövats före dess ikraftträdande, torde domstolarna utan annat stöd än grunderna för 5 § 1864 års förordning iakttaga att, såsom i 4 punkten av övergångsbestämmelserna till 1938 års konkurrenslagstiftning uttalats, brotten ej må föranleda högre straff än vad därå efter äldre lag kunnat följa.

Punkt 1.

Lagen angående ocker ersättes genom 21: 5 i kommitténs förslag.

Punkt 2.

Regeln att hänvisning till äldre rätt i stället skall anses avse motsvarande bestämmelse i denna lag gäller även övergångsbestämmelserna. Sålunda får exempelvis den i 37 § lagen om gemensamhetsfiske gjorda hänvisningen till allmänna strafflagen anses avse punkt 4 i övergångsbestämmelserna.

Punkt 3.

Den i sista stycket av SL 22: 14 upptagna bestämmelsen om straff för förlående till oskäligen rättegång synes icke hava sin rätta plats tillsammans med förmögenhetsbrottet trolöshet mot huvudman. Då det kan ifrågasättas, om stadgandet i sin nuvarande form överhuvud bör bibehållas på någon plats i strafflagen eller om frågan bör lösas i annat sammanhang, har kommittén tillsvidare upptagit stadgandet oförändrat i en övergångsbestämmelse. Frågan torde komma att beaktas vid den allmänna processreformen (jfr 9 kap. i processlagberedningens förslag till rättegångsbalk, SOU 1938: 43 och 44).

Punkt 4.

Såsom i redogörelsen för kommitténs arbetsuppgifter påpekats (s. 28) har kommittén, då bestämmelserna om olovlig jakt nyligen från SL 24 kap. överflyttats till jaktlagen, lämnat dessa bestämmelser väsentligen orubbade. Tydligt är att bestämmelserna om olovligt fiske böra placeras efter samma grunder som bestämmelserna om olovlig jakt. Man har att välja mellan att i båda fallen upptaga bestämmelserna i strafflagen (i kommitténs förslag lämpligen i 20 kap. närmast efter 7 §) eller att hänvisa dem till jakt- och

fiskelagarna. För att hålla valet mellan dessa båda möjligheter öppet till en kommande revision av fiskelagstiftningen har kommittén tills vidare placerat bestämmelsen om olovligt fiske i en övergångsbestämmelse.

Den av kommittén föreslagna övergångsbestämmelsen överensstämmer nära med de nu gällande bestämmelserna i SL 24: 14—16. Kommittén föreslår däri allenast sådana ändringar, som ansetts påkallade av ett alldeles påtagligt behov. Sålunda föreslås till en början en skärpning av straffsatsen, som för närvarande endast upptager böter. Fiskerinämden för Vänern har i skrivelse till Kungl. Maj:t framhållit, att det med nuvarande lindriga straff visat sig synnerligen svårt att övervinna den mångenstädes inrotade benägenheten till olovligt fiske i annans fiskevatten, varigenom icke blott skada tillfogades enskild persons rätt — framförallt klagade de som bedreve yrkesmässigt fiske i närheten av städer och industrisamhällen över förluster — utan även möjligheterna till en rationell skötsel av fisket förminskades. Då genom 28 § i nya jaktlagen möjlighet att ådöma fängelsestraff införts för flera fall av olovlig jakt, har kommittén ansett sig för tillgodosende av fiskerinämdens önskemål böra föreslå införande av fängelse i högst sex månader i straffsatsen för olovligt fiske. Kommittén har icke angivit vissa former av olovligt fiske som särskilt grova utan som förutsättning för fängelsestraffs ådömande uppställt, att synnerligen försvärande omständigheter föreligga. Den i fiskerinämdens skrivelse framförda tanken att fastställa ett visst icke för lågt bötesminimum som straff för olovligt fiske har icke realiserats av kommittén, då ett sådant minimum tydligen icke kan hänföra sig till allt olovligt fiske; och en uppdelning av olovligt fiske i olika grova former bör, om den anses önskvärd, ske i samband med en revision av fiskelagstiftningen.

Kommittén föreslår vidare, såsom redan i kapitlet om allmänstraffrättsliga frågor framhållits (s. 38), en ändring av åtalsreglerna. De i SL 24 kap. behandlade brotten äro jämlikt 15 § nu, i den mån de endast förnärma enskild persons rätt, målsägandebrott. Sedan olovlig jakt genom nya jaktlagen förändrats från målsägande- till angivelsebrott, har lantbruksstyrelsen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställt om motsvarande förändring beträffande olovligt fiske. Det har därvid särskilt framhållits såsom oskäligt betungande för den ofta fattiga fiskarbefolkningen att på egen bekostnad utföra åtal. Då alla övriga tidigare i SL 24 kap. upptagna brott genom kommitténs förslag antingen förläggas under allmänt åtal eller göras till angivelsebrott, kan tydligen olovligt fiske icke rimligen bibehållas som målsägandebrott. Kommittén föreslår därför, att olovligt fiske, i den mån det icke förnärmar annan än enskild rätt och följaktligen faller under allmänt åtal, skall vara angivelsebrott.

Vad angår det nu i SL 24: 16 behandlade fallet att den olovligt fiskande sätter sig till motvärn mot laga självtäkt, skall, på sätt vid 20: 6 i förslaget utvecklats, motvärdet bedömas som ett särskilt brott, egenmäktigt förfarande, vilket föreligger till bestraffande samtidigt med det olovliga fisket. En erinran härom har upptagits i övergångsbestämmelsens sista stycke.

Punkt 5.

I SL 24 kap., som enligt kommitténs förslag skall upphävas, angivas nu vilka naturprodukter det är straffbart att tillägna sig. I 3 § nämnas gräs och torv samt, av växande träd, ris, gren, näver, bark, löv, bast, ollon, nötter och kåda; i 4 § omtalas vindfälle och annat sådant, som ej till bruk upphugget eller berett är. Av denna uppräknig kan man sluta sig till att det är lovligt att tillägna sig andra naturprodukter.

Thyrén (III 10 och 11 §§) har föreslagit vissa utvidgningar av det straffbara området, men häremot hava starka betänkligheter yppats i de över hans förslag avgivna yttrandena.

Kommittén åter anser, på sätt i det föregående vid 20: 7 berörts, att denna frågas lösande icke tillhör straffrätten utan civilrätten. Enligt kommitténs förslag äro naturprodukter likställda med andra stöldobjekt. Någon uppräknig av vad man får taga eller icke taga lämnas ej, utan avgörandet blir beroende på civilrättens regler om vad som tillhör fastighetsägaren. Då reglerna härom för närvarande äro byggda på uppräknigen i strafflagen, erfordras en uttrycklig erinran om att denna uppräknings bortfallande ej skall medföra ändring i gällande rätt. En sådan erinran upptages i denna övergångsbestämmelse.

Hit har vidare överförts det i SL 24: 1 givna civilrättsliga stadgandet, att vad någon olovligen sått eller planterat å annans jord tillfaller jordens laglige innehavare.

Punkt 6.

Civilrättsliga bestämmelser om rätt till självtäkt finnas, förutom i 31 § lagen den 3 juni 1938 om rätt till jakt och 19 § lagen den 27 juni 1896 om rätt till fiske, huvudsakligen i strafflagens promulgationslag 16: 6, enligt vilket stadgande man må återtaga stulet eller tappat gods av den som är löscher man eller misstänkt att vilja rymma eller där stulet gods å färsk gärning finnes. Att laga självtäkt kan förekomma även i andra fall än de i nämnda lagrum uttryckligen omtalade framgår bland annat av SL 24: 16. Där stadgas nämligen straff för åverkansförbrytare som sätter sig till motvärn emot den, som egendomen äger, innehaver eller vårdar, eller emot dess folk, då någon av dem vill honom från gärningen hindra, eller av honom taga åter vad han åtkommit, eller ock fråntaga honom det, som till vedermäle av gärningen kvarhållas må. Motsvarande straffbud i kommitténs förslag, 20: 6, stadgar straff för den som genom motvärn eller annorledes hindrar annan i utövning av rätt att kvarhålla eller återtaga sak men ger ingen antydning om i vilken utsträckning sådan rätt föreligger eller vem rätten tillkommer. Kommittén har därför ansett sig böra upptaga en särskild övergångsbestämmelse som uttryck för att förslaget icke inskränker eller ändrar självtäktsrätten. Enligt denna övergångsbestämmelse må varje besittningsförhållande, som någon utan rätt rubbat, å färsk gärning återställas av den vars besittning rubbats eller av någon som är i hans ställe. Till stadgandet

om rätt att återtaga stulet gods å färsk gärning har alltså lagts uttrycklig föreskrift om rätt att å färsk gärning återställa genom egenmäktigt förfarande rubbat besittningsförhållande, i den mån rubbningen skett utan rätt.

Följdförfattningar.

Förslag till lag angående ändring i lagen den 17 oktober 1900 om straffregister.

Ändringen innebär, att i straffregistret skola upptagas ej blott som nu böter för snatteri utan samtliga böter för förmögenhetsbrott, alltså jämlikt 20, 21, 22 eller 23 kap. i kommitténs förslag ådömda böter. Denna ändring är nödvändig på grund av att enligt 4: 14 i kommitténs förslag alla förmögenhetsbrott gjorts återfallsgrundande. En sådan utvidgning av straffregistret torde för övrigt även i och för sig vara att räkna som en fördel.

Förslag till lag om ändring i lagen den 3 juni 1938 om rätt till jakt.

Såsom i redogörelsen för kommitténs arbetsuppgifter framhållits (s. 28), hava bestämmelserna om olovlig jakt i nya jaktlagen av kommittén lämnats i huvudsak orubbade. Den i 29 § 2 mom. jaktlagen gjorda hänvisningen till SL 24: 6, vilket lagrum ersatts av 20: 7 i kommitténs förslag, har emellertid utbytt mot ett direkt angivande av den nu enligt SL 24: 6 gällande straffsatsen, dagsböter. Vidare har den särskilda straffbestämmelsen i 31 § 2 mom. jaktlagen ersatts med en erinran om att det där avsedda fallet, nämligen att den olovligt jagande sätter sig till motvärn mot laga självtäkt, jämlikt 20: 6 i kommitténs förslag skall anses som egenmäktigt förfarande. Enligt förslaget betraktas nämligen det olovliga jagandet och motvärdet som två skilda brott.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 59 § lagen den 2 juni 1933 om ägofred.

Av skäl som angivits vid 20: 7 i kommitténs förslag har bestämmelsen i SL 24: 9 om straff för den som vållar att kreatur olovligen inkommer på annans ägor flyttats till 59 § ägofredslagen. Till vinnande av överensstämmelse med de nya reglerna om sammanträffande av brott har härvid hänvisningen till SL 4: 1 ändrats till att avse SL 4 kap.

Förslag till förordning om ändrad lydelse av 8 § 3 mom. förordningen den 29 november 1867 angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande.

Den särskilda straffsatsen, normerade böter, har ersatts med en hänvisning till den tillämpliga bestämmelsen i kommitténs förslag, 22: 8, angående fyndförseelse.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 15 § lagen den 13 juni 1921 om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfällda ägor och rättigheter.

Hänvisningen i 15 § bysamfällighetslagen till SL 24: 6 har ändrats till att avse 20: 1—7 i kommitténs förslag. Skälen härför framgå av motiven till 20: 7 i förslaget.

Då brottet enligt förslaget utan vidare lyder under allmänt åtal, har den särskilda bestämmelsen härom borttagits.

Förslag till lag om ändring i lagen den 16 maj 1919 med vissa bestämmelser om rätt att förfoga över annan tillhöriga fondpapper.

Det enligt 1919 års lag straffbara förfarandet med fondpapper faller till väsentlig del under det i 22: 4 av kommitténs förslag upptagna allmänna förmögenhetsbrottet olovligt förfogande. Den särskilda straffbestämmelsen har därför ersatts med ett stadgande att det angivna förfarandet med fondpapper alltid, oavsett brottsbeskrivningen i 22: 4, skall bedömas såsom olovligt förfogande. Där gärningen är belagd med strängare straff, exempelvis om den innefattar förskingring eller trolöshet mot huvudman, skall dock liksom hittills sådant straff ådömas.

Förslag till lag om ändring i lagen den 20 juni 1924 om viss panträtt i spannmål.

Det enligt 18 § lagen om panträtt i spannmål straffbara förfarandet med spannmål faller under det i kommitténs förslag upptagna allmänna förmögenhetsbrottet olovligt förfogande. Den särskilda straffbestämmelsen har därför ersatts med en hänvisning till det lagrum, 22: 4, i kommitténs förslag, som handlar om olovligt förfogande.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 213, 214 och 215 §§ konkurslagen den 13 maj 1921.

I 213 § konkurslagen finnas för närvarande bestämmelser om straff för borgenär som för sin röst vid borgenärssammanträde betingat sig särskilda fördelar av gäldenären eller av annan på gäldenärens vägnar eller eljest med gäldenären hemligen träffat avtal om någon särskild förmån för sig. Lagrummet torde böra så förstås (se Rydin, Om konkursförbrytelser enligt svensk rätt s. 172 f.), att sista ledet är ett självständigt straffbud, avsett att tillämpas då en borgenär vid ackord tillägges bättre rätt än de andra och i därmed likartade fall. I dylika fall kan emellertid enligt 23: 4 och 7 i kommitténs förslag straff för delaktighet i mannamån mot borgenärer inträda. Bestämmelsen om hemligt avtal med gäldenären har därför ansetts böra utgå ur 213 § konkurslagen.

I samband härmed hava 213—215 §§ konkurslagen underkastats formella jämkningar för att komma i överensstämmelse med nu gällande böteslagstiftning. Då bötesstraffet enligt 213 och 214 §§ redan jämlikt den särskilda

böteslagen den 24 september 1931 skall utdömas i dagsböter, har detta uttryckligen angivits i paragraferna; och då strafflagens regler om bötesförvandling ersatts av lagen den 9 april 1937 om verkställighet av bötesstraff, har hänvisningen till allmänna strafflagen borttagits ur 215 §.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 50 § lagen den 13 maj 1921 om ackordsförhandling utan konkurs.

Ändringarna i ackordslagen motsvara de nyss omtalade ändringarna i konkurslagen.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 74 § checklagen den 13 maj 1932.

74 § checklagen är tillämplig allenast där brottet ej är straffbart enligt SL 22:1. Vad sålunda stadgas bör om kommitténs förslag upphöjes till lag gälla ej blott då brottet är straffbart såsom bedrägeri enligt 21:1, 2 eller 3 utan även då det är att anse såsom oredligt förfarande, 21:7, eller såsom försök till bedrägeri, 21:8. Hänvisningen till SL 22:1 föreslås därför ersatt med en hänvisning till hela 21 kap.

Bilaga.

Översikt över gällande rätts motsvarigheter hos Thyren och i straffrättskommitténs förslag.

Gällande rätt	Thyren	Kommittén
2: 8	—	2: 8
3: 9—11	IX 8—10 §§	10: 18 a och 21: 6
4: 14	Allm. del kap. 5 (SOU 1923: 9 9 kap. 9—12 §§)	4: 14
5: 16	—	5: 16
8: 28	—	8: 28
10: 20	IV 7—9 §§	15: 8 a och 20: 6
10: 21	—	10: 21
11: 13	—	11: 13
12: 1, 4, 5, 6 och 10	VI 1—6 §§	12: 1, 4, 5, 6 och 10
15: 15 a	—	15: 15 a
17: 4—6	efterl. ant. 16 §	17: 1
19: 4, 5, 8 och 9	V s. 127	19: 5 och 9 samt 21: 8
19: 20	—	19: 20 och 20: 6
20: 1	III 3 §	20: 1 och 2
20: 2	III 10 o. 11 §§	20: 7
20: 3	III 14 §	20: 6 och motiven till 20 kap. (inledningen)
20: 4	III 4 §	20: 4
20: 5	III 18 § och sid. 127	20: 8 och 6
20: 6 o. 7	III 9 §	4: 14
20: 8—11	—	motiven till 20 kap. (in- ledningen)
20: 12	—	21: 6
20: 13	III 13 §	20: 9
21: 1—9	III 5—7, 16 §§	20: 5
21: 10	III 8 §	21: 4
22 kap.	IV s. 131—140	motiven till 21 kap. (in- ledningen)
22: 1	IV 1 o. 10 §§	21: 1—3 och 7
22: 2 p. 1	IV 2 § p. 2	21: 1 (jfr 21: 8)
» » » 2	IV 1 o. 11 §§	21: 1 (jfr 21: 8)
» » » 3	IV 7 § o. konkursbrott	22: 4 o. 23: 1
» » » 4	IV 2 § p. 3	12: 5 b
» » » 5	VI 11 §	12: 5 a
» » » 6	IV 2 § p. 4	12, 20: 1 och 8 samt 21: 1 och 8
22: 3—4	V 2, 4 o. 6 §§	14: 20 a
22: 5	IV 2 § p. 1	21: 1 och 8 (jfr motiven till 21 kap., inledningen)

Gällande rätt	Thyrén	Kommittén
22: 6	IX § 13	10: 24
22: 7	efterl. ant. 13 §	17: 4
22: 8	» » 16—17 §§	17: 2 och 3 samt 12: 5 b
22: 9	» » 12 §	17: 5
22: 10	» » 3 §	11: 13 a
22: 11	III 1 o. 15 §§	22: 1—4
22: 12	—	20: 6 och 22: 7
22: 13, nämligen		
a) dubbelkrav	IV 9 §	22: 6
b) nekande av hand	VI 12 §	12: 10 b
c) » till gods	III 1 och 18 §§	22: 1—4
d) återtagande av gods	IV 7 §	20: 6 och 22: 4
e) ont för gott etc.	IV s. 137	21: 7
f) sälja tvem ett	IV 8 §	22: 4
g) städja » »	—	—
h) lega » »	—	—
22: 14 st. 1 o. 2	IV 4—6 §§	22: 1 och 5
22: 14 st. 3	—	övergångsbest. 3
22: 15	—	21: 1 och 5 samt motiven till 21 kap. (inledningen)
22: 16	VI 3 o. 4 §§	12: 4 och 5
22: 17	VI 8 o. 9 §§	12: 5 b
22: 18	VI 10 §	12: 10 a
22: 19	III 2 §	22: 4 och 8
22: 20	III 12 §	20: 3
22: 21	—	20: 10; 21: 11 o. 22: 10
23 kap.	—	23 kap.
24: 1—8	III 10 o. 11 §§	20: 7 (jfr övergångsbest. 5)
24: 9	—	59 § ägofredslagen
24: 10	—	20: 7
24: 11	—	11: 12 a och 20: 7
24: 12—13 (se lagen om rätt till jakt)	—	—
24: 14	—	övergångsbest. 4
24: 15	—	20: 10
24: 16	—	20: 6 (jfr övergångsbest. 6)
25: 11 och 12	VII 7 §	22: 1 och 3 samt 25: 16
Lagen ang. ocker	IV 3 §	21: 5

Förkortningar.

NJA = Nytt juridiskt arkiv, avdelning I.

NJA II = Nytt juridiskt arkiv, avdelning II.

SL = Strafflagen (i dess nu gällande lydelse).

SOU = Statens offentliga utredningar.

SvJT = Svensk juristtidning.

Thyrén I—XI = Thyrén, Förberedande utkast till strafflagens speciella del I—XI.

Thyréns efterl. ant. = Efterlämnade anteckningar till förberedande utkast till strafflag av Thyrén (SOU 1937: 37).

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet	3
Lagförslag	5
<i>Allmän motivering.</i>	
I. Kommitténs arbetsuppgifter	25
(Förarbeten s. 25—26. Direktiv s. 26—27. De områden av gällande lag kommittén behandlat eller icke behandlat s. 27—29. Samarbete med Norge s. 29—30)	
II. Frågor tillhörande straffrättens allmänna del	30
(Straffsystemet s. 30—31. Straffmätningen s. 31. Återfall s. 31—32. Sammanträffande av brott s. 32—34. Fleras deltagande i brott s. 34—36. Försök till brott s. 36. Förberedelse till brott s. 36—37. Åtal s. 37—41)	
III. Förmögenhetsbrottens allmänna kännetecken	41
(Thyréns bestämningar s. 41—42. Objektiva rekvisit s. 42—51. Subjektiva rekvisit s. 51—52)	
IV. Förslagets systematik	52
(Gällande lags, Thyréns och utländsk uppställning s. 52—54. Motiv för kommitténs uppställning s. 54—55. Kommitténs kapitelindelning s. 55—57. Grupperingen inom kapitlen s. 57—59)	
V. Huvuddrag i förslaget	59
(Förskjutningar inom förmögenhetsbrotten s. 59—62. Utvidgningar av och inskränkningar i det straffbara området s. 62—65. De enskilda brottsbegreppen s. 66—70)	
<i>Speciell motivering.</i>	
Förslag till lag om ändring i vissa delar av strafflagen	71
2 Kap.	71
3 Kap.	71
4 Kap. (Återfall)	72
5 Kap.	75
8 Kap.	76
10 Kap.	76
11 Kap.	81
12 Kap.	81
14 Kap.	90
15 Kap.	90
17 Kap. (Om brott emot familj)	91
19 Kap.	92
20 Kap. (Om stöld och rån; så ock om egenmäktigt förfarande)	93
1 § (Stöld)	94
2 § (Snatteri)	100

	Sid.
3 § (Bodräkt)	101
4 § (Grov stöld)	104
5 § (Rån)	110
6 § (Egenmäktigt förfarande)	114
7 § (Åverkan m. m.)	120
8 § (Försök)	124
9 § (Förberedelse till stöld)	125
10 § (Åtal)	127
21 Kap. (Om bedrägeri och dylik oredlighet; så ock om utpressning och ocker)	127
1 § (Bedrägeri)	129
2 § (Bedrägligt förfarande)	137
3 § (Grovt bedrägeri)	138
4 § (Utpressning)	140
5 § (Ocker)	142
6 § (Häleri)	145
7 § (Oredligt förfarande)	151
8 § (Försök)	155
9 § (Svindleri)	156
10 § (Ockerpantning)	161
11 § (Åtal)	162
22 Kap. (Om förskingring och annan trolöshet)	163
1 § (Förskingring)	165
2 § (Undandräkt)	180
3 § (Grov förskingring)	181
4 § (Olovligt förfogande)	184
5 § (Trolöshet mot huvudman)	193
6 § (Behörighetsmissbruk)	201
7 § (Olovligt brukande)	205
8 § (Fyndförseelse)	206
9 § (Försök)	208
10 § (Åtal)	209
23 Kap. (Om gäldenärsbrott)	209
1 § (Oredlighet mot borgenärer)	220
2 § (Grov oredlighet mot borgenärer)	223
3 § (Vårdslöshet mot borgenärer)	225
4 § (Mannamån mot borgenärer)	228
5 § (Bokföringsbrott)	229
6 § (Försök)	233
7 § (Medverkan)	233
24 Kap.	238
25 Kap.	238
Övergångsbestämmelser	240
Följdförfattningar	
lagen om straffregister	244
lagen om rätt till jakt	244
lagen om ägofred	244
förordningen ang. forntida minnesmärkens fredande	244

	Sid.
lagen om förvaltning av bysamfälligheter	245
lagen om rätt att förfoga över annan tillhöriga fondpapper	245
lagen om viss panträtt i spannmål	245
konkurslagen	245
lagen om ackordsförhandling utan konkurs	246
checklagen	246
<i>Bilaga. Översikt över gällande rätts motsvarigheter hos Thyréns och i straff-</i> <i>rättskommitténs förslag</i>	<i>247</i>
Förkortningar	248

173

174

175

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

211

212

213

214

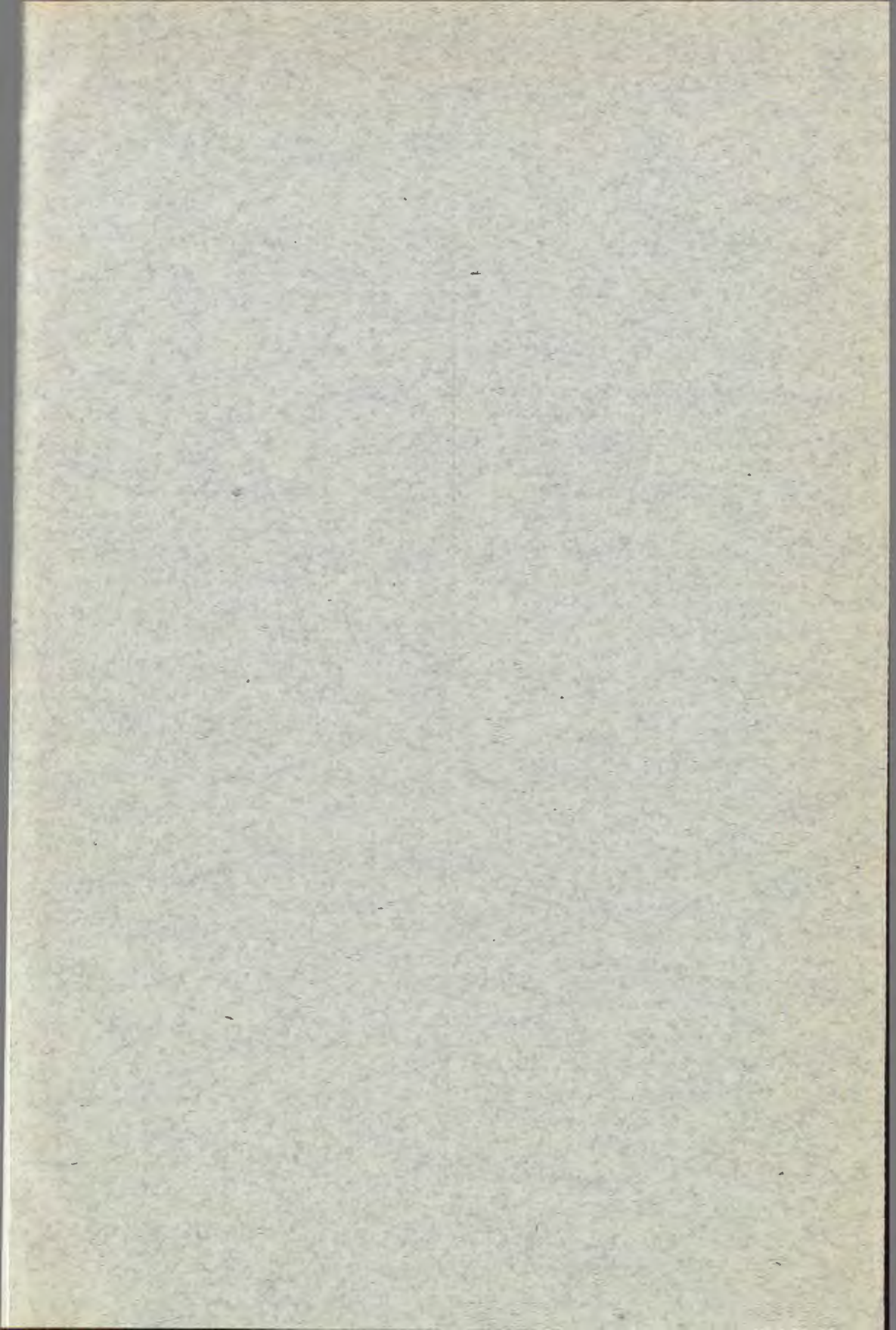
215

216

217

218

219



Statens offentliga utredningar 1940

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Betänkande med förslag till lag om ändrad lydelse av 8 kap. strafflagen m. m. jämte därmed sammanhängande författningar. [8]
Betänkande med förslag rörande offentliga rättshjälpsanstalter. [11]
Statistisk utredning angående förvaltningskostnader m. m. i konkurser. [13]
Förslag till ändrad lagstiftning om straff för försök till brott. [19]
Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om förmögenhetsbrott. [20]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Promemoria med förslag till vissa åtgärder mot missbruk av tryckfriheten. [6]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Betänkande med utredning och förslag ang. Inrättande av fritidareservat för städernas och de tätbebyggda samhällenas befolkning. [12]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Betänkande med förslag till kungörelse ang. kontroll å handeln med ost samt viss lagstiftning ang. korvvaror. [9]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande ang. uppgörelse mellan Kungl. Maj:t och kronan samt Stockholms stad rörande vissa markfrågor m. m. i Stockholm. [6]
Efterfrågan på jordbruksprodukter och dess känslighet för pris- och inkomstförändringar. [16]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande med förslag till åtgärder för befordrande av produktionen å enskilda skogar i vissa delar av Norrland. [3]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Betänkande och förslag ang. förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning vid statens järnvägar. Del 1. [14]
Betänkande med förslag rörande skärgårdarnas behov av förbättrade kommunikationer. Del 2. [15]
Betänkande med förslag till ändrad lagstiftning ang. s. k. rattfylleri. [17]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Betänkande med förslag till lag om krigsskadeersättning. [4]
Betänkande med förslag till lag med vissa bestämmelser om livförsäkring vid krig m. m. [7]
Betänkande med förslag ang. krigsförsäkring av viss löseendom. [18]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Betänkande och förslag ang. reglering av församlingsindelningen i Stockholm och revision av den för huvudstaden gällande lagen om församlingsstyrelse. [1]
Svensk namnbok 1940. [10]

Försvarsväsen.

Betänkande ang. omorganisation av arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse m. m. [2]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.